11555.

SKUTTUNGEMÅLETS LJUDLÄRA

AKADEMISK AVHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AV FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPPSALA

HUMANISTISKA SEKTION

FÖR ERHÅLLANDE AV FILOSOFISK DOKTORSGRAD

FRAMSTÄLLES TILL OFFENTLIG GRANSKNING Å LÄROSALEN N:O IV

DEN 29 MAJ 1901 KL. 10 F. M.

AV

ELIAS GRIP

FILOSOFIE LICENTIAT AV STOCKHOLMS LANDSKAP

ACAD.
LUGD. BAT.
BIBL.

STOCKHOLM

KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER

1901

Förord.

Skuttunge socken tillhör Bälinge härad av Uppsala län. Socknen är ej stor; folkmängden uppgick vid slutet av år 1900 till 1,090 personer (enligt benäget meddelande av kyrkoherde P. Thörnell). Folkmålet i Skuttunge är bättre bevarat än i kringliggande socknar, beroende bl. a. därpå att socknen varit vanlottad med avseende på kommunikationer. Ännu för 10 à 11 år sedan fanns det gårdar, från vilka man hade över en halv mil till närmaste väg. På senare tiden ha emellertid förhållandena ändrats. Nu är det relativt få, som tala Skuttungemål i egentligaste mening, d. v. s. som fullständigt bibehållit sitt gamla mål. Jag har naturligen vänt mig till den älsta generationen, ock det är den älsta åtkomliga formen av målet, som ligger till grund för min avhandling. Som även de äldres mål rönt inflytande från rikssprâket, hava emellertid blandformer mellan äldre ock yngre mål stundom inkommit ock ej kunnat undvikas.

Materialet till föreliggande avhandling har jag erhållit dels genom uppteckningar, utförda under fäm somrar, 1896—1900 med understöd från »Undersökningen av Upplands folkmål», dels genom att till landsmålsalfabet transkribera prof. A. Erdmanns ganska rikhaltiga ordsamlingar från Skuttunge. Utom Skuttunge har jag gjort undersökningar, ehuru av mindre omfång, i grannsocknarna Bälinge, Jumkil ock Björklinge, vilkas mål nära överensstämma med Skuttungemålet, samt i Tensta, Viksta, Vendel, Tierp, Tolfta ock under en kortare tid i Gästrikland. I avhandlingen lämnas några notiser om dessa trakters mål, då jag ansett dem vara belysande för Skuttungemålet.

I kap. III utgår jag från fornsvenskan ock söker redogöra för huru de olika ljuden utvecklats i Skuttungemålet; yngre lånord jämföras med rikssprâket. I tidskriftsupplagan av denna

avhandling har jag för avsikt att tillägga ett kapitel, innehållande en kortfattad, ascendent etymologisk översikt. Troligen kommer sedan att följa en ordbok över målet, till vilken tämligen fullständigt material redan nu föreligger.

Upplysningar om uppländska dialekter äro att finna i följande äldre källor:

Bonden Rolles roll i två scener av PRYTZ *Com. om Olof Skottkonung*, Upps. 1620 (avtryckta av Lundell i Sv. landsm. Bih. I. 1, s. 125 f.).

Bonden Rolles roll i PRYTZ *Com. om Gust. I* (se Sv. landsm. ibid. s. 48).

ERICUS SCHODERUS *Lexicon latino-scondicum*, Stockh. 1637, samt översättning av *Comenius' Janua Linguarum*, Upps. 1640[1].

Twänne Uplandsdrängars Samtal i Upsala Distingsmarknaden, Gefle 1765.

HOF *Dialectus Vestrogothica*, Stockh. 1772, innehåller åtskilliga notiser om uppländska mål.

Bröllopsskrifter på Upplandsdialekt.[2]

1) *Gifft-Glamm* [vid Joh. Billingsleys ock Elisabeth Gaddes bröllop i Stockholm d. 21 maj 1691].

2) *Bonden Måns Clemsson och Drängin Mattis glammas wödder* [vid And. Grubbs ock Elisabeth Gödings bröllop i Stockholm d. 24 nov. 1691].

---

[1]) Drag av Upplandsdialekt i dessa bägge arbeten har jag behandlat i en uppsats i Sv. landsm. XVIII. 4.

[2]) De säx förstnämnda finnas på Kongl. bibl. ock äro förut omnämnda av G. ENESTRÖM i Sv. landsm. II, s. xcv ff.; de återstående (med undantag av n:is 24 ock 27, som äro avtryckta av FIRMENICH i *Germaniens Völkerstimmen* III, s. 860 ff.) finnas på Univ.-bibl. i Uppsala bland personalskrifter ock hava av prof. LUNDELL godhetsfullt blivit ställda till mitt förfogande i avskrifter. De omständiga titlarna anföras i förkortad form. Den här meddelade förteckningen avser ej att vara fullständig; för att fullständighet skulle kunna ernås, måste man genomforska både Kongl. bibl:s ock Univ.-bibl:s stora samlingar av personalskrifter, vartill jag ej haft tillfälle. Jag har blott genomgått dem i Univ.-bibl. från 1600 till 1710, men anför här dem, som varit mig tillgängliga ock som jag anser innehålla Upplandsdialekt i tanke att detta bibliografiska bidrag kunde vara av gagn för kommande forskare.

För att kunna citera mera effektivt har jag omtryckt säx bröllopsskrifter, n:is 1, 3, 5, 15, 16, 21 i Uppl. fornminnesför:s tidskrift B. IV, s. 322 ff. De övriga äro mycket sparsamt citerade, då blott med utsättande av årtal t. ex. Br.-skr. 1700 = nr 7, *Jätt Lustut Bonde-Glam* etc.

3) *Bröllops-kotter* [vid Johannes Sondells ock Catharina Roslins bröllop i Stockholm d. 12 april 1692].

4) *Ett Kårtwilligt Bondeglam* [vid Abraham Lamoreurs ock Johanna Diurmans bröllop i Lagga prästgård d. 11 aug. 1695].

5) *Bonde-Rijm* [vid Joh. Luthers ock Brita Liwins bröllop i Stockholm d. 7 febr. 1697].

6) *Giæstebodz-Glam* [vid Bengt Morbergs ock Brigitta Gerners bröllop i Stockholm d. 10 maj 1698].

7) *Jätt Lustut Bonde-Glam* [vid Mårten Telins ock Margareta Kammeckers bröllop i Stockholm d. 10 jan. 1700].

8) *Giffte-Glam* [vid Dan. Janson-Hedberghs ock Beata Thomasdotter Hedberghs bröllop i Stockholm d. 28 nov. 1709].

9) *Då den Wälugha . . . herr Eric Burman mä . . . Anna Elisa Reftelia skulle täll å bli Brufålk* [i Stockholm 1721].

10) *Jenfaldutt Smått Giässbås-Glam* [vid Joh. Höjers ock Beata Mentsers bröllop i Börje 1725]; *framgräla tåf Jercker i Byri Broby.*

11) Vid Petter Enanders ock Anna Meyholms bröllop på Löfsta Bruk i mars 1725.

12) *Bröllops-Wälkummi* [vid Pätter Bålds ock Hedvig Sandelhielms bröllop i Stockholm d. 26 maj 1726].

13) *När som . . . Mauritz Bånge . . fnaska säg i Giftloka hop mä . . . Christina Serenia, Fiätt Tysdas Qwälln 1727.*

14) *Eän Jänfaldug Meäning . . . täsammans skräfwin* [vid C. J. Herkepeus' ock Marja Nordenflychts bröllop i Stockholm 1728].

15) *Ienfallugt Glam . . . Ur jen Rospiggis Språk-Låda* [vid Eric Gollstens ock Anna Swart's bröllop i Stockholm 1732].

16) *Når som Kambriern . . . Nicolaus Burman* [firade bröllop med Eva Reftelia i Läby år 1736].

17) *Reseglam emellan Roslags-Böndra* [vid Olof Tilläus ock Kari Aulävill's bröllop 1739].

18) *Manerä på Bygda* [vid Lars Braunerskjölds ock Catharina Frondins bröllop d. 14 aug. 1740].

19) *Manerä på Bygda* [vid Wilhelm Wallins ock Anna Myllers bröllop pingsten 1742].

20) *Manerä på Bygda* [vid Daniel Tilas ock Annika Kattrina Åkerhielms bröllop år 1743] *på hä jenstacka Hemma Margretelund här bort i Roslagin.*

21) *På Ståcklåms Manerä* [vid Bengt Lollins ock Anna Enebergs bröllop år 1745]. Tryckt i Stockholm år 1770.

22) *Giwtermåls Kuntratt Mella . . . Jan Hansson Kåck å . . . Mali Wiberg . . . framskräwla täw Jen Plumper Bondä Hiema ti Roslagin* [tryckt 1749].

23) *Jätt lylli Rim-Blåkat* [vid Daniel Lindbergs ock Kjersti Skånbergs bröllop julen 1751].

24) *När hä knaphänduga Giftas Kuntracktä skulle fullbolas* [vid Kal Frädrik Payk(u)lls ock Biata Låtta Simmings bröllop 1752], se Firmenich Germaniens Völkerstimmen III, s. 860 ff.

25) *Giässbäss-Glam* [vid Lars Höjers ock Rigina Lodes bröllop i Åkerby socken år 1752].

26) *Oskyldug och giänfaldug Grationsskräft* [vid Hans Wijkbergs ock Johanna Hunters bröllop i Stockholm d. 23 sept. 1755].

27) *Jätt myckje jänfåldugt Glam* [vid David L—n's ock A. M. W—g's bröllop i Stockholm d. 13 dec. 1764] se Firmenich a. st. s. 863 ff.

28) *Lyck-Önska . . . Tä Lasse från Norrgålen, När Han wigdes we Stina i Södergålen i Tors-Måna 1768.*

29) *Hastuga Rim* [då Anna Edman firade bröllop med en magister ock kyrkoherde från Östergyllen i Uppsala i juni 1784], *af Karl Persson i Wrån å Rospiglann.*

Yngre källor (för uppl. dialekter).

J. E. Wahlström, *Uplandsdialekten* grad. disp. 1848.

H. G. Blumenberg, *Korstamål*, Uppl. fornminnesför:s tidskr. B. I, h. IV, s. 43; h. V. s. 127, forsatt under titel *Ur allmogens mål och seder i Kårsta med omnejd* B. II, avd. 2, s. XLIX ock CXXXVII.

J. Björk, *Allmogemålet i Alsike socken*, Uppl. fornminnesför:s tidskr. B. II. h. VII, s. XXV.

A. Vibärg, *Sägner på Roslagsmål från Valö socken*, Sv. fornminnes-för:s tidskr. VII, s. 177 ff.

V. Vennström, *Från Vendel i Uppland* (berättelser), Sv. landsm. I, s. 598 ff.

Aug. Schagerström, *Upplysningar om Vätömålet i Roslagen*, Sv. landsm. II. 4; *Ordlista över Vätömålet i Roslagen*, Sv. landsm. X. 1.

G. Bergman, *Alundamålets formlära*, Sv. landsm. XII. 6.

Om Skuttungemålet hava förut följande meddelanden offentliggjorts:

K. P. Leffler, *Skuttungemålets akcentuering*, Sv. landsm. XVIII. 2.

E. Grip, *Skuttunge- ock Björklingemål*, folksägner, Sv. landsm. XVIII. 3.

Otryckta källor (för uppl. dialekter).

1) P. A. Säves samlingar i handskrift på Upps. Univ.-bibl., dels en rikhaltig ordlista, 43 sidor 8:o, från Vätö, daterad febr. 1855 (signum R. 625,7); dels en mindre ordsamling, 5 sidor, innehållande ord från Vätö, Börstil, Hållnäs, [Ö.-]Löfsta ock Vendel upptecknade år 1859 (signum R. 625,5).

2) Upplands landsmålsför:s samlingar, utgörande ett antal ordlistor, av vilka en mycket rikhaltig, med ord från olika delar av Uppland nu införlivade med

3) Samlingar åvägabragta genom »Undersökningen av Upplands folkmål» omfatta grammatiska »provordslistor» samt större ock mindre ordsamlingar från nästan alla socknar av Uppland; förvaras å Upps. univ.-bibl.

Av förkortningar, som användas i detta arbete, må nämnas skm. = Skuttungemålet, Schrod. = Ericus Schroderus. Övriga förkortningar äro de i arbeten av denna art vanliga ock torde lätt förstås.

Till alla dem, som främjat mina undersökningar ock mitt arbete, ber jag att här få uttala min järtliga tacksamhet, främst till min lärare prof. Ad. Noreen, vilken jag har att tacka för många vägledande råd ock upplysningar, vidare till ledaren för Undersökningen av Upplands folkmål, prof. Axel Erdmann, som visat varmt intresse för mitt arbete ock godhetsfullt ställt sina egna ordsamlingar från Skuttunge till mitt förfogande. Prof. J. A. Lundell har jag att tacka för hans insiktsfulla jälp med den svåra korrekturläsningen ock min vän lic. B. Hesselman för mången värdefull upplysning, som han givit mig.

Bland mina många meddelare i Skuttunge vill jag nämna f. kyrkvärden Jan Andersson ock f. riksdagsmannen Jan Eliasson i Skuttungeby, vilka särskilt vid insamlandet av ordförrådet varit mig till mycket stor jälp.

Uppsala i maj 1901.

Elias Grip.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548928_0088

I. LJUDFYSIOLOGISK ÖVERSIKT.

Kvaliteten.

§ 1. **Vokalerna** i Skuttungemålet äro följande, ordnade efter deras bildningsläge. Siffrorna angiva labialiseringsgraden: 1 den lägsta, 5 den högsta graden av labialisering. Bokstav, som ej har siffra, betecknar vokal, som ej är labialiserad.[1]

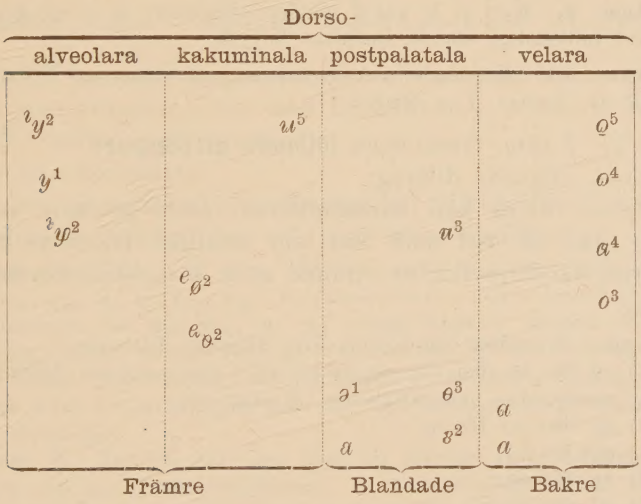

Anm. 1. *y* betecknar ett ljud, som närmast kan karakteriseras såsom ett svagt labialiserat *i*. Det bildas med tungan något lägre ock mera tillbakadragen än vid *i*. Populärt uttryckt kan det kallas ett i med y-färg.

[1]) Jag använder i detta arbete i allmänhet prof. NOREENS fonetiska tärminologi.

Anm. 2. *ɑ* har ganska stor uttalslatitud både åt *e* och *æ*. Såsom kort närmar det sig ganska mycket *æ*.

Anm. 3. *ø* är något slutnare än i rikssspråket, ock på grund därav är differensen mellan *ø* ock *ö* ej så stor som i rikssspråket.

Anm. 4. *ə* uttalas i slutljud efter labiala ock labialiserade konsonanter med dragning åt *ɛ*, framför *r* med dragning åt *æ*.

Anm. 5. Framför *r* ock konsonanter bildade på samma artikulationsställe som *r* närmar sig *a* något åt *æ*-hållet.

Anm. 6. Skm. *ɵ* sammanfaller ej fullständigt med det ljud, som i landsmålsalfabetet tecknas *ɵ*. Såsom långt närmar sig skm. *ɵ* något *u*, såsom kort närmar det sig *o*.

Anm. 7. *ɑ* betecknar det finsk-svenska, allm.-europeiska **a**-ljudet; det ligger mellan *ɑ* ock *a*, i skm. dock något närmare det senare.

Anm. 8. Det ljud i skm., som jag betecknar med *u*, sammanfaller ej med rikssspråkets korta **u**-ljud (typiskt *u*), utan bildas med högre tungställning; det närmar sig med hänsyn till det intryck det gör icke obetydligt norskt **u** (*ʉ*).

Anm. 9. Kort *o* är något mindre labialiserat än *o̜* ock gör därför ej häller fullkomligt samma akustiska intryck.

Anm. 10. Angående vokaltecknens valör hänvisas i övrigt till Lundell Sv. landsm. I, s. 82 ff.

§ 2. I skm. förekomma följande **diftonger**:

1) *i̯a*, stigande diftong;

2) *ɨa*, vilken kan karakteriseras såsom en serie av glidningar där, så vitt med örat kan urskiljas, ingen av komponenterna har övervikt, är sålunda en s. k. »gleichschwebender» diftong.

Anm. Sporadiskt förekomma även följande diftonger:

1) *e̯e̯* för *ɨa* (det bör anmärkas, att i grannsocknen Björklinge är *e̯e̯* den regelbundna motsvarigheten till skm. *ɨa*);

2) *ai̯* eller *ai̯* för *ɑi̯*;

3) *ɵɣ* för *ɵi̯*;

4) *ɵɣ* för *ɵi̯*;

5) *ɑo̯* för *ɑ*.

§ 3. **Sonantisk funktion** kunna *m*, *w*, *n*, *ŋ*, *r*, *y*, *g*, *l* ock *ɭ* erhålla, oftast efter homoorgan konsonant (*m*, *n*, *l* även efter heteroorgan kons., nämligen *m* efter *s*, *n* efter *m*-, *k*-, *y*- ock *y*-ljud, *l* efter *f*; *n*, *y*, *g* även före homoorgan kons.).

§ 4. **Konsonanterna** i skm. äro följande:

1) enkla:

	Labio-				Dorso-				Apiko-				Dorso-palatala					
													kakuminala				post-palatala	
	labialala		dentala		gingivala		alveolara		alveolara		postkak.		prekak.	med.-kak.	postkak.			
	perspirerade	pertonerade	perspirerade	pertonerade	perspirerade	pertonerade	perspirerade	pertonerade	perspirerade	pertonerade	perspirerade	pertonerade	pertonerade	perspirerade	perspirerade	pertonerade	perspirerade	pertonerade
Explosivor	*p*	*b*	—	—	*t*	*d*	*ʈ*	*ɖ*	*t̠*	*d̠*	*ṭ*	*ḍ*	—	*ʧ*	*ƙ*	*g*	*k*	*g*
Frikativor md.	—	—	*f*	*v*	*s*	—	*ʂ*	*ʒ*	*s̠*	—	*ṣ*	—	*ʃ*	*ɕ*	—	*ɣ*	—	*ɣ*
Frikativor marg.	—	—	—	—	*ɻ*	*l*	—	—	*ɻ̠*	*l̠*	—	*ḷ*	—	—	—	—	—	—
Tremulanter	—	—	—	—	—	—	—	—	—	*r*	—	*ṛ*	—	—	—	—	—	—
Resonanter	*m*	*m*	—	*w*	—	*n*	—	—	—	*ɳ*	—	*ṇ*	—	—	—	*ŋ*	—	*g*

Härtill komma *h*-ljuden, perspirerade glottala frikativor, lika många som vokalerna (om man frånräknar *y*, *ə* och *ɛ*, framför vilka *h* i målet ej förekommer).

2) sammansatta:

ʃ, en perspirerad, dorsokakuminal frikativa med samtidig dorsogingival förträngning ock med labial modifikation.

Anm. 1. Hit höra även de vid sandhi stundom uppkommande ljuden n_m, $ŋ_m$, n_v, $ŋ_v$, m_g, $ŋ_g$. Indexbokstäverna angiva biartikulationen. Vid bildningen av n_m, $ŋ_m$, n_v, $ŋ_v$ intaga läpparna sålunda *m*- resp. *v*-ställning, medan tungan ännu är kvar i *n*- resp. *ŋ*-läget; vid m_g börjar tungan intaga *g*-*ŋ*-ställning, medan läpparna äro slutna; vid $ŋ_g$ börjar mellersta delen av tungryggen höja sig mot kakumen, innan tungspetsen lämnat alveolerna.

Anm. 2. Jag har här ovan givit en översikt av de konsonantljud, som fått tecken i landsmålsalfabetet. I målet existerar samma skillnad som i rikssprâket mellan de ljud, som Noreen nämner resonanter ock insonanter, t. ex. mellan b-ljuden i *by* ock *gȧḇa*, d-ljuden i *mȯḓa* ock *sȧḓa*. Efter att här ha omnämnt förhållandet tager jag i det följande ingen hänsyn till denna skillnad, ock jag har använt tärmen resonant i dess förut brukliga betydelse (se Lll Sv. landsm. I, s. 21). Vidare må påpekas, att skm. såväl som rspr. äger latero-gingivala ock velo-faukala konsonantljud (se Nor. Modersm. ljudl. s. 14, 15), vilka ej hava särskild beteckning.

Anm. 3. Skillnaden mellan *k* ock *kj*, *g* ock *gj* är i akustiskt avseende ej stor, men jag har dock ansett mig böra utmärka densamma.

Anm. 4. *y* är den främre motsvarigheten till *ɣ*, ock är tydligt skild från *j*, som bildas längre fram. *y* inordnas här för första gången i ett konsonantsystem, men de förut varande tärmerna räcka ej till. I anslutning till hvad prof. NOREEN föreslagit mig, kallar jag hela gommen från alveolerna till ock med läget för *k* i **katt** för »palatum» ock indelar palatum i »kakumen» ock »postpalatum». De kakuminala kons.-ljuden delas i prekakuminala (*j*), som bildas närmast alveolerna, mediokakuminala (*ʃʂ*), ock postkakuminala (*g*, *y*, *kj*).

Anm. 5. *y* ock *ɣ* bildas mindre öppet i slutljud än i inljud. Vidare är att märka, att dessa ljud, då de stå i slutljud efter starktonig vokal, till sin sista del ofta bli tonlösa. Jag tecknar då *yˇ*, *ɣˇ*.

Anm. 6. Såsom framgår av konsonantschemat, har skm. utom det vanliga kakuminala l (*l*) även den s. k. rena kakuminalen *l̇*, bildad med tungspetsen vilande mot gomtaket. Detta ljud förekommer framför *j*, *ʃʂ* ock vid sekundär förbindelse av kakuminalt ock gingivalt l.

Anm. 7. **Muljering** genom invärkan av ett följande *j*, *i̯* äger rum vid *n*, *l̇*, *t*, *ṭ* ock betecknas genom en båge över konsonanten. I mina täxter på Skuttungemål (Sv. landsm. XVIII. 3) har jag tecknat *l̇* såsom muljerat. Jag hade observerat, att det kakuminala l afficierades av följande j ock tecknade detta *l̇*. Vid närmare analys har jag emellertid funnit, att det för *l̇* karakteristiska slaget, r-vibrationen, saknas. Ifrån att med sin spets ha varit tryckt mot kakumen skjutes tungan fram till *j*-läget, ock härvid inträder muljeringen. Emellertid förekommer fakultativt även vanligt *l̇* utan muljering framför *j*, t. ex. *fȍl̇ja* rspr. **följa**; så ofta i den yngre generationens språk.

Anm. 8. Tonlöst **m** (*m̥*) förekommer i skm. blott i interjektionen **hm** (*m̥m̥*).

Anm. 9. Före ock efter perspirerad kons. förlorar pertonerad kons. sin stämton eller en del därav. Mäst märkbar är denna företeelse vid **d**- ock **g**-ljuden samt *j*, *i̯* ock *l̥*. Den betecknas genom ˇ vid sidan av konsonanten, om en del av densamma är perspirerad; över kons., om den är att betrakta såsom väsentligen perspirerad, t. ex. *ǧ*, *d̆*.

Anm. 10. En punkt under en bokstav anger, att ljudet i fråga är till sin hörbarhet reducerat. Vad särskilt *r̰* beträffar, betecknar det ett **r**-ljud med reducerade vibrationer.

Anm. 11. I övrigt hänvisas angående konsonanttecknens valör till Lundell Sv. landsm. I, s. 20 ff.

Kvantiteten.

§ 5. I skm. kan man urskilja fyra olika kvantitetsgrader:
1) lång
2) halvlång
3) halvkort
4) kort.

Anm. 1. Graderna halvlång ock halvkort kunna emellertid icke alltid av örat skiljas. Då jag i det följande använder tärmen »halvlång», vill jag därmed icke ha uteslutit möjligheten av att ifrågavarande ljud eller stavelse kan vara halvkort.

Anm. 2. Blott undantagsvis förekommer mer än normallängd, nämligen:

1) vid emfas. I detta fall kan överlängd (här återgiven med en punkt före språkljudet i fråga) tillkomma såväl vokal som konsonant, t. ex. *intə var ˌa ˈjˑɑ́ˑy ?* rspr. **inte var det jag inte**, *va sɑ́·jəˌɖu* rspr. **vad säger du!** (förvånat utrop).

2) Konsonant kan få överlängd vid sekundär förbindelse av lång kons. med homomorf kort kons., om ordet uttalas med avsikt distinkt, t. ex.

bà·k̲nápa[1] rspr.	'back-knäppa	*fɨà·t̲ístɪl* rspr.	fet-tistel
bà·k̲lɪn̲t	back-klint	*hà·t̲ɪ́mə*	halv-timme
bè·k̲ǫ́karə	beck-kokare	*hà·t̲ɨ́n̲a*	halv-tunna
hà·k̲ǿr̲v	hack-korv	*bö·s̲tǿl̲*	böss-stock
stù·g̲rɪ́s	stug-gris	*bö·s̲mɑ́d̲*	böss-smed.

§ 6. Av vokalerna är *o* endast kort; *a, ɤ, u, ə, ɛ* blott korta, halvkorta eller halvlånga. De övriga kunna vara både långa, halvlånga, halvkorta ock korta.

§ 7. Av konsonanterna äro *r, j, ʂ, ʃ, ʒ, h* blott korta; *l, n, y, ɣ* blott korta, halvkorta eller halvlånga; *l, s* blott korta eller långa. De övriga kunna vara både långa, halvlånga, halvkorta ock korta.

Efter kort vokal är kons. framför annan kons. lång (med undantag av *r*, vars bildningssätt ej medgiver förlängning), ehuru ej fullt så lång som lång kons. ensam. Jag anser det emellertid vara riktigare att beteckna sådan kons. såsom lång än såsom halvlång, t. ex. *vànda* rspr. **vända**, *kǿr̲v* rspr. **korv.**

§ 8. I starkt akcentuerad stavelse har skm. numera i regeln blott kombinationerna lång vokal + kort kons. ock kort vokal + lång kons.

[1]) Liten backe.

Anm. 1. Vid sekundär förbindelse av två homomorfa konsonanter kan, om ordet uttalas med avsikt distinkt, förekomma:

a) lång vokal + lång kons., t. ex.

glɽ̀ɑ̄s̄kɑ́l̄	rspr.	**glas-skål**	*rɑ̄k̄nɪ́v̄*	rspr.	**rak-kniv**
grɪ̀s̄súga		**gris-sugga**	*stɔ̀rár*[1]		***stor-rar**
ɪs̄ɛ́rja		**is-sörja**	*sɛ̀l̄ɑ́dər*		**sul-läder**
lɑ̄s̄pɪ́k̄		**lås-spik**	*vɑ̄r̄ɑ́ŋ*		**vår-rägn.**

b) lång kons. + lång kons., t. ex.

fɪs̀kɔ́rg	rspr.	**fisk-korg**	*ɧɛ̀rk̄ɑ́m̄*	rspr.	**kyrk-kam**
frùk̄tr̄é		**frukt-träd**	*tɪ̀ŋs̄ɑ́k*		**tings-sak**
ɧɛ̀rk̄ɑ́na		**kyrk-kanna**	*vɑ̀n̄tɔ́mus*[2]		***vant-tommus.**

Anm. 2. Tecknet ∼ under en vokal eller kons. betecknar, att den är halvlång eller halvkort.

Akcenten.

§ 9. Expiratorisk akcent.

1) Av expiratoriskt tryck kan man i skm. urskilja fyra grader, ock med hänsyn till dessa grader kan en stavelse vara:

a) huvudtonig, akcentuerad med fortissimus } starktonig
b) starkt bitonig, » » semifortis }
c) svagt bitonig, » » semilenis } svagtonig.
d) obetonad, » » lenissimus }

Härtill kan läggas ännu en grad, som ligger mellan semilenis ock lenissimus ock som jag kallar svag eller reducerad semilenis.

Anm. 1. Det bör nämnas, att den grad av expiratoriskt tryck, som betecknas med semilenis, är i en stor kategori av ord (nämligen de med akc. 2, se nedan) ej obetydligt starkare än riksspråkets svaga biton. Jag vore frestad att benämna denna grad »stark semilenis» i motsättning mot svag sådan, men fruktar, att tärmen ej är lämplig.

2) Den expiratoriska akcentens former äro en-spetsig ock två-spetsig.

Alla icke huvudtoniga stavelser hava enspetsig akcent.

Med hänsyn till den expiratoriska akcentens gestaltning kan ett ord hava:

a) **akc. 1,** då den huvudtoniga stavelsen har enspetsig akcent med starkt dekrescenderande tryck (»akut stavelseintensitet» Nor. Modersm. pros. s. 12). Tvåstaviga enkla ord utan upptakt ock med denna akcent hava svag semilenis på andra

[1]) Mycket rar.
[2]) Öknamn på person, som är mycket frusen av sig.

stavelsen. Genom denna biton skiljer sig skm. från rikspråkets akc. 1.

b) **akc. 2,** då den huvudtoniga stavelsen har enspetsig akcent med svagare dekrescenderande tryck (»grav stavelseintensitet» Nor. o. a. st.). I tvåstaviga enkla ord har andra stavelsen semilenis.

Från rikspråket avviker skm. akc. 2 därigenom, att huvudstavelsens tryck är starkare dekrescenderande än i rspr., ehuru ej så starkt som vid akc. 1; bitonen är förstärkt ock huvudstavelsens tryck något reducerat, varigenom skillnaden mellan de båda stavelsernas tryck blir mindre än i rikspråket.

c) akc. **cirkumflex,** bruten akcent, då det enstavigt vordna ordet har tvåspetsig akcent:

fallande-stigande, då expiratoriska trycket efter att ha märkbart sjunkit tilltager mot stavelsens slut;

(stigande-)fallande, då trycket efter en minimal stigning märkbart sjunker till stavelsens slut.

Anm. 2. I det följande utmärkes:
akc. 1 med ´ över fortissimusstavelsens vokal,
akc. 2 med ` över d:o,
fallande-stigande cirkumflex med ᷄,
(stigande-)fallande med ᷅,
semifortis med ˈ,
semilenis (både den starkare ock den svagare) med ̓.

Av praktiska skäl utsättes emellertid i det följande (utom i de paragrafer, där semilenis är föremål för behandling) det sistnämnda tecknet ̓ ock tecknet ~, som utmärker den kvantitetsgrad, halvlängd, vilken är förbunden med semilenis, i allmänhet blott i de fall, då semilenis' förekomst i målet avviker från rikspråket[1].

§ 10. Musikalisk akcent.[2]

Med avseende på formen är den musikaliska akcenten av två slag:

1) enkel, då tonen inom hela stavelsen behåller samma höjd på tonskalan eller enbart stiger eller faller;

[1]) De viktigaste fallen äro: tvåstaviga enkla ord utan upptakt, vilka ha svag biton på andra stavelsen, där rspr. saknar biton, ock flerstaviga enkla ord med akc. 2, där semilenis ligger på annan stavelse än i rspr.

[2]) Utförlig redogörelse för målets musikaliska akcent finns hos K. P. Leffler, *Skuttungemålets akcentuering*, Sv. landsm. XVIII. 2.

2) sammansatt, då tonen både stiger ock faller eller faller ock stiger inom samma stavelse.

Alla icke huvudtoniga stavelser hava enkel akcent.

Med avseende på den musikaliska akcentens förhållande till den expiratoriska märkes:

1) Enkel musikalisk akcent hava:

a) ord med akc. 1 (se ovan § 9). Dessa ha sjunkande tongång med stor intervall.

b) ord med akc. 2 (se § 9). Dessa ha stigande tongång ock liten intervall.

2) Sammansatt musikalisk akcent, musikalisk cirkumflex, hava ord med expiratorisk cirkumflex (se ovan § 9). Den musikaliska tonen stiger ock faller jämnlöpande med det expiratoriska trycket sålunda:

a) fallande-stigande musik. cirkumflex ha de ord, som ha expir. fallande-stigande cirkumflex;

b) (stigande-)fallande musik. cirkumflex ha de ord, som ha expir. (stigande-)fallande cirkumflex[1].

[1]) Härmed rättas min uppgift från 1898 i Sv. landsm. XVIII. 3, s. 4, där jag sagt, att tecknet ˆ anger tonens fallande ett bestämt stycke på skalan. Såsom av det ovanstående framgår, föregås den expir. ock musik. akcentens fallande av en ringa stigning.

II. AKCENTLAGAR.

Enkla ords akcentuering.[1]

§ 11. **Akc. 1 hava**

A) **enstaviga ord** (med undantag av dem, som genom synkope i målet blivit enstaviga, se nedan § 13), t. ex.

bǫ́ʳ fsv. **borþ**		*kǫ́ʳ* fsv. **kol**	
fǫ́t	**fot**	*mɨ́ar*	**mer**
hʉ́s	**hus**	*nǫ́ʸ*	**nogh**
jʉ́ʳ	**iul**	*ráŋ*	**rægn.**

Anm. 1. Svarspartikeln **ja** har oftast cirkumflex: *jɑ̌́*; men akc. 1, då man vill uttrycka bestämdhet: *jɑ́*. **Jo**, **nej** uttalas dels med akc. 1: *jɑ́ nɛ́j* uttrycker ett bestämt svar; dels med cirkumflex vid ovisshet eller tvekan: *jɑ̌́, nɛ̌́*.

Anm. 2. I det följande utsättes ej tecknet ´ (som utmärker akc. 1) över enstaviga ord. Någon missuppfattning kan därav ej föranledas, då enstaviga ord med annan akcent (akc. cirkumflex) alltid ha akcenttecken utsatt.

B) **flerstaviga** ord i följande fall:

1) **ord med upptakt** (är upptakten tvåstavig, har första stavelsen semifortis), nämligen

a) prefixavledda ord med huvudton på grundordet:

α) avledda med prefixen **be-, e-, för-**, t. ex.

bəfálə rspr. **befalla**		*bəlúksa* rspr. **beluxa**	
bəgɑ́-sə[2]	***begå sig**	*bəsmídə*[4]	***besmide**
bəhúlˌn[3]	**behållen**	*əlándɪ*	**eländig**

[1]) Med avseende på ordens indelning i enkla och sammansatta ansluter jag mig till NOREENS indelning i »Vårt modersmåls gram. och dess indelning» s. 10, närmare utförd i akad. föreläsningar.

[2]) Reda sig.

[3]) Välbärgad.

[4]) Bestyr.

fɔdárva rspr. **fördärva** *fɔtráta* rspr. **förtreta**
fɔrjíft ä.-nsv. **förgift** *fɔʂtára* **förstöra**
fɔʈʂúst[1] rspr. **förtjust** *fɔtáɲn*[2] ***förtagen;**

β) dubbelt prefixavledda ord, t. ex.

áɯfɔʂí[3] rspr. ***anförse** *ófɔrárga*[4] rspr. ***oförargad**
áɯfɔtró **anförtro** *ǫbalátɳ* jfr rspr. **missbelåten**
ǫanstándıy **oanständig** *ófɔtáɳt* rspr. **oförtänkt;**

γ) ord avledda med det förstärkande eller negerande prefixet **o-**, om grundordet har akc. 2 ock semifortis, i vilket fall semifortis vid avledningen utbytes mot fortissimus ock prefixet **o-** får semifortis, t. ex.

ǫalpsám rspr. **ojälpsam** jfr *jàlpsám*
ǫratvís **orättvis** *ràtvís*
ǫmarʃvádıy[5] ***omärkvärdig** *màrʃvádıy*
ǫvatlǫs[6] ***ovettlös** *vàtlǫs.*

b) suffixavledda ord med huvudton på suffixet:

α) värb på **-era**, t. ex.

aʃsméra rspr. **estimera** *reɲéra* rspr. **regera**
fandára **fundera** *vaɖára* **värdera;**

β) substantiv på **-eri**, t. ex.

bágərí rspr. **bageri** *súpərí* rspr. **superi**
gárvərí **garveri** *tǫkərí* **tokeri**
jáʃavərí **gästgiveri** *trólərí* **trolleri;**

γ) av subst. på **-ist** har jag antecknat *órɲlníst* rspr. **orgelnist;** av subst. på **-age** *bígərájə* rspr. **byggerage;**

δ) subst. ock adj. avledda med suffixen: **-aktig, -dom, -het, -lek, -sam** ock **-skap,** om grundordet är tvåstavigt, t. ex.

lǫsarákt̪ıy rspr. **läsaraktig** *jámansámt* rspr. **gemensamt**
rikədóm **rikedom** *tǫlmosám*[8] ***tålamodsam**
dálıhát[7] **dålighet** *ǫvasám*[9] ***ävelsam**
vádəlák **väderlek** *bígənskáp*[10] ***byggenskap;**

[1]) Även i bet. förbryllad, bekymrad, t. ex. *hon ɐ fɔʈʂúst fɔ ˌʂỳɭlǫnə* hon är bekymrad, hur hon skall hinna med sysslorna.
[2]) Bestört.
[3]) Anse.
[4]) I uttryck sådana som: *kan intə jág fa vara ófɔrárga fɔˌdáy* kan inte jag få vara i fred för dig.
[5]) Mycket märkvärdig.
[6]) Mycket vettlös.
[7]) Skräp.
[8]) Tålig.
[9]) Flitig.
[10]) Byggande (värbalsubst.).

ε) några andra suffixavledda ord, som bibehålla fornspråkets akcentuering, nämligen: *fiǫ́ndə* fsv. **fiænde**, *mənísʃa* fsv. **mænískia** (jfr Nor. Aschw. gram. § 57 I B 3), *patísʃ* ä.-nsv. **partijsk** (Weste Ordb. akcentuerar **partísk**).

Hit för jag även *bətúl*[1] tuggjärnet i betsel isl. **bitull**; *masúr* isl. **mǫsurr**; *mədál* n. rem, som förenar hästar som gå par, en utveckling av isl. **meðal** fsv. **miþal-** emellan (om äldre suffixbetoning i dylika ord se nedan).

Anm. 3. *framándə* rspr. **främmande** är väl snarast att betrakta såsom exempel på en i skm. förefintlig tendens (varom mera i det följande) att framflytta huvudtonen mot ordslutet.

c) en grupp på gränsen mellan komposita ock derivata stående ord (se nedan § 15,3).

d) några ordpar, där upptakten utgöres av ett självständigt ord: adj. ock adv. föregångna av **för** i bet. 'alltför', t. ex. *fo-lítu* rspr. **för liten**, *for-móga* rspr. **för många**, *for-mýʃʃy* rspr. **för mycket**[2]; orden **morgon** ock **afton**, då de vid hälsning föregås av obetonat 'god': *ga-mórə* rspr. **god morgon**, *gu-áftə* rspr. **god afton** (däremot *ə mòrə* rspr. **i morgon**, *ə àftə* rspr. **i afton**), *ga-sínər* rspr. **Gud signe er** (hälsning).

e) några nomina propria:

α) åtskilliga kvinnonamn såsom

amánda	rspr. **Amanda**	*ʃristína*[3]	rspr. **Kristina**
aríʃa	**Erika**	*maría*	**Maria**
fredríka	**Fredrika**	*lovísa*	**Lovisa**
johánna	**Johanna**	*sofía*	**Sofia**;

β) mansnamnen *gustáv* fsv. **Gøtstáver** ock *johán* rspr. **Johan**;

Anm. 4. Akc. 1 ock fortissimus på ultima hava även de i skm. såsom appellativa använda namnen **Benjamin**, som genom oriktig uppdelning fått formen *baɲjám* bst. form *baɲjámən* ock genom folketymologisk anslutning till **ben** betydelsen 'benig, knotig, mager person'[4], ock **Goliat** *golját* i uttryck sådana som *da va-n log golját* rspr. **det var en lång Goliat**.

---

[1]) Samma akcentuering **betúl** även i Älvkarleby ock Häverö (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.).

[2]) I dessa fall vacklar emellertid bruket mellan akc. 1 ock akc. 2.

[3]) Därjämte även *ʃrìstín*.

[4]) Förekommer emellertid även med akc. 2 ock semifortis *bìaɲjám*.

γ) sockennamnen *balíŋsta* rspr. **Balingsta**, *farínŋ* rspr. **Faringe**, *skatúñŋ* rspr. **Skuttunge**.

f) lånord, som inkommit i målet med upptakt:

α) ord med enstavig upptakt, t. ex.

batálja[1]	jfr rspr.	**batalj**	*matýrja*	rspr.	**materia**
galánt[2]	rspr.	**galant**	*molást*[4]		**molest**
kurjøs		**kuriös**	*ragál*[5]	jfr rspr.	**regal**
malám[3]		***malam**	*staʃét*	rspr.	**staket**.

Hit höra även åtskilliga ord, som i rikssprået flyttat huvudtonen till första stavelsen:

bɛsmán[6]	fsv.	**bismán**	*papér*	ä.-nsv.	**papér**
bɪskóp[7]		**biskóper**	*radísa*	fra.	**radis**
bɪrá	rspr.	**byrå**	*sɪnáp*	lat.	**sinapis**
koñják	fra.	**cognac**	*sɪráp*	rspr.	**sirap**
ʃratúr		**creature**	*tobák*	ä.-nsv.	**tobák**.
løjtnánt	rspr.	**löjtnant**			

Anm. 5. Åtskilliga lånord ha antagit akc. 2, så *ànɪs* äldre **anis**, *bìti* mlt. **bi-tiden**, *rùsɪn* äldre **russin**. Ordet **precis** förekommer dels med ultimabetoning: *prɪsís* i samma betydelse ock användning som i rikssprået, t. ex. *pasa prɪsís* rspr. **passa precis**, dels med akc. 2: *prìsɪs* i betydelsen 'just, alldeles', t. ex. *dɛm ha prìsɪs kùma-frám, nɵ ˌdɵw ˌfaʃ sí ˌn* de hade just kommit fram, när de fick se honom.

Anm. 6. Orden *nälíka* rspr. **näjlika**, *spɪrítus* rspr. **spiritus**, mytiskt väsen, som enligt folktron kläcktes ut ur ett s. k. tuppägg, ha framflyttat fortissimus; så även orden **praxis** skm. *praksís* ungef. = 'äventyr', t. ex. *hán ha vurɪ má ɵm mʏʧʏ praksísɔr* han har varit ute för många äventyr, varit med om litet av varje; *kɵfét* rspr. **koffert**.

Anm. 7. De från latinet härstammande lånorden **pastor, doktor,** hava i skm. ultimabetoning: *pastór, dɵktór*.

Anm. 8. Akc. 1 i olikhet med rikssprået har ordet *profésɔr* rspr. **professor**.

β) ord med tvåstavig upptakt (dessa hava semifortis på första stavelsen), t. ex.

ákadémɪ[8]	rspr.	**akademi**	*bágatél*	rspr.	**bagatell**
árɔndátɔr		**arrendator**	*bárborís*		**berberis**

[1]) Prövning, svårighet. [2]) Utmärkt, bra, snäll.

[3]) Krasslig, trött; sannolikt ombildning av fr. **malade** med folketymologisk anslutning till **lam**.

[4]) Förlust. [5]) Präktig.

[6]) Jfr Nor. Aschw. gram. § 57 I B 3.

[7]) Skyttsmålet **biskå´pp**. Jfr Kock Akc. II, s. 322.

[8]) Weste Ordb. akcentuerar **academi** eller **akadémie**.

bỳgərá͡ʃə	rspr.	**byggerage**	*pá͡saʃé͡rarː*	rspr.	**passagerare**
ká͡lːəkǎ	fr.	**calicot**	*pɔt̪manér*[3]		**˙portmaner**
ka͡ramúmər[1]	rspr.	**˙karamummor**	*pó͡sn̪tív*[4]		**˙possentiv**
lúrːfi͡ks[2]		**˙lurifix**	*prǎd̪ɨkánt*		**predikant**
pa͡radi͡s		**paradis**	*vǎ͡ktərjʊ́l*[5]		**˙vekterjord**
pa͡raplý		**paraply**	*ǎvəntýr*	fr.	**aventure.**

Anm. 9. Det är att märka, att alla ord med tvåstavig upptakt, såväl derivata som lånord, fakultativt kunna ha semilenis i stället för semifortis, t. ex. *trə̀l̥ərí* rspr. **trolleri**, *də̀l̥ɨhɨ́t* rspr. **dålighet**, *ə̀k̥adíːmɨ* rspr. **akademi.**

2) **ord** (utan upptakt), **som ärvt fornspråkets akut:**

a) fordom enstaviga ord, som genom den fornsvenska utvecklingen av svarabhaktivokal före l, n, r blivit tvåstaviga:

α) substantiv på **-el**, ä.-fsv. **-l**, t. ex.

fó͡ɣə̀l	fsv.	**foghl**	*hǎ͡l̥l̥*	fsv.	**hasl**
gǎ͡və̀l		**gafl**	*ó͡ksl̥*		**axl**
nǎ͡jə̀l		**naghl**	*ví͡ʃsl̥*		**vigsl;**

β) substantiv på **-en**, ä.-fsv. **-n**, t. ex.

bótn̥	fsv.	**botn**	*tá͡ɧə̀n*	fsv.	**tekn**
sókə̀n		**sokn**	*vátn̥*		**vatn;**

γ) ord på **-er**, äldre **-r**, t. ex.

subst. *dá͡jə̀r*	isl.	**dagr**	*bó͡kə̀r*	isl.	**bókr**
fiŋə̀r		**fingr**	*fó͡tə̀r*		**fótr**
né͡və̀r		**næfr**	*ná͡tə̀r*		**nætr**
vi͡ntə̀r		**vintr**	*tá͡ŋə̀r*		**tengr;**

adj. i nom. sing. mask., t. ex. *fé͡jə̀r* jfr isl. **fagr**, *ɻlójə̀r* isl. **slǿgr**; pres. sing. av starka värb ock värb av 2:dra svaga konjug., t. ex.

fálə̀r	isl.	**fellr**	*spríŋə̀r*	isl.	**springr**
ɧré͡və̀r		**krefr**	*sé͡və̀r*	jfr isl.	**svefr**
ʃú͡tə̀r		**skýtr**	*tá͡mə̀r*	isl.	**temr.**

Anm. 10. Genom analogi hava värb av 3:dje ock 4:de svaga konjugationerna, vilka hade gammal vokal i ändelsen, antagit akc. 1, t. ex. *ʃɕá͡nə̀r* isl. **kennir**, *mó͡tə̀r* isl. **mǿtir**, *ʃɕó͡pə̀r* isl. **kaupir.**

Anm. 11. Superl. på **-erst** vackla mellan akc. 1 ock akc. 2, t. ex. *ínə̀st* l. *ìnəst* rspr. **innerst**, *ýt̪ə̀st* l. *ỳt̪əst* rspr. **ytterst**, *ná͡də̀st* l. *nə̀dəst* rspr. **nederst.**

---

[1]) Kardemumma.

[2]) Lurifax; möjligen folketymologisk anslutning till adjektivet *fɨ́k̥s* kvick, illmarig.

[3]) Portmonnä.

[4]) Envis.

[5]) Vitriol.

b) komparativer på **-re**, t. ex.

hógrː	fsv.	**høghre**	*sámrː*	fsv.	**sæmbre**
lángrː		**længre**	*vílrː*	isl.	**vildri**
stórrː		**større**	*ýngrː*	fsv.	**yngre.**

c) i regeln former med suffig. artikeln av subst., då motsvarande artikellösa form har akc. 1[1], t. ex.

bǫ́lvː	fsv.	**borþ-it**	*fiŋ̀ən*	fsv.	**fingerna**
bátɪ̀n		**bat-in**	*tánd̃ən*		**tænderna**
fótɪ̀n		**fot-in**	*kónər*		**konar**
húsː		**hus-it**	*skónər*		**skonir**
skóɡ̀ɪn		**skogh-in**	*tákʃɪ̀n*		**takin**
tákʃɪ̀		**tak-it**	*ágɪ̀n*		**æggin.**

3) **några tvåstaviga manliga förnamn:**

álbət	rspr.	**Albert**	*frédrɪ̀k*	rspr.	**Fredrik**
álfrː		**Alfred**	*kónråd̃*		**Konrad**
árvɪ̀d		**Arvid**	*ólvː*		**Olof**
ámɪ̀l		**Emil**	*óskår*		**Oskar**
érɪ̀k		**Erik**	*pétər*		**Peter.**

4) **ursprungligen utländska ord, som inkommit i malet med akc. 1:**

a) ord på **-el, -en, -er**, t. ex.

dúbɡ̀l	rspr.	**dubbel**	*nékʃɪ̀n*	rspr.	**näcken**
fábɡ̀l[2]		**fabel**	*bérjɪ̀n*		**borgen**
möbəl		**möbel**	*fröɧən*		**fröken**
prýjəl		**prygel**	*búlər*		**buller**
stóvəl		**stövel**	*fánstər*		**fönster.**

Anm. 12. Från rikssprakets akcentuering, sådan den är framställd av Kock Akc. I, s. 192 ff., avvika några ord:

α) ord på **-el.** De ord, som enligt Kock ha akut ock som finnas i målet, hava alla akc. 1. Endast akc. 2 hava *hỳɡ̀l* rspr. **hyvel**, *slỳŋ̀ŋ̀l* rspr. **slyngel** ock *tỳstɪ̀l* rspr. **tistel**; endast akc. 1 har *vágɡ̀l* rspr. **vagel.**

β) ord på **-er.** Endast akc. 1 har *fáðər* rspr. **fadder**; endast akc. 2 hava *fȁstər* rspr. **faster** ock *mȍstər* rspr. **moster.**

γ) ord på **-en.** Endast akc. 1 hava *ókən* hocken, *tókən* tocken ock *jópn̩* rspr. **göpen.**

[1]) Om cirkumflex i vissa fall, då den suffig. art:s vokal synkoperas, se nedan § 13.

[2]) Skrock.

b) enskilda ord:

álbʊm	rspr. **album**	*júlɨ*	rspr. **juli**
ámənˌ	**amen**	*prósɨt*	**prosit**
árɑ̊kˌ	**arrak**	*báŋkʊ̊*	**banko**
júnɨ	**juni**	*sɑ́lʊ̊*	**salu.**

5) **Enskilda fall äro:**

a) ord, som ofta stå obetonade, näml. *átɔ̊r* rspr. **efter,** *hálɔ̊r* rspr. **häller,** *órɔ̊r* rspr. **över,** *úndɔ̊r* rspr. **under.** Hit höra även lokaladvärben *hánˌɔ̊* isl. **hérna,** *dánˌɔ̊* isl. **parna** (dessa stå nämligen ofta enklitiskt efter subst., t. ex. *i býn hanə* här i byn) samt tidsadvärbet *nánɔ̊s* jfr isl. **núna.**

b) adj. på **-isk,** t. ex. *jʊ́ɖ̊isk* rspr. **jordisk,** *mʊ́ɖ̊isk* rspr. **mordisk;**

c) ord på **-est:** *ʊ́gɔ̊st* rspr. **ångest,** *fʏ́lɔ̊st* rspr. **fyllest;**

d) pronomen på **-dera** ha akc. 1 ock semifortis: *jándɛ́ra* rspr. **endera,** *hákəndɛ́ra* rspr. **vilkendera,** *nándɛ́ra* rspr. **någondera.**[1]

e) subst. *hálvɪtɨ* rspr. **helvete,** *páŋɔ̊r* rspr. **pängar** (någon gång akc. 2 *pèŋar*), räkneordet *túsʊ̊* rspr. **tusen,** advärben *hýbɔ̊ks, hýrɔ̊ns* bra, präktigt, *máfɔ̊ns* i samma bet., interj. *íntɨ̊* rspr. **inte** i betyd. 'nej' vid utrop, t. ex. *var‿a dú? íntɨ̊!* rspr. **var det du? Inte!**

Anm. 13. Ordfogningar antaga stundom akc. 1. I synnerhet är detta fallet med subst. (med akc. 1) + poss. pron., där pron. i målet står enklitiskt, t. ex. *fɑ́r-mɨ̀n* rspr. **far min,** *mʊ́-ɖɨ̀n* rspr. **mor din,** *dráñɲn‿vɔ̀n* rspr. **drängen vår.** I förbindelse enstavig värbalform + negationen 'inte' vacklar bruket mellan akc. 1 ock akc. 2, t. ex. *hɑ̀‿ɳʈə* (l. *hɑ̀-ɳʈə*) *nɪ gʊ́t* rspr. **har inte ni gått?,** *sɨ̀‿ɳʈə* (l. *sɨ̀-ɳʈə*) *dɑ?* rspr. **ser inte du?**

Anm. 14. Såsom framgår av exemplen i denna paragraf, hava tvåstaviga upptaktslösa ord med akc. 1 semilenis på andra stavelsen. I den yngre generationens språk saknas dock ofta biton. Förekomsten av denna biton är ej egendomlig för Skuttungemålet, den återfinnes flerstädes i Uppland. Jag har påträffat den bl. a. i Björklinge, Viksta, Tierp ock Tolfta. Norr om Dalälven har jag funnit den i Hedesunda, Valbo m. fl. socknar. I Ovansjö s:n i Gästrikland förekommer, såsom jag varit i tillfälle att iakttaga, stark biton motsvarande skm:s semilenis på andra stavelsen av ord med akc. 1, t. ex. *ístɨ̀r* rspr. **ister,** *sprɪ́ŋɨ̀r* rspr. **springer,** *bʊ́ʧʂɨ̀n* rspr. **boken,** *nátɨ̀n* rspr. **natten.**

Även upptaktsförsedda ord med akc. 1 ock fortissimus på penultima kunna hava biton (svag semilenis på ultima), t. ex. *bəfálɑ̊* rspr. **be-**

[1]) Semifortis kan dock i dessa ord ersättas av semilenis.

falla. Detta lemnas i det följande obetecknat. Ligger fortissimus på antepenultima, har ultima semilenis, t. ex. *befálnŋår* rspr. befallningar.

§ 12. **Akc. 2 hava flerstaviga ord med undantag av de fall, som nämnas i § 11 B;**

I) akc. 2 ock semilenis.

A) Tvåstaviga ord ha semilenis på ultima i såväl böjnings- som avledningsändelser, t. ex.

gatər	fsv.	**gatur**	*bakå*	fsv.	**baka**
ɔlædə		**slæþi**	*brinnå*		**brinna**
sɔknar		**soknar**	*fårå*		**fara**
akrar		**akrar**	*ɔldn*		**aldon**
sakrå		**sækra**	*drønin*		**drottning**
ʃutɔn		**siutan**	*åvår*		**avugher.**

Anm. 1. Denna akcent tillkommer åtskilliga nom. propria, näml.

a) tvåstaviga kortnamnsformer av mansnamn, t. ex.

jannə	rspr.	**Janne**	*mannə*	rspr.	**Manne**
kalə		**Kalle**	*ɔlə*		**Olle**
lasə		**Lasse**	*pålə*		**Pälle;**

b) följande andra mansnamn: *åbram* rspr. **Abram**, *andəs* rspr. **Anders**, *dåvid* rspr. **David**, *jåkɔp* rspr. **Jakob**. Henrik vacklar mellan akc. 1 ock akc. 2: *hindrik* l. *hindrik*.

c) tvåstaviga kvinnonamn på **-a**, t. ex.

anå	rspr.	**Anna**	*lɔtå*	rspr.	**Lotta**
amå		**Emma**	*majå*		**Maja.**

B) Trestaviga ord ha semilenis på penultima i överensstämmelse med fornspråket[1], näml.

1) böjningsformer

a) av substantiv:

α) best. sing. ock obest. plur. av tvåstaviga subst. med akc. 2 sådana som

drønin-ar	rspr.	**drottningar**	*fjärdiŋ-in*	rspr.	**fjärdingen**
galnin-ar		**galningar**	*hɔldn-ə*		**hallonet**
ʃærin-ar		**käringar**	*lakån-ə*		**lakanet;**

β) best. plur. av subst. på **-ar, -er, -or,** t. ex.

batan-ər	fsv.	**batanir**	*prastan-ər*[3]	fsv.	**præstinir**
hastan-ər		**hæstanir**	*sanjan-ər*		**sænganir**
grisan-ər[2]		**grisinir**	*vagan-ər*		**vægganir;**

[1]) Jfr Kock Akc. I, s. 122 ff.

[2]) Eller *grisənir*.

[3]) Eller *prastənir*.

flɨ̀ɨ̀ɧɔ̀ɳər[1] fsv. *flikkonar* *stàŋɔ̀ɳər*[1] jfr fsv. **stiærnonar**
gùmʉ̀ɳər[1] **gummonar** *tàkɔ̀ɳər*[1] rspr. **tackorna;**

b) av adjektiv, nämligen pluraler samt best. sing. sådana som *jɛ̀rʉ̀ɻa* rspr. **giriga,** *tɔ̀kʉ̀ɻa* rspr. **tokiga,** *flɨ̀tɨ̀ɻa* rspr. **flitiga,** komparativer på **-are** ock superlativer i best. form, t. ex.

rɛ̀anåɻə rspr. **renare** *gràɳåsta* rspr. **grannaste**
stàrʃåɻə **starkare** *stàrʃåsta* **starkaste;**

c) ordningstalen 13:de—20:de, t. ex. *trɛ̀tɔ̀ndə*[2] rspr. **trättonde,** *fjɔ̀ʈɔ̀ndə*[3] rspr. **fjortonde;**

d) pres. part. på **-ande,** t. ex.

bɛ̀ràndə rspr. **bärande** *grɛ̀tåndə* rspr. **gråtande.**
drɨ̀våndə **drivande** *sprɨ̀ŋåndə* **springande.**

Anm. 2. Part. på -ende akcentuera *bɔ̀əndɛ̀, gå̀əndɛ̀* rspr. **boende, gående** med penultima obet. såsom i fsv. (se Kock Sv. Akc. II, s. 398); någon gång *bɔ̀åndə* etc. väl analogice efter part. på **-ande.**

2) subst. på **-are,** t. ex.

dɔ̀måɻə rspr. **dommare** *gàɾvåɻə* rspr. **garvare**
fɨ̀sʃåɻə **fiskare** *kɛ̀ɭåɻə* **kolare.**

3) subst. på **-erska,** t. ex. *lɔ̀vjåʂʃa* rspr. **lövjerska,** *ɻrɔ̀ɣåʂʃa* rspr. **krögerska.**

Anm. 3. Denna akcentuering med semilenis på penultima av trestaviga ord förekommer flerstädes i Uppland. Jag kan nämna socknarna Jumkil, Björklinge, Viksta, Vendel. I Tierp ock Tolfta vilar semilenis både på penultima ock ultima, t. ex. *stɔ̀ɭåɳɛ̀* rspr. **stolarna,** *gàɾvåɻə* rspr. **garvare.** Norr om Dalälven i Hedesunda har penultima semifortis ock ultima semilenis, t. ex. *hɛ̀ʂtɑ́nə* rspr. **hästarna,** *dɔ̀mɑ́ɾə* rspr. **dommare.**

Anm. 4. Denna akcentuering förekommer även i ordfogningar. I en ordfogning sådan som denna: **han ville klämma mig** flyttas i rspr. semilenis från infinitivändelsen till pronominet. I skm. däremot heter det ofta: *haw ˌvɨlə klɛ̀må-mə* med semilenis på penultima.

C) Fyrstaviga ord hava likaledes semilenis på penultima, t. ex.

bìlɨɣåɻə rspr. **billigare** *ìvrɨɣåsta* rspr. **ivrigaste**
flɨ̀tɨɣåɻə **flitigare** *ʧʂàɾɨŋåɳər* **käringarna**
nɔ̀dɨɣåsta **nödigaste** *ɔlàlʧɨŋàɳər* **släktingarna.**

Anm. 5. I avledningar sådana som de två sista exemplen kan emellertid semilenis ligga på antepenultima, t. ex. *drɛ̀nɨ̀ɳanər* rspr.

---

[1]) Eller *flɨ̀ɧənɛ̀ɻ, gùmənɛ̀ɻ, stàŋəŋɛ̀ɻ, tàkənɛ̀ɻ.*
[2]) Eller *trɛ̀tˌndɛ̀.* [3]) Eller *fjɔ̀ʈɳdɛ̀.*

drottningarna, *dlàʃtiŋanər* rspr. släktingarna. För fem. pa **-erska** (best. plur.) är detta regel, t. ex. *lø̀vjå̩skonər* rspr. **lövjerskorna.**

Anm. 6. Ovan angivna akcentuering av tre- ock fyrstaviga ord tillkommer orden blott när de stå i betonad ställning i satsen, ock även då kan man få höra uttal med semilenis på ultima; men då det just är gamla personer, som bäst bevarat målet, vilka hava semilenis på penultima, kan man med visshet antaga, att detta uttal är det äldre i målet ock att den vacklan, som nu råder, beror på inflytande från rikssprået.

II) Akc. 2 ock semifortis hava:

1) suffixavledda ord i några fall, näml.

a) följande ord med suffixet *-əl*:

å̀kʂə̀l	fsv. **axol**	rspr.	**axel**
trø̀ʂkə̀l	**þryskule**		**tröskel**
tå̀tə̀l	jfr no. **totul trasa**		**tåtel;**

Anm. 7. Lindgr. Btr. gr. § 13 anm. 5 anför flera dylika ord med denna akcent såsom visande »suffixbetoning ännu i jämförelsevis sen tid». Kock Ark. IX, s. 258 säger ock, att vokalen i denna ändelse »har eller har fordom haft semifortis (fakultativt kanske stundom fortis)». Skm:s akcentuering av dessa ord förekommer på många håll i Uppland. Jag har iakttagit den i Jumkil, Bälinge, Björklinge, Tensta, Viksta, Vendel, Tierp, Tolfta; vidare är den uppgiven från Dannemora, Järlåsa, Frötuna, Gräsö m. fl. trakter. Hof Dial. Vestrog. anger såsom uppländska formerna **axål, tröskål** (s. 65), **bettul** eller **bettål** (ib. s. 89). skrivningar vilka sannolikt ange suffixbetoning (se härom Beckm. Ark. XI, s. 241). Utom Sverge förekommer denna akc. i Närpesmålet samt norska dialekter (se Kock o. a. st.). Alla dessa mål bestyrka, synes det mig, det nyssnämnda antagandet, att fornspråket haft semifortis eller fakultativt fortissimus såsom skm. *bɑtɑ́l*, *mɑdɑ́l* (se ovan) på avledningsändelsen.

b) ord avledda med suffixen **-aktig, -dom, -het, -lek, -sam** ock **-skap,** om grundordet är enstavigt, t. ex.

bo̲nɑ́ktɪy	rspr. **bondaktig**	*grø̲vlɪ́ʃ*	rspr. **grovlek**
grɔ̀ɑ́ktɪy	**gråaktig**	*stò̲lɪ́ʃ*	**storlek**
trɔ̀ldɔ́m	**trolldom**	*fɔ̀ljsɑ́m*[1]	**följsam**
ùŋdɔ́m	**ungdom**	*lò̲ŋsɑ́m*	**långsam**
dɑ̀mhɪ́ʌt	**dumhet**	*sɑ̀lskɑ́p*	**sällskap**
lɑ̀mhɪ́ʌt	**lamhet**	*vɪʌtskɑ́p*	**vetskap.**

Anm. 8. Undantag: akc. 1 ock upptakt har ordet *fɑ́ɑktɪy* rspr. **fåaktig.**

2) prefixavledda ord i några fall:

a) ord avledda med det förstärkande ock det negativa prefixet **o-,** om grundordet ej har upptakt, t. ex.

[1]) Som gärna följer med (om kreatur).

ɔ̀dráplɤy[1]	fsv.	*ofdrapligher	*ɔ̀ɳálplɤy*[5]	rspr.	ojälplig
ɔ̀gálɤn[2]		*ofgalin	*ɔ̀snýg*		osnygg
ɔ̀hɨskɨɤy[3]	fsv.	*ofhiskeligher	*ɔ̀trýg*		otrygg
ɔ̀ɧáʂɧ[4]	jfr fsv.	karsker	*ɔ̀ǿm*		oöm;

Anm. 9. Undantag: akc. 1 ock prefixet såsom upptakt ha orden *omɔ́jlɤy* rspr. omöjlig ock *oánlɨ* adv. rspr. oändligt.

b) ord avledda med an- ock miss-, t. ex.

ànd̲áɧtɨn[6]	rspr.	andäktig	*mìs̲lýɧas*	rspr.	misslyckas
àg̲gá		angå	*mìs̲lýnt*		misslynt
àn̲stɔ́n		anstånd	*mìs̲trɔ́*		misstro
àn̲tá		antaga	*mìs̲ýŋkan*[7]		*missömkan.

Anm. 10. Undantag: akc. 1 ock prefixet såsom upptakt hava tre avledningar på miss-: *mɨstáŋt* rspr. misstänkt, *mɨsúŋa* rspr. missunna ock *mɨsváɧst* rspr. missväxt.

3) en grupp lånord, som inkommit med upptakt, men i målet antagit akc. 2 ock semifortis i analogi med inhemska ord:

ɑ̀fɑ́d	rspr.	affär	*kòg̲kús*	rspr.	konkurs
ɑ̀kɔ́d		ackord	*kòn̲tán̲t*		kontant
ɑ̀kʂɔ́n		auktion	*kòn̲trákt*		kontrakt
ɑ̀ptéɧ		apotek	*kùg̲sár*		konsert
ɑ̀rést		arrest	*màg̲ɧéra*		mankera
ɑ̀ʈɨkəl		artikel	*màn̲fɛ́t̲*		manschett
dɔ̀m̲dɛ́ra		domdera	*mùrjɑ́n*		morian
drɑ̀g̲ɔ́n		dragon	*ɔ̀fán̲tlɤy*		ofantlig
hɨstɔ́rɨa		historia	*pɑ̀g̲ʂɔ́n*		pension
ɨnáləs		inalles	*plɑ̀n̲tɛ́ra*		plantera
ɨn̲tréʂə		intresse	*pɔ̀stlɨ́n*		porslin
kɑ̀l̲kɔ́n		kalkon	*sɛ̀jɨl̲*		sigill
kɑ̀l̲sóg̲ər		kalsonger	*spɑ̀n̲dɛ́ra*		spendera
kɑ̀n̲tɔ́r		kontor	*stɑ̀ʂɔ́n*		station
kɑ̀rbúŋkəl		karbunkel	*tɑ̀rmɨ́n*		termin
kɑ̀ʂtrúl̲		kastrull	*trɑ̀ktɛ́ra*		traktera
kɔ̀n̲fʉ́s		konfys	*ɑ̀d̲én̲tlɤy*		ordentlig.

[1]) Dålig, om väglag; *drɑ̀plɤy* förekommer i samma betydelse.
[2]) Oäven; adv. *ɔ̀gálɨ* är förstärkningsord = 'mycket', lat. valde.
[3]) Hisklig. [4]) Oförskämd.
[5]) Adv. *ɔ̀n̲álplɨ* förstärkningsord = 'mycket'.
[6]) Ivrig. Jfr mlt. andechtich 'eingedenk, aufmerksam'.
[7]) Medömkan.

Denna företeelse är i svenska (även östsvenska) ock norska dialekter mycket vanlig (se Lindgr. Btr. gr. 13,6 ock där cit. litt.).

Anm. 11. Akc. 2 ock semifortis har skm. även i ett par ord, som i rspr. ha akc. 1 utan upptakt, nämligen *kàm̆rɨ̀ḳ* rspr. **kambrik** ock *kàm̆fə́ṭ* rspr. **kamfert**.

4) några nomina propria, näml.

a) kvinnonamnen *ȧ̀gʉ́stə* rspr. **Augusta**, *kàṭrɨ́nə* rspr. **Katarina**, *sòfɨ́ə* rspr. **Sofia**;

b) några månadsnamn:

jȧ̀nuȧ́r	rspr. **januari**	*ȧ̀gʉ́stə*	rspr. **augusti**
fɨ̀bərȧ́r	**februari**	*òḳtóbər*	**oktober.**
ȧ̀prɨ́l	**april**		

§ 13. **Akc. cirkumflex hava substantiv med bestämd artikel, då artikelns kons. sammansmälter med stammens slutkonsonant till enhetligt ljud ock vokalen i målet är lång:**

1) enstaviga subst., som synkopera artikelns vokal; dessa hava (stigande-)fallande cirkumflex, t. ex.

sing.		plur.	
gȃ̆r	fsv. **garþ-in**	*bȏ̆r*	fsv. **borþ-in**
jȏ̆r	**iorþ-in**	*fȃ̆ŋ*	**far-in**
mȃ̆ŋ	**mær-in**	*jʉ̏̆r*	**hiul-in**
sȏ̆r	**sol-in**	*lȃ̆ŋ*	**lar-in**
stȏ̆r	**stol-in**	*ȏ̆r*	**orþ-in.**

Anm. 1. Det bör anmärkas, att man stundom kan få höra ord av denna typ uttalas med akc. 1; som detta isynnerhet gäller den yngre generationen, hava vi väl att häri se inflytande från rspr.

Anm. 2. Om den synkoperade vokalen på båda sidor om sig har samma kons., får ordet akc. 1, t. ex. *grɨ́n* rspr. **grind, grinden**; *hán* rspr. **hand, handen**; *sán* rspr. **sand, sanden**; *sén* rspr. **son, sonen.** Så ock *kvá̆ŋ* rspr. **kvarn, kvarnen.**

Anm. 3. Orden få akc. 1, om vok. är kort, t. ex. *bén* rspr. **borren**, *spén* rspr. **spåren.**

2) tvåstaviga subst., som genom synkope av ändelsens vokal blivit enstaviga; dessa hava fallande-stigande cirkumflex, t. ex.

fȅ̆n	fsv. **foli-n**	*skȁ̆ŋ*	fsv. ***skari-n**[2]
hȁ̆ŋ	**hari-n**	*skȍ̆n*	**skoli-n**
kȁ̆ŋ	rspr. **kåre-n**	*skȁ̆ŋ*[3]	***skāri-n**
nʉ̏̆ŋ	fsv. **niuri-n**	*spȍ̆n*	rspr. **spole-n**
pȁ̆r	**pali-n**	*svȁ̆n*	**svale-n**
skȁ̆ŋ	**skari-n**[1]	*ʃʂȁ̆n*	fsv. **þiæli-n.**

[1]) Nsv. **skaran**, mängden. [2]) Nsv. **skaren** (t. ex. på snö).
[3]) *skȁ̆rə*, avsågad stockbit, färdig att klyvas till ved.

Anm. 4. Någon gång förekommer uttal med cirkumflex av ordet *gᾰn* rspr. **galen**, dock oftast *gàlᵊn*.

Anm. 5. Om vokalen synkoperats mellan två lika kons., får ordet oftast akc. 1, t. ex. *hᾱ̀nə* rspr. **hane**, *hᾱ́n* rspr. **hanen**; *mᾱ̀nə* rspr. **måne**, *mᾱ́n* rspr. **månen**; *pì̱nə* rspr. **pinne**, *pí̱n* rspr. **pinnen**; så ock *bò̱ndə* rspr. **bonde**, *bó̱n* rspr. **bonden**.

Akc. 2 har *grà̱nn* rspr. **grannen**, *và̱nən* rspr. **vanan**.

Anm. 6. Om cirkumflex på **ja** ock **nej** se ovan § 11 anm. 1.

Sammansatta ords akcentuering.

A. Huvudtonen vilar på ordets första stavelse.

§ 14. **Enkelt sammansatta ord med enstavig första led hava i regeln akc. 2 med fortissimus på ordets första stavelse ock semifortis på senare ledens akcentstavelse**[1], t. ex.

a) subst. + subst.:

bò̱kpᾰ́lm	rspr.	**bokpärm**	*hà̱rvstrə́k*[4]	rspr.	***harvstråk**
brə̀bi̱t		**brödbit**	*hô̱stmᾰ́rkna*		**höstmarknad**
brə̀lᾰ́yar[2]	fsv.	***brødhlaghar**	*kə̀lmýla*		**kolmila**
bàlglə́t[3]	rspr.	***bälglott**	*sò̱lgó̱g*[5]		***solgång**
dᾰ̀lmᾰ́s		**dalmas**	*ʃʂy̱vó̱ron*[6]		***tjuvöron;**
gə̀rʈʂy̱v	fsv.	**gorþiuver**			

b) sms. med adj.:

gᾰ̀gnᾰ́ty[7]	rspr.	***gagnnyttig**	*lòmslʲtó̱m*[9]	rspr.	***ljumsktom**
grə̀tᾰ́sə[8]		***gråtasse**	*rə̀tnᾱ́say*[10]		***rätnäsug**
hà̱ti̱mə		**halvtimme**	*skràtfᾰ́gn*[11]		***skrattfägen;**

[1]) Den stavelse, som har fortissimus, då sammansättningsleden i fråga står såsom simplex.

[2]) Kollektiv benämning på de underhavande å en härrgård. Jfr fsv. **værnalaghar.**

[3]) Den del av huden, som betäcker magen på djur.

[4]) Remsa av en harvs bredd på åkern, där harven gått fram.

[5]) Solens upp- ock nedgång.

[6]) Beskrivas såsom två skinnlappar, som sitta en på vardera sidan om järtat på kräk; skola vid slakt kastas bort; äter någon upp dem, blir han tjuvaktig.

[7]) Om en, som gör nytta för sig.

[8]) Binamn på vargen.

[9]) Hungrig, om kreatur.

[10]) Högdragen, stolt, nosig.

[11]) Säges om den, som skrattar ofta.

c) sms. med värb:

dù̯skål̥a[1]	rspr. *duskåla	*hàymę́*[3]	rspr. *hängmed
hà̯sh̥úga	halshugga	*vę̀skǫ́*[4]	*vidsko;
ʃʂânspą́k[2]	fsv. kænnespaker		

d) sms. med prep. ss. första led:

hǫ̀ptáɣ[5]	rspr. *hoptag	*i̯-ʃál·v*[7]	rspr. *i-kalv
i̯-fǫ́l·[6]	*i-föl	*i̯vl̥ádər*[8]	*yvläder.

Samma akcentuering tillkommer några ord, som i rikssprået ha andra leden svagt bitonig eller obetonad, näml.

1) släktsubstantiven, sammansättningar med -far, -mor, -bror:

fàrbrǫ́r	rspr. farbror	*mòrbrǫ́r*	rspr. morbror
fàrfą́r	farfar	*mòrfą́r*	morfar
fàrmǫ́r	farmor	*mòrmǫ́r*	mormor;

2) veckodagarnas namn i nom.: *sèndą́r, tìsdą́r, ònsdą́r, tǫ̀sdą́r, frèdą́r, lǫ̀gdą́r* fsv. sunnodagher, manadagher, tisdagher, oþinsdagher, þorsdagher, freadagher, løgherdagher. I oblik kasus däremot utbytes semifortis mot semilenis, t. ex. *i sèndą̀s* rspr. i söndags, *ǫm mąndą̀* rspr. om måndag.

Anm. 1. Det expiratoriska trycket i ord av denna typ med akc. 2 ock semifortis (till vilken typ även vissa avledningar höra, se ovan) är emellertid till sin fördelning ej fullt överensstämmande med rikssprået. Skillnaden mellan de båda stavelsernas, den huvudtonigas ock den starkt bitonigas, tryck är nämligen ej så stor som i rspr. Typen ⫠ ⫠ kommer att närma sig ⫠ ⫠, rikssprákets stüp-füll, dock med den skillnaden, att trycket på ingendera stavelsen är fullt så starkt som i rspr. stüp-füll. Fortissimus i ord av denna typ ⫠ ⫠, *bǫ̀kpą́lm*, är något reducerad ock semifortis något förstärkt.

Anm. 2. Det är att märka, att akcentueringen semifortis + fortissimus fakultativt förekommer i ord, som falla under ovanstående regel, t. ex. *bǫ́kpą́lm* rspr. bokpärm, *lą́ŋsmą́n* rspr. lansman, *trą́kǫ́l·* rspr. träkol. Vid närmare studium av Skuttungemålets ord har jag funnit, att man icke med Leffl. Skm:s akc. s. 11 kan uppställa två grupper, där vacklan mellan akc. 3 2 ock 2 3 skulle förekomma i den ena, men ej i den andra. Denna vacklan förekommer överallt i ord av denna typ såväl i Lefflers grupp c (normala) som i hans grupp b.

[1]) Dricka duskål.

[2]) Säges om den, som har lätt att känna igän folk ock känner igän många.

[3]) Slö, likgiltig person.

[4]) Försko.

[5]) Slagsmål.

[6]) Dräktig, om sto.

[7]) Dräktig, om ko.

[8]) Ovanläder.

Anm. 3. Här må anmärkas, att ord av denna akcentueringstyp — såväl sammansatta som avledda — om semifortis vilar på penultima, kunna få reducerad semilenis på ultima, t. ex. *brȍ̀lȁ̏ɣȁ̋r*, *kȍ̀lᵊmíl̏ᵊ̨*, *lȍ̀ŋsámᵊ̨* rspr. ˈ**brödlagar, kolmila, långsamma**, en företeelse som efter att här ha omnämnts i det följande lemnas obetecknad. Vilar semifortis däremot på antepenultima eller preantepenultima, har ultima regelbundet semilenis, t. ex. *dȁ̏ɣdrivarᵊ̨* rspr. **dagdrivare**, *lȍ̀ŋsámarᵊ̨* rspr. **långsammare**, *ȉlmárivarᵊ̨* rspr. **illmarigare**.

Anm. 4. I sammanhängande tal antaga stundom ordfogningar akc. 2 ock semifortis, t. ex. *dȁ̏-mᵊ̨* rspr. **det med**, *at hȁ̏lt-ár* rspr. **ett helt år**, *hȁ̀lv-álva* rspr. **halv älva**.

Anm. 5. Undantag. Några ursprungliga sammansättningar förekomma, där semifortis på senare ledens akcentstavelse ersatts med semilenis, beroende på att känslan av sammansättning försvagats eller gått förlorad, ock ordet akcentueras såsom enkelt, näml.

1) vissa nomina propria:

a) Akc. 2 ock semilenis hava ortnamn sammansatta med **-by**, t. ex. *drȁ̏gbᵊ̨̆* rspr. **Dragby**, *hȁ̏gbᵊ̨̆* rspr. **Häggby**, *mᵊ̨̆rbᵊ̨̆* rspr. **Myrby**, *nᵊ̨̆bᵊ̨̆* rspr. **Nyby**; [akc. 2 ock semilenis ha namn på **by**, även om förleden är tvåstavig; namn på **-bo**, blott om förleden är tvåstavig, t. ex. *ɣ̈tərbᵊ̨̆*, *frȍ̀sarbᵊ̨̆* rspr. **Ytterby, Frossarbo**].

b) Akc. 1 ock semilenis hava:

α) ortnamn sammansatta med **-bo** (ock med enstavig första led), t. ex.

brédbᵊ̨̆	rspr. **Broddbo**	*hékᵊsbᵊ̨̆*	rspr. **Hocksbo**
bílbᵊ̨̆	**Billbo**	*móŋsbᵊ̨̆*	**Mångsbo**
gúmbᵊ̨̆	**Gundbo**	*rísbᵊ̨̆*	**Risbo**;

Denna företeelse, att namn på **-by** ha akc. 2 ock namn på **-bo** (med enstavig förled) akc. 1, är egendomlig nog. I målet är den genomgående; jag har ej funnit något undantag.

β) andra ortnamn i enstaka fall: *ɟ̈sátᵊ̈grinᵊ̨* rspr. **Kättgrind**, *úpsalᵊ̨* rspr. **Uppsala**;

γ) släktnamn (ej sammansatta med **-son**), t. ex.

bjórᵊ̨kmànᵊ̨	rspr. **Björkman**	*lúŋgrènᵊ̨*	rspr. **Lundgren**
hélᵊmlᵊ̨vist	**Holmkvist**	*lúŋstrȍ̀m*	**Lundström**
líŋgrènᵊ̨	**Lindgren**	*nórbærg*	**Norbärg**
línᵊ̨hélᵊm	**Lindholm**	*nýstrȍ̀m*	**Nyström**.

2) andra sammansättningar i få fall:

a) Akc. 2 ha orden *ɟ̈ástᵊ̨̆* ← ˈ**gästbud** ← **gästabud**, *fȍ̀rklᵊ̨̆* rspr. **förkläde**, *hȁ̏ŋklᵊ̨̆* rspr. **handkläde**.

b) Akc. 1 hava:

α) lokaladvärb sammansatta med **-åt**, t. ex.

frámȁ̋tᵊ̨	rspr **framåt**	*útȁ̋tᵊ̨*	rspr. **utåt**
ínᵊ̨ȁ̋tᵊ̨	**inåt**	*hᵊ̨émȁ̋tᵊ̨*	**hemåt**;

β) temporaladvärbet *hátᵊ̨ils* rspr. **hittils**.

Anm. 6. Om sammansättningar med enstavig första kompositionsled ock denna led såsom upptakt se nedan § 15.

B. Huvudtonen vilar på senare sammansättningsledens akcentstavelse.

§ 15. **Akc. 1 ock första sammansättningsleden obetonad hava sammansättningar med enstavig första led** i några fall, näml.

1) sammansättningar med **enstavig värbalform** ock **prepos.**, som ej har upptakt, t. ex.

gɑ-í	rspr.	**gå i**	*tɑ-ín*	rspr.	**ta in**
gɑ-frám		**gå fram**	*tɑ-óp*		**ta opp**
sɪ-átər[1]		**se efter**	*bar-ɑ́v*[3]		**bar av**
sɪ-ɑ́t[2]		**se åt**	*bɑt-ɑ́v*		**bet av**
ɔlø-tál		**slå till**	*sɑ-tál*		**sa till.**[4]

Anm. 1. Infin. med synkoperad ändelsevokal vackla mellan denna akcent ock akc. 2 med semifortis, t. ex.

høs-ú	eller	*hø̀s-ú*	rspr.	**ösa ur**
grɑv-óp	»	*grɑ̀v-óp*		**gräva upp**
ʃut-ín	»	*ʃù̀t-ín*		**skjuta in**
tɑl-óm	»	*tɑ̀l-óm*		**tala om**
tørk-ɑ́v	»	*tø̀rk-ɑ́v*		**torka av.**

2) en stor grupp av sammansättningar, där rspr. har **fortissimus på första leden:**

banrɔ́s	rspr.	**bandros**	*fɔḍə́l*[6]	rspr.	**fördel**
blɛḷḫɔ́ŋ		**bläckhorn**	*førfɑ́dər*		**förfäder**
blɣhɑ́ʂ[5]		**blyharts**	*førhán*		**förhand**
boføra	fsv.	**boføra**	*førʃɑ́r*		**förkarl**
bokḥólarʒ	rspr.	**bokhållare**	*førmán*		**förman**
bostálə		**boställe**	*førmɔ́n*		**förmån**
bokbíndarʒ		**bokbindare**	*godɑ́r*		**goddar**
bygmɑ́starʒ		**byggmästare**	*hasḍɑ́ḷ*		**halsduk**
fɑhús		**fähus**	*hugórm*		**huggorm**
fɑlúŋɲ		**fölunge**	*hushól*		**hushåll**
fɔlmɑ́r		**fölmärr**	*hadɑ́r*		**hälgdag**

[1]) Vakta.

[2]) Se efter, t. ex. *sɪ-ɑ́t, hurɔ a ár* se efter, hur det är.

[3]) Bar i väg, for bort.

[4]) Någon gång ha dyl. former akc. 2 ock semifortis, t. ex. *bɑ̀r-ɑ́v* rspr. **bar av,** *stɛ̀y-ú* rspr. **steg ur,** *sɑ̀y-pɑ́* rspr. **såg på.**

[5]) Blyerts (folketym.). [6]) Undantag vid köp.

ɪlhéksna[1]	rspr.	'illhågsna	*skodǫ́n*	rspr.	skodon
jəmíld		givmild	*skorɨ́m*		skorem
kaprák		kapprak	*skosǫ́l*		skosula
krubɨ́t[2]		'krubb-bit	*spɪsǫ́l*[5]		spisöl
hórv	isl.	ljáorf	*stafást*	fsv.	staþfaster
majé-sə	jfr rspr.	medge	*syríŋ*	rspr.	syring
molǫ́s	rspr.	modlös	*tonǫ́t*[6]		tonart
nəsdúʃ		näsduk	*treándrar*[7]	jfr isl.	andri
parógd[3]		'parrögd	*tragǫ́l*	rspr.	trädgård
pəstá		påstå	*vaḍár*		vardag
rabɨ́n		revben	*vɪlýftɪy*		vidlyftig
rəlǫ́s		rådlös	*vəlkúmɪn*		välkommen.
səlǫ́lə[4]		'selåla			

3) en grupp på gränsen mellan komposita och derivata stående ord, **där en av lederna**, oftast den första, icke eller endast **med svarighet låter associera sig** med ett annat i målet befintligt självständigt morfem (i rspr. fortissimus oftast på första leden):

abérə	rspr.	aborre	*gufár*	rspr.	gudfar
aldǫ́ləst[8]		alldeles	*gumǫ́r*		gudmor
alvárə		allvar	*gusǫ́n*		gudson
blagán		blaggarn	*jəsávarə*		gästgivare
brugúmu		brudgumme	*habrǫ́ta*	fsv.	hovuþbroti
brolǫ́p		bröllop	*ɪdíla*	rspr.	idissla
dullág		durkslag	*jənsúmən*		ensamen
dylíʃ		dylik	*jənstǫ́ka*		enstaka
frukǫ́st		frukost	*lagǫ́l*		ladugård
golíʃ[9]		'godlik	*masǫ́ʃ*		matsäck
gudǫ́tər		guddotter	*manɨ́d*		mened

[1]) Ana, isht känna dystra aningar, även = uttala någon dålig eller god profetia om framtiden.

[2]) Häst, som biter i krubban, då han äter; med avs. på senare leden jfr isl. **kolbitr** 'eg. person, som bider kul' Fr.$_2$.

[3]) Stirrögd; jfr *pàra* knoga § 37,2.

[4]) Seltamp. [5]) Svagdricka.

[6]) Dialektalt eller på annat sätt egendomligt uttal.

[7]) Skoning av trä under medar.

[8]) Så efter huvudordet, t. ex. *han a ɔ̀ɪálɪplɪy aldǫ́ləst* rspr. **han är ojälplig alldeles**. Före huvudordet heter det *àldələs*, t. ex. *àldələs ɔ̀ɪálɪplɪy*.

[9]) Försigkommen, duktig; även *gɔ̀líʃ*.

mɪdɑ́r	fsv.	miþdagher	*stulúkn*[2]	dial.	stiglucka
mɪnɑ́t	rspr.	midnatt	*stydótər*	rspr.	styvdotter
mɪsémər		midsommar	*styfɑ́r*		styvfar
molósn[1]		ˈmorlösen	*stymɔ́r*		styvmor
morɔ́t		morot	*stysén*		styvson
rɛkɑ́m		ˈredkam	*tabɑ́t*[3]	fsv.	ˈtaþ-batter
rɛskɑ́p		redskap	*tafɑ́t*	rspr.	tafatt
skovɔ́gk		skavank	*tavɑ́sk*[3]	fsv.	ˈtaþ-vasker
skomɑ́kar̨		skomakare	*tubús*	rspr.	tuggbuss.

Till denna grupp kunna även föra ssammansättningar av en prepos. ock det därpå följande ordet sådana som:

brɛvé	rspr.	bredvid	*ɪkríŋ*	rspr.	ikring
ɪblɑ́n		ibland	*ɪkúl*		ikull
ɲɛ́n		igän	*tɛbɑ́ka*		tillbaka
ɲɔ́ns		ijåns	*tɛstɑ́s*		tillstädes.

Anm. 1. Sådan (från rikspråket avvikande) akcentuering, som nämnes i mom. 2 ock 3, återfinnes i större eller mindre utsträckning i flera trakter av Skandinavien, så i Skåne (Skytts härad, se Kock Akc. II, s. 238 ff.); i Värmlands Fryksdal (se Nor. Fryksd. lj. § 106,1); i Upplands Vätömål (se Schag. Vätöm. § 197). I ungefär samma utsträckning som i skm. har jag funnit denna akc. i Jumkil, Björklinge, Viksta, Tierp m. fl. socknar. Om liknande företeelse i norska dialekter se Aas. Gram. s. 47, i Finnland (Raseborgs härad) se Vendell i Fi. Vet.-soc. öfversigt B. XXXIX s. 4 ff. I fornsvenskan var som bekant denna akc. vanlig (se Nor. Aschw. gram. § 57 I A 2, Kock Akc. II, s. 328 ff.).

Emellertid synes det, som om Skuttungemålet ej blott ärvt denna akcentuering, utan även har tendens att framflytta huvudtonen mot ordslutet. Detta framgår exempelvis av målets behandling av ordet **frukost**. Detta från mlt. härstammande lånord har i rspr. akc. 1, enligt Kock Akc. II, s. 132 på grund därav, att det bibehållit sin tyska akcent. Då nu skm. har *frukóst*, måste akcentförskjutningen ägt rum i målet, eftersom ordet inkommit i svenskan med akc. ˊ —. På tillvaron av nämnda tendens tyder måhända även ljudutvecklingen i ett ord sådant som *brølóp* rspr. **bröllop**. Detta kan — såsom framgår av vokalisationen — icke vara utvecklat ur den fornsvenska formen **bruløp**, utan utgår från fsv. **brýllǒp** med i målet skedd akcentförskjutning, såvida icke skm. form är att betrakta såsom uppkommen genom kontamination av de fornsvenska dubbelformerna.

---

[1]) Matstrupen på kreatur, jfr Rz s. 445.
[2]) Kyrkogårdsgrind av gammal typ; jfr Rz s. 672.
[3]) Pojkvasle, jfr isl. **tað** dynga Rz s. 720.

Anm. 2. Till denna paragraf hörande ord har jag stundom hört uttalas med svag semilenis på ultima, t. ex.

felúñjɪn̥	rspr. fölungen	*aldálɔst*	rspr. alldeles
hasʤútʂɪn̥	halsduken	*masátʂɪn̥*	matsäcken.

Regel är detta blott i de fall, som tillhöra nästa moment.

4) **tillnamn på -son** med fortissimus på första stavelsen ock föregångna av enstavigt förnamn, t. ex.

jan-jánsɛ̥	rspr. Jan Jansson	*laʂ-ʃáʂɛ̥*	rspr. Lars Larsson
jark-ándɔʂɛ̥	Erik Andersson	*ma-ʃánsɛ̥*	Mats Jansson
jark-ósɛ̥	Erik Olsson	*pɛl-pɛ́ʂɛ̥*	Pär Pärsson
la-ʃónsɛ̥	Lars Jonsson	*pɛr-ósɛ̥*	Pär Olsson.

Anm. 3. Ordfogningar antaga mycket ofta denna akc., t. ex.

gɑ-hɪ̯ám	rspr. gå hem	*lɑɣ̆-kvár*	rspr. låg kvar
fɑ-bán̥	få barn	*jɑ-sɑ́ɣ-na*	jag såg 'na.

Anm. 4. Akc. 2 med första leden såsom upptakt hava några ord:

kanhànda	rspr. kanhända	*varànan*	rspr. varannan
kantànʧa	kantänka	*varànda*	varenda.

De två senare vackla dock över till akc. 1.

§ 16. **Akc. 1 med semifortis på det sammansatta ordets första stavelse ock fortissimus på senare sammansättningsledens akcentstavelse** hava

1) **flerstaviga sammansättningar med tva- eller flerstavig första kompositionsled**, t. ex.

ávanfúʃ	rspr.	avundsjuk
ákta-út[1]		ˈakta ut
ápa-út[2]		ˈapa ut
ándɔʂtúga[3]		ˈanderstuga
árbɛskɫádɪn̥		arbetskläder
árga-ép-sə[4]		ˈarga upp sig
bákɔmtáɪn[5]		ˈbakomtagen
brýgarhást		bryggarhäst
búlɔrválɪŋ[6]		ˈbullervälling
dúndɔrʃár[7]		ˈdunderkarl

[1]) Lura ut.

[2]) Tala illa om någon, söka tränga ut någon.

[3]) Bästa rummet i huset (namnet *stùgn* därav, att kammaren förr byggdes liksom en stuga för sig med särskild ingång).

[4]) Reta upp sig, förarga sig; bli bättre, ta sig.

[5]) Dum, mäst i negativa satser sådana som *han ɛ̥ ɳtə bákɔmtáɪn* han är inte dum.

[6]) Ärtvälling.

[7]) Duktig karl.

fɑ̀ntasɪbíld	rspr.	**fantasibild**
gɑ́mɛl·fǫ́ŋa[1]		**ˈgammalförna**
jóromɑ́l		**göromål**
ɧrísnɪŋsnɑ́m		**kristningsnamn**
ʧɛ́nas-vɔ́		**kännas vid**
ʧɛ́rɪŋbɑ́d[2]		**ˈkäringbadd**
mílabɑ́tə[3]		**ˈmellanbete**
mílagɑ́rn[4]		**ˈmellangården**
mɔ́rɔbrɔ́d		**morgonbråd**
snɑ́rʃarɑ́n[5]		**ˈsnarkarändan**
spɛ́ŋlglɛ́s		**spegelglas**
stɑ́knɪŋsbúskar[6]		**ˈstakningsbuskar**
vɑ́nstɔrvrídɪn[7]		**vänstervriden**
vítŋskɔ́rpa		**vittenskorpa**
vɑ́kɔnhʉ́s		**vapenhus**
ɑ́ndɔslɔ́ŋ[8]		**ˈändeslång**
ɑ́kadɛmifɔ́gdɔ		**akademifogde**
pɑ́sasɑrarbɔ́t		**passagerarebåt**
prɑ́dɪkantskɔ́lə		**predikantskola**
ɛ́vɛntʏrsɔ́lə[9]		**ˈäventyrsolle.**

Hit höra av ordfogningar uppkomna sammansättningar bestående av ett adjektiv- eller genitivattribut + subst. sådana som

gɑ́mɛl·pɑ́pa[10]	rspr.	**ˈgammalpappa**
gɑ́mɛl·prɔ́stŋ		**gammalprosten**
gɑ́mɛsɪ́ndɑ̀r[11]		**ˈgammal-sin-dar**
gɑ́mɛsɪ́ndɑ̀ks[12]		**ˈgammal-sin-dags**
gɑ́mɛsúgu		**gammalsuggan**
bʉ́sɔns-lɑ́ŋ[13]		**ˈbusens-land**

[1]) Visset gräs, som stått på rot över vintern.
[2]) Ölsupa (skämts.).
[3]) Stång, som förenar fram- och bakvagnen.
[4]) Mellangärdet, diafragma.
[5]) Oansenligaste platsen vid bordet.
[6]) Ruskor vid vägkanten.
[7]) Ej riktigt klok.
[8]) Raklång.
[9]) Äventyrare.
[10]) Eufemism (skämts.) för 'hin håle'.
[11]) Gamla tiden, t. ex. *hɑ́ vɑ ɪ gɑ́mɛsɪ́ndɑ̀r* det var i gamla (goda) tiden. Med avs. på pron. 'sin' i detta uttryck kan man jämföra det med rspr. 'kors i all sin dar'! 'Vad i all sin dar'?
[12]) Gammaldags (bildat på föregående ord).
[13]) Benämning på en lek.

ríksdasmansmågn rspr. **riksdagsmans-mågen**
pål-pesdötən **Pär Pärs dotter(n)**
jånjansdränjən **Jan Jans dräng(en).**

Att märka är, att substantiv av den typ, som de tre sista exemplen tillhöra, även böjas i plur., t. ex. *jånjansdränjanj*.

Anm. 1. Komposita med fortissimus på penultima kunna få svag semilenis på ultima, t. ex. *bågəmtäjin*, *stågmysbüskär*. Regel är detta vid till denna akcentueringstyp hörande mansnamn, nämligen de på **-son,** som ha fortissimus på första stavelsen och föregås av tvåstavigt förnamn, t. ex.

ändəs-lásə rspr. **Anders Larsson** *jakop-hånsə* rspr. **Jakob Hansson**
ärvid-ósə **Arvid Olsson** *mågnn-jönsə* **Magnus Jönsson**
güsta-pätəsə **Gustav Pettersson** *olär-ändəsə* **Olof Andersson.**

Anm. 2. Det bör anmärkas, att semifortis på sammansättningens första stavelse stundom utbytes mot semilenis, t. ex. *jsånas-vå*, *mörebråd*, *fürnskój* rspr. **furuskog** (ej *'furnskój* se Leffl. Skm. akc. s. 24).

Anm. 3. Om första kompositionsleden utgöres av ett trestavigt ord, vilket, då det står såsom simplex, har första stavelsen obetonad och fortissimus på andra stavelsen, vilar i sammansättningen semifortis oftast på andra stavelsen, t. ex. *betänkantí* jfr rspr. **betänketid,** *bagrävnysköstna* rspr. **begravningskostnad,** *misémasrév* rspr. **midsommarsråg,** *pladáska-vó-sə* rspr. **'pladaska vid sig** falla pladask, *spalåkansén* rspr. **sparlakansäng.** Med semifortis på första stavelsen har jag antecknat *jäsavargård* rspr. **gästgivaregård.** (Om däremot den trestaviga första kompositionsleden såsom simplex har semifortis på första stavelsen, behåller naturligen semifortis sin plats vid sammansättningen, t. ex. *prädikánt prädikantskólə*.)[1]

Anm. 4. Utgöres första kompositionsleden av ett tvåstavigt ord, med upptakt, flyttas vid sammansättning akcenten till första stavelsen, som får semifortis, t. ex.

eksis	*éksisläyər*	rspr.	**excercisläger**
jesål	*jésalspróv*		**gesällprov**
kanón	*kánongkúla*		**kanonkula**
kanín	*kánınsín*		**kaninskinn**
plakát	*plákatfúl*		**plakatfull**
patál	*pútalfrárka*[2]		**'buteljkvarka**
stasón	*stásonshús*		**stationshus**
tobák	*tóbakspípa*		**tobakspipa.**

Härmed kan jämföras den av samma rytmiska skäl i rikssprket förekommande akcentväxlingen **majór,** men **májor Palm.**

---

[1]) Den av Leffler Skm. akc. s. 22 angivna akc. hy^{0}be^{0}te^{2}kslå^{3}ne^{1} måste vara tillfällig. Jag har blott hört uttalet *hýbatekslåns*.

[2]) Fyllsjuka.

2) **flerstaviga sammansättningar med enstavig förled, om den senare leden såsom simplex har upptakt,** t. ex.

brúkspatrǫ́n rspr.	**brukspatron**	*fǫ́ŋgəcáljə* rspr.	**fånggevaldiger**
brápotátər	**ˈbrådpotäter**	*prástbostálə*	**prästboställe**
hálputál	**helbutelj**	*stórframándə*	**storframmande**
húspostíla	**huspostilla**	*sásmagasín*	**sädesmagasin**
glɨ́sasát	**glasasiett**	*fǫ́kaftán*	**sjökapten.**

Anm. 5. Efter denna typ akcentueras mansnamn sådana som *ján-alíasǫ́* rspr. **Jan Eliasson.**

Anm. 6. Då ord sådana som de i § 12 II, 3 nämnda, vilka i riksspråket ha upptakt, men i skm. antagit akc. 2 ock semifortis, sammansättas med enstavigt ord såsom första led, faller fortissimus på den förut starkt bitoniga stavelsen ock semifortis på den enstaviga första leden, t. ex.

àfád	*skóksafád*	rspr.	**skogsaffär**
àtíkəl	*trósatíkəl*		**trosartikel**
hìstórıa	*spǫ́khıstórıa*		**spökhistoria**
kàstrúl	*plɨ́tkastrúl*		**plåtkastrull;**

så ock *àrbɨ́tə: grǫ́varbɨ́tə, krǫ́psarbɨ́tə, stráfarbɨ́tə* rspr. **grovarbete, kroppsarbete, straffarbete.**

3) **rekomposita,** t. ex.

ándəraṣóksə[1]	rspr.	**ˈanderårsoxe**
bélʈtrasrísp[2]		**ˈbecktrådsrisp**
bǫ́gaṣmúr[3]		**ˈbogårdsmur**
bǫ́fǫŋıŋsláṣ[4]		**ˈboförningslass**
dómdasóta[5]		**dommedagsotta**
fátıstugúbba		**fattigstugubbe**
gǫ́manstí[6]		**ˈgodmanstid**
gránrıstvágu[7]		**ˈgranristvaga**
gúsǫsbǫ́k[8]		**Guds-ords-bok**
hándlsbokhólarʐ		**handelsbokhållare**
húsfǫrhǫsbǫ́k		**husförhörsbok**
jálpjonsdágar[9]		**ˈjälpjonsdagar**
lámbagúl		**lamungull**
látthadár[10]		**ˈlätthälgdag**

[1]) Två år gammal oxe.
[2]) Becktrådsstump.
[3]) Kyrkogårdsmur.
[4]) Flyttlass.
[5]) Ovanligt tidigt (något skämtsamt).
[6]) I uttrycket *koma ı gǫ́manstí* komma i grevens tid
[7]) Granrisviska.
[8]) Uppbyggelsebok.
[9]) Torpares dagsverken.
[10]) Annandag.

ɻlɑ̀tantí[1] rspr. ***slåtterandtid**
trɔ̀ltʂarɪŋɻlɑ́ndər[2] ***trollkäringsländor**
trɑ́gasbɬóma **trädgårdsblomma**
ʉ́talashúspə[3] ***utanlåshaspe.**

Det är att märka: a) Om senare leden av ett kompositum utgöres av ett tvåstavigt ord, vilket såsom simplex har akc. 2 ock semifortis, ersättes vid sammansättningen semifortis med semilenis, t. ex.

ɔ̀mbʉ̀d men *ɑ̀kadɪmɪ́mbʉ̀d* rspr. **akademiombud**
ɑ̀kʂɔ̀ɭ » *vɑ̀rkvagsɑ́kʂɔ̀ɭ*[4] ***värkvagnsaxel**
trɔ̀ʂkɔ̀ɭ » *fɑ̀hustrɔ́ʂkɔ̀ɭ* **fähuströskel**
ɑ̀kfʊ́n » *sʏ́fɔrɛnɪŋsɑ́kfʊ̀n* **syföreningsauktion**
spɛ̀lmɑ̀n » *fjʊ́lspɛ́lmɑ̀n* **fiolspelman**
sɑ̀lskɑ́p » *hʉ́sholɪŋsɛ́lskɑ̀p* **hushållningssällskap.**

Hit höra sammansättningar med **-kalas** (ock flerstavig förled). Såsom simplex uttalas ordet visserligen oftast *kalɑ́s*, men den numera ovanligare akcentueringen *kɑ̀lɑ́s* utgör förutsättning för sådana former som:

dʏ́ŋmɔkanskɑ́lɑ̀s[5] rspr. ***dyngmockanskalas**
hʉ́sfɔrhɔʂkɑ́lɑ̀s **husförhörskalas**
mɪ́ʝsmɛskɑ́lɑ̀s **Mikaelsmässekalas**
nʏɑʂkɑ́lɑ̀s **nyårskalas.**

b) Är senare sammansättningsleden ett trestavigt ord med akc. 2 ock semifortis på penultima, faller vid sammansättning (med mer än enstavig förled) fortissimus på den förut (då leden stod såsom simplex) starkt bitoniga stavelsen, t. ex.

hɪ̀stɔ́rɪa *lɛ́vnashɪstɔ́rɪa* rspr. **levnadshistoria**
kɑ̀lsógər *ʏ́ɭəkalsógər* **yllekalsonger.**

c) Är senare leden ett tvåstavigt ord med akc. 2 ock semifortis, vilket genom tillägg av böjningsändelse blivit tre- eller flerstavigt, faller vid sammansättning (med flerstavig förled) fortissimus på den stavelse, som föregår ändelsen, t. ex.

fɑ̀hustrɔ́ʂklanər rspr. **fähuströsklarna**
sʏ́fɔrɛnɪŋsakfʊ́nənɳɑ̀ **syföreningsauktionerna**

[1]) Slåttertid. [2]) Trollsländor.
[3]) Hake på ytterdörren. [4]) Axel på arbetsvagn.
[5]) Kalas vid utkörande av gödsel på åkrarna. Detta arbete utfördes med jälp av grannarna, som skulle undfägnas före ock efter arbetet.

húsḥolmŋsalskápə rspr. **hushållningssällskapet**
nÿaṣkalásə **nyårskalaset.**

Anm. 7. Undantag. Med akc. 2 och första leden såsom upptakt har jag hört ordet *hå̆rasàl'mánŋ* rspr. **häradsallmänning.**

Anm. 8. Till denna paragraf hörande komposita, vilka ha fortissimus på antepenultima, få — såsom framgår av några redan nämnda exempel — semilenis på ultima. Ännu ett par exempel må anföras: *mórəbrå̆dar̆ə* rspr. 'morgonbrådare morgontidigare, *trágaṣblómənə̆r̆* rspr. **trädgårdsblommorna.**

Anm. 9. Är sammansättningen mycket lång, fordrar rytmen både semifortis och semilenis före fortissimus, t. ex.

hándrafámtıfám rspr. **hundrafämtiofäm**
ríḷsdasmå̆navál **riksdagsmannaval**
sə̆ndasə̀t̆ərmída **söndagseftermiddag;**

och i ännu längre komposita två semifortes, t. ex. *bármhaṭıhétsmanífa* rspr. 'barmhärtighetsmänniska barmhärtig människa, *ḳrəstihimıḷfáṣdasvíḷa* rspr. 'kristihimmelsfärdsdagsvecka den vecka, då Kristi himmelsfärdsdag inträffar.

Anm. 10. Samma akcentuering, som tillkommer komposita med flerstavig första kompositionsled, antaga ofta ordfogningar, t. ex.

bréna-jús rspr.	**bränna ljus**	*hÿər-hán̆* rspr.	**högra handen**
fára-te-stán	**fara till stan**	*klóka-fám*	**klockan fäm**
fésṭa-tá̆n	**första taget**	*líga-stíḷ*	**ligga still**
gávaṣ-frán-a	**Gud bevars från det**	*líḳa-lóga*	**lika långa**
háka-tórv	**hacka torv**	*sísta-gó̆n̆ən*	**sista gången**
hálvan-tíma	**halvannan timme**	*ʃṣúfəm-óra*	**tjugufäm ore**
húga-vó̆d	**hugga ved**	*túsn̆-krónər*	**tusen kronor.**

Om sammansättningsakcentuering av ordfogningar i nordsvenska dialekter se Lindgr. Btr. gr. § 15 anm. 2.

III. ÖVERSIKT AV SPRÅKLJUDENS HISTORISKA UTVECKLING.

A) Vokalerna.

1) Vokalerna i starktoniga stavelser.

a) Kvaliteten.

α) Enkla vokaler.

ĭ.

§ 17. **Äldre ĭ → skm. *i:***

1) **i ursprungligen långstaviga ord** i regeln, t. ex.

bi̯nda	fsv.	**binda**	*fɾi̯sɧa*[3]	dial.	**fiska**
bɾi̯n		**blinder**	*jimbðr*[4]		**gimber**
dimba		**dimba**	*hi̯l*	isl.	**hilla**
dɾi̯ɧa		**drikka**	*mi̯ŋla*[5]	fsv.	**'mingla**
fi̯la[1]	isl.	**fitla**	*mi̯la*		**millan**
fɾi̯sa[2]		**flissa** (Vigf.)	*pi̯tra*[6]		**pitra** (Sdw.)

---

[1]) Kittla, ställa sig in, isl. **fitla** 'berøre med fingrene' Fr.$_2$

[2]) Skratta, fnissa.

[3]) Hugga av barken på träd. Ordet är en **k**-avledning hörande till isl. **flis** 'flis, spint' Fr.$_2$ med tidig förkortning före konsonantgrupp. Jfr Nor. GPhil.$_2$ § 47, dial. **fliska** Rz s. 152.

[4]) Ung tacka; sv. dial. **gimber** (Rz s. 193), jfr isl. **gymbr**. Om etymon ock släktingar se Torp Stud. Unger s. 188.

[5]) Fnurra på tråd l. garn. Jfr sv. dial. **minglegarn** 'ojämnt spunnet garn' Rz s. 187.

[6]) Kvittra; fsv. **pitra** tissla. I samma betydelse som i skm. har jag funnit **pittra** i ä.-nsv. i en bröllopsskrift (ej dial.) från 1684.

rìŋkuɣ[1]	fsv.	***rinkugher**	*ɔlɪn*[6]	fsv.	**slind**
rìsʃa[2]		***riska**	*stìŋʃa*[7]		**stinka**
sìlja[3]		***silia**	*tílstǝr*[8]		**thilster**
ʃílɪŋ		**skillinger**	*tɪŋ*		**þing**
sʃrìlʃskór[4]	jfr dial.	**skrikka**	*tɪs*[9]	ä.-nsv.	**tiss**
ɔlìmpuɣ[5]	rspr.	***slimpug**	*vìna*	fsv.	**vinna.**

Hit för jag även följande ord:

ʃʒìmba klämta vid eldsvådor med hastiga slag; jfr **kimma** klämta Speg. Gloss. 1712, da. **kime,** eng. **chime;**

ʃnìspas slåss, ryckas ← **knipsas** genom metates. Jfr samma metates **ps** → **sp** i no. dial. **drupsa** → **druspa** Ross;

pìŋʃmʉ́sa toppmössa, jfr sv. dial. **pinka** 'picka' Rz s. 500 ock no. dial. **pink** jämte **pik** 'bjærgtop' Ross.

Anm. 1. Äldre ĭ → skm. *a* i några få långstaviga ord:

1) före **rð** i *stalr* isl. **stirðr,** *stàna* isl. **sterðna;**

2) i orden *vàtvállɪŋ* fsv. **vitvillinger** genom en art vokalharmoni (om denna företeelse se vidare nedan); *ámǝsʈ* rspr. ***immerst,** i målet gjord superlativbildning till **immer** i sådana uttryck som *sə mìʈʂɣ han ámǝsʈ órʃar* så mycket han nånsin orkar. Däremot har jag blott hört i-ljud i *ìmǝrbádˌ* rspr. **immerbadd** ock *ìmǝndə fóʈ* rspr. ***immande fort,** mycket fort, bildning på *-ǝndə* i analogi med sådana som *kálǝndə márk* rspr. **kolande mörk,** *gòrǝndə lɨ́ad* går-, genomled (adj.). Jfr med **e**-ljud **emmenste** i samma betydelse i Vaksala ock Jumkil (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.).[10]

[1]) Rankig, slampig; jfr sv. dial. **rinka** 'runka av ock an' Rz s. 532.

[2]) Ruska, viska (subst.). *rìsʃa* förhåller sig till isl. **hris** såsom *fhìsʃa* : isl. **flis.** Jfr isl. **hrisla** 'buske' Fr.

[3]) Tværrem framför hästens bröst, no. dial. **silja** 'brystrem i steden for bovtræ paa sæletøi' Ross.

[4]) Skridskor, *sʃrìʃ-* ← ***skriðk-,** jfr Hellquist Ark. XIV, s. 154.

[5]) Slampig; sannolikt avljudsform till detta ord.

[6]) Trekantig halsduk (i samma betydelse även i Vessland), fsv. **slind** sida; jfr no. dial. **slind** med betydelsen specialiserad i annan riktning: 'smal, tynd platte mest af bark' Ross. Jag antar, att skm:s ord uppkommit genom ellips av **trìɔlɪn* trehörning, sedan = 3-kantig halsduk. Jfr **treslind, fyrslind** tre-, fyr-hörning i Bro (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.).

[7]) Springa av ock an, hoppa (om barn).

[8]) Golvtiljor, kollektivt. Jfr **telster** Lind 1749.

[9]) Spene. Jfr Lindgr. Btr. gr. s. 82 noten.

[10]) *sàʏka* fsv. **sighla** beror väl med hänsyn till sin *a*-vok. på inflytande från rspr.; subst. heter *síʏʃr.* Vid ordet *làvna* fsv. **lifnaþer** har analogiinvärkan från värbet ägt rum.

Anm. 2. En övergång fsv. ĭ → skm. *a* före **r** föreligger väl i orden *làrʃa* ← **lirka** ← **'liþka** samt *vàrʃʂɐ* fsv. **virke**.

Nor. Aschw. gr. § 164, antager, att den redan i fsv. förekommande formen **værke** beror på analogi efter **værk**. Som jag emellertid för det föregående ordet ej kan komma ifrån antagandet av en övergång ĭ → *a* (sannolikt genom ett mellanstadium **e**), är jag benägen att även för det senare ordet antaga samma förklaring. Med denna övergång kan jämföras utvecklingen i Vätöm. av **spiritus** → **'spirtus** → *spɔaṭus* Schag. Ordl. (i andra trakter av Uppland **spärtus** enl. Uppl. landsm.-för:s saml.).

Hit hör möjligen också *stàṛa* stirra, arbeta långsamt ock utan energi, jfr **stirra** l. **stärra** 'see stindt ut och stå likasom orörlig' Speg. Gloss. 1712, så vida icke detta ord *stàṛa* är att sammanföra med ty. **anstarren**, mht. **starren** 'starr werden'.

Anm. 3. Äldre ĭ → skm. *i̯* i några få fall, näml.

a) genom ersättningsförlängning på grund av bortfallet av ð i orden:

mìi̯a	jfr fsv. **miþia** adj.		*trìi̯ə*	jfr fsv. **þriþia**	
smìi̯a	fsv. **smiþia**		*vìi̯a*	fsv. **viþia**;	
svìi̯a	**sviþia**				

b) i enskilda ord: *tíyɡ̊r* fsv. **tighl**, *trìvlɤy* jfr fsv. **thriflika**.

2) **i ursprungligen kortstaviga ord** i några fall, näml.

a) i part. pret. ock supinum av starka värb av 1:a avljudsklassen (där den följande stavelsen innehåller **i**-ljud, som bevarats), t. ex.

bìṭɪ	fsv. **bitit**	*rìvɪn*	fsv. **rivin**
bìṭɪn	**bitin**	*skrìʈʂɪ*	**skrikit**
drìvɪ	**drivit**	*ɭlìṭɪ*	**slitit**
gnèḍɪ	**gniþit**	*stìi̯ɪ*	**stighit**
lìḍɪ	**liþit**	*svìḍɪ*	**sviþit**
rìḍɪ	**riþit**	*vrìḍɪ*	**vriþit**,

samt *ji̯ɛɪ* fsv. **givit** ock *hìmɪl* fsv. **himil** likaledes med **i** i ändelsen;

b) i enskilda ord:

blʊ̀ɑ̯rìsuɣ blodsprängd, försedd med blodiga skåror eller strimmor, jfr isl. **bloðrisa** adj. 'blodsprengt' Fr.$_2$;

lìḍə i uttryck sådana som *dɛ̃ɳ-ʂtɑr pa lìḍə* dörren står på gränt. Jag sammanställer detta ord med isl. **hliða** 'vige, trække sig tilbage' Fr.$_2$; jfr no. dial. **lĭda** 'flytte lidt til side, rokke' Ross;

rìi̯pa v. repa av fruktknopparna av linet (*rìi̯pa lín̥ə*) samt subst. *rìi̯pa* det instrument, varmed repningen sker, fsv. **'rĭpa**, jfr no. dial. **rĭpa** 'avrive, avstryge' Aas.;

vìi̯a fsv. **vika**; i ä.-nsv. ofta **wicka** så Nor.-Meyer Valda st. s. 26 r. 38 samt P. Swart Gust. I:s krön. s. 27.

§ 18. **Äldre ĭ → skm. *e*-ljud i urspr. kortstaviga ord:**

1) **i öppen stavelse** (utom de fall, som nämnas i föregående § mom. 2), t. ex.

bèta[1]	jfr fsv.	**biti**	*pàlåɣə*	fsv.	**pilare**
blɛ̀ka[2]	isl.	**blika**	*pèpar*		**pipar**
fèna	fsv.	**fina**	*prɛ́ka-í-sə*[6]		**ˈprika i sik**
jènom		**ginom**	*sèya*[7]		**sigha**
jèruɣ		**girugher**	*sèlə*		**sili**
jèta[3]		**gita**	*sèna*		**sina**
gnèsa[4]		**ˈgnisa**	*spènə*		**spini**
lènə[5]	jfr no.	**lina**	*strèta*[8]	isl.	**strita**
lɛ̀va	fsv.	**liva**	*svèya*[9]	fsv.	**svigha**
nèda		**niþan**	*vèta*		**vita;**

Anm. 1. Fsv. ĭ har genom analogi ersatts av **å**-ljud i supinformen *lòga* fsv. **lighat**, där **å**-ljud införts från preteritum.

2) **i sluten stavelse**, t. ex.

dɛ̀ɣ	fsv.	**þik**	*lɛ̀d*[11]	fsv.	**liþ**
drɛ̀ɣ		**drif**	*mɛ̀ɣ*		**mik**
frɛ̀d	isl.	**friðr**	*rɛ̀ɣ*[12]		**rif**
grìsdɛ̀ɣ[10]	jfr fsv.	**digher**	*sɛ̀ɣ*		**sik**
lɛ̀d	isl.	**liðr**	*smɛ̀d*	isl.	**smiðr**

---

[1]) Beta, stycke; ä.-nsv. **betta**, jfr Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 14.

[2]) Blixtra. I målet finns även ett denom. v. *blɛ̀ka* märka träd i skogen genom inhuggning. Jfr isl. fsv. **blik** glans.

[3]) Gitta.

[4]) Skratta, fnissa. Jfr Rz s. 205, no. dial. **gnĭsa** 'fnise' Aas.

[5]) I uttrycket *på lènə* på gränt. Jag för detta ord till ett fsv. värb **ˈlĭna** luta; jfr no. dial. **lĭna** 'læne hælde' Aas., fht. **hlinên**, ags. **hlinian**. Om utomgerm. släktingar, lat. **clinare** m. fl., se Kluge Wb.$_6$ under **lehnen**. Med avljud föreligger samma rot i no. dial. **lein** 'skraaning, hældning', **leina** 'skraane' Aas. Ordet förekommer även i Vätöm. *lɛ̀nə*, se Schag. Ordl. Schag. Ordl. ansätter en etym. motsvarande riksspråksform **ˈläne** — bör vara **ˈlene**, som stämmer både med skm. ock Vätöm.; jfr fsv. **fina** → vät. *fɛ̀na*, **sina** → vät. *sɛ̀na*.

[6]) Äta el. dricka glupskt; jfr no. dial. **prĭka** 'omtr. = pota' Ross, isl. **prika** 'to prick, to stab slightly' Vigf.

[7]) Sippra fram. Därjämte finns en avljudsform *sìya* fsv. **sīgha**.

[8]) Streta.

[9]) I uttrycket *ja svɛ̀ya* ge efter, jfr isl. **svig** i samma betydelse.

[10]) Dräktig, om svin.

[11]) Led i en gärdsgård.

[12]) Rivande, subst.

spel̨	fsv. **spil**	*tal̨*	fsv. **til**
ʃam̨[1]	isl. **skim**	*vat̨*	**vit.**

Anm. 2. Möjligt är, att för vissa ord analogi från tvåstaviga former gjort sig gällande; för flera är sådan ej tänkbar: pron. *mą̊y*, *dą̊y*, *są̊y* (att dessa skulle vara utvecklade ur de sällsynta biformerna med **æ**, anser jag ej häller sannolikt), *frą̊d* fred, *tal̨* till, *ra̱v* rivande.

Anm. 3. I ordet *sȯ̀ʏʃin* fsv. **skĭn** beror sannolikt skm. *i̱* på analogi efter värbet *ʃi̱na* skina (jfr i skånska dialekter en analogibildning i motsatt riktning *ʃe̱na* efter subst. **sken**). Emellertid uppträder ordet med lång vokal i besläktade språk: fht. **skin**, ags. **scin.**

§ 19. **Labialisation av äldre ĭ till y-, ö-ljud i skm. äger rum i några fall.**

1) Äldre ĭ → skm. **y** i närheten av labial eller labialiserande konsonant i orden:

blʏ̀ʏ̱stra[2]	jfr fsv. **blixa**	*klʏ̀ppsʏ̱*	rspr. **klipsk**
ʃʂʏ̀ʏ̱lta[3]	fsv. **kilta**	*lʏ̀vstʏ̀ʏ̱ʂʏ*	**livstycke**
ʃʂʏ̀pa	rspr. **kippa**	*rʏ̀mna*	fsv. **rifna.**
klʏ̀ʏ̱pa	**klippa**		

Hit höra väl även *slʃrʏ̀nda* rspr. **skrinda** samt *sʏ̀mta* rspr. **'simta** grina, jämra sig, om små barn; jfr **simta** i samma betydelse i Rådmansömålet (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.). Ordet förekommer med **y**-vokal även i ä.-nsv. **'symptan** och tiutande' P. Swart. Gust. I:s krön. s. 18. I Ark. XIV, s. 168 för Hellquist **symta** till en stam **sum-**, ett antagande som vederlägges av Rådmansömålet, vilket ger oss en stam **sim-**.

Anm. 1. Om denna företeelse i fornsvenskan se Nor. Aschw. gr. § 108; i uppl. dialekter är den vanlig.

Anm. 2. Utom i de ovan angivna orden motsvaras äldre ĭ av skm. *ʏ* i ordet *ʃʂʏ̀ʂta* fsv. **kista**, som emellertid även i fsv. förekommer med **y**-vokal, se Södw.

Anm. 3. Om uppkomsten av **y**-ljud i *bʏ̀ɳ* rspr. **björn**, *fʏ̀ʏ̱* rspr. **fjöl** ock *mʏ̀ʏ̱* rspr. **mjöl** se Schag. Vät. § 19.

2) Äldre ĭ → **ö**-ljud efter labial konsonant i några fall:

a) **i** → *ø̱*, då vokalen efter bortfall av konsonant blivit förlängd i orden *vø̱* fsv. **viþ**, prep. *bravø̱* fsv. **bredhvidh** ock i sammansättningar med *vø̱-* fsv. **viþer** subst. såsom första led, t. ex. *vø̱lás* rspr. **vedlass**, *vø̱lúmp* rspr. **'vedlump** 'vedknubb', *vø̱trą̊* rspr. **vedträ.**

---

[1]) Sken, skimmer.
[2]) Blinka.
[3]) Bylte.

b) i → *ø*. då vok. i skm. är kort, i *bø̀ja* fsv. **biþia**, de i mom. a nämnda *vø̀d* fsv. **viþer** subst. med sms. *mø̀tvø̀dug* rspr. **ˈmotvedig** svårt att bearbeta, om trä, motspänstig samt prep. **vid** med enklit. pron., t. ex. *vé-mə* rspr. **vid mig.**

Anm. 4. Dylik övergång till ö-ljud förekommer flerstädes i Uppland. Vätöm. har *bø* bedja[1], *brøvø* bredvid, *vøta* veta (se Schag. Vät. § 49), **bötta** m. däcksbjälke i båt, **mastbötte** masttoft jfr isl. **biti**, **lövver** lever s. (de tre senare enligt Säve). Frötuna- ock Hargsmålen hava **bötta** beta sönder, t. ex. bröd i mjölk, Vaksalam. **böda** bedja (enl. Uppl. landsm. förr:s saml.). *vø-*, *vø̀d* ved har jag funnit i Jumkil, Björklinge ock Viksta.

Anm. 5. Bröllopsskrifterna på Upplandsmål giva även flera exempel på denna övergång. Ur dem, som jag omtryckt i Uppl. fornminnesför:s tidskrift[2] IV, s. 323 ff., må några exempel anföras:

böijer beder Br.-skr. 1736 s. 334; **wö** vid Br.-skr. 1732 s. 333, 334, Br.-skr. 1770 s. 339; **wölasse** vedlasset Br.-skr. 1697 s. 329; **löfwa** leva Br.-skr. 1770 s. 339. 340. 341; **woddi** vid det, **bewön** bredvid honom Br.-skr. 1736 s. 335; **wötta** veta Br.-skr. 1692 s. 326; **swöjern** svedjärn Br.-skr. 1732 s. 334.

ī.

§ 20. **Äldre ī motsvaras av skm.** *i* **i regeln**, t. ex.

dìstɪŋ	fsv.	**disaþing**	*ìma*[8]	fsv.	**ˈima**
jɪn[3]		**gin**	*ístðɪ*		**ister**
glìɲa[4]		**ˈglia**	*klˈístðɪ*	mlt.	**klîster**
gnìɬla[5]	jfr isl.	**gnísta**	*lɪm*	fsv.	**lim**
grìma	fsv.	**grima**	*rìda*		**riþa**
hàkspìt[6]	dial.	**hakkspit**	*rɪm*		**rim**
hìpa[7]	fsv.	**ˈhipa**	*sɪ*[9]		**sia**

[1]) **Bödja** enligt Säve. [2]) Nedan förkortat till UFmT.

[3]) Se Tamm Etym. ordb.

[4]) Glänsa, jfr isl. **glia**. Ordet upptages ännu hos Lind 1749 ock Sahlstedt 1793.

[5]) Gnissla.

[6]) Hackspett; jfr Rz s. 235. Formen **hackspit** även hos Bureus Sumlen s. 45.

[7]) Sitta ock tjura, vara trumpen; jfr no. dial. **hīpa** 'staa ørkesløs, stundende efter noget' Ross.

[8]) Jfr isl. **im**.

[9]) Angående denna form se Lindgr. Btr. gr. § 86,5, Nor. Aschw. gr. § 164.

smi̯da	fsv. **smiþa**	*ti̯mə*	fsv. **time**
sti̯m[1]	mht. **stîm**	*pi̯ta*[3]	***pita**
stri̯ma	jfr mht. **strîme**	*vi̯la*	**hvila**
ti̯stil[2]	nht. dial. **distel**	*vi̯na*[4]	**hvina.**

Hit hör även ordet *ùgsi̯ma* rspr. ***ugnsgima** järninfattningen kring en ugnsöppning. Ordet är ej hittat i fsv.; för isl. uppger Fr.$_2$ ett **gima** med ī, men de no. dialekternas långa vokal i detta ord visar tillbaka på ett isl. **gíma**, en form som även uppgives av Aas. Ordb. Ordet är en **m**-utbildning av samma rot **ghi-**, som föreligger i isl. **gina** se Persson Wz. s. 178.

Anm. 1. Äldre ī → *y* i några få fall, näml.

1) genom labialisation, värkad av angränsande kons.,

a) mellan labial ock labialiserad konsonant i orden: *kl̯i̯va* fsv. **kliva** (stundom med **y**-vokal i fsv., se Nor Aschw. gr. § 108 anm. 2); *kə̀l̯mi̯la* fsv. **mila**, mlt. **mile** (annorlunda Nor. Nord. revy 1884—85 s. 11); *svi̯n* fsv. **svin** (detta ord träffas med **y**- även i ä.-nsv., så **swyn** P. Swart Gust. I:s krön. s. 111; **swyna** Br.-skr. 1736 se UFmT. IV, s. 336);

b) framför labial i ordet *hi̯pa* rspr. ***hypa** vara trumpen, biform till det nyssnämnda *hi̯pa* med samma betydelse; framför l i ordet *króko-dýl* rspr. **krokodil**, med **y** även hos Schroderus (se Grip Sv. landsm. XVIII. 1, s. 11);

2) i orden *sti̯n̯a* isl. **stia** (Schrod. **styia** o. a. st.) ock *sa̯kəs̯ti̯n̯a* rspr. **sakristia** (Södw. anför ett citat från 1506 med **saakerstyge**).

Anm. 2. *styl* fsv. rspr. **stil** motsvarar **stylus**, lat. biform till **stilus**. Därjämte förekommer även *stýdl* jfr **bokstyddil** Br.-skr. 1732 UFmT. IV, s. 331.

Anm. 3. Äldre ī → skm. *y* mellan labial ock följande **r**; de fall jag funnit äro:

by̆r	rspr. **blir**	*spi̯ra*	rspr. **spira** (högt träd)
fy̆ra	**fira**	*vi̯ra*	**vira** v.
py̆rəm	**pirum**		

samt mellan kakum. l ock **r** i *bl̯i̯ra* rspr. ***blira** plira.

Utom Skuttunge har jag funnit denna vokal i Björklinge ock Viksta.

Anm. 4. Äldre ī motsvaras av skm. *a̯* i ordet *suftal̯y* fin, kruserlig, fsv. **subtilig** fin Södw.

[1]) Stim, larm.

[2]) Även i no. dial. med lång vok.: **tīstel** Aas. Jfr Thurman Parg. § 44,1 ock där cit. litt.

[3]) Att detta ord hör hit ock haft gammalt ī, framgå av de östsv. formerna **pit päit piti** Vll Nyl.

[4]) Skrika, jämra sig, fsv. **hvina** grymta, Speg. Gloss. 1712 **hvina** låta illa, Sahlst. 1773 'grisen hviner'.

ў.

§ 21. **Äldre ў → skm. *ʏ* i regeln**, t. ex.

bɨ̀ʏgnɨʏ	fsv.	**byggning**	*mɨ̀ʏʃʂʏ*	fsv.	**mykit**
bɨ̀ʏʃa[1]	dial.	**byssja**	*mɨ̀ʏʃa*[7]	dial.	**myssja**
bɨ̀ʏta	fsv.	**bytta**	*nɨ̀ʏʃʂʏl*	fsv.	**nykil**
fɨ̀ʏl̠ja	isl.	**fylja**	*pɨ̀ʏñ̠ja*[8]	no. dial.	**pyngja**
jɨ̀ʏl̠ta[2]		**gylta**	*sprɨ̀ʏñ̠ja*	fsv.	**spryngia**
hʏm̠t[3]	rspr.	**hymt**	*sɨ̀ʏstər*		**systir**
hʏ́p̠ʲja-tál̠-sə[4]	jfr isl.	**hypja**	*trʏg*		**trygger**
ʃrɨ̀ʏl̠ə[5]	dial.	**krylle**	*tɨ̀ʏʃʂa*		**þykkia**
ʃrɨ̀ʏs̠a[6]		**kryssa**	*ʏmt*[9]	isl.	**ymtr**
lɨ̀ʏʃʂa	fsv.	**lykkia**	subst. *ɨ̀ʏpʏn*	fsv.	**ypin**
mɨ̀s̠lɨ́ʏn̠t		**misslynter**	*ɨ̀ʏvl̠ə́dər*[10]		**yvirlædher.**

Hit hör även *hʏ́ft* i uttrycket *pɑ̆n hʏ́ft* rspr. **på en höft** samt det därpå bildade värbet *hʏ́fta-tál̠* taga till på en höft[11]. **y**-vokal i detta ord förekommer i ä.-nsv. i Speg. Gloss. 1712, som har **hyft** jämte **höft**. I uppl. dialekter förekommer **hyft** flerstädes, så i Fasterna (enl. meddelande av Tiselius), i Vaksala, Stavby, Jumkil **på hyft** (enl. Uppl. landsm.-förs saml.). Ehuru

---

[1]) Halmläger åt kreatur; **i**-omljud i förh. till det med samma betyd. förekommande *bùs̠a*, jfr Rz s. 72.

[2]) Ung sugga.

[3]) Hum, dunkel föreställning, jfr fsv. **hyma** mörkna, svartna Södw.

[4]) Kläda sig vårdslöst, jfr no. dial. **hypja seg til** i samma betyd. Ross., isl. **hypja** 'to huddle the clothes on' Vigf. I skm. finns även ett subst. *hɨ̀ʏp̠ʲja* slamsig, slarvig kviuna, jfr no dial. **hypja** 'en langbent, vippende og skrævende, utækkelig kvinde' Ross.

[5]) Liten klen karl, sv. dial. **krylle** 'krälande hop, varjehanda smått' Rz s. 352.

[6]) Krossa, Rz s. 358.

[7]) Fylla med mossa, **i**-omljud i förh. till fsv. **musi** mossa.

[8]) Lappa slarvigt, provisoriskt; no. dial. **pyngja** i samma bet. Ross. Jfr sv. dial. **pynga** 'pyssla' Rz s. 515, da. dial. **pønje** 'pussle med handarbeide' se Falk Stud. Unger s. 215.

[9]) Aning, hum; jfr även isl. **ymr** 'lyd' Fr.$_2$. Se Hellquist Ark. XIV, s. 176 f. ock där cit. litt.

[10]) Ovanläder; den faktiska fsv. formen är **ivirlædher**.

[11]) Kroppsdelen 'höft' heter på skm. *rʊ̀*.

jag ej för närvarande kan med analogier styrka betydelseutvecklingen, antar jag, att skm. *hʏft*, Speg. **hyft** är lånord från mlt. **hüfte** (L.-W. upptager visserligen blott **hufte**, men omljudda ock oomljudda former växla som bekant i olika mlt. dialekter).

Anm. 1. Äldre **ў** → *ʏ* i några få fall: framför **-st** i *tʏst* rspr. **tyst**, på grund av bortfallet ð i *lʏ̨ŋa* sämre ull fsv. **'lyþia**, sv. dial. **lydja, lödja** Rz s. 409.

Anm. 2. Äldre **ў** motsvaras av skm. **i**-ljud i orden *bɪrɑ́* rspr. **byrå** (om övergången **y** → **i** i detta ord, beroende på vokalens svaga tryck, se Beckman Sv. landsm. XIII. 3, s. 36), *dɪ̀vla* gräla, tvista sv. dial. **dyvla** (se Lindgr. Btr. gr. § 42).

§ 22. **Äldre ў → ö i några fall:**

1) före ð, som fallit i *mǫ* humlehonung (jag identifierar detta ord med ä.-nsv. **mödh** → **'mydh** → **'miuþ**, se Nor. Aschw. gr. § 100); assimilerats i *brølǫ́þ* fsv. **bryþlop**, *rǫ̀ja* fsv. **ryþia**, *stǫ̀ja* fsv. **styþia**, *rǫ̀ɲɪŋ* vanligt namn på avröjd hage fsv. **rydhning**;

2) före **rn** i orden

gámɛlʲfǫ́ɲa jfr fsv. **fyrna**		*ɪ mǫ̀ɲ*[1]	jfr isl. **myrginn**;
hǫ̀ɲ	fsv. **hyrn**	*mǫ̀ɲar*[2]	

3) före **m** i orden

brǫms	fsv. **bryms**	*lǫmsʃ*	isl. **'lymskr**, samt
grǫmt	**grympt**	*lǫ̀msʃə*	rspr. **ljumske**,

om denna form, såsom jag förmodar, utgår från ett fsv. **'lymske** (motsvarande form även i Dalm. **lömskan** enligt Hof Dial. s. 163);

4) före **n** i orden *drǫ̀na* böla svagt isl. **drynja**, *lǫɲ* isl. **hlynr**, *sǫ̀na* fsv. **synnan**, *ǫ̀nsʃa* fsv. **ynskia**, *stǫ̀na* isl. **stynja**;

5) före **ll** i ordet *'ʃʂólǫ̀r* rspr. **kyller** i uttrycket *vara ɪ bara ʃʂólrǫ̀* vara naken;

6) före **t** i *ʃǫt* skytt jfr fsv. **skytta**, *fǫ̀ɬla* fsv. **'skytla** tillfällig gärdsgård, där varje led (balk) består av två horisontala stänger ock två störpar, 'uplandice **schössla**' Hof Dial. s. 249, jfr sv. dial. **skyttlar, skysslar** 'stänger att stänga öppningen på en gärdesgård' Rz s. 589;

7) före **s** i *lǫs* fsv. **lyss**, *mǫs* fsv. **myss**;

8) före **g**-ljud i *lǫŋ* fsv. **lygn**;

9) före **gh** i *mjǫ̀ɣlʲa*, *mjóɣǫ̀lr*, *mjǫ̀ɣlʲaɣ* fsv. **myghla**; i skm. förekomma emellertid även former med **y**: *mʏ̀gʲa* etc.

[1]) I morgon. [2]) Morgnar.

§ 23. **Äldre ў → skm.** *ɵ* (troligen genom ett mellanstadium *ø*) **i några fall,** näml.

1) före **rð** (som övergått till *ɾ*) och före **kakuminalt l** + kons., vare sig kons. sammansmält med l till enhetligt ljud eller konsonantförbindelsen kvarstår; jag har antecknat exemplen:

bə̀ɾa	jfr fsv.	**byrdha**	*mə̀nåɾɔ*	fsv.	**mylnare**
ùtbə́ɾɪŋ	rspr.	**utbörding**	*də̀də́l̃ja*[4]		***døþdylghia**
rə̀ɾa[1]	fsv.	**vyrþa**	*sə̀l̃ja*		**sylghia**
ʃʂɵɖ		**kyld**	*jə̀lpa*		**gylpa**
ʃʂə̀sa[2]		***kylsa**	*ʃʂə̀lva*[5]	jfr fsv.	**kylva**
pə̀sa[3]	isl.	**pylsa**	*ʃʂə̀lvuɣ*[6]	fsv.	***kylvugher.**

Anm. 1. Framför kakum. l (fsv. l), som ej följes av kons., är övergången ej säkert belagd. Av hithörande exempel **göl** fsv. **gyl** och **gröngöling** fsv. ***grøn-gylinger** har jag hört båda uttalen, med *ɵ* och *ø: jə̀ɾ* och *jø̀ɾ*, *grə̀ɳjə́ɾɪŋ* och *grə̀ɳ̃jǿɾɪŋ*. Vad det senare ordet angår kan, såsom doc. v. Friesen påpekat för mig, *grə̀ɳ̃jǿɾɪŋ* vara en kompromissform av *-jø̀ɾɪŋ* ← ***-gylinger** och ***-gø̀ɾɪŋ** ← ***golinger.**

Anm. 2. Hit hör sannolikt även *fə̀l̃ja* fsv. **fylghia.** Jag har emellertid undvikit att ovan uppföra det, emedan detta ord kan bero på analogi efter pret. och part. pret. fsv. **folgde folgt.**

Anm. 3. *ʃøɖ* fsv. **skyrþ** beror sannolikt på invärkan från riksspråket. Detta kan däremot icke vara fallet med ordet **myling,** som i skm. uppträder såsom *mɏ̀ɾɪŋ*, *mø̀ɾɪŋ* och *mjø̀ɾɪŋ*, jfr fsv. **myrþa.**

Anm. 4. Framför **j** är l gingivalt, och övergång **y** → *ɵ* har ej inträtt att dömma av orden *fɏ̀lja* ungt sto isl. **fylja,** *hɏ̀la* fsv. **hylia,** *mɏ̀lja* smöle isl. **mylja**[7]. Härmed kan jämföras förhållandet i finnl. dialekter, att **ў** ej övergår till ö före **r** + j, se Hultm. Finl. Bidr. s. 161.

[1]) Lyda, bry sig om.

[2]) Tarmkäx, gyttrig hop. På subst. är bildat *ʃʂə́s-ɪhɔ́p* gyttra ihop; jfr sv. dial. **kylls, kyllsa** 'något oredigt, löst hängande, oordnade veck på kläder, hoprörd ock invecklad massa' Rz s. 376. Ordet är en s-avledning på en rot **kyl-** med betydelse 'något utbuktat, utsvällande', som ingår i det nedan nämnda *ʃʂə̀lvuɣ*.

[3]) Pölsa, sv. o. no. dial. **pylsa;** isl. **pylsa** 'a sausage' Vigf.

[4]) Lat, trög människa, fakt. fsv. **dyd dylghia,** jfr Nor. Aschw. gr. § 106,2 b.

[5]) Valk, ojämnhet i tyg.

[6]) Valkig, påsig, veckig, om tyg, kläder; även *tə̀la ʃʂə̀lvat* tala sluddrigt, jfr isl. **kylfa til ordanna** 'to stammer' Vigf.

[7]) *fə̀l̃ja* fsv. **skylia** beror väl på analogi efter pret. och part. ***skolde *skolt.**

2) före **r** + kons. (även före **rt, rs,** som → resp. *ʈ, ʂ*), t. ex.

bœrg[1]	isl.	**birgr, byrgr**	*mœrk*	fsv.	**myrker**
bèrjə	fsv.	**byria**[2]	*smèrja*		**smyria**
hèrpa[3]		**ˈhyrpa**	*spèrja*		**spyria**
jèrja[4]		**ˈgyria**	*sèrja*		**syrghia**
ʃʂèrʃʂa		**kyrkia**	*sèrja*[6]		**ˈsyria**
ʃʂèrvil		**kyrvil**	*ʃʂθʂbér*		**kyrsebær**
ʃʂèrvlˑa[5]		**ˈkyrvla**	*vœt*	isl.	**virtr.**

Anm. 5. Undantag. Framför **-rk** inträder övergången blott i orden *ʃʂèrʃʂa* rspr. **kyrka**, *mœrk* rspr. **mörk**, där nsv. har eller i förra exemplet kan ha **ö**-vok. Däremot kvarstår **y** i orden *fœrk* fsv. **fyrk**, *ỳrkja* fsv. **yrkia**, *ỳrʃʂy* fsv. **yrke**, där även rikssprået har **y**.

Anm. 6. Efter **r** föreligger väl en övergång **y** → *θ* i bynamnet *krèkˈkˈỳnə* fsv. **Kryklinge** (1321, se Sv. dipl. III, s. 510). På 1500-talet hade **y** övergått till **ö**-ljud, såsom framgår av flera skrivningar **Kröcklinge** i jordeböcker i Kammararkivet från 1539, 1541, 1542.

Såsom säkra hithörande exempel kunna ej räknas *trèska* fsv. **þryskia**, *trèskél* jfr fsv. **þryskule**. Dessa förekomma nämligen i Tierp- och Tolfta-målen med **u**-vok.: *trùska*, *trùskául* (jfr **truska, truskare, truskell** hos Schrod. Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 11), hvadan skm. *θ* i rotstavelsen kan deriveras ur ett med **-u-** växlande **-o-**.

brœst rspr. **bröst** är att betrakta såsom avljudsform till isl. **brjóst**.

rèstə rspr. **röste** är med hänsyn till sitt *θ* oklart. No. dial. hava nämligen av detta ord både **ryste, røyste** och **raust**.

Anm. 7. Den i denna paragraf behandlade övergången **y** → *θ* har jag utom Skuttunge även funnit i Björklinge och Viksta. I samma ställningar förekommer övergång av äldre **y** till **å** i Jumkil, Tierp och Tolfta. Med denna uppl. dialektföreteelse kan jämföras övergången **ø** → **å** före *ʳ, ʈ* ← **rð, rt** i Burträskmålet (se Lindgr. Btr. gr. § 41,2) samt den av Åström för Degerforsmålet såsom eventuell antagna övergången **följa** → *ˈfølʲja* → *fål'e*, se Dgf. lj. § 35,1.

[1]) Duglig, tillräcklig, jfr dalm. **börg** Nor. Dalm. s. 32.

[2]) Så i ett diplom från 1316, Sv. dipl. III, s. 258.

[3]) Snörpa ihop, sy l. göra annat arbete slarvigt, ofta i frasen *hèrpa a snèrpa* arbeta vårdslöst, jfr sv. o. no. dial. **hyrpa** (se Rz s. 276, Aas., Ross).

[4]) Gyttja, smörja; jfr no. dial. **gyrja** 'mudder' Aas., sv. dial. **görj** Rz s. 230.

[5]) Hoptrasslad hög, jfr no. dial. **kyrve, kørve** 'knippe' Ross.

[6]) Sörja, smuts, jfr Nor. Sv. etym. s. 70.

ȳ.

§ 24. **Äldre ȳ motsvaras av skm.** *y* **i regeln,** t. ex.

bl̥y	fsv.	**bly**	*ʃʂy̨ŋa*[5]	dial.	**'kya**
by̨ta		**byta**	*ry̨ŋa*[6]	fsv.	**ryia**
bry̨ta		**bryta**	*ryl*[7]		**ryl**
fl̥y̨ta		**flyta**	*sny̨ta*		**snyta**
fl̥y̨ya		**flygha**	*stry̨ʃa*		**stryka**
fl̥y̨ta		**flyta**	*syn*		**syn**
gny̨da[1]	isl.	**gnýða**	*sy̨ɹla*	isl.	**sýsla**
hy̨da[2]		**'hýða**	*sy̨ta*[8]		**sýta**
hy̨də[3]	jfr fsv.	**ilhydhe**	*ty̨tuɣ*[9]	fsv.	**'tytugher**
hy̨ma[4]	rspr.	**'hyma**	*tysʃ*	isl.	**þýðiskr**
kl̥y̨va	fsv.	**klyva**	*y̨la*		**ýla.**

Hit höra även

my̨ɹla vissla, jfr no. dial. **mȳsa** 'plira med ögonen, småle' Ross., sv. dial. **myssla** 'småle, vissla' Rz s. 451, jfr Hellquist Ark. XIV, s. 141;

rą̊ŋhy̨ŋa smårägna, jfr isl. **hý** 'tynde haar, dun' Fr.$_2$, no. dial. **hya** f. 'tynd hinde', **hya af** 'om luften, befries fra et let skydække' Ross, sv. dial. **hya opp** 'klarna upp efter regn' Rz s. 274.

Anm. Rspr. **y** motsvaras av skm. *u̯* i ordet *kòu̯fu̯s* rspr. konfys.

[1]) Jämra sig, låta illa, även om bullret i tröskvärkstunnan, då värket går fort; isl. **gnýða** biform till **gnýa** 'tosen', se Nor. Aisl. gr. § 440,2.

[2]) Flå; isl. **hýða** 'hudstryge' Fr.$_2$.

[3]) Pack, dåligt folk, jfr Hellquist Ark. VII, s. 36 ock där cit. litt.

[4]) Vara butter, vresig. Jfr no. dial. **hȳmen** a. 'mork og taaget, om luft, gretten', **hȳma** 'være vranten, gretten' Ross.

[5]) Inhägnad plats, liten hage, jfr Nor. Aschw. gr. § 65,10.

[6]) Grovt, noppigt täcke, fno. **rý**, nisl. **rýia** Södw. Ordb., ä.-nsv. **rya** Spegl. Gloss. 1712.

[7]) Puckel, förekommer i bet. 'reumatism' Rz s. 546; om betydelseutvecklingen se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 25.

[8]) Sköta späda barn.

[9]) Pratsam, jfr sv. dial. **tut** 'mun' Rz s. 736 (om etymon se v. Fries. Germ. med. gem. s. 96).

§ 25. **Äldre ȳ → skm.** *y̑* **före apikoalveolar ock apikokakuminal konsonant**, t. ex.

dy̑r	fsv.	**dyr** adj.	*pi̍y̑ra*[1]	rspr.	**'pyra**
dy̑t		**dyrt**	*pi̍y̑rə*		**pyre**
fy̑ra		**fyra**	*snǫ̀y̑ra*		**snöyra**
fy̑skáfta	rspr.	**fyrskaftad**	*sti̍y̑ra*	fsv.	**styra**
hy̑ra		**hyra**	*sti̍y̑lə*		**styrþe**
mi̍y̑ra	fsv.	**myra**	*sy̑r*	rspr.	**syr**
my̑ŋ	rspr.	**myren**	*sy̑ra*		**syra.**

Anm. 1. Med denna företeelse, övergång från slutet till öppet **y**-ljud före nämnda konsonanter, kan jämföras övergången **i** → *y̑* mellan labial ock **r** (se ovan 19,2), vilken innebär dels antagande av ett öppnare artikulationssätt (förorsakat av **r**), dels svag labialisering värkad av labialen.

Anm. 2. Övergång **ȳ** → *y̑* under samma betingelser som för skm. har jag funnit i Björklinge, Tensta ock Viksta (Norunda h:d) samt Frötuna (Roslagen). I andra trakter av Uppland inträder diftongering av **ȳ** före **r**. Så har jag funnit förhållandet vara i Vendel, där diftongen uppträder såsom *y̑ə* eller *y̑ʉ*, t. ex. *fy̑ə̯ra* el. *fy̑ʉ̯ra* rspr. **fyra**; i Tierp, där **ȳ** → *ø̑ə* (före **r**), t. ex. *sti̍ø̑ə̯ra* styra ock i Tolfta, där **ȳ** → *ø̑ə*, t. ex. *dø̑ə̯r* rspr. **dyr**, *sø̑ə̯r* rspr. **syr**.

Anm. 3. Äldre **ȳ** motsvaras av skm. *ø̑* i ordet *brø̑-sə-ém* rspr. **bry sig om**. Jfr Tamm Etym. Ordb.

ĕ.

§ 26. **Äldre ĕ → skm.** *a* (de flästa exemplen utgöras av medellågtyska lånord[2]), t. ex.

ándəlá̰n	mlt.	**angelegen**	*ʃvatár*	mlt.	**quartêr**
bast		**bêst**	*rajára*		**regêren**
falára		**fallêren**	*rajánt*		**regente**
fran	fsv.	**flen**	*sàltpátər*	jfr mlt.	**salpeter**
frà̰dár		**freadagher**	*sàltsár*	jfr mlt.	**salsêr**
ʃnap	mlt.	**knep**	*sádl*	mlt.	**sedel**
ìntrásə	rspr.	**intresse**	*strav*		**stref**
polára	mlt.	**pollêren**	*studánt*	fsv.	**student**
pravátə		**privête**	*studára*		**studera.**

[1]) Brinna sakta ock dåligt.

[2]) Om utvecklingen av fsv. **e** motsv. isl. **ei** se nedan § 46.

Anm. 1. Äldre **e** → skm. **i** i orden *vàñɟilɟam* rspr. **evangelium** ock *nìŋńǿyon* jämte *níŋǿńǿyon* fsv. **neghenøgha**, väl beroende på invärkan från det närstående **j**, ʒ.

Anm. 2. Rspr. **e** motsvaras av skm. **i** utom de nyss nämnda fallen i orden *bą́gatíl* rspr. **bagatell**, *hindrìk* rspr. **Henrik**. *ɟnɨlɟt*[1] rspr. **knekt** ock det troligen därpå bildade vårbet *ɟnìlɟta* 'begära att få låna, bedja'. Jfr Rz s. 335 *sąɟvíst* rspr. **sekvester**.

Anm. 3. Äldre **ē** → skm. *a* i ordet *nąr* jämte *nǽj* fsv. **nei**.

Anm. 4. Rspr. e-ljud motsvaras av skm. *y* i *matýrya* rspr. **materia**.

æ.

§ 27. **Äldre æ → skm.** *a* **i regeln:**

1) fsv. æ återgående på urgerm. ë, t. ex.

bą̀ra	fsv.	**bæra**	*ɻlą̀də*	fsv.	**slæþi**
drą̀pa[2]		**dræpa**	*smą̀lta*		**smælta**
grą̀s		**græs**	*stą̀ka*	isl.	**stela**
ɟrą̀ɟ		**kræk**	*svą̀la*	fsv.	**svælla**
ɟrą̀ɟa[3]	ä.-nsv.	**kräka**	*svą̀lta*		**svælta**
ʃʂą̀la	fsv.	**kælda**	*vą̀y*		**vægher**
rą̀ŋ		**rægn**	*vrą̀ɟa*		**vræka**
sąɟs	isl.	**sex**	*vą̀v*		**væver**
ʃą̀ra	fsv.	**skiæra**	*vą̀l*		**væl.**

Anm. 1. *a* uppkommet ur fsv. æ anser jag föreligga även i ordet *frą̀ya* rspr. **fråga**. Tamm Etym. Ordb. har förklarat denna dialektform såsom beroende på den tyska formen **du fragst**. Denna förklaring förefaller emellertid ej tilltalande för en form, som är så vida spridd i våra dialekter. Utom de av Rz s. 164 anförda trakterna förekommer den i Närpes (se Frth. Närp. s. 37), i Vörå (se Frth. Vöråm. § 21,3), på många ställen i Sörmland (enligt meddelande av kand. T. Ericsson). I ä.-nsv. har jag träffat formen **frega** i Harald Olufssons Visbok s. 65, Bureus Sumlen s. 45, 56 (ett av de i hans språk förekommande uppl. dialektdragen). Hof Dial. s. 122 uppger **fråga** såsom uppsvenskt vardagsspråk: »Sveci vulgari sermone hodie plerumque **fråga** dicunt». I detta sammanhang kan påpekas tillvaron av isl. **fregaspjǫll** 'efterret-

[1]) Med **i**-vok. även i ä.-nsv., så **knichter** L. Petri, Några spörsmål s. 23; likaledes i Br.-skr. 1752; jfr **knechta** 'bedja ödmjukligen' Speg. Gloss. 1712.

[2]) Användes oftast i betydelsen 'döda ohyra'.

[3]) Kräla, krypa; jfr Lindgr. Btr. gr. § 38,1.

ninger' Fr.$_2$. På grund av det ovan anförda kan man med ganska stor visshet antaga, att jämte formen **frægna**, isl. **fregna** i fsv. även funnits ett *'frægha**. Redan Rydqv. I, s. 151 har, ehuru med frågetecken, ansatt denna form. Dess uppkomst tänker jag mig på följande sätt: då man hade exempelvis **drepa drap drepinn, fregna fra fregınn,** bildades efter pret. och part. analogice en ny inf. *'frega**.

2) fsv. æ uppkommet genom i-omljud av **a**, t. ex.

blæ̀da	fsv.	**blædhia**	*ʃ́ræ̀mıl*[7]	rspr.	*'krämmel*
blæ̀st		**blæster**	*ʃ́ræ̀mpa*[8]	isl.	**kreppa**
bàlgvǽsıŋ[1]	rspr.	*'bälgvässing*	*ʃ́ʂæ̀ms*[9]	fsv.	**kæms**
dòmfǽlə[2]		*'domfälle*	*mæ̀t*		**mætter**
æ̀nsa[3]	isl.	**enza**	*nıyvǽlə*[10]	rspr.	*'nyvälle*
jæ̀nbǽlıŋ[4]	rspr.	*'enbälling*	*stæ̀ʃ́a*[11]		*'stäcka*
fæ̀ın	fsv.	**fæghin**	*ʃ́ʂæ̀lə*	fsv.	**þiæli**
fæ̀gra		**fæghra**	*tœ̀rmǽtə*[12]	rspr.	*'torrmäte*
græ̀n[5]		**græn**	*æ̀ʃ́a*[13]	fsv.	**æsia.**
læ̀ta[6]		**læta**			

Hit höra även:

grœ̀hǽruʏ adj. med gråsprängt hår, fsv. *'grahærugher**. Jag sammanställer detta ord med isl. **hærr** 'graa, lat. canus', **hæra** 'graahed, graat haar', **hárr** 'graa, især graahaaret' Fr.$_2$. *grœ̀hǽruʏ* är sålunda en tautologisk sammansättning; jfr no. dial. **graahærutt** 'graahæret' Ross.

[1]) Kreatur med tjock buk; i-omljud i förhållande till **-vase.** Jfr *bàlgvǽsə* tjock karl, sv. dial. **vase** 'pojke, slarv, stackare' Rz s. 798.

[2]) Doms avkunnande.

[3]) Jfr Hellquist Ark. XIV, s. 5.

[4]) Hane med blott en testikel, i-omljud i förhållande till **ball** 'scrotum' Rz s. 21.

[5]) Ordet har fått den i-omljudda vokalen från plur., jfr Schag. Vät. § 29.

[6]) Låta, med i-omljud från presens.

[7]) Stång, som lägges ovanpå hölass för att trycka ned höet; hör till **krama.**

[8]) Krympa, urg. *'krampian**, avljud till mlt. **krimpen** sv. krympa, se Lindgr. Btr. gr. § 37 anm. 3.

[9]) Fång hö, så mycket som kan tagas på en gång mellan räfsan och handen.

[10]) Åker, som nyligen gjorts till klövervall.

[11]) Sätta (hö el. halm) i stack.

[12]) Torrskaffning.

[13]) Jfr Osthoff PBB. XIII, s. 398.

mò̩ŋmą̀nta part. pret. försedd med många karlar till jälp i arbetet, jfr isl. **fjǫlmenna** v. 'gjøre talrig paa folk, samle mange folk' Fr.$_2$; samt möjligen

bą́mba-á-sə äta ock dricka glupskt, fsv. 'bæmba i sik, jfr fsv. **bamba** trumma (samt no. dial. **bembil** 'navle' Aas.) ock skm. *bą́ᵛga-á-sə* i samma bet.: *baᵛg* mage.

fą́yə̀ɾ fsv. **fagher** har fått sitt *a* från komparativen ock superlativen *fą́grə̀, fą́yə̀st* fsv. **fæghre, fæghirst** samt från värbet *fą̀gra* fsv. **fæghra** förskönа.

Anm. 2. *tą̀ɣ* fsv. **taghit** beror väl med hänsyn till sin e-vokal på analogi efter *drą̀ɣ* fsv. **dræghit**, *ɔlą̀ɣ* fsv. **slæghit**.

3) fsv. æ uppkommet genom kontraktion av diftongen **æi** framför konsonantgrupp (se Nor. Aschw. gr. § 80, II, 2) i sådana ord som:

basʃ	fsv. **bæsker**	isl. **beiskr**	
fą́gdn̥[1]	**'fæghþin**	**feigðin**	
flᵛasʃ	**flæsk**	**flesk**	
hą̀lsa	**hælsa**	**heilsa**	
hą̀mta	**hæmpta**	**heimta**	
rą̀nsa	**rænsa**	**hreinsa**	
ą̀nʧa	**ænkia**	jfr got. **ainakls.**	

Hit hör även *mąnst* adv. ovillkorligen, om det, såsom jag förmodar, är en bildning på subst. *mæn* isl. **mein**; jfr no. dial. **meins** adj. o. adv. 'hinderlig(t)' Ross.

§ 28. **Äldre æ → skm. *a* framför apikokakuminalt l + kons. ock framför r + kons.:**

1) framför apikokakuminalt **l** + kons., t. ex.

baᵛg	fsv. **bælgher**	*ʃʂą̀lʃʂə*	fsv. **kiælke**
haᵛg	**hælgh**	*ʃalᵛv*	**siælver**
hadą́r	**hælghadagher**	*ʃalᵛʃ*	**stiælker**
hátn̥	**hælften**	*są̀l̃ja*	**sælia**
ʃą̀lᵛpa	**hiælpa**	*svą̀l̃ja*	**svælghia**
ʃą̀tə	**hiælpte**	*tą̀l̃ja*	**tælghia**
mad	**mælld**	*ʃʂą̀lᵛmat*[2]	jfr fsv. **þiæli**

[1]) I uttrycket *vą̀ʃsa i fą́gdn̥* växa ovanligt fort. Enligt folktron är brådmogenhet i kroppslig eller själslig utveckling ett tecken till förtidig död. Jfr dalm. **fegd** förutbestämdhet. Vätöm. har **feg** i den gamla betydelsen 'som snart skall dö' enl. Säve.

[2]) Gråkallt, ruskigt, om väder.

vɑ̀l̪ja	fsv. **vælia**	*alg*	fsv. **ælgher**
alv	**ælf**	*ɑ̀sʃsɪn*[1]	jfr isl. **elskr;**

Anm. 1. Framför apikokakuminalt l utan följande konsonant förekommer i skm. *a* i ordet *ŋɑ̀l* ijäl fsv. i **hæl** (däremot *vɑ̀l* fsv. **væl** se ovan § 27,1, *grɑ̀la* rspr. **gräla**, *sʃvɑ̀la* bräka om får, prata fsv. **skvæla** jfr isl. **skval** 'unödigt snak' Fr.$_2$, no. dial. **skvæla** 'bræge hæst, klynke' Ross m. fl. med *a*).

Anm. 2. Framför gingivalt l har målet *a* i orden: *hɑ̀lvɪt̪* fsv. **hælviti** ock *palm* rspr. **pärm.**

2) framför r + konsonant, t. ex.

jarv	fsv. **diærver**	*màla*	fsv. **mærla**
vàsŋɑ̀t	rspr. **dvärgsnät**	*pàla*	**pærla**
fjɑ̀lrŋ	fsv. **flærþinger**	*pàsa*[3]	**pærsa**
farg	jfr fsv. **færgha** s.	*spɑ̀ŋa*	isl. **sperna**
fasʃ	fsv. **færsker**	*stɑ̀ŋa*[4]	jfr fsv. **stiærna**
fɑ̀las	**færþas**	*ʃat*	fsv. **stiærter**
jɑ̀lə	**gærþe**	*vɑ̀ŋar*[5]	jfr fsv. **værnir**
jaŋ	**iærn**	*àrja*	fsv. **æria**
ʃsàrga[2]	jfr fsv. **kæra**	*ɑ̀ta-ép*[6]	jfr isl. **erta.**

Anm. 3. Hit för jag även ordet *vɑ̀lrs* i uttryck sådana som *gu vɑ̀lrs, gu vɑ́lrs-dɛ́y* eller *vɑ́lrs-dɛ́y* i betydelsen 'lyckligt för dig, gratulerar, nog har du det bra'. Jag identifierar detta ord med fsv. **værþes** rspr. **värdes.** I ä.-nsv. förekommer det i Ihres, Linds ock Sahlstedts ordböcker. Lindgr. Btr. gr. § 37 anm. 3 förklarar i anslutning till Noreen detta ord såsom uppkommet ur **vel es þik.** För skm:s form är emellertid denna förklaring av flera skäl icke antaglig. Det föregående *gu* (← guþ) bleve då meningslöst; fsv. **væl,** isl. **vel** har i målet *e*-vokal: *vɛ̀l*. Frågans lösning gives emellertid av de förut citerade bröllopsskrifterna på Upplandsdialekt. Där finna vi i Br.-skr. 1691 **wählis däg som ä så klok** UFmT. IV, s. 325, **wählis Ehr** ib., **wählis hwarje Möö** s. 326; i Br.-skr. 1692 **Gu han wälis han som . . ., Gu wälis Lärfar wån** s. 327 ock slutligen '**Gu välis sinne jer,** som få hwar annan åga' s. 328. Det sista exemplet är avgörande; det visar, att *vɑ̀lrs, vɑ́lrs-dɛ́y* ock *gu vɑ́lrs-dɛ́y* äro elliptiska uttryck för 'Gud värdes (väl)signa dig'. Med hänsyn till det fakultativa bortfallet av *gu* gud

---

[1]) Vänlig, snäll vid kräk; även folkkär, om djur. Jfr Rz s. 845.
[2]) Kälta, käxa. [3]) Prässa.
[4]) Obruten form; så ock hos Schrod. (se Grip, Sv. landsm. XVIII. 4 s. 9).
[5]) Ägor, eg. inhägnader — betydelseutveckling analog med den, som genomlupits av **gård.**
[6]) Om etymon se Persson Wz. s. 36.

kan man jämföra den i nsv. vardagstal vanliga ellipsen **trösta dej** (om du gör så) ← **gud tröste dej** etc. Ovanstående förklaring torde vara giltig även för Burträskmålet. Formen *vȧ̀ɾɪs* är anträffad på många håll i Uppland; jag har funnit den bl. a. i Jumkil, Björklinge, Viksta ock Tierp.

Anm. 4. Äldre *æ̆* → skm. *a* före av *rð* uppkommen apikokakuminal i orden *hȧ̀ɾa* fsv. hærþa, *smɪhȧ́ɾ* fsv. -hærþer, *hȧ̀ɾᵊŋ* rspr. **härdning** samt *ɪlhȧ́ɾᵊŋ* rspr. **'ill-härdning** avgörande ögonblick, svår stund, prövning.

Anm. 5. Ordet *ɪbȧ́ŋɪŋ* 'inslag i väv' med *a* för väntat *ȧ* beror på analogi från värbet *bȧ̀ra* bära.

Anm. 6. Äldre æ → skm. *a* utom de förut nämnda fallen även i ordet *jȧ̀vəl* fsv. diævil.

§ 29. **Palatalisering av äldre æ → skm. i genom invärkan av ett närstående k (ʒ) har ägt rum i några ord.**

æ → i efter k i *ʃʂɪ̀ɭɪŋ* fsv. **'kætlinger** isl. **ketlingr** ock det därpå bildade denominativa värbet *ʃʂɪ̀ɭɪŋa* föda, om kattor. Hit hör väl även *ʃʂɪ̀tɨl* fsv. **kætil** rspr. **kittel**[1] samt *ʃʂɪ̀ʃ* rspr. **käk** (annorlunda Åström Dgf. lj. § 14,2). Denna palatalisering förekommer flerstädes i Uppland: **tjisslinga** är antecknat i södra Fjärdhundra (enligt Uppl. landsm.-för:s saml.), ock doc. v. Friesen meddelar mig, att han i Roslagen funnit formen **tjissla** i samma betydelse.

En övergång æ → i mellan j ock ʒ-ljud föreligger måhända i *jɪ́ɣəɾɨ̀nt* rspr. **gigeltänt** 'med tänderna skjutande över varandra' ock värbet *jɪ̀ɣɾa* rspr. **'gigla** böja ut taggarna i ett sågblad. Jag tänker mig detta *jɪ̀ɣɾa* uppkommet av ett fsv. **'gæghla** ock sammanställer dessa ord med no. dial. **gag** adj. 'tillbagebøjet', **gjegje** »et 'gagt' redskab» Ross; jfr även ä.-eng. **gagtooth** 'a projecting tooth'. För betydelsens skull kan jag icke med Tamm Etym. Ordb. identifiera **gigel-** med no. dial. **gigl** adj. o. subst. 'vacklande, stående osäkert', jfr **giga, gigla, gigra** v. 'vackla, vicka, stå löst'. Någon betydelse av vacklan föreligger nämligen ej. En sammanställning av ifrågavarande ord med isl. **geiga** 'tage en skjæv retning' Fr.2 (se Tamm a. st.) är emellertid möjlig, ock vi ha då en palatalisering ē → ī före ʒ. *sɪ́ɣᵊl* rspr. **segel** kan ej uppföras här, då fsv. jämte **sæghl** har biform med **i**-vok, se Nor. Aschw. gr. § 78 anm. 1.

[1]) Nor. Aschw. gr. § 102 anm. antager, att nsv. **kittel** är upptaget ur komposita; då jag för skm. *ʃʂɪ̀ɭɪŋ* måste antaga övergång æ → i uti huvudtonig stavelse, är jag böjd att antaga förhållandet vara detsamma med *ʃʂɪ̀tɨl*.

För fullständigheten skull vill jag även nämna ortnamnet *rʏ̀ɣ̀ə* nsv. **Vigle**, där ifrågavarande övergång kan tänkas föreligga, om nämligen detta namn innehåller substantivet **väg**. I jordeböcker för Bälinge h:d i Kammararkivet har jag funnit formerna **veglede, wiglede** 1542, **viglidi** 1541, **vigli** 1567.

§ 30. **Labialisering av äldre æ̆ → skm.** *ø, ɐ, o* **genom invärkan av närstående labial konsonant har ägt rum i några ord:**

tvøt̲ rspr. **tvätt**, *tvø̀t̲a* rspr. **tvätta**,

klɔvít̲a en uggleart, onomatopoetisk bildning efter ugglans skri **klävitt**,

lɪ̀fvɛ̀l rspr. **likväl**, enklitiskt, t. ex. *hɑ̀wɐvoʈ fɑ́ɧ lɪ̀fvɛ̀l* han vart sjuk likväl,

dɛ̀m̲əʂø ← **därmed så**, brukas såsom förklarande tilläggsord, t. ex. *dɐ sø kɑ́l̲t dɛ̀m̲əʂø* det är så kallt därför så (kan jag ej gå t. ex.).

Anm. 1. Övergång äldre æ̆ → ö förekommer flerstädes i Uppland. Vätöm. har *tvøta*[1] (se Schag. Vät. § 49) och **vötte** vätte (enl. Säve); den förstnämnda formen har jag funnit även i Jumkil, Björklinge och Tensta; **klövittuggla, dömmersä** i Fjärdh.; **köppas** käppas i Simtuna (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.).

Anm. 2. Bröllopsskrifterna visa även exempel på denna övergång: **fömta** fämton Br.-skr. 1732, UFmT. IV, s. 332; **tällföllä** tillfälle, Br.-skr. 1770, s. 338.

ǣ.

§ 31. **Äldre ǣ → skm.** *a* **i regeln:**

1) fsv. ǣ mosvarar isl. á, t. ex.

klɑ̀d̲a	fsv. **klæþa**	isl.	**klæða**
lɑ́gr̲ɔ̀	**læghre**		**lægri**
lɑ̀r̲a	**læra**		**læra**
nɑ́t̲ər̲	**nætter**		**nætr**
sɬ̀rɑ̀ma[2]	**'skræma**		**skræma**;

Anm. 1. Genom framåtverkande i-omljud har *a*-vok. uppkommit i *ʃʂɑ̀na* fsv. þiana, þiæna.

[1]) Det kan förtjäna omnämnas, att Vätöm. enligt Säve har **kvötta**. På övergången **tv → kv** i Vätöm. ger Säve flere exempel, så **kvå** två, **kvär** tvär. Äldre **kv → tv** däremot, t. ex. **tvarn** kvarn, **tvast** kvast, **tvist** kvist, **tväll** kväll.

[2]) Jfr Bugge hos Nor. Dalm. s. 162.

2) fsv. ǣ motsvarar isl. **é**, t. ex.

fę̄	fsv. **fæ**	isl.	**fé**
grę̄t	**græt**		**grét**
hę̄r	**hær**		**hér**
ɧnę̄	**knæ**		**kné**
rę̀tnę́sʉʏ[1]	jfr fsv. **rætter**		**réttr**
ɔlę̄t	fsv. **slætter**		**sléttr**
stę̀ta	**stætta**	jfr isl.	**stétt**
trę̄	**træ**	isl.	**tré**.

Anm. 2. Framför r + kons. övergår fsv. ǣ till skm. *a*. Jag har antecknat fallen *hą́nd̥* fsv. hærna isl. hérna (kan dock vara analogi från *dą́nd̥* isl. þarna), *haɳást* rspr. härnäst, *hą́t̥ɨls* hittils rspr. här-tills, *lat̥* fsv. læript.

Anm. 3. Rikssprakets ā̄ motsvaras av skm. *ø̄* i ordet *vólʉntǿr* rspr. volontär, som fått ö-vokal genom analogi från sådana ord som *ɨŋfamǿr* ingenjör, *fábrɨɧǿr* fabrikör.

Ō.

§ 32. **Äldre ŏ → skm. ø i regeln**, t. ex.

bǿnd̥ʏ	fsv. **bønder**		*nøgd*	fsv.	**nøghder**
hárashǿvdɨŋ	**hæradshøfþinge**		*ɔløgd*		**sløghþ.**
ɧøt̥	**kiøt**				

Anm. 1. Genom analogi har *u* inkommit i pret. och supinum av värben falla och hålla: *ful̥* (jämte *føl̥*) rspr. foll, *fúlɨ* rspr. faliit, *hul̥* (jämte *høl̥t*) rspr. höll, *hùl̥ɨ* rspr. hållit.

Anm. 2. Delabialisering av äldre ŏ → skm. *e* har ägt rum i ordet *falúŋɨ* rspr. fölunge (Fastermamålet har *fɛ́lúgɑ* enligt meddelande av Tiselius). Däremot kvarstår ö-vokal i *fǿlmár* rspr. fölmärr.

§ 33. **Äldre ō motsvaras av skm. *ǫ* i regeln** (*ø* vid förkortning):

1) fsv. ō motsvarar isl. **ǫ**, t. ex.

bǫ́ɧ̥ʏ	fsv. **bøker**	isl.	**bǫkr**
dǫ̀ma	**døma**		**dǫma**
fǫ̀da	**føþa**		**fǫðа**
fǫ̀ra	**føra**		**fǫra**
grǫn	**grøn**		**grǫnn**

[1]) Se ovan s. 29.

høn̥s	fsv.	**høns**	isl.	**høns**
mə̀da		**møþa**		**móða**
ɔ̀lø̥y		**sløgher**		**slógr**
sø̀ka		**søkia**		**sókja**
tə̀ma		**tøma**		**tóma;**

2) fsv. ø̄ motsvarar isl. au, t. ex.

blˀø̀lǿsn̥[1]	jfr fsv.	**løs**	isl.	**lauss**
drøm	fsv.	**drømber**		**draumr**
flˀø̥y		**fløgh**		**flaug**
flˀø̀tə[2]	jfr fsv.	**fløtir**		**flautir**
jóp̥m̥	fsv.	**gøpn**		**gaupn**
klˀǿstə̀r		**kløster**		**klaustr**
lø̥y		**løgh**		**laug**
strø̥m		**strømber**		**straumr**
tø̥m		**tømber**		**taumr**
ø̀ya		**øgha**		**auga;**

3) fsv. ø̄ motsvarar isl. ey, t. ex.

bø̀sta[3]	fsv.	**bøsta**	isl.	**beysta**
drø̀ma		**drøma**		**dreyma**
dø		**døia**		**deyja**
jø̀ma		**gøma**		**geyma**
hø̀ra		**høra**		**heyra**
lø̥sa		**løsa**		**leysa**
smø̀ja		**smøghia**		**smeygja**
stˀø̀anrǿsa	jfr rspr.	**stenrös**	jfr isl.	**hreysar**
tø̀ja	fsv.	**tøghia**		**teygja**
ø̀ra		**øra**		**eyra.**

Hit för jag även ordet *frø̥n* skör, jfr no. dial. **frøyn, frøyden** 'skjør' Ross, isl. **freyðinn** (fakt. frauð 'skum', freyða 'skumme' Fr.$_2$). Från synkoperade former av adj., där ð fallit före n (se nedan), antar jag formen *frø̥n* hava uppkommit (jfr Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 19 f.).

§ 34. **Palatalisering av äldre ø̆̈ → skm. y äger rum i några fall,** näml.

1) i omedelbar närhet av **k**

[1]) Skuggan av människa eller djur; jfr **blodlös i bet.** 'spöke' Rz s. 41.

[2]) Grädde.

[3]) Slå, trycka; även bryta upp t. ex. sten.

a) före **k** i orden *ỳʃʂər* ök plur. fsv. **øker** sing. (pluralformen **öker** i ä.-nsv., Speg. Gloss. 1712) och *òtỳk* otäck fsv. **otøker**;

b) efter **k** (som → *ʃʂ*) i orden *ʃʂỳ̆ra* fsv. **køra** och *ʃʂỳ̆va* kväva fsv. **køva**;

2) i närheten av **ʒ**, **j**:

a) före **ʒ**, **j** i orden *bỳ̆ɣɣl* fsv. **bøghil**, *bỳ̆ɣ̆la* buckla jfr fsv. **bøghia**, *flỳ̆ɣɣl* flöjel fsv. **fløghil**, *ỳ̆ɣ̆la* rspr. ögla, *ɻlỳ̆ŋa* slöja jfr fsv. **sløiere**;

b) efter **g** (→ *j*) i ordet *jỳ̆ra* fsv. **gøra**;

3) före **ŋ** i orden *dyŋ* fsv. **døgn** (jämte **dygn**) och *ỳ̆ŋklʏ* ömklig jfr fsv. **ønkelika**.

Anm. 1. Exempel på den i denna paragraf behandlade övergången förekomma flerstädes i Uppland, så i Vätöm. (se Schag. Vät. § 16). *ỳʃʂər*, *ỳ̆ʃər* har jag påträffat i Jumkil, Viksta och Vendel, *ɻlỳ̆ŋa* slöja i Viksta. Enligt Uppl. landsm.-för:s saml. förekomma följande former: **ykena** bst. pl. i Enåker, **gymma** gömma i Roslagen (en form som synes giva stöd för antagandet, att fsv. **gyma** är en dialektform, ej skrivfel; se härom Nor. Aschw. gr. § 106 anm. 4), **tjypa** köpa i Malsta, **julhyckte** (← **julhögtid**) julkalas i Stavby.

Anm. 2. Bröllopsskrifterna på Uppl.-dial. hava följande hithörande ord: **hygakta** högaktad Br.-skr. 1732 (se UFmT. IV, s. 331) samt Br.-skr. 1740 och 1742, **yk** ök Br.-skr. 1727.[1]

Anm. 3. Om denna företeelse i fsv. se Nor. Aschw. gr. § 106,2 a; i ä.-nsv. hos Schrod. se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 12.

§ 35. **Äldre ǒ → skm. *ø* i några ord**, näml.

1) före kakuminalt **ɭ** i orden: *sø̀ɭa* söla fsv. **søla** och *hànsø̀ɭ* isl. **handsǫl** plur. fsv. **handsøl** (av öl fsv. **øl** har jag hört två uttal: *øɭ* och *øɭ*). Hit hör väl även *nø̀ɭa* vara lat. ovärksam. jfr no. dial. **nøla** 'give sig tid, søle pusle' Ross. Däremot har målet regelbundet *o*-ljud före *ɭ* ← *rð*, t. ex. *hòɭa* fsv. **hørþe**, *fø̀ɭə* fsv. **førþe**;

2) före **r** i ordet *smør* fsv. **smør**, **smiør**;

Anm. 1. Före **r** + kons. har övergången inträtt i bynamnet *ò̀rʃʂə* **Örke**, om detta, såsom jag är benägen att tro, är att härleda ur ett fsv. **'øþke**, en bildning på **øþ-**, isl. **auðn**, med **ðk** → *rk* såsom i *burk* fsv. **budhker**, *là̀rʃa* fsv. **'liþka**; 1500-talets form är **Örki**, **Örke**, så i jordeböcker från 1541, 1542, 1545; jfr **Örkelljunga** fsv. **Ødknaliung**.[2]

[1]) Jfr **nyjder** nöjd i en Br.-skr. daterad Hammarby bruk, tryckt i Stockholm 1743.

[2]) Se Billing Åsbom. lj. s. 192.

Att sammanställa namnet med fsv. **ør** isl. **aurr** förbjudes av den omständigheten, att trakten i fråga icke är sandig.[1]

3) efter **r** i orden *rø̜st* fsv. **røst** 'vox' ock dess denom. v. *rø̀sta* rspr. **rösta**, *strø̀mm*[2] strömming fsv. **strøminger** samt personnamn på **-ström**, t. ex. *bárg̜strø̀m* rspr. **Bergström**, *á̜nstrø̀m* rspr. **Engström**, *nýstrø̀m* rspr. **Nyström**.

Anm. 2. Med den i nyss anförda fall nämnda övergången är att jämföra utveckligen *ў* (→ *ȣ*) → *ø*, se ovan § 23.

ă.

§ 36. **Äldre ă motsvaras av skm. a-ljud** (*a* såsom kort, *ą* såsom långt) **i följande fall:**

1) **Äldre a → skm.** *a* **i ursprungligen långstaviga ord** (utom då det följdes av kakum. **l**, **r** eller vissa kons.-grupper, se nedan §§ 37, 40), t. ex.

al̨[3]	isl.	**allr**	*gal̨*	fsv.	**galder** adj.
àl̨na[4]		***allna**	*sǫ̀l̨hál̨*[9]	jfr isl.	**hallr**
àn̨drar[5]	jfr isl.	**andri**	*hàn̨duȝ*[10]		**hǫndulega**
àvɬláp[6]	rspr.	***avslapp**	*jàm̨ba*[11]	rspr.	***jamla**
bràn̨ta[7]	jfr fsv.	**branter**	*kàl̨a*	fsv.	**kalla**
dàm̨ba	fsv.	**damba**	*kal̨*		**kalder**
dàn̨ta[8]		**danta**	*ʧsìn̨bɨan*		**kinbeń**
fàl̨a		**falla**	*lan̨*		**land**

[1]) Kand. R. Norrby meddelar mig, att en sammanställning med **ør** isl. **aurr** är tänkbar på grund av den förbiflytande ån. (Not vid korr.-läsningen.)

[2]) Jfr **stråming** Br.-skr. 1692, UFmT. IV, s. 326.

[3]) Död adj. Fr.$_2$ anför denna betydelse från isländskan.

[4]) Dö, om kreatur; **n**-avledning på föregående ord.

[5]) Skoningar av trä under släde eller kälke (nu ej brukliga).

[6]) Räst, överleva; avljudsform till dalm. **åvslipp**.

[7]) Kråma sig (om hästar); bildat på adjektivet **brant** (betydelsen nindrar ej detta antagande, se Tamm Etym. Ordb.).

[8]) Missunna; fsv. **danta** klandra, jfr **danta** smäda Speg. Gloss. 1712.

[9]) Solbadd, solsida, isl. **hallr** 'skraaning, heldning' Fr.$_2$.

[10]) Händig.

[11]) Prata slarvigt, jfr no. dial. **jamla** 'mjave' Ross.

ò̩hå̩skhɤ[1]	fsv.	**ofhaskeligher**	*spa̩n*	fsv.	**spander**
ɤla̩n[2]	ä.-nsv.	**sland**	*tà̩nda*[4]	jfr isl.	**tandri**
ɤlà̩nta[3]	fsv.	**slanta**	*và̩ka*[5]	dial.	**vacka.**

Hit höra även: *gå̩msa-i-sə* äta glupskt, jfr Hellqu. Ark. XIV, s. 23; *sà̩gda-sə* lugna sig, jfr sv. dial. **sagga** 'göra något långsamt och makligt, gå långsamt' Rz s. 555. no. dial. **sagd** adj. 'opgiven af mathed, lede l. forfærdelse' Ross.

2) **Äldre á förlänges** (efter övergången ā → å) **och övergar till skm.** *ɑ*

a) **i ursprungligen kortstaviga ord**, t. ex.

à̩yə[6]	fsv.	**aghi**	*frå̩du*	fsv.	**fradha**
blɑ		**blaþ**	*gà̩na*[13]		**gana**
brà̩ma[7]	jfr fsv.	**bram**	*gà̩tu*		**gata**
fà̩tan[8]	jfr fsv.	**fata**	*glɤà̩vàtn̩*[14]	jfr isl.	**glaðr**
flɤà̩yu[9]	isl.	**flaga**	*hɑy*[15]	fsv.	**hagh**
flɤà̩yå̩rə[10]		**flagari**	*stèan$_m$mɑ́l*[16]	jfr dial.	**mal**
flɤà̩na[11]		**flana**	*mà̩ra*	fsv.	**mara**
flɤɑs[12]		**flas**	*skà̩tə*[17]		**skati**

[1]) Hisklig.

[2]) Rulltrissa på spinnrock; därjämte sammansättningen *ɧnà̩ɤlǻn* knäskål, som förekommer i Uppl. och Sörml., se Rz s. 621.

[3]) Slå dank. även i sammansättningen *ɤlǻnta-sə-frǻm* hanka sig fram; avljudsform till **slinta**.

[4]) Veke.

[5]) Tråg, finskt lånord, jfr Saxén Sv landsm. XI. 3, s. 236.

[6]) Respekt, fruktan.

[7]) Skryta, skrävla; i skm. finns även ett adj. *brà̩mɲ* övermodig, jfr **bramma** 'ståta' Bureus Sumlen s. 27.

[8]) Grepe, handtag.

[9]) Tunn flisa, isl. **flaga** 'a slab of stone' Vigf.

[10]) Lättsinnig, obeständig karl, isl. **flagari** 'a loose person, an impostor' Vigf.

[11]) Såsom subst. 'lättsinnig kvinna', såsom värb 'springa halvklädd l. slarvigt klädd'.

[12]) I uttrycket *me flɤ́s a me flɤ́s*, ungef. 'i sus ock dus'; isl. **flas** 'a headlong rushing' Vigf.

[13]) Gapa, stirra; om etymon se Nor. Sv. etym. s. 36.

[14]) Vatten i fårorna efter störträgn, isl. **glaðr** 'lys, blank, skinnende' Fr.$_2$.

[15]) Sämre gärdsgård.

[16]) Stenrös. Jfr isl. **mǫl**, sv. dial. **mal** 'grovt grus' Rz s. 426.

[17]) Trädtopp, bortersta (från kyrkan mäst avlägsna) delen av en socken.

skrą̀nuɣ[1]	fsv. *skranugher	*tą̀ɭa*	fsv. tala
skrą̀ta[2]	dial. skrata	*tvą̀ɣu*	isl. þvaga
smą̀ɭə[3]	isl. smali	*hàwvą́ɭ*[4]	jfr fsv. val.

Hit höra även:

skrą̀ma skrämma fsv. *skrama, bildat på avljudsstadiet skrăm av serien skrim skrăm skrām ock besläktat med det i svenska dial. vanliga ordet skråmt. Jfr Bugge hos Nor. Dalm. s. 162;

stɨanhą́r stenrös, isht i vatten, vanligt i sv. dial. se Rz s. 244; jfr isl. hǫrgr. I Roslagen förekommer detta ord med anstamsböjning: are (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.). I isl. hǫrgr hava vi väl att se en avledning med g-suffix, vadan i har något g-bortfall ej föreligger; jfr Nor. Dalm. s. 74.

Anm. 1. Undantag. Fsv. ă → skm. *a* före *ɭ*, *r* i urspr. kortstaviga ord i några få fall:

1) före *ɭ* i orden *dàɭkʃaʂbǫ̀* rspr. **Dalkarsbo**, *úpsaɭ̀ǫ̀* rspr. **Uppsala**; i det först nämnda ordet beror väl *a*-vok. därpå, att känslan av sammansättning försvagats ock ă utvecklats såsom i ett enkelt ord framför *ɭ* + kons. (se nedan), däremot *dą̀ɭką́r* rspr. **dalkarl**; samma övergång finns möjligen i *gą̀ɭɪn* fsv. galin[5];

2) före **r**

a) i orden *bą̀ɾa* rspr. **bara** adv. ock *vą̀ɾa* rspr. **vara** v., vilka upptagits ur svagtonig ställning med förlängd kons., framför vilken ă → *a* såsom före kons.-grupp;

b) i starkt bitonig stavelse (där konsonanten likaledes förlängts) i sammansättningar med **-faren**[6]. Jag har antecknat följande: *gą̀ɭfáɾɪn* rspr. *gårdfaren, säges om tiggares mat, som han bär ur gård i gård, *mę̀fáɾɪn* rspr. (illa) **medfaren**, *rɨŋfáɾɪn* rspr. *ringfaren av ringa omfång (om ägor), lätt att utföra (om arbete), *rǫ̀tfáɾɪn* rspr. *rotfaren, säges om mat, som man haft med till matsäck på resa, men fört hem igän (tros genom detta kringforslande ha blivit kraftigare än annan mat), *sɨanfáɾɪn* rspr. *senfaren senfärdig (om person), tidsödande (om arbete) samt *ù̀tfáɾɪn* rspr. **utfaren** utmattad;

---

[1]) Avtynande, om växter; jfr no. dial. **skrane** 'mager og forkrympt figur' Ross.

[2]) Schasa, jaga (höns) Rz s. 596.

[3]) Hop, mängd, isht av människor l. djur. Jag identifierar detta ord med isl. **smali** 'smaafæ' $Fr._2$. Jfr Rz s. 632.

[4]) Handtag på slaga.

[5]) Möjligen beror ä-vokalen på den följande stavelsens i (se Hultm. Finl. Bidr. s. 188); fsv. har troligen haft en form *gælin, jfr fsv. **gælnas**.

c) i sammansättningarna *bàrfǫ̀ta* rspr. **barfotad**, *bàrhǫ̀vda* jfr rspr. **barhuvad** ock *fàrgálṭ* rspr. **fargalt**, där senare sammansättningsleden börjar med kons.

b) **i langstaviga ord före vissa konsonantgrupper:**

α) före **rn**, t. ex. *bɑ̀ɳ* fsv. **barn**, *gɑ̀ɳ* fsv. **garn**;

β) före **rt** i några ord, dels då **rt** följdes av vokal i *vàṭa* vårta fsv. **varta**, *kàṭa* riva av t. ex. näver fsv. **karta**, dels då det stod i slutljud i *fɑṭ* rspr. **fart**, *kɑṭ* rspr. **kart**, *snɑṭ* rspr. **snart**;

Anm. 2. *kàṭa* lat. **charta** torde vara lån från rikskspråket. Såsom exempel på förlängningen i fråga kunna ej anföras neutralformer av adjektiv sådana som *bɑṭ* rspr. **bart**, *klɑṭ* rspr. **klart**, vid vilka analogi från mask. o. fem. ständigt gör sig gällande.

γ) i åtskilliga fall före kons. + **l**, **r**, före **s** + kons. ock **m** + kons., t. ex.

krɑ̀vla	rspr.	**kravla**	*snɑ̀tra*	rspr.	**snattra**
stɑ̀pla		**stappla**	*knɑ̀stra*		**knastra**
smɑ̀tra		**smattra**	*sɑms*		**sams;**

Anm. 3. För att undvika upprepning och få behandla hithörande företeelser (andra vokalers förlängning i analoga fall) i ett sammanhang, går jag här ej närmare in på de olika fallen, utan hänvisar till min utförligare framställning i kvantitetsläran, senare vokalförlängning § 52.2.

δ) före **ðl**, **ðn**, **ðr**, där **ð** fallit. Jag har antecknat följande exempel:

sɑ̀l[1]	jfr fsv.	**saþul**	*stɑ̀nɲ*[2]	fsv.	***staþning**
sɑ̀la	fsv.	**saþla**	*nɑ̀ra*		**þæn aþra.**
stɑ̀na		**staþna**			

§ 37. **Äldre ă → skm.** *a* **före kakum. l ock r + kons. samt före i:**

1) före kakuminalt **l** + konsonant, t. ex.

ádɔ̀ɣ[3]	fsv.	***alder**	*fàlʰʃa*[4]	fsv.	**falka**
àlʰmánɲɣ		**almeninger**	*fàɳa*		**falna**
aɳ		**aln**	*fàsʃə*[5]	ä.-nsv.	**falske**
àlʰvár		**alvar**	*hàlʰʃa*	fsv.	**halka**
bàlʰja		**balia**	*halʰm*		**halmber**
balʰʃ		**balker**	*has*		**hals**

[1]) Denna form är uppkommen ur kompositionsformen **saþla-** i t. ex. *sɑ̀lbǫ́ʃ* rspr. **sadelbock**, *sɑ̀lmɑ́karə* rspr. **sadelmakare**.

[2]) Städsel.

[3]) Al, lat. **alnus**; om detta ord se Grip, Sv. landsm. XVIII. 4, s. 4.

[4]) Pruta, schackra, **k**-avledning till **fal**, jfr Hellqu. Ark. XIV, s. 16.

[5]) Falaska.

halv	fsv. **halver**	*malm*	fsv. **malmber**
hàtːima	rspr. **halvtimma**	*stàlkuɣ*[1]	**ˈstalkugher**
ɧalv	fsv. **kalver**	*talg*	**talgher;**

Anm. 1. Bröllopsskrifterna på uppl.-dial. visa exempel på denna övergång: **älfwar** allvar, **kälfwar** kalvar Br.-skr. 1732 UFmT. IV, s. 332.

Anm. 2. *a* framför kakuminalt l + n har ordet *àṛáḳa* almnacka. Före gingivalt l förekommer *a* motsvarande rspr. **a** i ordet *pasálm* rspr. **psalm.**

Anm. 3. Om övergång **ă** → **ā** → skm. *o* före kakum. l + kons. se nedan § 40,2 d *β*.

2) före **r** + konsonant (utom före **rn** se s. 66 ock **rð** se § 40,1):

àṛbɨata	mlt. **arbeiden**	*kòɳɧnárp*[4]	rspr. **ˈkornknarp**
àṛv	fsv. **arf**	*lòtˈlárpa*[5]	dial. **larpa**
àṛmsɪn[2] jfr	fsv. **armber**	*maṣ*	rspr. **mars**
baṛɧ	fsv. **barker**	*nàṛga*[6]	fsv. **ˈnargha**
dàṛa	**darra**	*pàṛa*[7]	dial. **parra**
gàṛma[3]	**ˈgarma**	*sàṛga*[8]	fsv. **sargha**
hàṛpa	**harpa**	*sɧarp*	**skarper**
haṣ	rspr. **harts**	*stàṛva*[9]	isl. **starfa**
ɧar	fsv. **karl**	*tàṛga*[10]	fsv. **ˈtargha**
ɧnàṛɧa	rspr. **knarka**	*tárpa-í-sə*[11] jfr	dial. **tarpa;**

---

[1]) Stapplande, jfr eng. **stalky.**

[2]) Fattig.

[3]) Skrika, jfr isl. **garmr** namn på en hund, no. dial. **garma** 'skryde' Ross. Samma rot **gar-** föreligger med **p**-avledning i sv. dial. **garpa** 'gräla, kälta' Rz s. 187, med **t**-avledning i no. dial. **garta** 'grynte' Ross.

[4]) Kornknarr.

[5]) Lortlålla, jfr Rz s. 393, Ross s. 465.

[6]) Tälja, kata med slö kniv, bita, slita i ngt segt, sv. dial. **narga** Rz s. 461; med **l**-avledning i skm. *nàṛgɬa* i samma bet., finl. dial. **nargla** 'smått avgnaga eller avbita' Vll Nyl.

[7]) Knoga, anstränga sig, jfr Rz s. 495.

[8]) Samma bet. som *nàṛga*.

[9]) Upphöra, t. ex. med ett yrke; dö, jämte *stárva-ɑ́v* dö rspr. **ˈstarva av**, av vilket *stàṛva* väl är ellips. Jfr no. dial. **starva** bl. a. 'slide ont, fryse', **starva av** 'døe' Aas., eng. **to starve** svälta ijäl.

[10]) Med samma bet. som *nàṛga* o. *sàṛga*, jfr finl. dial. **targla** 'karva' Vll Nyl.

[11]) Äta ock dricka glupskt. Jag antar, att värbet är bildat på subst. **tarpa** 'mage' uppl. Rz s. 725 såsom det liktydiga *bálga-í-sə* : *balg* mage.

Anm. 4. Om förlängning av **ă** → *ą* före **-rt** i några ord se s. 66. I övriga fall övergår **a** till *a* före **rt**, t. ex. *vaṭ* fsv. **hvart** pron. adv., *svaṭ* fsv. **svarter**, *vaṭ* håll, riktning fsv. **-vart.**

Anm. 5. Märk samma övergång **a** → *a* i det unga lånordet *naṣíṣ* rspr. **narciss.** I bröllopsdikterna på uppl.-dial. förekommer **härm** harm Br.-skr. 1732 UFmT. IV, s. 332.

3) före **j.** De fall jag antecknat äro *ɟàɟ* fsv. **kaia**, *mɑ́ɟ* fsv. **mai**, *màja* rspr. **Maja.**

Anm. 6. På lån från rspr. bero väl *kàɟmán* rspr. **kajman** och *haɟ* rspr. **haj** rädd.

Anm. 7. Utom i ovan nämnda fall övergår äldre **ă** till *a* även i det enskilda ordet *(s)traṣt* rspr. **strax(t).** I åtskilliga av bröllopsskrifterna förekommer detta ord med **ä**-vok., så **sträst** Br.-skr. 1732 UFmT. IV, s. 334, **träst** Br.-skr. 1751 och 1752 ib.

§ 38. **Äldre ă → skm.** *a* **i några få fall:**

1) i några ursprungligen kortstaviga fem. subst., där **-u** är bevarat i följande stavelse, nämligen: *làdu* fsv. laþu[1] oblik kas., *tràṇu* fsv. **tranu** och troligen *fàṛu*[2] fsv. **'færu.** *a*-vokalen i dessa ord torde vara betingad av det följande **-u.** Om denna företeelse i svenska och finnländska dialekter se Kock Ark. X. s. 322 ff., Karsten Kök. § 47,3 a, Hultm. Finl. bidr. s. 138.

2) i orden *ʂa*, *ʂa* rspr. **skall** v. och *va*, *va* fsv. **hvadh,** där övergången betingats av svagtonig ställning, churu de sedan kommit att användas såsom betonade. Jämte *va* 'vad' förekommer även *va.*

Anm. 1. Bröllopsskrifterna visa exempel även på denna övergång, så förekommer **skä** skall v. i Br.-skr. 1770 se UFmT. IV, s. 341, i Br.-skr. (Börje) 1725 ock Br.-skr. (Löfsta bruk) s. å.

Anm. 2. I *stàʃuɣ* stackot, kort förekommer æ-vok. i fsv.: **stækkotter** Södw.

Anm. 3. Äldre **ă** har genom analogi ersatts av andra vokaler i skm. i några fall nämligen:

1) av *a* i pret. och sup. av värbot **sätta** *sàtə* fsv. **satte,** *saṭ* fsv. **satt,** där *a* analogice införts från infinitiven. Exempel på denna analogi träffas redan i fsv. se Södw. och i ä.-nsv.: **besätt** besatt Ol. Petri Sv. krön. s. 9 (Klemmings uppl.).

2) av *u* i orden *fùṛ* fsv. **farit,** *vùṛ* fsv. **varit,** där *u* beror på analogi efter sådana supiner som *bùṛ* fsv. **burit,** *skùṛ* fsv. **skurit;**

3) av *o* i *soṭ* fsv. **satt** pret., där *o*-ljudet beror på kompromiss mellan **satt** och den gamla plur. **såto** (se Nor. Spridda stud. s. 177).

[1]) Jfr ortnamnet **Läby** fsv. **ladhuby** Sv. dipl. III, s. 251.

[2]) Vid såning uppdelas åkern medelst fåror i remsor, omkring 4 alnar breda, så att såningsmannen lätt kan kasta ut säden över remsans bredd; en sådan remsa kallas en *fàṛu.*

ā.

§ 39. **Ursprungligen långt ā övergår till skm. å-ljud** (*ą* såsom långt, *o* vid förkortning).

1) Fsv. **ā** motsvaras av skm. *o* i förbindelsen **ā** + geminata i neutr. av adj. och part. pret. sådana som:

blo̱t	isl.	**blått**	*smo̱t*	isl.	**smått**
gro̱t		**grått**	*so̱t*		**sått**
ro̱t		**hrått**	*spo̱t*		**spått.**

Anm. 1. Däremot har man **a**-vok. i *na̱t* isl. **nått**, i sammansättningar *na̱t-*. Detta *na̱t-* utgår väl från gen. **nāttar-** jfr isl. **náttartið**; mellan lång huvudtonig vokal och bitonig sådan förkortades lång kons. (se Nor. GPhil.$_2$ § 186 a), alltså **nātar-**, en form som utgör förutsättningen för skm. *na̱t-* i orden:

na̱tfǫ̱dər	rspr.	**nattfoder**	*na̱tsḳrǫ́də*[1]	rspr.	***nattskräde**
na̱tg̱a̱mal		**nattgammal**	*na̱túgla*		**nattuggla.**
na̱tka̱pa		**nattkappa**			

2) Fsv. **ā** → skm. *ą* i övriga fall, t. ex.

ą̱t[2]	jfr isl.	**át**	*hą̱ma*[8]	fsv.	***häma**
ą̱v	fsv.	**av**[3]	*ką̱l*		**kal**
ą̱vun		**avund**	*klą̱p*[9]	dial.	**klåp**
bą̱r[4]		**bar**	*mą̱y*	fsv.	**magher**
bą̱va[5]		***bāva**	*mą̱la*[10]	jfr fsv.	**mal**
fla̱		**fla**	*mą̱nə*	fsv.	**mane**
ja̱muy[6]	dial.	**hjåmog**	*ną̱kas*[11]	jfr mlt.	**naken**
ja̱puy[7]	jfr dial.	**jåp**	*pla̱stǫ̱r*	mlt.	**plåster**

[1]) Person, som är ute och driver om nätterna, nattsvärmare.

[2]) Ohyra på kreatur.

[3]) I fsv. avljudande former **āv : ăv**, se Nor. Aschw. gram. § 173.

[4]) Dalm. **bår**, jfr Tamm Etym. Ordb.

[5]) Smutslabba, avljudsform till sv. dial. **bava** v. 'skälva, darra, jäsa, om smuts, gyttja' Rz s. 27.

[6]) Tafatt, dalm. **hjåmog**, se Bugge hos Nor. Dalm. s. 76.

[7]) Tafatt, trumpen. *ja̱puy* är kanske att sammanställa med *hìpa*, se ovan § 20. Jfr dalm. **hjåmog : hima** Bugge a. st., Rz s. 299.

[8]) Tafatt kvinna, *hą̱muy* tafatt, jfr sv. dial. **håm** 'tafatt person' Rz s. 239.

[9]) Pinne, jfr sv. dial. **klåp** 'grövsta ändan på en vidja' Rz s. 331.

[10]) I uttrycket *mą̱la prástǫ̱* ge prästen hans lön i spannmål, väl denom. v. till *mą̱l* fsv. **mal** mått.

[11]) Råkas, träffas.

pɑ̨sk jfr fsv. **paskar** *ɟʂɑ̀ɣat*[3] jfr isl. **þiá**
rɑ̨ksn̥[1] jfr isl. **rák** *trɑ̀sn̥*[4] **þrá**
hɔ̀sɑ̨tə[2] fsv. **-sate** (Sdw.) *vɑ̀muɣ*[5] **váma**

Anm. 2. I stavelse, som blivit obetonad, förekommer en övergång **ā** → **a̋** → **ŏ** → skm. *ɵ*. Jag har antecknat följande fall:

sɵ obetonat, *sɑ̨* betonat, jfr fsv. **sva**
nɵr[6] » *nɑ̨r* » fsv. **nar**
ɟɑ́ dɵ ja då, jfr *dɑ̨* » **þa**, samt

kɵvís pratsam isl. **káviss** 'trættekjær' Fr.$_2$. Jfr Bugge hos Nor. Dalm. s. 108 not. Om ordets förekomst i Uppl. i olika betydelser se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 22;

ɻlɵ fsv. **sla**, upptaget ur sammansättningar sådana som *ɻlɵ-bɵ́t* rspr. **slå bort**, *ɻlɵ-nɵ́r* rspr. **slå ner**, *ɻlɵ-stɑ̆* rspr. **'slå åstad** slå till. Om analog utveckling i Btr. ock Degf.-målen se Lindgr. Btr. gr. § 34 anm. 1, Åström Dfs lj. § 41,6.

§ 40. **Äldre ă förlänges tidigt ock övergår till skm. å-ljud före några konsonantgrupper.**

1) Fsv. ă → ā → skm. *ɑ̨* före *rð*, t. ex.

ɑ̨ɻra[7] fsv. **arþa** *hɑ̨ɻ* fsv. **harþer**
ɑ́ɖɔɻ **arþer** *svɑ̨ɻ* fsv. **svarþer**
gɑ̨ɻ **garþer** *vɑ̀nə* **varþnaþer.**

Anm. 1. I ordet *vo̥t* 'vart, blev' har **a̋** förkortats ock övergått till skm. *o* samt konsonanten förlängts på grund av att ordet ofta stod i obetonad ställning i satsen.

Anm. 2. Undantag.

a) *ɑ*-vokal uppvisa följande ord:

ɔ̀nɑ́ɻuɣ okynnig, jfr fsv. **onardoghet**, mlt. **un-ardich** 'bösartig, ungesittet'; här beror *ɑ*-vok. på att ordet inlånats efter övergången **ā** → **å**;

ɑ́ftɵvɑ́ɻ aftonvard, *mɵ́rɵvɑ́ɻ* frukost, fsv. **-varþer**. I dessa ord beror väl **a**-vok., liksom i rspr. **aftonvard, nattvard** (enl. prof. Noreen å föreläsningar), på inflytande från sammansättningar, där **-vard** stod i obetonad stavelse. För skm. kan man tänka på sådana som *ɑ́ftɵvaʂɖɑ́ks* rspr. **aftonvardsdags**.

---

[1]) Strimma av uppsvälld is, remsa, strimma (av ojämn växtlighet) på en åker; en avledning på isl. **rák** sv. dial. **rák** 'höststräng, skåra, strömfåra' m. m. Rz s. 547. Jfr Nor. Sv. etym. s. 62.

[2]) Hövålm.

[3]) Trögt, om väglag, sv. dial. **tjågug** Rz. s. 741.

[4]) Tynande. På adj. är bildat ett värb *trɑ̀snas* tyna av, om djur.

[5]) Unken (*vɑ̀mas* skämmas, om mat), isl. **váma** f. 'ildebefindende, kvalme' Fr.$_2$, no. dial. **vaameleg** 'døsig, slap' Ross.

[6]) Det därjämte förekommande *nɑ̨r* beror på riksspråksinflytande.

[7]) Tamp i sele.

b) En övergång ă → *a* före **rð** föreligger i tvänne ord: *fy vàɫə* fy vale fsv. **varþe** ock *fàɫɪn* ← **far þin** far (ordet användes oftast av hustrun om husfadern). Att ordet uppkommit ur ordfogningen **far þin** framgår av Vikstamålets form *fàrɪn*, där ð fallit såsom i skm:s *ar⌣a* rspr. **är du**, *var⌣a* rspr. **var det** (se nedan); jfr även skm. *mòɫɪn* ← **mor þin**.

2) Fsv. ă → ā → skm. *o* framför vissa konsonantgrupper, nämligen

a) före ursprungligt, antesonantiskt **ld**, t. ex.

óɫdəɣ	fsv. **alder**	*mògfóɫn*[1]	jfr fsv. **mangfaldadher**
òɫon	**aldon**		
hòɫa	**halda**	*sòɫdə*	fsv. **salde**;

Anm. 3. **a** kvarstår före antesonantiskt **ld** i orden *váɫəɣ* pres. vållar ock *sàmhálaɣ* samhällig fsv. **samhaldogher**.

Anm. 4. Före **ld**, som ej följdes av sonant, har ă → ā givit *o* i *voɫ* fsv. **vald**. Däremot kvarstår **a**-ljud i *haɫ* håll, styng fsv. **hald** ock *hàɫhåʃʂ* rspr. **hållhake**, *gaɫ* fsv. **galder** ock *kaɫ* fsv. **kalder**. Av **fåll** fsv. **falder** har jag hört bägge uttalen: *faɫ* ock *foɫ*, av vilka det senare väl beror på inflytande från riksspråket. **a** finnes även i *àɫrɪ* fsv. **aldrigh**.

b) före **ng** → g, t. ex.

ògə	fsv. **ange ånga**	*hògɬa*[5]	jfr rspr. **hangla**
boɣ[2]	**banger**	*mòga*	fsv. **manger**
bògɬa[3]	jfr fsv. **banga**	*rògɬaɣ*	rspr. **ranglig**
dògɬa	rspr. **dangla**	*rògɬa*[6]	***rangla**
fɬòga[4]	fsv. ***flanga**	*skògɬaɣ*[7]	dial. **skanglog**
foɣ	**fang**	*skògɬa*[8]	**skangla**

---

[1]) Bladmagen hos nötkreatur, fsv. **mangfaldadher** 'lagd i många veck'.

[2]) Rädd.

[3]) Svänga, svinga fsv. **banga** bullra. Jfr nht. dial. **bangen** 'stossen' Schade.

[4]) Avljudsform till **flinga**, bet. dels flinga, flisa, dels ett stycke jord; jfr sv. dial. **flanga, flånga** 'tunn skiva' Rz s. 155.

[5]) Vara hängsjuk, även i sms. *hógɬa-sə-frám* rspr. **hangla sig fram**.

[6]) Vackla, ragla; sannolikt bildat på adj. *rògɬaɣ*. Jag finner detta troligare, än att *rògɬa* skulle vara en nasalinfigerad biform till **ragla**. Jfr Hellqu. Ark. XIV, s. 144.

[7]) Långbent, jfr Rz s. 587.

[8]) Dingla med benen, jfr Rz s. 587.

skrò̜ŋ̜ʟ̜ɯɣ	rspr.	**skranglig**	*stoŋ*	fsv.	**stang**
ɔ̀lò̜ŋ̜ra[1]		**ˈslangra**	*toŋ*[2]	jfr isl.	**tangi;**

Anm. 5. Före *ŋ* ← -**gn** förekommer å-ljud i ordet *ò̜ŋ̜nar* rspr. **agnar,** a-ljud däremot i *vaŋ* rspr. **vagn.**

c) före **nk** → **ŋk,** t. ex.

ò̜ŋ̜ka[3]	fsv.	**anka**	*kò̜róŋ̜ka*[7]	dial.	**ranka** s.
bʟ̜oŋ̜k[4]		**blanker**	*soŋ̜k*	rspr.	**sank**
doŋ̜k[5]	rspr.	**dank**	*skovóŋ̜k*		**skavank**
jù̜sđóŋ̜k		**ljusdank**	*ɔ̀lò̜ŋ̜kɯɣ*		**slankig**
droŋ̜k		**drank**	*rɑ̂ŋ̜stóŋ̜k*	jfr rspr.	**rägnstänk**
hoŋ̜k		**hank**	*svò̜ŋ̜ka*[8]	rspr.	**ˈsvanka**
jò̜ŋ̜ka[6]	jfr dial.	**jank**	*svò̜ŋ̜krʏ̀ɣ*		**svankrygg**
hɑ̀rkróŋ̜k	rspr.	**harkrank**	*vò̜ŋ̜ka*		**vanka**
mò̜ŋ̜kə		**manke**	*vóŋ̜kɔ̀ʈ*[9]	jfr fsv.	**vank;**

Hit höra även:

fʟ̜ò̜ŋ̜ka slamsig kvinna, en **k**-avledning till det § 36,2 a nämnda *fʟ̜ɑ̀na*, samt det härmed sammanhängande adjektivet *fʟ̜ò̜ŋ̜kɯɣ* **slamsig;**

skrò̜ŋ̜ka uselt, magert kreatur, **k**-avledning till *skrɑ̀nɯɣ* avtynande, om växter (se ovan § 36), jfr sv. dial. **skran** 'skral' Rz s. 599.

Anm. 6. Genom analogi från sådana former som *faŋ̜* rspr. **fann,** *spaŋ̜* rspr. **spann** kvarstår **a**-ljud i pret. *klɑɣ* rspr. **klang,** *spraɣ* rspr. **sprang,** *staŋ̜k* rspr. **stank.**

Anm. 7. I lånord (inkomna efter övergången **ā** → **å**) kvarstår naturligen **a**-ljud före **g**. Sådana äro *fraŋ̜k* frimodig rspr. **frank,** *malɑ́ŋ̜k* skral, krasslig (utgör väl en **k**-utvidgning av *malɑ́m* i samma bet., se ovan s. 20), *paŋ̜k* rspr. **pank.**

---

[1]) Slå dank, ä.-nsv. **slångra**; om detta ord jfr Hellqu. Ark. XIV, s. 159.

[2]) Den del av kniven, som sitter instucken i skaftet, jfr *rùmptoŋ̜* översta delen av svansen.

[3]) Med förtäckta ord framställa en bön, klaga, Rz s. 10.

[4]) Gråskimrande, om vatten som är grumligt.

[5]) I uttrycket *ɔ̀lə dóŋ̜k* rspr. **slå dank.**

[6]) Gå ock driva, gå långsamt, jfr sv. dial. **jank** 'långsam gång' Rz s. 296.

[7]) Dålig, mager ko, jfr Rz s. 533.

[8]) Däld, sänkning i terrängen; sv. dial. **svank** i samma bet., se Rz s. 708.

[9]) Osäkert adv., förutsätter ett adj. ˈ**vanker.**

Anm. 8. Det kan måhända förtjäna nämnas, att övergången ă → ā → å före g förekommer även i Jumkil, Björklinge, Viksta ock Tierp. Även norr om Dalälven har jag funnit den i stora delar av Gästrikland från Hedesunda till Ockelbo ock Hamrånge.[1]

d) framför några andra konsonantgrupper i enskilda fall:

α) framför ll i orden *hòl̥lon* rspr. **hallon**; *skòl̥ly* bar, hårlös (om päls), jfr fsv. **skallotter** (i Vaksala ock Stavby **skålla** klippa nära, enl. Uppl. landsm.-för:s saml.); *bròl̥a* bråka, väsnas, vara ostyrig, jfr no. dial. **bralla** 'larme, tumle' Ross samt det av Ross anförda isl. **bralla** 'gjøre kaade streger';

β) framför kakuminalt l + kons. i orden *vol·p* fsv. **hvalper**; *vol·v* fsv. **hvalf** ock det härmed sammanhängande *vɛ̀l̥tvól·va* rspr. 'vältvalva vältram, ställning, vari välten är inpassad; *hɛ̀vól·m* fsv. **hvalmber**; *skvòl·pa* rspr. **skvalpa**; *ʃʂòl·mut* gråkallt (om väder), väl en m-avledning till fsv. þiali tjäle (på formen þiæli finnes i skm. motsvarande avledning *ʃʂàl·mut* i samma betyd., se ovan § 28,1);

Anm. 9. Det bör anmärkas, att jag i de under mom. *β* anförda orden stundom tyckt mig höra ett uttal med *ɵ*-vokal. I Jumkil ock Björklinge ha dessa ord *o*, i Viksta däremot tydlig *ɵ*-vokal.

γ) framför **m + p, b** i orden *svom̥p* fsv. **svamper**; *bóm̥ba-i-sə* dricka mycket, i synnerhet om hästar, bildat på ett subst. 'bamba mage, fakt. fsv. **bamba** trumma[2] (jfr *bám̥ba-i-sə* i liknande bet., se ovan § 27,2); till detta fsv. ord **bamba** hör även sammansättningen *kɔ̀bóm̥ba* tjock ko; *vom̥* fsv. **vamb**; *skvòm̥pa* skvimpa, jfr isl. **skvampa** 'to paddle in water' Vigf.;

δ) framför **nd** har jag funnit denna övergång blott i uttrycket *ja vòn̥də at...* ungef. 'jag önskar, försäkrar att', jfr fsv. **vanda** v.; däremot a-ljud i *stan̥* stånd, stjälk på växt, t. ex. *jǫ́l·pɐrastán̥* potatisstånd, *ɔlan̥* ä.-nsv. **sland** (se ovan § 36,1), *húm̥ɛl·ván̥* humlerankor, jfr fsv. **vander** subst. m. fl.;

ε) framför **ks** i ordet *óksl̥* fsv. **axl**.

Anm. 10. I imper. *gol̥* rspr. **gack** beror å-ljudet på analogi efter inf.

Anm. 11. Rspr. **ā** motsvaras av skm. *ɑ̄* i yngre lånord, t. ex. *kɔrprɑ́l* rspr. **korpral**, *liŋnɑ́l* rspr. **linjal**, *regɑ́l* adj. utmärkt jfr rspr. **regal**.

---

[1]) Om ex. på denna övergång i ä.-nsv. se Grip, Sv. landsm. XVIII. 4, s. 12.

[2]) Kårstamålet har den mot isl. **bumba** svarande formen **bumba** i **sä** (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.).

Ŏ.

§ 41. **Äldre ŏ → skm. *ø* i regeln både i långstaviga ock kortstaviga ord:**

1) i långstaviga ord, t. ex.

àgkéśt[1]	fsv.	**ankoster**	*gø̀lv*	fsv.	**golv**
bø̀ŋna	isl.	**bogna**	*jǿśt̪ər̪*[6]	rspr.	**jolster**
bø̀də	fsv.	**bolde**	*kø̀śta*	fsv.	**kosta**
bǿśt̪ər̪		**bolster**	*lɨ́ø̀rv*	jfr isl.	**ljáorf**
dø̀śka[2]		**dolska**	*lø̀ka*	fsv.	**lokka**
flɨøk̪		**flokker**	*lø̀rga*[7]		***lorgha**
føl̪ɬ		**folk**	*møn*		**moln**
fø̀rga[3]	rspr.	***forga**	*nǿgə̀r̪*[8]	isl.	**hnǫggr**
fø̀r̪ka[4]	no.	**forka**	*snø̀gha̍ra*[9]	jfr isl.	**snǫggr**
glɨø̀d̪ra[5]	dial.	**glådra**	*søm*	fsv.	**somn;**

Hit hör även ordet *spʲø̀lɬa* rspr. ***spjolka** få dun, om fågelungar. Jag antar, att detta ord uppkommit genom **u**-brytning ur en form ***spelu** ock sedan avletts med **k**-suffix. Med **a**-brytning föreligger samma rot i rspr. **spjäla, spjälka.** Den senare formen **spjälka** förekommer i södra Fjärdhundra i samma betydelse som skm. *spʲø̀lɬa*; med differentiering i betydelsen har skm. sammansättningen *spʲǿlɬa-út* (*sa̍*) sprida ut (säd), kasta ut i små kvantiteter, då man sår.

---

[1]) Virke, lämpligt till redskap.

[2]) I fsv. även **dylska,** vadan ordet möjligen är att föra till § 23,1.

[3]) Gnida, draga fram ock tillbaka, t. ex. vid sotning, *fø̀rga-sə-fra̍m* arbeta sig fram, sannolikt **g**-avledning på prep. **for.** Jfr följ. ord.

[4]) Förmana, **k**-avledn. på prep. **for,** se Bugge hos Nor. Dalm. s. 51.

[5]) Sluddra, tala otydligt, jfr Rz s. 202.

[6]) Kollektiv benämning på Salixarter.

[7]) Brinna, låga starkt, **g**-avledning på sv. dial. **lora** flamma upp, brinna friskt' Rz s. 412.

[8]) Sparsam, noga, snål, i synnerhet i ordspråket *nǿgə ̯śpa̍r a fa̍n ta̍r* snål spar ock fan tar.

[9]) Korthårig, om kreatur; därjämte även *snà̍gha̍ra* i samma bet., där *snæg-* : *snøg-* = dalm. **tegga** : fsv. **togga** (se Nor. Aschw. gr. § 71,2).

Anm. 1. Påfallande är *ɵ*-vokalen i *lɔ̀rʃʂa* lärka, möjligen berocnde på **w**-omljud, jfr ags. **lâwerce**. Dylik form förekommer flerstädes i Uppland: *lɔ̀rʃʂa* Viksta, *lɔ̀rʃʂa* Jumkil, Tolfta, **lörrkja** Vätö (enl. Säve), **lurkja** Roslagen (enligt Uppl. landsm.-för:s saml.).

2) i ursprungligen kortstaviga ord, t. ex.

bo̲da	fsv.	**bodha**	*kɔ̀va*[6]	jfr fsv.	**kovi**
bo̲l[1]	dial.	**bål** adj.	*kɔ̀ta*[7]	fsv.	***kota**
hubróta[2]		**hovuþbroti**	*nɔ̀da*	isl.	**hnoða**
dɔ̀ya	fsv.	**dogha**	*pɔ̀ta*[8]	fsv.	***pota**
fɔ̀lə		**foli**	*mjɔ̀lkʂɛ́pə*[9]	jfr isl.	**sopi**
fɔr		**for** s.	*ʃɑ̀ːskɛ́ta-sə*[10]	jfr fsv.	**skærskota**
glɔ̀pɔ́l[3]	rspr.	**glåpord**	*ɔlɔk*[11]	isl.	**slok**
gɔ̀va[4]	fsv.	***gova**	*stɔ̀ta*[12]	fsv.	***stota**
hɔ̀nuɣ	jfr fsv.	**honigh**	*strɔk*[13]		**strok-**
knɔ̀pa[5]	fsv.	***knopa**	*trɔ̀da*[14]	isl.	**troða.**

Hit hör även *lɔ̀ma* genljuda, *lɔ̀mhɛ́ɖ* rspr. **lomhörd.** I äldre lexika förekomma både **lommhörd, låmhörd** ock **lamhörd.** Rspr:s **lomhörd** går tillbaka på ett fsv. ***lömber** (se närmare Nor. Sv. etym. s. 50 ff.). Skm. *ɵ* däremot förutsätter äldre **ŏ.** Jag antar, att *lɔ̀ma* ock *lɔ̀mhɛ́ɖ* höra nära tillsammans, att det är samma *lɔm-* som föreligger i bägge; *lɔ̀mhɛ́ɖ* betyder då egentligen 'som blott hör ett svagt genljud av vad som säges'. Linds ordb. 1749 upptager en form **lamhörd,** som av Nor.

---

[1]) Präktig, även högmodig, sv. dial. **bål** 'utmärkt, djärv, ganska stor' Rz s. 70; föreligger med **m**-utbildning i det förstärkande *bɔ̀lm-*, t. ex. *bɔ̀lmstárʃ* rspr. ***bolmstark.**

[2]) Med snuva förenad huvudvärk.

[3]) Jfr Nor. Sv. etym. s. 30 f.

[4]) T. ex. *da gɔ̀var váɳt (fran spísn)* det utstrålar värme, kommer varma ångor (från spisen). Jfr v. Fries. Germ. med.-gem. s. 41.

[5]) Knåpa, jfr Nor. Sv. etym. s. 46.

[6]) Usel koja, skjul.

[7]) Kata, tälja; jfr Nor. Sv. etym. s. 50.

[8]) Påta, jfr dalm. **putå.** [9]) Mjölkskvätt.

[10]) Fria sig genom vädjande till någon, skylla på någon.

[11]) Kar, tråg; i andra uppl. dial. även i bet. 'stor, otymplig varelse' så Rosl.-Bro, Sparrsätra (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.). I ä.-nsv. förekommer det såsom okvädingsord till kvinna: 'titt förbannadhe slock' Rondeletius Judas Redivivus s. 22.

[12]) Stamma, jfr Rz s. 694.

[13]) Pänndrag, trakt, slag, stöt, fsv. **strok-** i **strokrövare.**

[14]) Trampa; coire, om höns.

a. st. föres till adj. **lam.** Emellertid finnes i uppl. diall. ett värb *lɑ̀ma* genljuda (Tierp, Tolfta) ock i dalm. **lama** 'ge eko på långt håll', isl. **hlama** (se Nor. o. Bugge Dalm. s. 234). Till detta värb hör måhända Linds **lamhörd**, så att **lamhörd** : *lɑ̀mɑ* = skm. *lòmhǫ̀d* : *lòma*.

Anm. 2. *ɵ*-vok i *stǫr* fsv. **stor**, en form som förekommer jämte *stǫr* (den senare alltid i den yngre generationens språk), beror på analogi efter komp. o. superl. *stórr̥*, *stǫst* större, störst (ä.-nsv. **storre, storst** L. Petri Oeconomia s. 5 o. 6). Jfr **stör** stor 2 ggr i Br.-skr. 1751, **står** stor Br.-skr. 1743.

Anm. 3. *ɵ*-vokalen såsom kort uttalas stundom så, att den är svår att skilja från *o*. Emellertid har jag i vissa ord tyckt mig finna en vacklan mellan *ɵ* ock *o*, så i orden *ókn̥* ~ *ókn̥* fsv. **holkin**, *tókn̥* ~ *tókn̥* fsv. **þolkin**, *ɵp* ~ *op* rspr. **opp**, *klɔ̀kɑ* ~ *klɔ̀kɑ* fsv. **klokka**, *tòstʉr* ~ *tòstʉr* jfr fsv. **þorster**. I några ord har jag blott funnit *o*-vok., nämligen i *kòma* fsv. **koma**, *knop* fsv. **knopper**, *jon* fsv. **liong**, *lòkta* fsv. **lokta**.

Anm. 4. Äldre **ǒ** motsvaras av skm. *u* i ordet *kurk* rspr. **kork** (så ock i Vätömålet, se Schag. Vät. § 86).

Anm. 5. Det är att märka, att skm. *ɵ* även uppträder motsvarande rspr. **å**-ljud i (yngre) lånord, t. ex. *ɑ̀kɵ́d* rspr. **ackord**, *galɑ́p* rspr. **galopp**, *kalɛ́f* rspr. **galosch**, *karɵ́t* rspr. **karott**, *pɵ́tmanɛ́r* rspr. **portmonnä**, *pɵys* rspr. **'pojs** i uttrycket *kǫ́la-pɵ́ys* 'kola av, dö', lån från fi. **kuollaa** 'dö' ock **pois** 'bort', *tɵ̀ta* rspr. **tårta**, ty. **torte** (jfr Wadst., Sv. landsm. XIII. 4, s. 12). Ord på **kon-** hava emellertid *o*, t. ex. *kòngkús*, *kòntrákt* rspr. **konkurs, kontrakt**.

§ 42. **Äldre ǒ förlänges ock övergar till skm.** *ǫ* **i några fall:**

1) före **rð, rn** ock antesonantiskt **rt**, t. ex.

bǫl	fsv.	**borþ**	*hǫn*	fsv.	**horn**
jǫl		**iorþ**	*kǫn*		**korn**
nǫ̀la		**norþan**	*tǫn*		**torn**
smǫ̀lə		**smorþe**	*ʃǫ̀ta*		**skiorta;**

2) i det förstärkande prefixet **of-**, som i skm. ger *ǫ-*, t. ex.

ǫ̀dráplɨy[1]	fsv.	**'ofdrapligher**	*ǫ̀marʃráɖɨy*	jfr rspr.	**märkvärdig**
ófǫsúmlɨy	jfr rspr.	**försumlig**	*ǫ̀snáskɨy*		**snaskig**
ǫ̀gálɨn[2]	fsv.	**'ofgalin**	*ǫ̀snúskɨy*		**snuskig**
ǫ̀hísklɨy	jfr rspr.	**hisklig**	*ǫ̀stókat*		**stökigt**
ǫ̀ʃsáftuʃ[3]	fsv.	**'ofkiæptugher**	*ǫvanskáplɨy*		**vanskaplig**
ǫ̀ʃáskʃ[4]	jfr fsv.	**karsker**	*ǫvatlǫs*		**vettlös.**

[1]) Dålig, mäst om väglag, *drɑ̀plɨy* i samma bet.
[2]) Se ovan s. 27.
[3]) Stursk, om ting dålig, olämplig. [4]) Oförskämd.

Anm. Riksspråkets **å**-ljud motsvaras av andra vokaler i skm.:

1) av *ɐ* i ordet *hɐ̀n̥ɐm* rspr. **honom**, där *ɐ*-vok. beror på analogi efter fem. *hɐ̀n̥ɐ* rspr. **hänne**;

2) av *ɵ* i orden *rɵ̀n̥ɐ* rspr. **rodna**, där ö-vok. väl beror på analogi efter *rɵ rɵ̥t* rspr. **röd rött**; samt *lɵ̀sɑ̀* rspr. **låtsa**, där uppkomsten av ö-vokal är oklar;

3) av *ɑ* i *kɑ̀n̥sɑ́r* rspr. **konsert**.

ō.

§ 43. **Äldre ō motsvaras av skm. *o*-ljud, t. ex.**

ɐ̀rmó̥da[1]	mlt.	**armôt, -mode**	*lò̥və* loge	fsv.	**loe**
bo̥k	fsv.	**bok**	*mò̥ka*[5]	dial.	**mōka**
bò̥ndə		**bonde**	*nò̥ɣa*[6]	fsv.	**'nōgha**
do̥m		**domber**	*no̥s*[7]	jfr isl.	**njósn**
dò̥tər	isl.	**dóttir**	*ò̥bɑ́ʈ*[8]	jfr fsv.	**obærliker**
gro̥m[2]		**gróm**	*pro̥st*	fsv.	**proster**
ò̥sta	fsv.	**hosta**	*sko̥ɣ*		**skogher**
ò̥hó̥vhɣ[3]	jfr isl.	**hóf**	*ɻlo̥*[9]	jfr isl.	**slóð**
knò̥ka	fsv.	**knoka**	*jáʂ˝gɑʂʈó̥*[10]	jfr fsv.	**garþsto**
knò̥ʃʂn[4]	fsv.	**'knōkin**	*to̥*	isl.	**tó** n.
lo̥s lots	mlt.	**lôs-man**	*tò̥va*[11]	jfr isl.	**þófi.**

[1]) Fattig människa; i mlt. med genusväxling ock två bet.: 'armut; die armen Leute' L.-W.

[2]) Grumlig bottensats, grums.

[3]) Omåttlig.

[4]) Stelfingrad.

[5]) Arbeta flitigt, jfr Rz s. 443.

[6]) Angå, jfr Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 24.

[7]) I uttrycket *fɑ nó̥s ɵm nɵgə* rspr. **få nys om något.**

[8]) Ofantligt; förekommer hos Ihre Gloss. 1769, jfr Rz s. 479, även i finnl. dial. Vendell Sv. litt.-sällsk. i Finl. IX, s. 109 antar **obart** ← **obalt** ock sammanställer ordet med **bål** stor, vilket jag betvivlar vara riktigt.

[9]) Dåligt folk, pack. Jfr isl. **slóð** 'a track or trail' Vigf., **slóði** 'hvad man slæber efter sig' Fr.$_2$. Samma betydelseutveckling visar no. dial. **slōda** 'spor efter slæbning; seent og slusket kvindfolk' Ross. Jfr de med detta ord nära sammanhängande *ɻlò̥ra* gå ute i lösaktiga ärenden ock *ɻlò̥rɪ* otuktigt folk (om dessa se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 27) samt nsv. **slödder** isl. **'slóðr** (se Nor. Sv. etym. s. 43).

[10]) Plats för gärdsgård; samma **-sto** ingår väl även i *rɵ̀ɣ˝stó̥* det understa varvet rågkärvar, som ställas lodrätt på ladubottnen.

[11]) Tuva.

Hit hör även *frǫ* 'dålig, porös ved', med sammansättningar sådana som *frǫ̀grə́n*, *frǫ̀skǫ́y* gran, resp. skog, hastigt uppvuxen ock med porös, kärnlös ved. I Sv. landsm. XVIII. 4. s. 19 har jag sammanställt detta ord med isl. **froða** skum, men beriktigar nu detta därhän, att *frǫ* närmast är att härleda ur ett med **froða** avljudande fsv. 'frōþ (jfr Tamm Etym. Ordb. under **frodas**). Skm. *frǫ* s. är antingen en direkt fortsättning av detta 'frōþ eller extraherat ur komposita. Med **g**-avledning föreligger samma rot i skm. *frògə* s. fradga, skum. På den kortstaviga roten i isl. **froða** är avlett sv. dial. **frågge** Rz s. 163. Samma förklaring som för skm. *frǫ̀grə́n* gäller väl även för Dalbymålets *frǫ́grǫn* (jfr Nor. Dalbym. lj. § 66).

Anm. 1. Genom progressivt **i**-omljud har fsv. **ō** gjort ö-ljud i orden *ʃǿ* fsv. **sior**, *ɔlǿd* jfr fsv. **slior**, *snǿ* fsv. **snior** samt *snǿ* sno fsv. 'sniōa (dalm. **snö** se Nor. Dalm. s. 170) ock *ʃʂóḍɔ̀r*, *ʃʂòḍra* fsv. **tioþer**, **tioþra**.

Anm. 2. Äldre **ō** → **ŏ** → skm. *ɵ* i ordet *drɵ̀nɪŋ* isl. **dróttning**.

Anm. 3. Rspr. **ō** motsvaras av skm. *ʉ* i *hùnlʉ́ʃa* rspr. **hundloka**.

ŭ.

§ 44. **Äldre ŭ → skm. *u* i regeln både i långstaviga ock kortstaviga ord:**

1) i långstaviga ord, t. ex.

bùʂka[1]	rspr.	**buska**	*fuŋ*[6]	fsv.	**fund**
fə̀ḍúgə[2]	jfr no.	**dunge**	*hùga*		**hugga**
dùʂka[3]	dial.	**duska**	*hùmlə*		**humble**
frùnda[4]		**frunda**	*klùntɪl*[7]	jfr dial.	**klunn**
fukt[5]	fsv.	**fukt**	*kùlɑy*	jfr fsv.	**kullotter**

[1]) Färsköl, jfr Hellqu. Ark. VII, s. 145.

[2]) Äldre *'dùn̂ɟ*, lager av färdynga ock halm, som sammanprässats under vintern. Jfr no. dial. **dunge** 'dynge sammenkasted hob' Aas.

[3]) Springa, jfr Rz s. 107, no. dial. **duska** 'støje, tumle, boltre sig', Aas.

[4]) Surra, om flygfä, jfr Rz s. 167, Bugge hos Nor. Dalm. s. 52.

[5]) Vindpust, fukt, elak lukt. [6]) Hum, dunkel föreställning.

[7]) Tjock pojke, sv. dial. **klunn** 'klabb' Rz s. 330; med annat avljudsstadium **klannt** knöl Rz. s. 324.

kùlta	rspr.	**kulta** s.	*smúltəɾ*[5]	dial.	**smulter**
mùltɪn		**multen**	*súbm̥*[6]	jfr isl.	**subba**
musk[1]	dial.	**musk**	*sùlɪn*[7]	fsv.	**sullin**
skàrpɪn[2]	fsv.	***skurpin**	*sùnda*[8]	jfr isl.	**sund**
ɬlùŋ̊ɪn[3]	jfr. isl.	**slunginn**	*màlsárk*[9]	jfr fsv.	**surker**
ɬlùnta[4]	fsv.	***slunta**	*tràŋ̊ɪn*[10]	jfr isl.	**þrunginn;**

Hit hör även en grupp av ord, som visa växling u ~ o genom urgerm. a-omljud ock som i rspr. generaliserat **o**-formerna:

hùpa	fsv.	**huppa**	*nùpa*[11]	fsv.	***nuppa**
ɪysɬkút		**ighilkutter**	*rum*	jfr fsv.	**rugn**
mútəɾ (mal)	jfr isl.	**motti**	*tùpa*		**topper.**

Växling *u* ~ *ø* i målet förekommer i orden:

ɬlùkna	fsv.	**slukna** jämte	*ɬlø̀kna*	fsv.	**slokna**
stùpa		**stuppa**	*stø̀pa*		**stoppa.**

Här kunna emellertid formerna med *ø* bero på inflytande från rikssprået, så att för dess å-ljud i målet substituerats *ø* såsom vid yngre lånord. Möjligt är också, att framför **pp, tt, kk** föreligger en övergång av äldre ŏ → *u*. Jfr Hultm. Finl. bidr. s. 200.

Anm. 1. Äldre ŭ → ŏ → skm. *ø* före **nd, nn** i några ord:

brøn	fsv.	**brunder**	*sénd̥əɾ* adv.	fsv.	**sunder**
støn[12]		**stund**	*sønna*		**sunnan**

(jämte *sònna* ← **synnan**) samt *sèndár* fsv. **sunnudagher**. Om denna dialektala övergång i fornsvenskan se Nor. Aschw. gr. § 120 anm. 2, i östsv. dialekter se Hultman Finl. bidr. s. 141.

2) i ursprungligen kortstaviga ord, hvilkas huvudpart utgöres av svaga femininer, som generaliserat kasus obl., samt adjektiv ock participier på **-in, -it,** t. ex.

---

[1]) I uttrycket *tìta undər músk* titta under lugg, jfr Rz s. 449.

[2]) Raggig, om häst, som varit svettig ock fått torka, jfr no. dial. **skurp** 'ting med ujævn overflade', Ross.

[3]) Mager, uthungrad, jfr sv. dial. **slunken** Rz s. 624, no. dial. **slungjen** 'slængende i slunken slaphed' Ross.

[4]) Driva, slå dank, jfr Hellqu. Ark. XIV, s. 160.

[5]) Lättsmält, lös, Rz s. 638.

[6]) I uttrycket *bɪ súbm̥* bli sist, isl. **subba** 'a slut' Vigf., jfr sv. dial. **subb** 'orenlig, slarvaktig karl Rz s. 696.

[7]) Svullen. [8]) Bada hästar.

[9]) Osnygg person, okvädingsord.

[10]) Hårdbrukad, om jord.

[11]) Litet träd eller kvist, sv. dial. **nuppa, noppa** Rz s. 472.

[12]) Jfr **stånd** stund Br.-skr. 1695.

bjùd̥ᵻ	jfr fsv.	**budhit**	*nùt̥ᵻ*	fsv.	**nutit**
bùr̥ᵻ	fsv.	**burit**	*nȩ̀sbùr̥u*		**næsburu**
bùs̥u[1]		**busu**	*rùgu*		**rughu**
dùv̥ᵻn		**duvin**	*rùt̥ᵻn*		**rutin**
flùg̥u		**flughu**	*skùr̥ᵻ*		**skurit**
fùr̥u		**furu**	*skur̥u*[3]		**skuru**
gnùt̥u[2]		**gnutu**	*ʃùt̥ᵻ*		**skiutit**
jùt̥ᵻ		**giutit**	*stùgu*		**stughu**
hùv̥u		**huvuþ**	*sùpᵻ*		**supit**
jùɣᵻ	jfr fsv.	**lughit**	*tùgu*[4]		**-tughu.**

Den genom urgerm. **a**-omljud uppkomna växligen u ~ o i kortstaviga ord har nämligen i skm. utjämnats till förmån för **u**-formerna, då följande stavelse innehöll u- eller i-ljud, som bevarats[5]. Utom de ovan anförda orden må nämnas: *kùmᵻ* fsv. **kumit**, *vɛlkúmᵻn* välkommen jfr fsv. **kumin**, *sùvᵻ* sovit fsv. **suvit**, i vilka ord rspr. har **o**-vokal.

Anm. 2. Genom analogi från inf. har fsv. **ŭ** ersatts av **y**-ljud i part. pret. ock supin. av de starka värb av 2:a avljudsklassen, som ha **y** i infinitivens rotstavelse, t. ex.

brỳt̥y	fsv.	**brutit**	*klỳv̥y*	fsv.	**kluvit**
flỳɣy		**flughit**	*ʃrỳpy*		**krupit**
frỳs̥yn		**frusin**	*smỳɣy*		**smughit.**

Anm. 3. Äldre **ŭ** → skm. *u* i några få fall:

1) före kakuminalt **l**, t. ex. *mùlᵻn* fsv. **mulin**, *smùla* fsv. **smula**, *stùlᵻ* fsv. **stulit**;

2) i enskilda ord: före **m** i *fùmay* 'fumlig' samt det därpå bildade *fùmfìŋray* stelfingrad, jfr isl. **fum** 'confused hurry', no. dial. **fūma** v. 'gjøre klodsede forsøg' Ross.; före **n** i *rùna* rpriuga, kila, släkt med fsv. **runi** fargalt, jfr även fsv. **runþiuver**, no. dial. **rŭna** 'tumle, fare vildt el. uvittigt omkring el. avsted' Ross., eng. **run**; före geminata, som förkortats, i *nùna* rspr. **nunna** ock *lùna* vindspel för skaften i vävstol. om detta ord är att sammanställa med isl. **hlunnr**, *kapút* rspr. **kaputt**.

Anm. 4. Genom analogi från kardinaltalet har *u* inkommit i *fùəndə* rspr. **sjunde**. Även i ä.-nsv. träffas denna analogiform **sjuende** (se Kock Ark. XIV, s. 214).

---

[1]) Halmläger, strö åt kreatur, no. dial. **bŭsu** 'straaleie' Aas.

[2]) Grand, smula, jfr no. dial. **gnŭta** 'en gran, en smule' Ross under **gnita**.

[3]) Skåra.

[4]) Järnögla i släde eller kälke, vari skaklarna fästas, jfr Rz s. 740, fsv. **-tugha** i **bruþtugha**.

[5]) Utom i svaga mask. med stamslut på *z*, t. ex. *bɛ̀ɣᵻ* fsv. **boghi**, *lɛ̀ɣᵻ* fsv. **loghi**.

ū.

§ 45. **Äldre ū → skm. *u̯* i regeln**, t. ex.

bru̯	fsv.	**bruþ**	*ɟùmay*[8]	fsv.	***kūmugher**
brúsa-pǫ́[1]	jfr fsv.	**brusa**	*mę̀nɟúsə*[9]	jfr fsv.	**kuse**
bu̯ɟ	fsv.	**buker**	*júst∂ɣ*	fsv.	**liuster**
ju̯p		**diuper**	*lùta*		**luta**
dùsa[2]	jfr isl.	**dús**	*pu̯st*	mlt.	**pûst**
glùna[3]	dial.	**gluna**	*sɟu̯m*	isl.	**skúm**
glu̯p[4]	fsv.	**gluper**	*ƛlùna*[10]	mlt.	**slune**
gnùday[5]	jfr isl.	**gnúa**	*stru̯*[11]	jfr fsv.	**strugher**
hu̯m[6]	isl.	**húm**	*strùna*[12]	fsv.	***strūna**
hu̯s	fsv.	**hus**	*tùmə*	jfr fht.	**dûmo**
ɟnu̯t		**knuter**	*u̯rvǫ́dər*	jfr isl.	**úr**
ɟnùva[7]	dial.	**knuva**	*u̯rvǫ́sə*[13]	fsv.	***ūrvase.**

Hit hör även *sùsa* fösa svin. Jag antar, att detta värb är bildat på interjektionen sus, 'utrop till svin, när man vill hava dem undan', Rz s. 694; jfr fht. **sû** so.

Anm. 1. Vid förkortning övergår **ū** till skm. *u* före konsonantgrupp, så i orden *rùnstən* rspr. **runsten**, *hùsƀǫ́ndə* rspr. **husbonde**

---

[1]) Rusa på; fsv. **brusa** 'fara fram, vara vild' Södw.

[2]) Susa sakta; isl. **dús** 'vindstille' Fr.$_2$.

[3]) Glo, jfr Rz s. 200.

[4]) Hål i jorden, i åkern. Dylika hål äro enligt folktron bottenlösa.

[5]) Gnidig, snål. Jfr subst. *gnúdɣ* gnidare.

[6]) Hum, dunkel aning; isl. **húm** 'tusmørke' Fr.$_2$.

[7]) Slå, klå. Jfr Rz s. 339.

[8]) Långsam i arbete, jfr fht. **kûmig kûm** svag, mlt. **kume** adj. matt.

[9]) Stor, fantastisk molnbildning, till bet. ganska väl stämmande med fsv. **kuse** kaxe.

[10]) Slyna, **sluna** i ä.-nsv. (så Speg. Gloss. 1712).

[11]) I uttrycket *drø i strú* betvivla, hysa misstroende, fsv. **strugher** groll, agg. Södw. anför frasen 'drogh hwar wid annan **strugh**'.

[12]) Hosta, se Åström Dgf. lj. § 70,2.

[13]) Elak, ostyrig person, i samma bet. *ùrɟǫ́n* skm., i Gästrikland (Hamrånge) *ùrvíly*. *ur-* i dessa ord är väl samma nordiska prefix, som föreligger i fsv. **uræfle**, urgerm. ***uƀur**, fht. **ubur**, se Nor. Ark. VI, s. 312.

samt i ord, som stå enklitiskt, t. ex. *dų* rspr. du, men *nă-du* rspr. nej du, *sį̆-ɖa* rspr. ser du; *nų* rspr. nu, men *haɣ-gą̆-ŋa* rspr. han går nu (däremot i proklis *du*, *nu*, t. ex. *du gą̆r brą̆* rspr. du går bra, *du sį̆-ŋa* rspr. du ser nu).

Anm. 2. I förbindelsen fsv. iŭ övergår ŭ → skm. *ų* efter *ʃʂ-* i orden *ʃʂyv* fsv. þiuver, *ʃʂy̆va* jfr fsv. tiugha, *ʃʂy̆ta* fsv. þiuta (det sistnämnda ordet har även formen *ʃʂy̆ta*, som väl beror på inflytande från rikssprået).

Anm. 3. I yngre lånord motsvaras rspr. ū av skm. *ų̆*, t. ex. *fɪlų̆r* rspr. **filur**, *falų̆r* rspr. **jalu**.

β) Diftonger.

æi.

§ 46. **Samnordiskt æi (isl. ei) → skm. *ɐ* utom i det fall, då diftongen i målet kommit före lång konsonant eller konsonantgrupp, t. ex.**

bɪɐn	isl.	**bein**	*vɪ̀ɐtə*	isl.	**hveiti**
bɪɐt		**beit**	*lɪɐd*		**leiðr**
blɪɐʃ		**bleikr**	*rɪ̀ɐda*[2]		**reiða**
brɪɐd		**breiðr**	*rɪ̀ɐdə*[3]		**reiði**
dɪɐl		**deill**	*rɪɐʃ*[4]		**reik**
ɐʃ		**eik**	*rɪɐm*		**reim**
fɪɐy feg		**feigr**	*ʃɪ̀ɐʃa*[5]		**skeika**
fɪɐt		**feitr**	*snɪ̀ɐsa*[6]	jfr isl.	**sneis**
hɪɐl		**heill**	*stɪɐn*	isl.	**steinn**
brį̆nhɪ́ɐn[1]	jfr isl.	**hein**	*svɪɐy*[7]		**sveigr**
hɪɐt	isl.	**heitr**	*vɪ̀ɐpa*[8]		**veipa.**

Mlt. **ei** övergår likaledes till skm. *ɐ* i lånord, t. ex.

ɐ̀rbɪ́ɐta	mlt.	**arbeiden**	*rɪ̀ɐsa*	mlt.	**reisen**
fɪɐl		**feil**	*dų̀mhɪ́ɐt* }		**-heit.**
jamɪ́ɐn[9]		**gemeine**	*dą̀lɪhɪ́ɐt* }		

[1]) Brynsten. [2]) Bereda skinn.
[3]) Kedja, fäst mellan kreaturets klave och krubban.
[4]) Bena i håret.
[5]) Spärra ut benen, no. dial. **skeika** 'skeie, vige ud fra den rette linie' Aas., isl. **skeika** 'to go askew, deviate' Vigf.
[6]) Träda upp kärvar på en smal stör.
[7]) Smal gren.
[8]) Ett slags täcke. [9]) Nedlåtande, vänlig.

Anm. 1. *æa* → *ja* uddljudande i obetonad stavelse i ordet *jalǫ́k* isl. *eilakr.*

Anm. 2. Med avseende på utvecklingen av denna diftong æi bilda de norr om Skuttunge belägna socknarna en intressant serie, om jag så får uttrycka mig. Isl. **ei** övergår framför enkel kons.:
i Björklinge till *ęą*,
i Vendel[1] ock Tierp till *ęa*,
i Tolfta till *ęą*
ock i Söderfors till *ą*.

Anm. 3. Bröllopsskrifterna från 1600- ock 1700-talen visa talrika exempel på denna utveckling av den gamla diftongen. Skrivningar **ie, ia, jä** förekomma ofta. Ur dem, som äro avtryckta i UfmT. IV, s. 323 ff., anför jag några exempel: Br.-skr. 1691, s. 325 **wiät** vet, **jän** en; 1692, s. 327 **hieta** heta, **mier** mer, **wiet** vet, **oplieta** uppleta, **lieder** led, **iena** ena; 1697, s. 329 **jän** en, **wiet** vet, **wiepå** vepa, **skien** sken pret., **wrie** vred pret.; 1736, s. 337 **riesa** resa, **mier** mer, s. 338 **sundhiet** sundhet.

Emellertid är att märka, att dessa skrifter visa skrivningar med **ie** även i ord, som icke i fornspråket haft diftong, t. ex. **öfverhievan** (jfr fsv. **hæver** duktig); **sien** sedan Br.-skr. 1692, s. 326; **siegla** segla 1736, s. 337; **triefna** trefnad s. 338. Att dylika former värkligen tillhört folkmålet torde vara tvivel underkastat. Sannolikt är, att de av diktern as författare konstruerats ex analogia. Sådana former som **bier** blir Br.-skr. 1695, **sier** ser 1700, med **ie** före **r** uppträda däremot med diftong även i nuvarande uppl. dial., så i Fasterna (enligt meddelande av TISELIUS).

Anm. 4. Samnord. **æi** → fsv. **ē** → skm. *ę* genom palatalisering framför **k** i ortnamnen *ę̀jʂ* Eke ock *ùsę̀jʂ* Ulvseke. Denna övergång, som förekommer flerstädes i Uppland — **Ike** är antecknat från Rosl.-Bro, **Ikeby** Ekeby från Länna ock Söderby (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.) — har inträtt före mitten av 1500-talet. I jordeböcker från 1541 för Bälinge härad (förvarade i Kammararkivet) förekommer nämligen skrivningen **igkebij** Ekeby.

§ 47. **Samnordiskt æi (isl. ei) → skm. *ęa*, då diftongen i målet kommit före lång kons. samt före konsonantgrupp i några ord:**

---

[1]) Schag. Vät. s. 20 ställer sig skeptisk mot V. VENNSTRÖMS uppgifter angående diftongen *ęą* i Vendelsmålet i sådana ord som *dięg*, *męg*, *vęg* rspr. dig, mig, väg (Sv. landsm. I. 11, s. 152 ff.). Som jag varit i tillfälle att på ort ock ställe undersöka förhållandet, anser jag mig böra nämna, att ehuru jag vänt mig till flera gamla personer i olika delar av socknen, jag ingenstädes hört någon diftong i dylika ord, där fsv. hade **ǐ, æ**. Kand. K. EKMAN, som även sysselsatt sig med undersökning av Vendelsmålet, har kommit till samma resultat.

1) före lång konsonant, t. ex.

brɨ̯at	isl.	breitt	*hɨ̯at*	isl.	heitt
brɨ̯ådə		breidda	*lɨ̯ådə*		leidda
fɨ̯at		feitt	*lɨ̯at*		leitt
hɨ̯am[1]		heim	*snɨ̯at*		sneitt.

Anm. 1. Om *ɨ̯a* kommer i uddljud, övergår *ɨ̯* till *j*, t. ex. *jan* isl. einn, *jat* isl. eitt.

Anm. 2. På brytning beror väl *jal* rspr. eld (se Nor. Ark. I, s. 171).

2) före konsonantgrupp (även sådan, som genom assimilation givit lång kons.) i orden:

hɨ̯amsk[2]	isl.	heimskr	*lɨ̯åsk'a*[3]	rspr.	*ledska
lɨ̯åsɪn	rspr.	ledsen	*lɨ̯åsna*		ledsna
lɨ̯åsám		ledsam	*snɨ̯åsk'a*[4]		*snedska,

samt möjligen några andra.

Anm. 3. På ställning i svagtonig stavelse beror *a* före *ɨ̯a* i sammansättningar sådana som

árbaskl'ádn	rspr.	arbetskläder	: *àrbɨ́atə*
raskáp	isl.	reiðskapr	: *rɨ̀adə*
gúl'banskáŋa[5]	rspr.	*gulbenskanna	: *bɨ̀an*
bɨ̀t-áv		bet av	: *bɨ̀at* rspr. bet,

samt väl även i pron. *dɨ̯ras*, *jándɨ̯a* endera m. fl. på -dera, jfr isl. Þeirra ock *vam* isl. hveim.

Anm. 4. Framför r + kons. motsvaras isl. ei av *ja*. De fall jag antecknat äro: *jarg* erg, *jàrguy* ergig (jfr isl. eir) ock *járk'ɔ̀r* isl. Eirikr[6].

Anm. 5. Om samnordisk kontraktion av æi → fsv. æ, som ger skm. *a*, se ovan § 27,3.

Anm. 6. Labialisering av äldre ē (motsvarande isl. ei) → ĕ → ö har ägt rum mellan de labialiserade konsonanterna r ock n i ordet *rönsk'a* fsv. vrenskas, jfr isl. reini. Även Vätöm. har här ö-vok.: *rønskas*, se Schag. Vät. § 49. Härmed må jämföras lösnar ledsnar Br.-skr. 1755 ock wöm vem (pron.) Br.-skr. 1752, se Firm. III, s. 862.

I ordet *kl'øv* pret. isl. kleif föreligger däremot troligen icke övergång ē → ö, utan sedan infin. ock part. genom labialisation av i → y : *kl'ɨ̯va*, *kl'ɨ̯vy*, sammanfallit med motsvarande former av klyva, infördes ur det förra värbet analogice pret. *kl'øv* klev för **kl'æv*.

---

[1]) *hɨ̯åma* rspr. hemma; däremot *a*-vok. i *hàman* rspr. hemman. Jfr Lindgr. Btr. gr. § 49 anm. 2.

[2]) Därjämte även *hamsk*.

[3]) Elakhet, ä.-nsv. leeska Auriv. Gram. s. 25.

[4]) Gå snett på skorna.

[5]) Förtäring (brännvin), som den skall bjuda på, som första gången är med till stan.

[6]) Formen *árɨ̯k* är lånad från rspr.

Anm. 7. I ordet *gnìsta* rspr. **gnista** har fsv. i-vok., isl. däremot ei : gneisti.

Anm. 8. Nsv. dift. **au** motsvaras av skm. **a** (långt *a̱*, kort *a*) i orden *á̱gùst*, *à̱gùsta*, *à̱gùstɨ* rspr. **August, Augusta, Augusti**, *à̱kʃó̱n* rspr. **auktion**.

b) Kvantiteten.

Förlängning av kort vokal.

α) Äldre vokalförlängning.

§ 48. Troligen i äldre fsv. tid inträdde **vokalförlängning**:

1) **före rð.** I denna ställning hade förlängningen skett före övergången **ā** → *a̱*, t. ex. *gа̱lˑ* fsv. **garþer**, *hа̱lˑ* fsv. **harþer**.

2) **före ursprungligt antesonantiskt ld ock före g.** I denna ställning utvecklades **ă** → **ā** → *o̱*, t. ex. *hòla̱* fsv. **halda**, *bo̱ŋ* fsv. **bang**, se ovan § 40,2 a—c.

3) Framför andra konsonantförbindelser har a förlängts (ock givit skm. å-ljud) i enskilda fall, se ovan § 40,2 d.

β) Yngre vokalförlängning.

§ 49. **I kombinationen urspr. kort vokal + kort konsonant har skm. i vissa fall förlängt vokalen, i andra konsonanten beroende såväl på vokalens som konsonantens beskaffenhet.**

Alla vokaler hava förlängts före kakuminalt l, t. ex.

fò̱lə	fsv.	**foli**	*mа̱la*	fsv.	**mala**
gа̱la		**gala**	*mùlɪn*		**mulin**
gа̱lɪn		**galin**	*stа̱la*	jfr fsv.	**stiæla**
gо̱lˑ		**gol**	*tа̱la*	fsv.	**tala**
hо̱lˑ		**hol**	*ʃʂа̱lə*		**þiæli**
hæ̱lˑ		**hæl**	*tа̱la*		**þola**
ʃʉ̱lɪn	rspr.	**kulen**	*væ̱lˑ*		**væl**.

Anm. Samma förlängning har inträtt i starkt bitonig stavelse, t. ex. *à̱kʂæ̱lˑ* fsv. **axol**, *trò̱ʂkæ̱lˑ* jfr fsv. **þryskule**, *tа̱tæ̱lˑ* rspr. **tåtel**. Beckm. Ark. XI, s. 241 anmärker, att någon förklaring på vokallängden i suffixet av dessa ord ej givits; den här uppställda regeln synes mig ha löst svårigheten.

§ 50. **Vokalerna a ock æ hava förlängts före alla konsonanter (både i öppen ock sluten stavelse[1]), t. ex.**

bą̀ka	fsv.	baka	*bą̀ra*	fsv.	bæra
blą		blaþ	*drę̀pa*		dræpa
fą̀tan[2]	jfr fsv.	fata	*grę̀s*		græs
frą̀du	fsv.	fradha	*hę̀v*		hæver
glę̀s		glas	*jʂę̀r*		kiær
hą̀ɣ[3]		hagh	*lę̀sa*		læsa
sną̀ra		snara	*ɔlę̀də*		slæþi
nà̀ʃʂn		nakin	*vrę̀ʃa*		vræka
và̀ʃʂn		vakin	*vę̀va*		væva.

Anm. 1. Skenbart undantag utgöra orden *bą̀ra* rspr. bara adv. ock *và̀ra* fsv. vara v., vilka hava konsonanten förlängd ock vokalen kort, beroende på att de ofta stodo obetonade (jfr Nor. GPhil.$_2$ § 185, b). *hą̀rad* rspr. härad förekommer i fsv. med rr: hærradh (se Nor. Aschw. Gr. § 297 anm. 2).

Anm. 2. I sammansättningarna med -faren : *gą̀l:fą̀rn*, *ùtfą̀rn* m. fl. (se ovan § 36 anm. 1) beror konsonantens förlängning på ställning i starkt bitonig stavelse (se Nor. GPhil.$_2$ § 186, b).

Anm. 3. Förbindelsen ă + m har utvecklats såsom i rspr., t. ex. *lą̀m*, *tą̀m* rspr. lam, tam; *gą̀mal*, *hą̀mą̀rə*, *ką̀mą̀rə* rspr. gammal, hammare, kammare. Märk dock förlängt a framför intervokaliskt m i orden *brą̀ma*, *brą̀muɣ* ovan s. 64, *glą̀ma* isl. glama, *hą̀ma-sə* passa sig fsv. ˈhama sik[4], *skrą̀ma* skrämma isl. ˈskrama (se ovan s. 64).

§ 51. **För de övriga vokalerna i denna förbindelse** (urspr. kort vok. + kort kons.) **gäller den allmänna regeln, att vokalförlängning ägt rum blott före pertonerad kons., under det konsonantförlängning förekommer både av pertonerad ock perspirerad kons.**[5]

A) **Vokalen är förlängd i följande fall:**

1) före ʒ (utom i de fall, som nämnas nedan mom. B, d), t. ex.

mę̀ɣ	fsv.	migh	*sę̀ya*[7]	fsv.	sigha
làmdę̀ɣ[6]	jfr fsv.	dighor	*svę̀ya*[7]		svigha

[1]) Se numera härom ock i allmänhet om utvecklingen av kort vok. + kort kons. i sv. dialekter B. Hesselman Språk och Stil I, s. 10 ff.

[2]) Grepe, handtag.

[3]) Sämre gärdesgård.

[4]) Opers. v., t. ex. *fa sí, hurˌa hą̀maˌʂə mə vą̀drə̀* få se, hur det lämpar sig med vädret; jfr no. dial. hama seg 'faa hum, skik, orden' Ross.

[5]) Jag behandlar här i ett sammanhang vok.- ock kons.-förlängning.

[6]) Dräktig, om får.

[7]) Se ovan § 18,1.

stə̀ɪ̯ɪ	fsv.	**stighi**	*lə̀ɪ̯ɪ*	fsv.	**loghi**
bə̀ɪ̯ɪ		**boghi**	*rəɣ*		**rogh**
də̀ɣa		**dogha**	*təɣ*		**togh**
həɣ		**hogh**	*ʃʂù̯yə*		**tiughu.**

Anm. 1. Kons.-förlängning i *nə̀gən* rspr. **någon** beror på att ordet upptagits ur obetonad ställning. Formen *flʏ̀g*, som jag antecknat jämte *flʏ̀gɣ* fsv. **flogh** kryp, insekter, beror väl på dialektblandning.

2) **Före ð ock n har ŏ förlängts**, t. ex.

bə̀	fsv.	**boþ**	*brə̀na*[1]	jfr fsv.	**broni**
nə̀da	isl.	**hnoða**	*hə̀nuɣ*	jfr fsv.	**honigh**
knə̀da		**knoða**	*mən*	fsv.	**mon**
trə̀da		**troða**	*sən*		**son.**

Anm. 2. I förbindelsen **ŭ + n** har vok. förlängts i ordet *rù̯na* springa, jfr fsv. **runi** subst. (se ovan § 44, anm. 2); kons. förlängts i *gruṉ* hum, aning, om ordet är identiskt med isl. **grunr.**

3) Före **m** har **ŭ** förlängts i ordet *fù̯may* fumlig, stelhänt, jfr isl. **fum** (se ovan § 44); **m** har förlängts i *bragúmu* fsv. **bruþgumi.**

B) **Konsonanten är förlängd** i följande fall:

1) pertonerad kons.

a) Efter **ĭ** har konsonanten förlängts i regeln

α) i **förbindelsen ĭ + v**, t. ex. *drəv̩* fsv. **drif**, *rəv̩* fsv. **rif** rivande subst.;

Anm. 3. Möjligt är, att kons.-förlängning i denna förbindelse blott ägt rum i sluten stavelse, under det vokalen förlängts i öppen stavelse. Exempel härpå vore *jɑ́v-ɪhóp* jfr fsv. **giva**, *jɑ̀v̩u* så mycket foder som lägges åt kreaturen på en gång, *lə̀v̩a* fsv. **liva**, *lɑ́v̩ɔ̀ɣ* fsv. **liver**. Men å andra sidan är att märka, att fsv. även har formen **gæva** (isl. **gefa**), ur vilken *jɑ̀v̩a* kan ha uppkommit; *lɑ̀v̩a*, *lɑ́v̩ɔ̀ɣ* kunna bero på inflytande från rspr.; Björkl.-målet, som i många andra avseenden överensstämmer med skm., har nämligen *lɑ̀v̩a*, *lɑ́v̩ɔ̀ɣ*.

β) **i förbindelsen ĭ + ð** (→ *d*), t. ex.

frəd̩	fsv.	**friþer**	*smə̀d̩*	fsv.	**smiþer**
lɑd̩		**liþ**	*vrəd̩*[2]	jfr isl.	**rið**
nɑ̀da		**niþan**	*vɔd̩*	fsv.	**viþer s.;**

γ) **i förbindelsen ĭ + l**, t. ex.

pɑ̀lɑ̊ɾə	fsv.	**pilare**	*spəl̩*	fsv.	**spil**
sɑ̀lə		**sili**	*spɑ̀l̩a*		**spila**
ʃəl̩		**skil**	*təl̩*		**til;**

[1]) Eldsvåda. [2]) Låsvred.

δ) i förbindelsen ĭ + **n**, t. ex.

fèn̥a	fsv.	**fina**	*sèn̥a*	fsv.	**sina**
jèn̥øm		**ginom**	*spèn̥ə*		**spini**
lèn̥a		**lina** v.	*tæn̥*		**tin;**

ε) i förbindelsen ĭ + **m**: *fæm* sken, skimmer isl. **skim** ock dess denominativ *fèm̥a* glänsa.

Anm. 4. Förlängd vokal har *sìm̥a* simma. Jag anser det emellertid sannolikt, att denna form utgått från en urspr. långstavig form (jfr isl. **svimma**), där vokalen förlängts framför geminata, som förkortats, såsom *klɨ̀m̥a* rspr. **klämma** (se nedan).

Anm. 5. Före ʒ är ĭ förlängt, exempel se ovan mom. A 1. På förbindelsen ĭ + **r** har jag blott ett exempel: *jɛ̀ɪ̯ʏ* fsv. **girugher**, ock här är vok. förlängd.

b) Efter ŏ

α) i förbindelsen ŏ + **r**, t. ex.

bòɪ̯a	fsv.	**bora** v.	*gøɪ̯*	fsv.	**gor**
føɪ̯[1]		**for**	*spøɪ̯*		**spor;**

β) i förbindelsen ŏ + **m**, t. ex.

hòm̥a[2]	fsv.	**'homa**	*sèm̥ər*	fsv.	**somar**
kòm̥a		**koma**	*lèm̥a*[3]		**'loma;**

γ) i förbindelsen ŏ + **v**, t. ex.

klˈøʏ̯[4]	jfr fsv.	**klovi**	*øʏ̯ðɪ̯*	fsv.	**ovir**
lèʏ̯a	fsv.	**lova**	*sèʏ̯a*		**sova.**

c) Efter ў har jag antecknat förlängd konsonant utom i de fall, som nämnas mom. d *β*, *γ*, äfven i *ɣʏ̯ɬ̀dər* ovanläder jfr fsv. **yvir**, *løn̥* isl. **hlynr.**

d) Utom de mom. a—c anförda fallen har pertonerad kons. förlängts, då den följande stavelsen innehåller **u**, **i**:

α) i urspr. kortstaviga feminina subst. på **-ŭ**, som generaliserat casus obliqui; jag har antecknat följande exempel, alla med ŭ även i rotstavelsen:

---

[1]) Fåra (sulcus).

[2]) *hèm̥a də* maka dig, säges åt hästen, då man går upp i spiltan ock vill, att han skall flytta sig åt sidan. Ordet hör väl till isl. **hǫm** f. 'laar på dyr' Fr.$_2$, jfr Rz s. 261.

[3]) Se § 41,$_2$.

[4]) Säck eller annan börda, som är delad så, att en del bäres på ryggen ock en del på bröstet.

flʏ̀gu	fsv.	**flughu**	*tàgu*[3]	fsv.	**-tughu**
rùgu[1]		**rughu**	*fàʏu*		**furu**
smùgu[2]		**smughu**	*nå̀sbúʏu*		**næsburu**
stùgu		**stughu**	*skùʏu*		**skuru;**

Anm. 6. Utom den i detta mom. angivna kategorien kortstaviga fem. är kons. förlängd även i ordet *hùʏu* fsv. **huvuþ.**

β) subst. på **-il,** oavsett om **i**-vok. kvarstår eller genom vokalharmoni övergått till *y;* exemplen äro:

hìmɪl	fsv.	**himil**	*tò̩ŋ̩d̩ʏ̩ʏ̩l*	jfr fsv.	**torþyvil**
spèɉɪl		**speghil**	*tʏ̀ɉʏl*	isl.	**tygill;**

Anm. 7. I *tò̩ŋ̩d̩ʏ̩ʏ̩l* kan kons.-förlängningen vara betingad av ställning i starkt bitonig stavelse.

γ) i adjektiv på **-in, -it** samt part. pret. av starka värb, t. ex.

dùʏɪn	fsv.	**duvin**	*klʏ̀ʏʏ*	jfr fsv.	**kluvit**
lùd̩ɪn		**ludhin**	*jùɉɪ*		**lughit**
bjùd̩ɪ		**budhit**	*skùʏɪn*	fsv.	**skurin**
bùʏɪ		**burit**	*stìɉɪ*		**stighit**
fàʏɪ	jfr fsv.	**farit**	*sùɉɪ*		**sughit**
flʏ̀ɉʏ		**flughit**	*sùʏɪ*	jfr fsv.	**sovit.**
jìʏɪ	fsv.	**givit**			

Anm. 8. Konsonantförlängning synes ha ägt rum även i förbindelsen æ + kons. att dömma av exemplen *fàɉɪn* fsv. **fæghin,** *drèɉɪ* fsv. **dræghit,** *ɻlèɉɪ* fsv. **slæghit.** I förbindelsen **ă** + kons. förekommer förlängning blott i sammansättningar med **-faren.** Såsom ovan nämnts, beror väl detta på ställning i starkt bitonig stavelse (se s. 65). I annat fall hade man väntat kons.-förlängning även i sådana ord som *nå̀ʃɪn, vå̀ʃɪn* fsv. **nakin, vakin.**

Anm. 9. Framför kakuminalt l förlänges vokalen enligt § 49, t. ex. *stùɭɪ* fsv. **stulit.**

2) **perspirerad konsonant** utom efter **a** ock æ (se ovan), t. ex.

bɐ̀k̟	fsv.	**bik**	*mʏ̀ʈʂʏ*	fsv.	**mykit**
drè̩sə	jfr fsv.	**drusi**	*pè̩sə*		**posi**
frè̩sə	rspr.	**fråssa**	*pè̩ʈa*[4]		**'pota**
hubréʈa[4]	jfr fsv.	**hovuþbroti**	*ʃɐ̀p*		**skip**
jɑ̀ʈa	fsv.	**gita**	*ɻlɵ̀k̟*	isl.	**slok**
knè̩pa[4]		**'knopa**	*sprè̩tə*	fsv.	**sproti**
kɵ̀ʈa[4]		**'kota**	*strɑ̀ʈa*	isl.	**strita**
mè̩sə		**mosi**	*strɵk̟*[4]	fsv.	**strok-**

[1]) Ruva.
[2]) Prång, kyffe.
[3]) Järnögla, vari skaklarna äro fästade, se ovan § 44,2.
[4]) Se § 41,2.

tèkˌa	isl.	**þoka**	*vetˌ*	fsv.	**vit**
vìlˌa	fsv.	**vika**	*vètˌa*		**vita.**

Anm. 10. Avvikande utveckling visar pron. *hęˌ* fsv. **hit** (se Schag. Vät. s. 64 f.). I detta ord, som ofta stod svagtonigt, övergick t till ð, som sedan föll (jfr Nor. Aschw. gr. § 266), såsom framgår av formen **hädh** (bonden Hägge i Prytz Gust. I, Sv. landsm. Bih. I, 1 s. 48).

Anm. 11. Av lånord, som inkommit i målet med upptakt, ock första stavelsen kort, ha en del förlängt vokalen, t. ex.

ȧkéd	rspr.	**ackord**	*bą́gatíl*	rspr.	**bagatell**
ȧrá́st		**arrest**	*kȧ̀rbúnkel*		**karbunkel**
ȧpték		**apotek**	*pȧ́raplý*		**paraply;**
ȧgú́sta		**Augusta**			

andra ha förlängt konsonanten, t. ex.

drȧ̀gǫ́n	rspr.	**dragon**	*stȧ̀ʃǫ́n*	rspr.	**station**
sìɣíl		**sigill**	*prédɪkánt*		**predikant.**

§ 52. **Kort vokal har förlängts framför ursprunglig konsonantförbindelse** i åtskilliga fall.

1) **Konsonantförbindelsen övergår i målet till enhetligt ljud:**

a) före **rð, rn, rl** ock antesonantiskt **rt,** vilka i målet övergå till resp. *ɾ, ɳ, l, ʈ,* t. ex.

bǫɾ	fsv.	**borþ**	*jąɳ*	fsv.	**iærn**
jȯ̀ɾə		**giorþe**	*hǫɳ*		**horn**
smȯ̀ɾə		**smorþe**	*kǫɳ*		**korn**
bę̀ɾa		**byrdha**	*ʃʂal*	rspr.	**kärl**
fȧ̀ɾas		**færþas**	*mȧ̀la*		**märla**
bą̀ɳ		**barn**	*vȧ̀ʈa*	fsv.	**varta**
gą̀ɳ		**garn**	*fȯ̀ʈa*		**skiorta;**

Anm. 1. Framför slutljudande **rt** uppträder förlängt **o** i några äldre lånord: *fǫʈ* rspr. **fort,** *kǫʈ* rspr. **kort** s., *lǫʈ* rspr. **lort,** *pǫʈ* rspr. **port;** kort vokal däremot ljudlagsenligt i *køʈ* fsv. **kort** adj., *bøʈ* fsv. **bort** (samt härifrån analogice i *bę̀ʈa* rspr. **borta**).

Anm. 2. Märk *ɧąr* fsv. **karl,** men *ɧȧ̀ɾar* fsv. **karlar,** *ʃʂȧ̀ɾɪŋ* fsv. **kærling.**

Anm. 3. Såsom framgår av exemplen har denna förlängning ägt rum före övergången **ō** → **o**, men efter övergången **ā** → **å.**

b) före **ln, ls,** som i målet övergått till *ɳ, s,* t. ex.

ąɳ	fsv.	**aln**	*bę́sʈɔɣ*	fsv.	**bolster**
fȧ̀ɳa		**falna**	*has*	isl.	**hals**
møɳ		**moln**	*pę̀sa*	rspr.	**pölsa;**

Anm. 4. Före *d* ← **ld** förekommer förlängd vokal blott i *bę̀də* fsv. **bolde** samt *gȧ̀də* gol rspr. 'galde, *mȧ̀də* rspr. **malde,** där den

förlängda vok. är **a**; (*svàḍə* motsvarar rspr. **sväljde** ock beror på analogi efter inf.). För övrigt har man långt *ḍ*, t. ex. *áḍəɾ* al fsv. *alder (se § 37,1), *daḍ* rspr. däld, *maḍ* rspr. mäld, *ʃʂøḍ* rspr. köld, *støḍ* rspr. stöld. På vok. + *t* ← **lt** föreligga blott exempel, där analogiinflytelse från närstående former måste tagas med i beräkningen: *gøt*, *hat* rspr. **gult, halt**, *vat* rspr. **valt**.

Anm. 5. Då det kakuminala l först genom konsonantbortfall kommit i kontakt med gingivalen, har vokalförlängning inträtt före *s* ← l + kons. + **s** att dömma av exemplen *àsiʃʂi* rspr. **Ulvseke** (bynamn) ock *àsbróḍ* älggräs rspr. *älgsbrodd. Före *d*, *t* ← l + kons. + **d, t** förblir vokalen kort. t. ex.

fòḍə	rspr.	följde	*hátn̥*	rspr.	hälften
hàḍas		hälgdags	*jàtə̊*		jälpte
tàḍə		täljde	*tøt*		tolft.

c) före ð + kons., då ð fallit med s. k. ersättningsförlängning i följande fall:

α) i förbindelsen ði i orden

mìːa	jfr fsv.	miþia adj.	*svìːa*	fsv.	sviþia
smìːa	fsv.	smiþia	*vìːa*		viþia
trìːə	jfr fsv.	þriþia	*lỳːa*[1]		*lyþia;

β) i förbindelsen ðl i orden: *sal*[2] jfr fsv. **saþul**, *sàla* fsv. **saþla**, *bèlmáŋ* friare jfr fsv. **biþil**;

γ) i förbindelsen ðn i *stàna* fsv. **staþna** ock *stànɪŋ* städsel fsv. *staþning, *skɾìna* halka fsv. *skriþna;

Anm. 6. I förbindelsen æ, **y** + ðn har däremot ðn → **nn** ock vokalen förblivit kort: *kɾànɪŋ* fsv. **klædhning**, *rònɪŋ*, vanligt namn på avröjd hage fsv. **rydhning**; kort vok. även i *rònə* jfr rspr. **rodna**.

δ) i förbindelsen ðr, i ordet *nàra* fsv. þæn aþra med sms. *àʂtúga* rspr. *arstugan granngården;

ε) i sammansättn. såsom *vòlás*, *vòtɾá*, rspr. **ved-lass, -trä** (jfr § 101,1 b) samt i slutljud i prep. *vø* fsv. viþ.

2) **Konsonantförbindelsen är bevarad i målet:**

a) före **gr** ock oftast före **gl**, t. ex.

fègra	fsv.	fæghra	*nàɣlar*	fsv.	naghlar
hàgra	fgutn.	hagri	*nèɣla*		næghla
màgra	fsv.	maghra	*smàsmɣɣlɾɪɣ*[4]	jfr isl.	smásmygli s.
mɣèɣla[3]		myghla	*tèɣlɾɪɣ*	rspr.	täglig;

[1]) Sämre ull, se ovan § 21, anm. 1.

[2]) Formen beror på invärkan från plur. samt komposita sådana som *sàlmákarə* fsv. **sadhlamakare**.

[3]) Därjämte även *mɣ̀gla;* med förlängt g även *bɣ̀gla* rspr. bögla.

[4]) Knipslug.

b) före **vl** har **a** förlängts, t. ex.

gǡvl·a-út[1]	rspr. **'gavla ut**	*krǡvl·a*	rspr. **kravla**
kǡvl·ə	**kavle**	*rǡvl·a-ȧ́p*[2]	**'ravla upp;**

Anm. 7. I förbindelsen **æ** + **vl** är vokalen förlängd i orden *ʃʂǡvl·ıŋ* trint vedträd av avhuggen gren jfr fsv. **kæfli**, *skrȩ̄vl·a* rspr. **skrävla**, **v** förlängt i *grǡvl·a* gräva, röra rspr. **'grävla**. Efter övriga vokaler ha de flästa exempel förlängt v: *drȉ̄vl·ıŋ* fsv. **'driflinger** lång järnten, som slås in i en vägg, *bȧ̀rgskrȧ́vl·a* bärgskreva jfr fsv. **skriva** s., *skrȍ̄vl·uʏ* rspr. **skrovlig**. (Förlängd vok. har *trȉ̄vl·uʏ* rspr. **trevlig** jfr fsv. **thriflika**.)

c) före **pl, pr, tr, kl** i några fall:

α) före **pl, pr** i orden *ʃʂȧ̀pl·a* gräla, rspr. **'käppla**[3], *stȧ̀pl·a* rspr. **stappla**, *ɔ̀lȧ̀pra* prata, sladdra jfr sv. dial. **slappra** 'mun, som pratar ock slamrar jämt' Rz s. 621;

β) före **tr** har **a** förlängts; jag har antecknat följande exempel:

kl·ǡtra[4]	jfr isl. **klatr**	*smǡtra*	rspr. **smattra**
knǡtra[5]	rspr. **knattra**	*snǡtra*	**snattra**
skvǡtra[5]	**skvattra**	*tǡtra*[5]	**'tattra;**
skvǡtra	**skvattram**		

Anm. 8. Andra vokaler förlängas däremot ej, t. ex. *pȉ̄tra* kvittra fsv. **pitra**, *knȍ̄tra* prata ock skratta rspr. **'knottra**, *kȍ̄tra* kotte rspr. **'kottra**, *pȕ̄tra* rspr. **puttra**.

γ) före **kl**; exemplen äro

bȩ̄kl·as[6]	rspr. **'becklas**	*sprȧ̀kl·uʏ*	rspr. **spräcklig**
bȩ̄kl·ut[7]	**'becklugt**	*kǡkl·a*	**kackla**
hȩ̄kl·a	**häckla**	*rǡkl·a*	**rackla**
ʃʂrǡkl·a	**kräckla**	*ȧ̀rtȧ́kl·a*	**avtacklad;**

d) före **s** + **t, l, n** i enskilda fall:

α) före **st** i orden

gǡst	rspr. **gast**	*knǡstra*	**knastra**
knȧ́stɔ̀ʏ	**knaster**	*plȉ́stɔ̀ʏ*	**plister**

[1]) I uttrycket *gȧ́vl·a-út vȧ̀rmən* lämna dörrarna öppna ock därigenom släppa ut värmen.

[2]) Riva upp t. ex. garn, rabbla upp, no. dial. **ravla** i samma bet. Aas., jfr Rz s. 520.

[3]) Däremot med kort vok. *ʃʂȧ̀bl·a* rspr. **käbbla**. Jfr Thurman Parg. § 11 anm.

[4]) Smattra, jfr no. dial. **klatra** bl. a. 'klapre' Ross.

[5]) Prata ock skratta.

[6]) Opers. v. gå motigt.

[7]) Motigt adv.

tɑ̄st rspr. **test** *tyst* rspr. **tyst**
flʏ́stəɾ **fluster** *tɑ̄tɾɑ́st* jfr isl. **þrǫstr;**

Anm. 9. Om *dɑ̄st* fsv. **dǣst**, där den långa vok. uppkommit genom kompromiss mellan **dæst** : **dēsta** se Nor. Sv. etym. s. 14 f. I *ost* isl. **ostr** har vok. förlängts, såsom framgår av det slutna ω-ljudet, men sedan förkortats.

β) före **sl** i orden *tɾɑ̀ɻla* rspr. **trassla** (jämte *tɾɑ̀ɻla*) och *ɨdɪ́ɻla* rspr. **idissla;**[1]

γ) före **sn** i ordet *tɑ̀sna* falna ut om glöd, dial. **tassna** (om detta ord se Grip Sv. landsm. XVIII. 4 s. 29).

Anm. 10. Vokalförlängningen framför de i mom. a—d nämnda konsonantförbindelser anser jag vara förorsakad dels av vokalernas olika disposition för förlängning — om jag får så uttrycka mig — vilken är störst hos **a**, dels av konsonantförbindelsernas beskaffenhet, av deras benägenhet att, då de följas av vokal, föras över till samma stavelse. Vok.-förlängningen sammanhänger sålunda på det närmaste med stavelsedelningen, i det den inträtt, då stavelsen blivit öppen, t. ex. *mɑ̀-gra*, *stɑ̀-pɬa*, *smɑ̀-tra*, *hɑ̀-kɬa*, *knɑ̀-stra*. Vad beträffar sådana ord som *gɑ̄st* rspr. **gast**, *tyst* rspr. **tyst**, är det möjligt, att vok. förlängts i tvåstaviga former såsom *gɑ̀star*, *tɏ̀sta*, varifrån den långa vokalen analogice införts i enstaviga former.

e) före **m** + kons. i några ord: *sɑ̄ms* rspr. **sams**, *sɑ̀mrə*, *sɑ̄mst* rspr. **sämre, sämst** (däremot *nɑ̀mrə*, *nɑ̄mst* fsv. **næmbre, næmpster**). *rɑ̀mja* skrika om kattor isl. **remja**, *tɑ̀mja* fsv. **tæmia;**

Anm. 11. Före **nj** har vok. förlängts i *grɑ̀nja* fsv. **grænia.**

Anm. 12. Före **rm** har äldre kort vok. förlängts i *orm* fsv. **ormber**, såsom synes av det slutna ω-ljudet, men sedan förkortats före kons.-grupp.

§ 53. **Kort huvudtonig vokal förlänges före geminata**, som förkortats, i några fall:

1) före slutljudande **rr** i orden

dɵ̄r fsv. **dyrr** *stɑ̄r*[3] isl. **stǫrr**
fɵ̄r isl. **fyrr** *tɵ̄r* **þorr;**
mɑ̄r[2] **merr**

Anm. 1. Ej hithörande är ordet *sɑgɑ́r* rspr. **cigarr**, som inkommit i målet med lång vokal.

2) före **mm** i orden *kɬɑ̀ma* klämma mlt. **klemmen**, *fɑ̄mas* fsv. **skæmmas**, jfr **kläma, skämes** hos Schroderus (se Grip Sv. landsm. XVIII. 4 s. 15), samt möjligen *sɪ̀ma* isl. **svimma;**

[1]) Blott kort vok. i *rɑ̀ɻla* rspr. **rassla**, *tɑ̀ɻla* rspr. tassla.
[2]) Av skm:s form framgår ej, om den motsvarar isl. **marr** eller **merr.**
[3]) Carex. *stɑ̀rblɬɪ́n* starrblind, är väl lån från mlt. **star-blint.**

3) före **nn** i *lùna* 'vindspel för skaften i en väfstol', om detta ord, såsom jag förmodar, sammanhänger med isl. **hlunnr**, *mỳnn* rspr. **mynning**, *nùna* rspr. **nunna**;

4) före **dd** i *ɔ̀lə̀da* (jämte *ɔ̀lə̀ða*) rspr. **sladda**. Med lång vokal **slad, slada** finnes ordet även i Sparrsätra, Vaksala, Fundbo (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.);

5) före **pp** i *ʃʂìpskód* rspr. **kippskodd**.

Anm. 2. Måhända äro de i mom. 2—5 nämnda fallen ej ljudlagsenliga; orsaken till vok.-längd är mig dunkel.

Anm. 3. Kort vok. + lång kons. i rspr. motsvaras i skm. av lång vok. + kort kons. även i några yngre lånord näml. *kapút* rspr. **kaputt**, *klanét* rspr. **klarinett**, *salvét* rspr. **servett**.

Förkortning av vokal.

§ 54. **Lång vokal förkortas före lång konsonant, som står i slutljud eller följes av vokal, som var obetonad**, t. ex.

blo̱t	isl.	**blátt**	*na̱t*	isl.	**nátt**
dra̱t	jfr isl.	**dráttr**	*ny̱t*		**nýtt**
gro̱t	isl.	**grátt**	*ɔ̀la̱t* s.	rspr.	**slätt**
gl·o̱t	rspr.	**glott**	*sø̱t*	isl.	**sætt**
mø̱t	isl.	**mætt**	*stórz̨*		**størri**.

Här må även nämnas formerna *bʏn* isl. **býinn**, *fʏn* isl. **sjóinn**, *snʏn* isl. **snjóinn**, *skʏn* isl. **skóinn**, *ta bʏs* rspr. till **byss** (däremot egendomligt nog *ta fʏs* analogice efter *fʏ* rspr. till **sjöss**).

Anm. 1. Före bitonig vokal i följande stavelse bevaras i regeln vokallängden, ock den långa kons. förkortas, t. ex. *dò̱tər* isl. **dóttir**, *ɔ̀la̱ta* äng isl. **slátta**, *stè̱ta* stätta isl. 'stétta (fakt. **stett**), *rə̱t-ə̱p* jfr isl. **rétta**, *hə̀sʃa̱ta* rspr. **Hårslätta** gårdsnamn, sammansättning med isl. **slétta** 'jævn flade slætte' Fr.$_2$. Genom analogi från part. pret. uppträder kort vokal i preteritiformer sådana som *fò̱də* isl. **fødda**, *mò̱tə* isl. **mótta**.

Kort vokal emot regeln hava vidare *ò̱ta* isl. **ótta**, *ò̱ta* isl. **átta**, *fʉ̱tə* jfr isl. **sétti**. Om dessa ord se Lindgr. Btr. gr. § 69 anm. 1, Nor. Aschw. gr. § 304 anm. 3.

Anm. 2. På analogi efter tvåstaviga former bero adj. sådana som *rə̱t* isl. **réttr**, *ɔ̀la̱t* isl. **sléttr**.

§ 55. **Lång vokal förkortas före enkel konsonant, som blir förlängd**, i några fall:

1) **i starkt bitonig stavelse**; jag har antecknat följande exempel:

bɨ̀anmódˌ[1] jfr isl. **móðr** *òktóbər* rspr. **oktober**

hànˌlóvə **lófi** *ɔlìpˈgrómˌ*[2] jfr isl. **gróm**

lɛ̀lóvə jfr fsv. **ladhu-loe** *hádaátər* rspr. **hädanefter**;

I orden *hànˌlóvə*, *lɛ̀lóvə* har kompositionsformen segrat; simplex heter nu *lòvə*. *ɔlìpˈgrómˌ* däremot var ej tillräckligt vanligt för att utränga simplexformen *grɔm* grums.

Anm. 1. Konsonantförlängning har ägt rum i starkt bitonig stavelse även efter kort vokal, t. ex. sammansättningar med **-faren** *ùtfárɨn* m. fl., (se s. 65), *bàrbáka* rspr. **barbacka**, *sɔ̀lˈbádˌ* rspr. **solbadd**. Exemplen äro emellertid ej så talrika, då konsonantförlängning i förbindelsen kort vok. + kort kons. i huvudtonig stavelse äger rum i så många fall ock betingas av andra faktorer.

2) **i ursprungliga sammansättningar** är **i kompositionsfogen** konsonanten förlängd i sådana ord som *tràtːɨ* rspr. **trettio**, *ʃùtːɨ* rspr. **sjuttio**, *ʃùtːon* rspr. **sjutton**, *nìtːɨ* rspr. **nittio**, *nìtːon* rspr. **nitton**, *bìtːɨ* rspr. **bittida** mlt. **bi tiden**, *fàtːɨy* rspr. **fattig** isl. **fátøkr**;

3) **i enklitiska ord** efter på starktonig vokal slutande ord är den uddljudande kons. förlängd ock det föregående ordets vok. förkortad[3], t. ex. *pó-mə* rspr. **på mig**, *pó-də* rspr. **på dig**, *má-mə* rspr. **med mig**, *bálˈga-á-sə*[4] rspr. **ˈbälga i sig**, *tá-mə hɛ̀lˈə* rspr. **ta mig håle** (svordom), *tró-mə* rspr. **tro mig**;

4) i enskilda ord: *bíbˈl* rspr. **bibel**, *fábɛ̀lˈ* **skrock** rspr. **fabel**, *gròna* rspr. **gråna** isl. **grána**, *prɨsís* rspr. **precis**, *ròva*[5] rspr. **rova** mlt. **rove**, *strò̜a* fsv. **strõia**.

Anm. 2. I olikhet med rspr. bevarar skm. vokallängd före **m**, t. ex.

jɛ̀ma	isl.	**geyma**	*tìma*	isl.	**timi**
ìma	jfr isl.	**im**	*tɔm*		**tómr**
rɨm	isl.	**rim**	*tɔ̀ma*		**tøma**
slɨm	mlt.	**schûm**	*ɔm*	fsv.	**ømber**.

Undantag göra *hɨ̀am* isl. **heim**, *hɨ̀ma* isl. **heima**, *hàman* rspr. **hemman**. Orden *blˈòma* isl. **blómi**, *ramˌ* isl. **rúm** bero väl på inflytande från rspr. Så väl även *fátːɨdóm*, *ùndóm* jämte *-dɔm* rspr. **fattig-**, **ung-dom**.

[1]) Trött i benen; isl. **móðr** 'træt, udmattet' Fr.$_2$.

[2]) Grums, som vid slipning samlas i sliphon.

[3]) Jfr Nor. Ark. VI, s. 329 not.

[4]) Äta eller dricka glupskt.

[5]) En svag möjlighet finns, att detta ord påvärkats av sammansättningen *dɔ̀róvər* 'rovor, som kokats mycket länge' rspr. **ˈdödrovor**. Ordet synes emellertid knappast vara tillräckligt vanligt för att segra över den ytterst vanliga simplexformen.

§ 56. **Lång vokal förkortas oftast före konsonantgrupp**, t. ex.

bó̜ɧ̊ɔ̀r	isl.	**bókr**	*ɔ̀lo̜ks*	rspr.	**slogs**
nát̜ɔ̀r		**nætr**	*skò̜ksfrún*		**skogsfrun**
grɔ̀mt̜uɣ[1]	jfr dial.	**grīma**	*lí̜ɧ̊-sə*[5]		**likt sig**
flɛ̀sɧ̊a[2]	jfr isl.	**flís**	*hɔft*[6]	jfr isl.	**hóf**
rɛ̀sɧ̊a[2]		**hrís**	*jépǹ̥*	fsv.	**gøpn**
brò̜ska	rspr.	**brådska**	*hùsbónd̥ə*	rspr.	**husbonde**
íspɔɣkérv[3]	jfr isl.	**í-spen**	*rùnstɪ́an*		**runsten**
frɑ̀nlɑ́ɧ̊sə[4]	jfr rspr.	**avlägse**	*tìnlɑ́du*[7]	jfr fsv.	**tinde**
dro̜ks	rspr.	**drogs**	*ùrvɑ́dər*[8]	rspr.	**urväder.**

Anm. 1. Vokallängd (äldre och yngre) är bevarad dels framför vissa konsonantförbindelser, nämligen

1) **st**, t. ex.

dìstɪɣ	fsv.	**disaþing**	*prɔst*	mlt.	**prôst**
klɛ̀stra	mlt.	**klîsteren**	*jústɔ̀r*	jfr isl.	**ljóstr**
høst	fsv.	**høster**	*pust*	mlt.	**pûst**[9]
klɛ́stɔ̀r		**kløster**	*plɛ́stɔ̀r*		**plåster;**

2) **sk** i orden *pɑsk* jfr isl. **páskar**, *tʏsk* tysk jfr isl. **þýðiskr** (däremot är vokalen kort i ordet *snɔsk* ansikte, **k**-avledning på dial. **snōs** se nedan);

3) **sl.** De exempel jag anteckat äro: *ɳɪ̀ɔ̀la* gnissla jft isl. **gnista**, *mʏ̀ɔ̀la* vissla (se ovan § 24), *sʏ̀ɔ̀la* isl. **sýsla**;

dels oberoende av efterföljande konsonanter (oftast betingas längden av analogi), så i orden:

dɑ̀ɣ'srán̥[10]	rspr.	**'dagsrand**	*fùklɛɣ*	rspr.	**sjuklig**
hɔ̀ɣ'fɑ́ɛɣ		**högfärdig**	*ɔ̀lɑɣ'smɑ́l*		**slagsmål**
dɔ̜̀ft		**döpt**	*tɑ̀lhɔɣ'sn̥*[12]		**'tillhågsen**
ʧɔ̜̀ftə		**köpte**	*tɑ̀lt̜ɑɣ'sn̥*		**tilltagsen.**
rɑ́ksǹ̥[11]	jfr isl.	**rák**			

Anm. 2. Framför den sekundära förbindelsen **rt**, som → *ʈ*, har **y** förkortats i ordet *fʏ̀ʈə* rspr. **fyrtio**, æ bevarats långt i *lɑ̀ʈ* lärft fsv. **læript.**

[1]) Glåmig, strimmig i ansiktet. Jfr Rz s. 212.

[2]) Se ovan § 17.

[3]) Ett slags fläskkorv, isl. **i-spen** 'a kind of sausage filled with lard and suet'. Vigf.

[4]) Aflägse.

[5]) I uttrycket *varɔa lí̜ɧ̊-sə!* var det tänkbart!

[6]) I uttrycket *pɑ̆n hɔ̜̀ft* på en höft.

[7]) Lada, där tionden förvaras, jfr Nor. Aschw. gr. § 180,4.

[8]) Jämte *ùrvɑ́dər*.

[9]) Vok. dock förkortad i *ò̜sta* hosta isl. **hósta**, om *o̜st* isl. **ostr** se ovan § 52 anm. 8.

[10]) Jämte *dɑ̀ksrán̥* morgongryning.

[11]) Se § 39,2.

[12]) Hågad.

Anm. 3. Kvantitetens förhållande till akcenten.

1) Stavelse, som har fortissimus, är i regeln lång, t. ex. *jay* rspr. **jag**, *tala* rspr. **tala**, *begrípa* rspr. **begripa**, *tända* rspr. **tända**.

Undantag: a) fortissimusstavelsen halvlång har ordet *íntə* rspr. **inte**, då det i betyd. 'nej' står såsom svar (i utropsform på en fråga); b) fortissimusstavelsen kort ha *ó* rspr. **ock** (= också), står alltid efter sitt huvudord, t. ex. *hán ó* rspr. **han ock** samt *endó* rspr. **ändock**, *hay ˌ kom endó* rspr. **han kom ändå**, *tro-á* rspr. **tror jag** i fraser sådana som *han a dǫ́ tro-á* rspr. **han är död tror jag**, *fɔʂtá* ← **förstår jag**, *hon a fúl fɔʂtá* rspr. **hon är sjuk förstår jag**.

Då ett ord kommer i mindre betonad ställning, reduceras kvantiteten på samma gång som trycket, så att lång vok. eller kons. blir halvlång, halvkort eller helkort i satsen. Detta gäller emellertid icke blott »tvåstaviga enkla ord med enkel klanglös konsonant mellan vokalerna ock grav akc. i rspr.» (Leffler Skm:s akc. s. 5, jfr även s. 20) utan även tvåstaviga ord med pertonerad kons. mellan vokalerna ock flerstaviga ord ock utgör, som Tiselius redan påpekat (Ark. XVI s. 316, 317) ingen avvikelse från rikskspråket.

2) Stavelse, som har semifortis, är i allmänhet lång, t. ex. *dalmás* rspr. **dalmas**, *ɛ́vəntýr* rspr. **äventyr**, *fárfɪnspáls* rspr. **fårskinnspäls**.

Leffler a. arb. angiver genomgående ord av samma akc.-typ, som de två senare exemplen såsom havande första stavelsen starkt bitonig ock halvlång. För min del anser jag det vara riktigare att beteckna ifrågavarande stavelse såsom lång. Halvlängd förekommer visserligen även, men, så vitt jag kunnat iakttaga, blott då semifortis på samma gång utbytes mot semilenis.

2) Vokalerna i svagtoniga stavelser.

a) Kvaliteten.

ĭ, ĕ.

§ 57. **Äldre ĭ, ĕ → skm.** *ɪ* **i följande fall:**

1) **i vissa böjningsändelser,** då föregående stavelse ej innehåller **y**

a) av subst., vilkas stam slutas på **g**-ljud, **k, sk,** som i skm. övergått till resp. *ɻ, ɟ, ʃʂ, ʃ*, även i den suffig. artikeln, t. ex.

bǫ̀ɻ	fsv. **boghi**	*hàlmhálɻ*[1]	dial. **hälge**
gàlɻ	**galghe**	*hàɻ*	fsv. **haghi**

[1]) Halmkärve, se Rz s. 281.

lɔ̀ɲ	fsv.	**loghi**	*brɔ̀ʧɛ*[1]	rspr.	**'bröke**
mɑ̀ɲ		**maghi**	*mɑ̀rʃɛ*	fsv.	**mærke**
drɑ́ɲʃɪ̀ɲ		**drængin**	*rɔ́ʧɛ̀ɲ*		**rokkin**
vɑ́ɲɪ̀ɲ		**væghin**	*bɑ̀ʃɛ*		**buske**
vɛ́ɲɪ̀ɲ		**væggin**	*fɪ́ʃɪ̀ɲ*		**fiskin**
bɑ̀ʧɛ		**bakke**	*flɛ́ʃɛ̀*		**flæskit;**

b) i ändelsen **-in** (mask. ock fem.), **-it** av part. pret. ock adjektiv, t. ex.

fɔʂúpɪn	rspr.	**försupen**	*bùndɪ*	fsv.	**bundit**
ɔlɛ̀ɲɪn	fsv.	**slæghin**	*skrɪ̀vɪ*		**skrivit**
stʉ̀lɪn		**stulin**	*gɑ̀lɪ*		**galit** adj.
bɪ̀tɪ		**bitit**	*dʉ̀vɪn*		**duvin**
brʉ̀nɪ		**brunnit**	*lʉ̀dɪn*		**ludhin.**

Anm. 1. Adjektiven **liten, kristen** hava blott formerna *lɪ̀tɳ* neutr. *lɪ̀tə, krɪ̀stɳ -ə;* övriga adj. på **-en** (i rspr.) med stamslut på **t, d** samt adj. på **-sen** vackla mellan *-ɪn* ock *-ɳ* i mask. ock fem. ock *-ɛ* ~ *ə* i neut., t. ex.

mʉ̀ltɪn	l.	*mʉ̀ltɳ*	rspr.	**multen**
jɪ̀stɪn	»	*jɪ̀stɳ*		**gisten**
lʉ̀dɪn	»	*lʉ̀dɳ*		**luden**
hɔ̀ɣ'kɔ́mɛsɪn[2]	»	*hɔ̀ɣ'kɔ́mɛsɳ*		**'hog-komsen**
ɪ̀hɔ́lɛsɪn[3]	»	*ɪ̀hɔ́lɛsɳ*		**'ihållsen**
tɑ̀ljɑ́ŋɛsɪn[4]	»	*tɑ̀ljɑ́ŋɛsɳ*		**'tillgängsen**
trɑ̀sɪn[5]	»	*trɑ̀sɳ*		**'träsen;**

2) **i avledningsändelser**

a) av adjektiv på **-ig, -lig** ock **-isk**, t. ex.

mɑ̀ʧtɪy	rspr.	**mäktig**	*rʏ̀ɔlɪy*	rspr.	**ryslig**
vɪ̀ʧtɪy		**viktig**	*skɑ̀mtɪy*[6]		**skamlig**
dɑ̀lɪy		**dålig**	*tʏ̀dlɪy*		**tydlig**
fɑ̀lɪy		**farlig**	*mɔ́dɪsʃ*		**mordisk**
ɔ̀rɪ́mtɪy		**orimlig**	*ʊ̀ndərjɔ́dɪsʃ*		**underjordisk;**

Anm. 2. Åtskilliga adj. på **-ig** ock **-lig** hava i skm. biformer på *-ɪn*, motsvarande fsv. **-ighin**, t. ex. *ɑ̀ndɑ̀ʧtɪn* ivrig i arbete, jfr rspr. **andäktig**, *fɑ̀lɪn* rspr. **farlig**, *rʏ̀ɔlɪn* rspr. **ryslig**.

[1]) Bråte, skräp, se Grip Sv. landsm. XVIII. 4 s. 18.
[2]) Minnesgod.
[3]) Ihärdig.
[4]) Tillgänglig, vänlig.
[5]) Trånande, avtynande om djur se § 39,2.
[6]) Även i betyd. 'skamsen'.

Anm. 3. Ändelsen **-lig** är i skm. ganska produktiv. Åtskilliga adjektiv med denna ändelse förekomma utan motsvarighet i rikssspråket, t. ex.

hȯ̰vlʏ [1]	rspr.	***hovlig**	*ȯ̰vɪ̈atlʏ* [4]	rspr.	***ovetlig**
ȯpfɪ̰ntlʏ [2]		***uppfintlig**	*vɪ̈atlʏ* [4]		***vetlig**
på̰hɪ̈tlʏ [3]		***påhittlig**	*vɑ̀ʃslʏ* [5]		***växtlig.**

b) av subst. på *-ɪl* fsv. **-il**, rspr. **-el**, där **l** är gingivalt ock rotstavelsen ej innehåller **y**, t. ex.

gȧ̰fɛl	rspr.	**gaffel**	*pȧ̰ndɪl*	rspr.	**pendel**
grɪ̀fɛl		**griffel**	*ʧɪ̀tɪl*	fsv.	**kætil**
hɪ̀mɪl	fsv.	**himil**	*spɪ̀ndɪl*	jfr fsv.	**spinnil**
mɛ̀ʝsɪl	rspr.	**mejsel**	*spɑ̀ʝɪl*	fsv.	**speghil**
pɑ̀rvɪl		**parvel**	*tȧ̰fɪl* [6]		***tuffil;**

Anm. 4. Undantag. Fsv. **-il** → skm. *-əl* i ordet *ʝɑ̀vəl* fsv. **diævil**, yngre biform till **diævul.**

c) av subst. på **-ing, -ning**, t. ex.

gɑ̀nɪŋ	rspr.	**galning**	*ʧɪ̀nɪŋ*	jfr rspr.	**tinning**
klɛ̀dnɪŋ		**klädning**	*lɪ̀nɪŋ*	rspr.	**linning**
ʧɑ̀rɪŋ		**käring**	*rɪ̀ŋnɪŋ*		**ringning**
knȯ̀sɪŋ [7]		***knosing**	*vɛ̰̀knȯ̰́lʏŋ* [8]		***vedknoling;**

d) av subst. på **-en**, om stammen slutar på **g**-ljud, som → skm. *ʝ*, så i ordet *bérʝɛ̰̀n* rspr. **borgen.**

§ 58. **Äldre ĭ, ĕ → skm. *ʏ* genom vokalharmoni, då den föregående stavelsen innehåller y** i följande fall:

1) **i böjningsändelser**

a) av subst. även i den suffig. artikeln, t. ex.

ʧʏ̀fʏ	mlt.	**küffe**	*mʏ́ʝʏ̰̀n*	rspr.	**myggen**
stʏ̀ʧʏ	rspr.	**stycke**	*rʏ́ʝʏ̰̀n*		**ryggen**
ʏ̀rʧʏ		**yrke**	*tʏ́nʏ̰̀*		**tyget;**

b) av adj. samt part. pret. av starka värb av 2:dra avljudsklassen, vilka genom analogi från infin. fått *ʏ* i rotstavelsen, t. ex.

ʏ̀pʏn	fsv.	**ypin**	*brʏ̀tʏ*	fsv.	**brutit**
mʏ̀ʧʏ		**mykit**	*frʏ̀sʏn*		**frusin**

---

[1]) Hofsam. [2]) Uppfinningsrik.
[3]) Samma betyd. som föreg. ord.
[4]) Medveten ock omedveten, mäst om brott ock synd.
[5]) Fruktbar.
[6]) Stor ock grov karl.
[7]) Knubb, jfr sv. dial. **knose**, Rz s. 339.
[8]) Vedknubb, jfr sv. dial. **knūla** knöl, Rz s. 339.

klʏvʏn	fsv. **kluvin**	*krʏpʏ*	fsv. **krupit**
knʏtʏ	**knutit**	*smʏgʏ*	**smughit.**

Anm. 1. I pret. av svaga verb får ändelsen ej **y**-vok. t. ex. *klʏftə* rspr. **klippte**, *lʏftə* rspr. **lyfte.**

2) **i avledningsändelser**

a) i *-ʏl* fsv. **-il**, rspr. **-el** vid subst. med akc. 2, t. ex.

flʏgʏl	fsv. **fløghil**	*nʏkʂʏl*	fsv. **nykil**
grʏpfʏl[1]	rspr. **'gryffel**	*skʏfʏl*	rspr. **skyffel**
lʏmmʏl	**lymmel**	*slʏŋgʏl*	**slyngel;**

Anm. 2. I detta fall förekommer fakultativt *-ɪl*, t. ex. *lʏmɪl*, *nʏkʂɪl*, *slʏŋgɪl*. Blott med *-ɪl* har jag hört *pʏsɪl* pys rspr. **'pyssel** ock *pʏrɪl* rspr. **'pyrrel** i samma betyd.

Anm. 3. Subst. med akc. 1 få ej *ʏ* i ändelsen, utan *-əl* eller *l̥*, om 1 är gingivalt, *s* om det är kakuminalt, t. ex. *blʏgl̥sl̥* rspr. **blygsel**, *prʏyəl̥* rspr. **prygel**, *jʏkl̥gl̥* rspr. **gyckel.**

b) i **-ig, -lig** i adj. *vidlʏftʏ* rspr. **vidlyftig**, *skʏldʏ* rspr. **skyldig**, där rotstavelsens **y** är kort, däremot *tydlɪʏ* rspr. **tydlig.**

Anm. 4. På regressiv vokalharmoni beror **y**-vok. i första stavelsen av ordet *stʏgbʏglar* rspr. **stigbyglar.**

Anm. 5. Om vokalharmoni **i** → **y** i fsv. i några få urkunder se Nor. Aschw. gram. § 138.

§ 59. **Äldre ĭ, ĕ → skm.** *a* **i några fall:**

1) ĭ → *a* **i best. plur. av ord av typen präst, -er, -erna,** t. ex.

prɑstɑn̥ər	jämte *prɑstənɔr*	fsv.	**præstinir**
grɪsɑn̥ər	» *grɪsənɔr*		**grisinir;**

samt i superlativändelsen *-ast(a)* rspr. **-ast(e),** t. ex.

grɑn̥ast	jfr rspr. **grannast**	*stɑrkast*	fsv. **starkister**
fɪn̥ɑsta	**finaste**	*stʏvɑsta*	jfr rspr. **styvaste.**

Anm. 1. Då semilenis i den trestaviga formen faller på ultima, uppträder *ə* för *a*, t. ex. *fɪn̥əstɑ̨*, *stʏvəstɑ̨*.

Anm. 2. Jämte *-ast* förekommer även, ehuru mindre ofta, *-ɪst*, t. ex. *grɑn̥ɪst*, *stɑrkɪsta*.

2) äldre ĕ motsvaras av skm. *a* **i förstavelserna be-, re-,** t. ex.

bəfɑ́lə	fsv. **befalla**	*bəhǫ́va*	fsv. **behøva**
bəgrɪ́pa	**begripa**	*ragɑ́l*[2]	rspr. **regal**
bəɡ̊ɑ́ra	mlt. **begeren**	*rəɡ̊ɑ́ra*	fsv. **regera**
bəhɔ́lə	fsv. **behalda**	*rəkrʏ́t*	rspr. **rekryt;**

Anm. 3. Av ord med förstavelsen **ge-** har jag antecknat med *a*-ljud *jamɪ́n* rspr. **gemen**, med ɪ ordet *jɪsɑ́l* rspr. **gesäll.**

[1]) Liten pojke.

[2]) Utmärkt.

Anm. 4. Rspr. i motsvaras av skm. *a* i förstavelse i några lånord:

sagȧr	rspr.	**cigarr**	*sarap*	rspr.	**sirap**
ʃáfaɲjár		**chiffonier**	*saráṭlɣ*		**siratlig**
ópsteɲát		**obstinat**	*spaiȯn*		**spion**
pravát̠ə		**privet**	*spatȧ́l*	fsv.	**spital.**

Anm. 5. En motsatt utveckling mot den i föregående anm. nämnda, sålunda ĕ → ĭ, har ägt rum i förstavelse i andra lånord:

fibərári	rspr.	**februari**	*risȯ́n*	rspr.	**reson**
sidéra		**cedera**	*siɟvíst*[2]		**sekvester**
simȯ́niər[1]		**ceremonier**	*krúmulúr*		**krumelur.**
prisís		**precis**			

Anm. 6. Rspr. i (i) → skm. *j* i förbindelsen i + vokal i orden

vàɲjélјum	rspr.	**evangelium**	*matýrјa*	rspr.	**materia**
kurјȯ́s		**kuriös**	*mùrјán*		**morian.**

Anm. 7. *a* utan motsvarighet i rikssprået förekommer på grund av bokstavstrogen utläsning i orden *pasálm* rspr. **psalm** och *pasáltarə* rspr. **psaltare.**

§ 60. **Äldre ĭ, ĕ → skm.** *ɛ* **framför kakuminalt l,** nämligen

1) såsom svarabhaktivokal före **l,** t. ex.

fȯ́ɣɛ̀l	fsv.	**foghil**	*náɣɛ̀l*	fsv.	**naghil**
háɣɛ̀l		**haghil**	*táɣɛ̀l*		**tungel;**

2) vid andra subst. på **-el,** där l är kakum. (se nedan § 118 anm. 3), t. ex.[3]

kákɛ̀l	rspr.	**kakel**	*máɣɛ̀l*	rspr.	**mangel**
ʃʂábɛ̀l		**käbbel**	*skrámɛ̀l*		**skrammel;**

3) i sammansättningar med **gammal-,** där a → e → *ɛ*, t. ex. *gámɛlprósta* gammelprosten, *gámɛljánta* gammal mö. Jfr ä.-nsv. **gammelmodig, gammeldags.** Serenius ordb. 1741;

4) före *l* ← r i *kadávɛl* rspr. **kadaver** och *podáɣɛl* rspr. **podager.**

§ 61, **Äldre ĭ, ĕ → skm.** *u* **genom vokalharmoni,** om föregående stavelse innehåller ŭ, i några få fall:

1) i böjningsändelser, då stammens slutkons. är oförändrad

a) av svaga mask. subst. Jag har antecknat exemplen *brugámu* fsv. **bru|gumi,** *gùbu* rspr. **gubbe,** *stùbu* fsv. **stubbe,** *tùtu* (lin)tått isl. 'tutti[1] jfr rspr. **tåtte** (däremot *bùʃi* buske enl. § 57,1 a);

b) i den suffigerade artikeln av det neutr. subst. *rámu* rspr. **rummet,** där stammen slutar på labial; däremot *lúgnə* rspr. **lugnet.**

[1]) Användes mäst i betydelsen 'vidskepliga bruk'.

[2]) Jämte *saɟvíst.*

[3]) Om vacklan mellan *u* : *ɛ* efter **u** i rotstav. se § 61,2.

[4]) Se v. Friesen Germ. med.-gem. s. 96.

Anm. 1. Genom progressiv vokalharmoni anser jag ändelsens **-u** ha uppkommit även i ordet *gùgu* interj. 'ack om, Gud give' i fraser sådana som *gùgu haɣ⌣kóm* ack om han kom! Jag antar, att *gùgu* ← **guþ ge**[1] som → **gugge**[2] → *gùgu*. Björklingemålet har *gùɟə*.

2) i avledningsändelsen **-el,** då l är kakum., t. ex. *drúmuˡ* rspr. **drummel,** *grúbuˡ* rspr. **grubbel,** *múmuˡ* rspr. **mummel,** *húmuˡ om dúmuˡ* jfr rspr. **huller om buller.** Samma uttryck även i no. dial. **hum'l aa dum'l** 'hulter til bulter'. Ross.

Anm. 2. För *-aˡ* höres emellertid ofta *-əˡ* i hithörande ord, t. ex. *grúbəˡ*, i synnerhet i ord, där stammen ej slutar på labial, t. ex. *kúkəˡ* rspr. **kuckel.**

Anm. 3. Äldre **e** → **ŭ** i mellanstavelse i ordet *sútanéra* välbärgad rspr. **soutenerad.**

Anm. 4. På regressiv vokalharmoni beror *u*-vokalen i första stavelsen av ordet *stulúku*, en form som förekommer jämte *stəlúku* rspr. 'stiglucka kyrkogårdsdörrar med överbyggnad och av äldre konstruktion.[3]

§ 62. **Äldre ĭ, ĕ → skm. ə i de fall, då ĭ, ĕ icke enligt §§ 57—61 övergå till annan vokal.** De viktigaste fallen äro:

1) **i böjningsändelser**

a) av subst., vilkas stam icke slutar på **g, k,** som förmjukats, och icke innehåller **y** eller **u.**

α) svaga mask, t. ex.

gràn̆ə	fsv.	**granne**	*skàtə*	fsv.	**skati**
hàrə		**hari**	*mànə*		**mane;**

hit hör en grupp ord, som i nsv. bytt genus och blivit feminina:

òŋə ånga	fsv.	**ange**	*skòlə*	fsv.	**skole**
gàlə		**galle**	*skùgə*		**skugge**
frèsə[4]	ä.-nsv.	**frosse**	*ʃʂànə*		**kiærne**
mìnsðátə[5]	jfr isl.	**biti**	*ɣɕsə*		**yxe**
pànə	fsv.	**pænne**	*vànə*		**vani**
skàdə		**skaþi**	*smùlə*	jfr. isl.	**moli;**
skàrə		**skari**			

[1]) Jfr 'Gudh gee han wille blii', bonden Hägge i Prytz Gust. I, s. 48.

[2]) Formen **gugge** förekommer i Stafby, Länna och Faringe (enligt Uppl. landsm.-för:s saml.). **Guggi** i Br.-skr. 1697 UFmT. IV, s. 329.

[3]) Enligt de uppgifter, jag erhållit, bestodo dörrarna av två horisontala luckor, av vilka den övre sköts upp; den nedre hade man att kliva över; denna anordning var för att hindra kreatur att komma in på kyrkogården. Nu äro luckorna ersatta av portar eller grindar, men *stulúku* kvarstår såsom benämning på den överbyggda ingången.

[4]) Så i Linds ordb. 1749. [5]) Minnesbeta.

β) neutra även i den suffig. arrikeln, t. ex.

fl'ɛ̀tə	rspr.	flöte	*bó̜l'ə̀*	fsv.	borþit
rɛ̀tə[1]		'röte	*hó̜ŋə̀*		hornit
bɑ̜́ŋə̀	fsv.	barnit	*jú̜sə̀*		liusit;

hit hör även *grɪ̜̀tə* gry, indoles, förutsätter ett fsv. 'gryte biform till gryt isl. grjót. Jfr bärjsgryte stenröse (enligt Uppl. landsm.-för:s saml. socken ej utsatt). Denna skm:s form *grɪ̜̀tɔ̀* styrker Kocks etymologi av ordet gry, se Kock språk. förändr. s. 122.

Anm. 1 Undantag gör ordet hælviti fsv. *hɑ̜́lvɪtə̀* med ɪ-vok.

γ) i pluraländelsen *-ər* fsv. **-ir**, t. ex.

jɑ̜̀stər	fsv.	gæstir	*prɑ̜̀stɑ̜̀nər*	fsv.	præstinir
prɑ̜̀stər		præstir	*ɑ̜̀l'jər*	isl.	elgir;

b) av adjektiv i komparativ, t. ex.

hó̜grə̀	fsv.	høghre	*stó̜rə̀*	fsv.	større
lɑ̜́ŋrə̀		længre	*rɪ̀l'ɑ̊rə*		rikare
lɑ̜́grə̀		læghre	*stɑ̀rl'ɑ̊rə*		starkare;

c) av pron. *ɪ̀ŋm* fsv. **ingin**, *ó̜kɔ̀n* fsv. **holkin**, *tó̜kɔ̀n* fsv. **þolkin.**

d) av värb i pres. ock pret., t. ex.

fɑ̜́l'ɔ̀r	fsv.	fællir	*tɑ̀ftə*	fsv.	tæpte
ʃʂɑ̜́nɔ̀r		kænnir	*hɔ̜̀l'əs*		hørþes
ʃʂɔ̜̀l'ə		kørþe	*mɑ̜̀təs*		mærktes;

Anm. 2. i-vokal har *vɔ̜̀l'ɪs* fsv. værþes se ovan § 28 anm. 3.

2) i **avledningsändelser** sådana som **-are, -e, -else, -est, -se**, t. ex.

dɔ̜̀mɑ̊rə	fsv.	domare	*frɑ̀nfó̜rə*	fsv.	framfori
fɪ̀sʃɑ̊rə		fiskare	*fɑ̀ŋəlsə*		fængilse
ɪ̜̀msə	rspr.	ömse	*fɪ̜́l'ɔ̀st*		fyllest
frɑ̀mə		framme	*vɪ̀lsə*	rspr.	vilse.

Hit höra lånord på **-el** med gingivalt l, näml. *mó̜bɔ̀l* rspr. **möbel**, *prɪ̜́yɔ̀l* rspr. **prygel**, *sɑ̜́bɔ̀l* rspr. **sabel**, *sɪ́mpɔ̀l* rspr. **simpel** (i-vokal har ordet *bɪ̜́bɔ̀l* rspr. **bibel**).

3) rspr. **e** motsvaras av skm. ə i obetonade mellanstavelser, t. ex.

gɑ̜́rvərɪ́	rspr.	garveri	*ɑ̜́rəndɑ̜́tər*	rspr.	arrendator
sú̜pərɪ́		superi	*é̜vəntʏ̜́r*		äventyr.

Anm. 3. ə utan motsvarighet i rspr. förekommer i orden *ɪ̀ɔ̀nó̜nstəs* rspr. i jåns, *ɪ ʃvɑ̜́lsəs* i går kväll, där ə beror på analogi från *ɪ mɔ̀rəs*

[1]) Odugling.

i morse, *ɐ̀ftəs* i afse; samt i *pàlə* rspr. **pall**, *spɒ̀də* rspr. **spö**, jfr Schroderus **palla**, **spödhe** (se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 8, 10), *màlvɑ́də* rspr. **mullvad**; i *ʃùɳnde* rspr. **sjunde**, där *ə* beror på analogi från *nìɳndə*, *tìɳndə* rspr. **nionde**, **tionde** samt i lånorden *boátə* rspr. **boett**, *bý gərɑ́ʃə* rspr. **byggerage**, (i det sistnämnda ordet är nämligen slut-**e** stumt i rspr.).

Anm. 4. Rspr. reducerade **e**-vokal motsvaras av skm. *ɑ* i ordet *kàfɑ* rspr. **kaffe**, beroende på att detta ord ursprungligen haft långt **e**-ljud. Jag har stundom tyckt mig höra slutet **e** *kàfe*. Härmed kan jämföras Tierpsm. *kàfɨ*, ett uttal, som man även kan få höra i Stockholm.

Anm. 5. Äldre **ĕ** motsvaras av skm. *ɑ* före **r** i ändelsen **-erska** mlt. **-ersche**, då semilenis faller på penultima, t. ex. *bɑ̀gɑ̊ʂkɑ* rspr. **bagerska**, *lǿvjɑ̊ʂkɑ* rspr. **lövjerska**, *tvɑ̀tɑ̊ʂkɑ* rspr. **tvätterska**. Däremot höres *ə*-vokal, då ultima har semilenis: *tvɑ̀təʂkɑ̊*.

Anm. 6. Rspr. **ē** i lånord motsvaras av diverse vokaler i skm.:

1) av huvudtonigt *ɐ* uti *ɑ̊kɑdímɨ* rspr. **akademi**;

2) av *ɑ* i orden *dómastíʃ*[1] rspr. **domestik**, *ópsalvɑ́ra* rspr. **observera**, *pɑ́rmaʃǫ́n* rspr. **permission**, *plasɑ́t* rspr. **blesserad**, *salvɑ́t* rspr. **servett**;

3) av *ɵ*, starktonigt, i *kàɳfɵ̀t* rspr. **kamfert**, *kɵfɵ́t* rspr. **koffert**;

4) av *o* i *bɑ́rboris* rspr. **berberis**.

Anm. 7. Rspr. **ĭ** motsvaras av skm. *o* i *kónformɑ́ra* rspr. **konfirmera**.

Anm. 8. Äldre **ī** → skm. *ɐ* i svagtoniga stavelser:

1) i ändelser, t. ex. *ɑ̀lrɨ* ← **aldrī** ← **aldrighi**, *trɑ̀tɨ* ← **-tī** ← **-tighi**;

2) oftast i obetonad förstavelse; här är vokalens kvalitet på grund av det reducerade trycket svår att analysera. Jag har tyckt mig höra *ɐ* uti sådana ord som:

ɑ̊kɑdɨmɨfógdə	(jfr *ɑ̊kɑdímɨ*)	rspr.	**akademifogde**
fɑ̊ntasɨbíld	(» *fɑ̊ntasí*)		**fantasibild**
lɨ́rv	(» *lɨɳə*)		**'liorf** lieskaft
prɑ́dɨkɑ̊nt	(» *prɑdíʃə*)		**predikant**;

däremot *ɐ* uti sammansättningar med *sɨ* rspr. **se**, *sɨ-ɑ́t* rspr. **'se åt** (se efter), *sɨ-ɵ́p* rspr. **se opp**[2].

Ŏ.

§ 63. **Äldre ŏ → skm. *ɵ* i obetonade förstavelser**, t. ex.

fɵrɑ́rgɑ	fsv. **førargha**	*fɵdɑ́l*	fsv. **førdel**
fɵrbɨ́ʉda	**førbiudha**	*fɵdɑ́rva*	**førdærva**

[1]) **domastik** även i Harg ock Frötuna enl. Uppl. landsm.-för:s saml.

[2]) Lika som **ī** → *ɐ* i obetonad stavelse övergår även äldre **ȳ** till skm. *ɣ*, t. ex. *styfɑ́r* rspr. **styvfar**, *stysén* rspr. **styvson**, *syríŋ* rspr. **syring**. *ɣ* har jag tyckt mig höra i *dylíʃ* rspr. **dylik**.

førɻ́ra fsv. **førgøra** *inʃøfisl̡* rspr. **insjöfisk**
hús̡førhór rspr. **husförhör** *inʃʂøspól̡* **inkörsport**
hús̡førhøs̡bók **husförhörsbok** *jǽlføsd̡ón*[1] **'eldförsdon.**

Anm. Prefixet *før-* motsvarande fsv. **for-** förekommer i ordet *førbáɳa* fsv. **forbannadher.**

ă.

§ 64. **Äldre ă motsvaras av skm.** *a* i följande fall:

1) i obetonade förstavelser regelbundet, t. ex.

abórə fsv. **aghborre** *papér* fsv. **paper**
blʁagą́ɳ **blagarn** *stafást* **staþfaster.**

Anm. 1. Likaså i yngre lånord, t. ex.

batálja[2] jfr rspr. **batalj** *pą́radís* rspr. **paradis**
galánt[2] rspr. **galant** *pą́raplý* **paraply.**

2) i ändelser, i svagt bitonig stavelse, då efter a ett n följer eller har följt.

a) böjningsändelser

α) av subst., nämligen

dels best. sing. av svaga fem., t. ex.

bỳt̡a fsv. **byttan** *ʧsə̀rʧsa* fsv. **kyrkian**
flʲ̀l̡a **flikkan** *smìɳa* **smiþian**
grù̥va **gruvan** *sprỳɳ̊ja* **spryngian**
gùɱa **gumman** *stą̀ɳa* jfr fsv. **stiærnan;**

dels best. plur. av mask. ock starka fem., t. ex.

bą̀t̡a fsv. **batana** jämte *bą̀t̡ą̀ɳər* fsv. **batanir**
hą̀s̡ta **hæstana** » *hą̀s̡tą̀ɳər* **hæstanir**
hą̀ra **harana** » *hą̀rą̀ɳər* **haranir**
sèŋ̊ą̀ɳər **sænganar** *vą̀gą̀ɳər* **vægganar;**

Anm. 2. Jag har här angivit de mask. formerna på *-ą̀ɳər*, vilka äro vanligast, såsom motsvarande de fsv. nominativformerna. Möjligt är emellertid, att *bą̀t̡ą̀ɳər* etc. utgå från ack. **batana** → *bą̀t̡ą̀ɳə*, ock att *-r* tillagts genom analogi från obest. plur. *bą̀t̡ar* fsv. **batar.**

β) av värb i pres. part. **-ande,** t. ex.

drỳpą̀ndə fsv. **drypande** *sprỳŋ̊ą̀ndə* fsv. **springande**
flʲ̀ỳŋ̊ą̀ndə **flyghande** *sùpą̀ndə* **supande;**

[1]) Elddon. [2]) Se ovan s. 20.

b) avledningsändelsen **-an**, t. ex.

ìn̥a	fsv.	**innan**	*èv̥a*	fsv.	**ovan**
mèd̥a		**miþan**	*sèn̥a*		**synnan**
nèd̥a		**niþan**	*ùn̥a*		**undan**
nò̥ra		**norþan**	*ùta*		**utan.**

§ 65. **Äldre ă → skm. *a* i böjnings- och avledningsändelser, utom då det följdes av n** (se föreg. §).

1) i böjningsändelser

a) av subst., t. ex.

vìn̥a	fsv.	**viþia**	*àrmar*	fsv.	**armar**
jàt̥a		**hiærta**	*gå̀rar*		**garþar**
òya		**øghat**	*stò̥lar*		**stolar;**

b) av adj. och pron., t. ex.

lòŋa	fsv.	**langa**	*àndra*	fsv.	**andra**
màgra		**maghra**	*ìŋa*		**inga**
àn̥a		**annat**	*tèk̥a*		**þolka;**

c) av värb, t. ex.

hòl̥a	fsv.	**halda**	*kàstar*	fsv.	**kastar**
fà̀ra		**fara**	*gà̀pa*		**gapaþe**
kàl̥a		**kalla**	*mà̀ka*		**malaþe**
tà̀lar		**talar**	*ròpa*		**ropaþe.**

2) i avledningsändelser sådana som **-a, -ad, -al, -are, -nad**, t. ex.

bèt̥a	rspr.	**borta**	*gàmal*	fsv.	**gamal**
hi̥àma	fsv.	**hema**	*fìsk̥ərə*		**fiskare**
tì̥da		**tidha**	*klò̥kərə*		**klokkare**
hà̀ga	rspr.	**hågad**	*kò̥lərə*		**kolare**
ɧrà̀ɧsmá̀ga[1]		**kräksmagad**	*kòstna*		**kostnaþer**
òmá̀ka		**omaka**	*l̥àvna*		**lifnaþer.**

Anm. 1. Undantag: i avledningsändelsen **-ad** har **a** → *ə* i ordet *và̀nə* vålnad fsv. **varþnaþer.**

Anm. 2. Övergång **a** → *a* inträder även i ord på **-dag** i svagtonig och obetonad stavelse, t. ex. *om tìsda* rspr. **om tisdag**, *i òn̥sdas* rspr. **i onsdags**, *tó̥sdasmárə* rspr. **torsdagsmorgon**, *frədasáftə* rspr. **fredagsafton**, *vádəskl̥á̀dn* rspr. **vardagskläder.**

§ 66. **Äldre ă övergår i skm. till andra vokaler än *a*, *a* i några fall:**

1) **a** → skm. *ə* i några fall, oftast i obst. stavelse.

[1]) Säges om en, som kan äta nästan vad som hälst.

a) i den suffigerade artikeln i plur.

α) av mask. subst. på **-are**, t. ex. *klʲòkåɾɔ* fsv. **klokkarana**, *kɵ̀lʲåɾə* fsv. **kolarana**;

Utvecklingen har här varit **klokkarana** → **klokkaran** → **klokkarą** → *klʲòkåɾɔ*. På grund av frånvaro av biton på ultima har **a** → *ɔ*, under det att i Vätömålet bitonen bevarade **a** *klʲákarå*, se Schag. Vät. § 203;

β) av femininer, t. ex.

flʲìʃɔ̀nər	fsv. **flikkonar**	*kɔ́nɔ̀r*	fsv. **konar**
klʲòkɔ̀nər	**klokkonar**	*sàŋɑ̀nər*	**sænganar**;

b) i part. pres. på **-ende** (i rspr.), t. ex. *bɔ̀ndə* fsv. **boande**, *rɔ̀ndə* fsv. **roande** samt participialbildade förstärkningsord på *-əndə* rspr. **-ande**, t. ex. *kɵ̀lʲəndə mʉ́t* rspr. **kolande mörkt**, *gɛ̀rəndə lʲåd* rspr. **gorrande led** (mycket led). Jfr **stock'nde mörckt, ill'nde rö** Col. Ordask. s. XXV.

c) i enskilda ord: adverben *dáɳɔ̀* isl. **þarna**, *háɳɔ̀* isl. **hérna**, *núɳɔ̀s* jfr isl. **núna**, *sèmər* fsv. **somar**, stadsnamnet *úpsalʲɔ̀* rspr. **Uppsala**. Jag antar nämligen, att denna form i likhet med rikssprákets utgår från fsv. gen. **uppsala**. I ä.-nsv. förekommer en övergång **a** → **ə** i slutljud efter betonad stavelse (enligt prof. Noreen å föreläsningar). Formen **Upsale** träffas också i litteraturen, så P. Swart. Gust. I:s krön. s. 12. Jag antar, att utvecklingen i skm. varit **Uppsala** → *ùpsálə* → *úpsalʲɔ̀*, ett antagande, som styrkes genom befintligheten av *ùpsálə* (*rìɑ́lə* Riala) i andra uppl. dialekter (enligt otryckta samlingar).

2) äldre **a** → **e** → *ɛ* före *l* i sammansättningar med **gammal-**, se § 60,3.

3) äldre **a** → *ɑ* i obetonad förstavelse i lånorden *réparéra* rspr. **reparera** ock *spelákan* rspr. **sparlakan.**

4) äldre **a** motsvaras av skm. *ɑ* i superlativändelsen *-ɑst*, vilken förekommer sporadiskt jämte *-ast*, som är vanligast, ock *-ɨst*, t. ex.

fɨ̀nåsta	fsv. **finaste**	*stàrkust*	fsv. **starkaster**
grànnust	rspr. **grannast**	*rɔ̀lʲɨ̀åsta*	rspr. **roligaste.**

Hit hör även den substantiverade superlativen *snɑ̀rust* liten stund[1].

[1]) Jfr **genust** genast i Forsmark ock Söderby (enl. uppl. landsm.-för:s saml.). **u**-vokalen i denna ändelse har väl uppkommit i dat. plur. Jfr Nor. Aschw. gr. § 91,7 a.

5) a → skm. *o* i ordet *skovógk* rspr. **skavank** genom regressiv vokalharmoni.

Anm. 1. Äldre **ā** → skm. *o* i räkneorden 13—19: *trɔ̀ton*, *trɔ̀tǫ̀ndɔ* fsv. þrættan(de), *fjǫ̀ton*, *fjǫ̀tǫ̀ndɔ* fsv. fiortan(de) etc.

Anm. 2. Skm. *a̧* → *a*, då det vid sammansättning kommit i obetonad stavelse, oftast, t. ex.

la̧s	rspr. **Lars**	:	*la-ſánsǫ̨*	rspr.	**Lars Jansson**
ma̧t	**mat**	:	*masáḳ*		**matsäck**
plakát	**plakat**	:	*plákatfúl*		**plakat full**
toba̧k	**tobak**	:	*tóbakspípa*		**tobakspipa.**

Stundom behåller dock *a* sin kvalitet genom association med simplex; så har jag tyckt mig höra *a*-ljud i *la̧s-ĺáṣǫ̨* rspr. **Lars Larsson**, *la̧s-páṣǫ̨* rspr. **Lars Persson.**

ŏ.

§ 67. **Äldre ŏ → skm. *ɵ* i efterstavelser i följande fall:**

1) då **o** genom bortfall av **n** kommit i slutljud

a) i namn på **-son,** t. ex.

jarḳ-áṣǫ̨	rspr. **Erik Ersson**		*per-óṣǫ̨*	rspr.	**Per Olsson**
jan-ándɔṣǫ̨	**Jan Andersson**		*per-áṣǫ̨*		**Per Ersson**
ma-ſánsǫ̨	**Mats Jansson**		*pal-páṣǫ̨*		**Per Persson;**

b) i orden *àftɵ* fsv. **apton,** *mɔ̀rɵ* fsv. **morghon** och deras sammansättningar, t. ex. *áftɵvą̀l* rspr. **aftonvard.**

2) i avledningsändelsen **-om,** t. ex.

brɔ̀tɵm	rspr. **brådtom**		*pą̀rɵm*[2]	rspr.	**'parom**
lą̀ɣɵm	**lagom**		*smą̀nɔ̀ɣɵm*		**småningom**
làtɔ̀ɣɵm[1]	**'lättingom**		*ɣ̨mṣɵm*		**ömsom.**

Anm. Det obetonade relativpronomenet **som** har likaledes *ɵ: sɵm.*

§ 68. **Äldre ŏ motsvaras av skm. *o* i efterstavelsen -on, da det slutljudande -n kvarstår,** nämligen

1) i bär- och fruktnamn på **-on,** t. ex.

hòlon	rspr. **hallon**		*smùltron*	rspr.	**smultron**
nɨ̀ppon jfr fsv. **hiupon**			*svą̀l·on*[3]		**'svålon**
lɨ̀ŋon	rspr. **lingon**		*trɛ̀ñjon*		**tränjon;**

2) i pluralerna *ɔ̀ron*, *ɔ̀ron* fsv. **øghon, øron.**

Anm. ŏ → *a̧* i det obetonade *a̧* och (betonat *ó*).

[1]) Lätte, utan lass. [2]) Parvis.

[3]) Vaccinium uliginosum.

§ 69. **Äldre ŏ motsvaras av skm.** *o* **i öppen stavelse:**

1) i för- och mellanstavelser, t. ex.

ákodára	rspr. **ackordera**	*novámbər* rspr.	**november**
ábokát jfr rspr.	**advokat**	*postíla*	**postilla**
kólpotór	rspr. **kolportör**	*timotá*	**timotej**
krókodýl	**krokodil**	*botára*	**votera;**

Anm. 1. I sluten förstavelse växla *o* och *ø*, t. ex. *kolát* rspr. **kollekt,** *ópsalvéra* rspr. **observera,** *ópstanát* rspr. **obstinat,** *kólpotór* rspr. **kolportör;** *pøtmanér* rspr. **portmonnä.**

Anm. 2. Äldre **ō** → skm. *o* i obetonad stavelse, t. ex. *bostálə* rspr. **boställe,** *skodón, skosýl* rspr. **skodon, skosula,** *omójlıy* rspr. **omöjlig.**

2) i efterstavelser (utom då **o** genom bortfall av **n** kommit i slutljud, se § 67,1), t. ex. *ùko* rspr. **eko,** *te gòdo* rspr. **till godo.** De flästa exemplen utgöras av best. plur. av svaga feminina subst. med undantag av dem, som i rotstavelsen ha **u**

flìkónər	jämte *flìkənə̀r*	fsv.	**flikkonar**
skèrpónər	» *skèrpənə̀r*		**skorponar**
stàŋónər	» *stàŋənə̀r*	jfr fsv.	**stiærnonar.**

Anm. 3. Äldre **o** → skm. *ə* i enskilda fall:

1) i ordet *jàspə* isl. **gestaboð,** sedan ultima förlorat stark biton;

2) i räkneorden *nìıə* fsv. **nio,** *tìıə* fsv. **tio,** i motsvarande ordningstal fakultativt *nìıəndə̀, tìıəndə̀* jämte *nìıóndə, tìıóndə,* i pron. *uègə* fsv. **nokot** samt i lånordet *prótəkól* rspr. **protokoll.**

Anm. 4. Rikssprakets **ŏ** motsvaras av skm. *a, u* i några lånord:

1) av *a* i *kàntór* rspr. **kontor,** *fáfañjár* rspr. **chiffonier,** *pøtmanér* rspr. **portmonnä.**

2) *u* i *kùgsár* rspr. **konsert,** *mùrján*[1] rspr. **morian,** *pùlsógər* rspr. **polisonger.**

Med förekomsten av **o** → *u* i de sistnämnda orden kan jämföras samma företeelse i orden **Kumsarin** kommissarien, **kuntant** kontant, Br.-skr. 1770. UFmT. IV s. 339 o. 341.

ŭ.

§ 70. **Äldre ŭ → skm.** *u* **i regeln:**

1) i **förstavelser** i ord sådana som *gufár* fsv. **guþfaþir,** *gumór* fsv. **guþmoþir,** *gunás* rspr. **gunås.** Hit kunna även

[1]) Schroderus har **murianen,** se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s 10.

föras hälsningsorden *gu-dɑ́ɣ*, *gu-mɑ́rʊ*, *gu-ɑ́ftʊ*, *gu-ʃrɑ́l* rspr. **god dag, god morgon, god afton, god kväll.** I fsv. uppträder nämligen **u** såsom ersättning för förkortat **o**, se Nor. Aschw. gr. § 112.

2) **i ändelser**

a) böjningsändelser

α) i sing. av ursprungligen kortstaviga svaga feminina subst., vilka generaliserat kasus obliqui. Jag har antecknat ett 40-tal sådana, t. ex.

flʲùgu	fsv. **flughu** obl.		*màru*	fsv. **maru** obl.	
frȁdu	**fradhu**		*skȁtu*	**skatu**	
fùru	**furu**		*ɔ̀lȁɣu*	rspr. **slaga**	
gȁtu	**gatu**		*snȁru*	**snara**	
glʲȁdu	**gladhu**		*spȁlʲu*[2]	fsv. **˙spalu**	
hȁku	**haku**		*stùgu*	**stughu**	
vȁdu[1]	**hvadhu**		*svȁlʲu*	**svalu**	
kȁku	**kaku**		*ʃʂȁru*	**tiæru**	
lȁdu	**laþu**		*trȁnu*	**tranu**	
rȅʃu	isl. **reku**		*tvȁɣu*	isl. **þvǫgu;**	

Anm. 1. *frùgu* fradga betraktar jag såsom kontaminationsform av *frȁdu* fsv. **fradhu** och *frùga* fsv. **˙fraþga.**

β) i plur. av kortstaviga och långstaviga svaga feminina med *u* i rotstavelsen, t. ex.

gùmmur	fsv. **gummur**		*flʲùgur*	fsv. **flughur**
sùmmur	**summur**		*stùgur*	**stughur,**

i best. form *gùmmʊnər* jämte *gùmənɔ̀ʏ* fsv. **gummunar**

stùgʊnər *stùgənɔ̀ʏ* **stughunar.**

b) avledningsändelser

α) *-ɑɣ* fsv. **-ugher (-ogher)** är i målet vida vanligare än **-ig** och ganska produktivt, t. ex.

ɑ̀vɑɣ	fsv. **avugher**	*bʏ̀lɑɣ*[5]	rspr. **˙bylug**
bìgɑɣ[3]	rspr. **˙biggug**	*dɑ̀dɑɣ*[6]	**˙däldug**
bʊ̀ʃɑɣ	jfr rspr. **bukig**	*fɑ̀mlʲɑɣ*[7]	**˙famlug**
bɑ̀lʲgɑɣ[4]	rspr. **˙bälgug**	*flʲȍʃɑɣ*[8]	**˙flöjug**

[1]) Skum, fradga.
[2]) Spjäla.
[3]) Retlig, gnatig.
[4]) Tjock, stormagad.
[5]) Butter, vresig.
[6]) Kuperad om mark.
[7]) Tafatt.
[8]) Benägen att flöja.

jə̯ruɣ	fsv. **girugher**	*ò̯vilɉuɣ*	fsv. **oviliugher**
hàstuɣ[1]	**hastugher**	*ɻlìtuɣ*[5]	rspr. ***slitug**
hə̯tuɣ[2]	**hatugher**	*snàtuɣ*[6]	***snattug**
hòpuɣ[3]	rspr. ***hoppug**	*sə̯tuɣ*[7]	***sötug**
hỳkuɣ[4]	***hykug**	*trə̀nuɣ*[8]	***trånug**
mə̀ruɣ	jfr rspr. **marig**	*və̀mɉuɣ*[9]	***vämjug;**

ändelsen *-uɣ* har i skm. även trätt i stället för fsv. **-utter, -otter**[10], t. ex.

brò̯kuɣ	fsv. **brokotter**	*stàɬuɣ*	jfr fsv. **stakkotter**
krò̯kuɣ	**krokotter**	*stùb̯uɣ*	fsv. **stubbotter;**

β) *-uɣ* förekommer i orden *hə̀nuɣ* rspr. **honung,** *hùlnɣ* jfr rspr. **hulling;**

γ) *-un* fsv. **-un** i *pə̀run* fsv. **pærun.**

Anm. 2. Äldre **ŭ** → skm. *ə* i några fall:

1) i plur. av svaga feminina subst., som ej ha **u** i rotstavelsen, t. ex.

ʃʂə̀rkər	fsv. **kirkiur**	*gə̀tər*	fsv. **gatur**
klə̀kər	**klokkur**	*kə̀kər*	**kakur**
stìɬər	**stikkur**	*skə̀tər*	**skatur;**

i de kortstaviga subst. växlar emellertid *-ər* med *-ur: gə̀tur* etc. höras även; växlingen *-ån̯ər* ~ *ənər* i best. plur. *gùm̯ån̯ər* eller *gùm̯ənə̀r* är förut nämnd;

2) i räkneordet *ʃʂùyə* fsv. **tiughu** ock *ʃʂùyəndə̯* fsv. **tiughunde** jämte *ʃʂùyə̀ndə.*

Anm. 3. Rspr. **ŭ** motsvaras av div. vokaler i skm. i lånord:

1) av *a* i *kápaʃóɣ* rspr. **kapuschong,** folketym. anslutning till **kappa;**

2) av *o* i *korá̜ʃ* rspr. **kurage,** *sá̜lə̯* rspr. **salu,** *romól* rspr. **rumor,** i det sistnämnda ordet trol. på grund av regressiv vok.-harmoni;

3) av *ø* i *kə̀røm* rspr. **korum,** *pỳrøm* rspr. **pirum;**

4) av *o* i *kálmonsrə̯t* rspr. **kalmusrot;**

5) av *ə* i lånordet *kómənál* rspr. **kommunal.**

Anm. 4. Äldre **ū** → skm. *u* i obetonad stavelse, t. ex. *brugúmu* rspr. **brudgumme.** Association med simplex har bevarat *u* i *hushól* rspr. **hushåll,** *fə̜husdə̜r* rspr. **fähusdörr.**

[1]) Häftig.
[2]) Hätsk.
[3]) Se *flə̀ɻuɣ.*
[4]) Nedhukad.
[5]) Arbetssam.
[6]) Fallen för snatteri.
[7]) Sötaktig, i synnerhet om grodd säd.
[8]) Trånande, avtynande, om kräk.
[9]) Vämjelig.
[10]) Så även i ä.-nsv., se Tamm Om avledn.-änd. hos adj. s. 25.

b) Kvantiteten.

§ 71. Halvlängd i ändelser.[1]

1) **Förlängning av vokal.**

Äldre kort vokal blir i målet halvlång eller halvkort, då den står i slutljud eller före kakum. l, i stavelse, som har semilenis, t. ex.

bɑ̀ɻʂ̬	fsv.	**bakke**	*hɑ̀stɑ̨*	fsv.	**hæstana**
bǫ́ɭ·ɻ̨		**borþit**	*bɑ̀tɑ̨*		**batana**
bʏ̀tɑ̨		**byttan**	*fʊ̀ŋɑ̨*		**siunga**
hǫ́ɳɻ̨		**hornit**	*tʏ́ɣl·*		**tighil**
fǫ́ɣɣl·		**foghil**	*rɔ̀pɑ̨*		**ropaþe**
gʊ̀mɑ̨		**gumma**	*skomɑ́karɻ̨*	rspr.	**skomakare.**

Anm. 1. I sådana ändelser, där kort vok. följes av enkel konsonant, annan än kakum. l, förblir i skm. vok. kort och konsonanten blir halvlång eller halvkort, t. ex.

bǫ́ɭɔɾ	fsv.	**bøkir**	*kɑ̀lɑɾ*	fsv.	**kallar**
bǫ́ʃʂ̬n		**bokin**	*prɑ̀stɔɾ*		**præstir**
brʏ́nɔɾ		**brinner**	*hɑ̀stɑn̨ər*		**hæstanir**
sprʏ́ŋɔɾ		**springer**	*fɪ̀sʃɑ̊rə*		**fiskare**
hɑ̀stɑ̊ɾ		**hæstar**	*nʏ̀pɔn̨*	jfr fsv.	**hiupon.**

2) **Förkortning av vokal.**

Äldre (i samnordisk tid) **lang vokal förkortas i ändelser i stavelse, som i skm. blivit svagt bitonig, till halvlång eller halvkort, om vok. står i slutljud; till kort, om den följes av kons.,** i vilket fall konsonanten blir halvlång, t. ex.

bɑ̀ɾɑ̨	ä.-fsv.	**bærā**	*vɑ̀nɔɾ*	ä.-fsv.	**vinīr**
fɑ̀ɾɑ̨		**farā**	*kɔ̀l·ɑ̊rə*		**kolāre**
gɑ̀tu		**gatū**	*tɑ̀l·ɑ̨*		**talāþe**
kòmɑ̨		**komā**	*trɑ̀tɔn̨*		**þrættān**
gɑ̀tɔɾ		**gatūr**	*fjɔ̀tɔn̨*		**fjortān.**

Anm. 2. Det är att märka, att svagt bitonig ultimastavelse, som slutar på vokal, vacklar över från halvlång till halvkort eller helkort utan att trycket reduceras, t. ex. *bǫ́ɭ·ɔ̀*, *bɑ̀ɾɑ̀*, *gʊ̀mɑ̀*, *gɑ̀tʊ̀*, *skomɑ́karɔ̀* rspr. bordet, bära, gumma, gata, skomakare. Slutar stavelsen däremot på konsonant, förlorar denna sin halvlängd och blir kort, blott om semilenis försvinner; så vid mindre betonad ställning i satsen.

[1]) I denna § äro tecknen ˋ och ~ genomgående utsatta.

§ 72. **Vid sammansättning förkortas lång vokal, då den kommit i svagtonig eller obetonad stavelse:**

1) **i första leden av sammansättningar**

a) då denna led är enstavig ock står såsom upptakt, t. ex

bostɛ́lə rspr. **boställe** *ralǫ́s* rspr. **rådlös**
pastɑ́ **påstå** *skodǫ́n* **skodon;**

b) då denna led är flerstavig, ock starkt bitonig eller huvudtonig vokal vid sammansättningen i mellanstavelse reducerats till obetonad, t. ex.

ɑ̀rbɛ̏tə : *ɑ́rbɛskl̥ɛ́dn̥* rspr. **arbetskläder**
sǿndɑ́r : *sǿndasɑ́ftə* **söndagsafton**
latɪ́n : *lɑ́tɪnstʏ́dl̥* **latinsk stil**
mɪsʃǫ́n : *mɪ́sʃonshʉ́s* **missionshus**
plakɑ́t : *plɑ́k̥atfʉ́l* **plakat full**
rɛk̥rʏ́t : *rɛ́k̥rytmǿtə* **rekrytmöte.**

Anm. 1. Såsom framgår av exemplen, har i sammansättningar, där första leden utgöres av ett tvåstavigt ord, vilket såsom simplex har upptakt, den starkt bitoniga stavelsens slutkons. förlängts. Vokalen förlängd ha blott få ord: *fɑ́hʉs* : *fɑ́hʉsdǿr* rspr. **fähusdörr** (här på grund av att *h* ej är förlängbart), *pɑsɑ́lm* : *pɑ́sɑlmbó̝k* rspr. **psalmbok.**

Anm. 2. I likhet med vad fallet är vid sammansättningar inträder även vid avledningar förkortning av lång vokal i obetonad mellanstavelse, t. ex. *bɛsvɛ́r* : *bɛ́svɛgɑ́mt* rspr. **besvärsamt.**

2) **i senare leden av utsprungliga sammansättningar, där känslan av sammansättning gått förlorad ock semifortis utbytts mot semilenis, förkortas lang vokal till halvlång eller halvkort, om den står i slutljud, till kort om den följes av konsonant,** i vilket fall konsonanten blir halvlång eller halvkort, t. ex.

drɑ̀ɣbʏ̝̑ rspr. **Dragby** *nʏ́strǿm* rspr. **Nyström**
nʏ̝̑bʏ̝̑ **Nyby** *jɑ̀spɔ̝̑* **gäst(a)bud**
lʉ́ŋgrɛ́n̥ **Lundgren** *fɔ̀rklɔ̝̑* **förkläde.**

c) Bortfall av vokal.

α) Afäresis.

§ 73. **Oddljudande vokal bortfaller i enklitiska ock proklitiska ord,** t. ex.

hɑ́stn̥ bɾɑ́t‿n̥ rspr. **hästen bet ˈhan (honom),**
dɛm ɻlǫ́ɣ‿na **de slog(o) ˈhana (hänne),**

ja hɵ̀lə va⌣n sɑ́ rspr. **jag hörde vad han sade,**
sɑ́ ha⌣ŋ⌣sɑ́kt **så har han sagt,**
va sɑ́jə⌣ŋ **vad säger han?**
han hɑ́⌣ŋtə gɔ́t **han har inte gått.**

Så ofta i den obest. art., t. ex. *ɵ̲⌣gɔ́ɵ̲* eller *(j)ɑg⌣gɔ́ɵ̲* rspr. **en gång,** *dɑ va⌣n̂⌣jɑ̀nta* rspr. **det var en jänta.**

I starktoniga ord har uddljudande vokal fallit blott i orden *vɑ̀n̲gilɉum* rspr. **evangelium** ock *vɑ̀mpɑ̀* (jämte *ɑ̀rɑpɑ̀*) rspr. **ovanpå.**

Anm. Personnamnen *lɪ̀sa, lɵ̀ta, mɑ̀nə, tɪ̀lda* rspr. **Lisa, Lotta, Manne, Tilda** äro väl i sin förkortade form lånade från tyskan.

β) Synkope.

§ 74. För skm. gäller den bekanta regeln: **om tva obetonade stavelser följa på varandra, synkoperas i regeln vokalen i den stavelse, som är närmast den huvudtoniga.**

1) Den huvudtoniga stavelsen går före de obetonade (i detta fall är den stavelse, vars vok. icke synkoperats i skm. svagt bitonig), t. ex.

jɑ́rɧə̀r	fsv.	**Eriker**	*nɔ̀nstɪn*	rspr.	**någonsin**
fɑ̀stər		**faþur systir**	*pɑ̀ŋar*	fsv.	**pænningar**
mɔ̀stər		**moþor systir**	*sɪ̏ŋlɤ*[2]	rspr.	**synnerlig**
hɪ̀lɧa[1]	dial.	**hillika**	*ɑ̀lva*	fsv.	**ællivu.**

2) Den huvudtoniga stavelsen följer eller har följt efter de obetonade. Bland hithörande exempel märkas många lånord:

ɑ̀ptɛ́ɭ	rspr.	**apotek**	*kɔrprɑ́l*	ä.-nsv.	**korporal**
ɑɧsɛ́ra		**exercera**	*ofsɛ́r*	rspr.	**officer**
kaftɛ́n	ä.-nsv.	**kapiten**	*sɪmɔ́nər*		**ceremonier**
kaʃʂɛ́s	rspr.	**katekes**	*hubróta*	fsv.	**hovuþbroti**
klanɛ́t		**klarinett**	*lagɑ́l*		**ladhugardher**
ɧratúr		**kreatur**	*spa-ɑ́s*	rspr.	**spader ess.**

§ 75. **I sammansättningar med första leden tvastavig (ock första stavelsen starktonig) synkoperas ofta vokalen i den obetonade mellanstavelsen,** t. ex.

[1]) Ett slags fruntimmersmössa, jfr Rz s. 280; även i bet. 'rus', jfr rspr. **florshuva.**

[2]) I negativa satser, t. ex. *drɑ́n̂ɣɪn-hans ɛ⌣ŋtə sɪ̏ŋlɤ* drängen hans är inte synnerligen duktig.

gȧ̀lmíla	jfr fsv.	**garþa mællum**	*lȧ̀lóɣə*	jfr fsv.	**ladhuloe**
jàs̱gȧ́l	rspr.	**gärdesgård**	*lòg̱dár*	fsv.	**løghardagher**
hùɣȧ́lə	jfr fsv.	**hovudhgærdh**	*mèl̩smás̱*		**mikialsmæssa**
hȧ̀lsdȧ́ɣ	rspr.	**hälsodag**	*mìn̩sbéta*	rspr.	**minnesbeta**
vìatbrǿ		**vetebröd**	*svìlán̩*		**svedjeland.**

I sammansatta värb synkoperas infinitivens vokal i regeln, om senare leden börjar med vokal, t. ex.

lámn-n̩án̩	rspr.	**lämna igen**	*ʃȧ̀t-in̩*	rspr.	**skjuta in**
spán̩-ihóp		**spänna ihop**	*tȧ̀l-óm̩*		**tala om**
hǫ̀s-ú		**ösa ur**	*tèr̩k-ȧ́v*		**torka av**
grȧ̀v-óp		**gräva upp**	*vìs-óp*		**visa upp.**

Anm. 1. Någon gång höras osynkoperade former sådana som *lámna-n̩án̩* rspr. **lämna igän.**

Anm. 2. Om andra leden af sistnämnda sammansättningar börjar på kons., kvarstår i regeln infinitivens vok., t. ex. *ʃʂýra-bét̩* rspr. **köra bort**, *tȧ́la-vǿ* rspr. **tala vid**, *tíŋa-pá* rspr. **tinga på.**

Någon gång inträder emellertid synkope även i detta fall, så *stìy-frám* jämte *stíya-frám̩* rspr. **stiga fram**, *sȧ̀ɣ-tál̩* jämte *sáɣa-tál̩* rspr. **säga till.**

§ 76. **Synkope av kort vokal inträder vidare:**

1) då vokalen på båda sidor hade samma kons.-ljud, t. ex. *jan án̩* rspr. **en annan**, *àn̩dár* rspr. **annandag.** Sålunda synkoperas den suffigerade artikelns vokal i singularformer sådana som *bran̩* rspr. **branden**, *bon̩* rspr. **bonden**, *grin̩* rspr. **grinden**, *mȧn* rspr. **månen**, *sǫn* rspr. **sonen** ock pluralisformer såsom: *ban* rspr. **benen.** *ǫ̀yon* rspr. **ögonen**, *ǫ̀ron* rspr. **öronen.**

Anm. 1. Hit höra väl även uttryck sådana som *la-fáns*, *par-más*, *par-ɣóns* **Lars Janssons, Pär Mattsons, Pär Jonssons** (gård, hem, familj). Analogi från dylika har väl givit upphof till former sådana som *pal-pá̜s*, *jarl-á̜s* **Pär Pärssons, Erik Erssons,** om ej utveckligen varit **pal-pá̜sǝs* → **pal-pá̜sǝs* → *pal-pá̜s*. Jfr Lindgr. Btr. gr. § 79,2.

2) då den korta vokalen stod mellan *r* eller **r** ock **n**, vilka konsonanter sammansmält till resp. *ṛ*, *ṇ*, t. ex.

jǭṛ	fsv.	**iorþin**	*skā̜ṇ*	rspr.	**skaren**
fǭṛ		**folin**	*ǭṛ*	fsv.	**orþin**
ʃʂā̜ṛ		**þiælin**	*dǫ̀təṇ*	rspr.	**dottern**
hā̜ṇ		**harin**	*gàrvaṇ*		**garvaren.**

3) då vok. sammanträffar med annan vok. i uttrycken *sta* fsv. **avstaþ at**, t. ex. *ga sta ȧ̀ta* rspr. **gå åstad att äta**, *ta pa* rspr. **taga på [att] börja**, t. ex. *han tar pa l̩ǫ̀sna* rspr. **han tar på [att] ledsna** börjar ledsna.

4) i suffixet **-en** efter labialer och äldre gingivaler, i vilket fall **n** blir sonant, t. ex. *rátn̥* rspr. **vatten**, *ʃsápn̥* rspr. **käppen** (vidare exempel se nedan § 80).

Anm. 2. Efter **s** och **t** vacklar bruket mellan sonantiskt **n** och bibehållen vokal (se ovan § 57 anm. 1).

5) i suffixet **-el** efter **d**, t. ex. *hándl̥* rspr. **handel** (se § 81).

γ) Apokope.

§ 77. **I flerstaviga ord bortfaller slutljudande vokal:**

1) i den suffigerade artikeln av substantiv:

a) i sing. av kortstaviga svaga fem., som generaliserat ack., t. ex. *fl'ùgu* fsv. **flughuna**, *gą̀tu* fsv. **gatuna**.

b) i pluralis

α) mask. subst., som i obest. plur. ändas på **-ar**, t. ex.

bą̀ta	fsv. **batana**	*hą̀ra*	fsv. **harana**
hàsta	**hæstana**	*skò·ya*	**skoghana**;

Anm. 1. Utvecklingsgången antar jag ha varit **batana** → ***batan** → ***batą** → *bą̀ta* (jfr. Schag. Vät. § 218).

Anm. 2. Jämte apokoperade former på *-a* förekomma, såsom ovan § 64 anm. 2 nämnts, sådana på *-anər*: *bą̀tą̀nər*.

Anm. 3. Någon gång höras motsvarande former av fem. t. ex. *grì̯nda*, *sà̯ŋa* rspr. **grindarna**, **sängarna**.

β) substantiv på **-are**, t. ex.

dò̯mårə	fsv. **domarana**	*klˈò̯kårə*	fsv. **klokkarana**
gàrvårə	***garvarana**	*skò̯årə*	rspr. **skojarena**;

Anm. 4. Om utvecklingsgången av dessa former se ovan § 66,1 a.

γ) subst., som i obest. plur. ändas på **-er** och ha akc. 1, näml. enstaviga konsonantstammar, mask. r- och nd-stammar, t. ex.

bó̯kə̯n̥	rspr. **böckerna**	*nátə̯n̥*	rspr. **nätterna**
fótə̯n̥	**fötterna**	*brǿdə̯n̥*	**bröderna**
hándə̯n̥	**händerna**	*bǿndə̯n̥*	**bönderna**

samt lånord sådana som *fø̀nstə̯n̥* rspr. **fönsterna**, *nùmə̯n̥* rspr. **numrena**.

Anm. 5. I sing. är suffigerade artikelns vokal apokoperad efter bortfall av slutljudande **-t** i neutra, som ändas på betonad vok., t. ex. *bǫ* fsv. **boit**, *knę* fsv. **knæit**, *trę* fsv. **træit**.

2) i pret. av första svaga konjugationen, t. ex.

bą̀ka	fsv. **bakaþe**	*rò̯pa*	fsv. **ropaþe**
kà̯la	**kallaþe**	*svą̀ra*	**svaraþe**.

3) i enskilda ord: *fœrklə* ← **förklä** rspr. **förkläde**, *hɑ̀ndklə*[1] ← **'handklä** rspr. **handkläde**, efter bortfall av ð i *nœtt* fsv. **nokor sta|þ** samt i infinitiverna *bɪ* rspr. **bli(va)**, *drɑ* rspr. **dra(ga)**, *jɑ* rspr. **giva**, *hɑ* rspr. **ha(va)**, *tɑ* rspr. **ta(ga)** och pret. *lɑ* fsv. **lagh|þe**, *sɑ* fsv. **saghdhe**.

d) Svarabhakti.

§ 78. **Mellan konsonant och slutljudande r inträder jälpvokalen** *ə*, t. ex.

lóŋər	isl.	**langr**	*nɑ́vər*	isl.	**næfr**
ríkər		**ríkr**	*fálər*	jfr isl.	**fellr**
tróŋər		**þrǫngr**	*þrɑ́vər*	isl.	**krefr**
fiŋər		**fingr**	*fútər*		**skýtr.**

Anm. 1. Adj. vackla med avseende på nominativändelsen; oftast saknas den. Subst. ha generaliserat ackusativ, vadan någon ändelse ej är att vänta.

Anm. 2. I sammansättningar med *andər-* sådana som *ándəstáns* rspr. **annorstädes**, *ándəstúgu* rspr. **'anderstuga** (se ovan s. 35) är det ovisst, om *ə* är svarabhaktivok. eller utvecklad ur **a**.

§ 79. **Mellan konsonant och slutljudande kakuminalt l inträder jälpvokalen** *ə*, t. ex.

fœyəl	fsv.	**foghl**	*síyəl*	fsv.	**sighl**
hɑ́yəl		**haghl**	*tɑ́vəl*		**tåghl**
gɑ́vəl		**gafl**	*tíyəl*		**tighl**
nɑ́yəl		**naghl**	*vɑ́yəl*[2]	isl.	**vagl.**

e) Sonantering.

§ 80. **n blir sonantiskt i stavelseslut efter äldre gingivaler och labialer** (och göres i målet homoorgant med föreg. kons., se nedan § 123), t. ex.

bɑ́tn̩	fsv.	**botn**	*fœsn̩*	rspr.	**forsen**
vɑ́tn̩		**vatn**	*hɑ́tn̩*		**hälften**
sʉ́dn̩	rspr.	**sudden**	*tœrvn̩*		**torven**
rɑ́ksn̩[3]		**'råksen**	*gɑ̀bn̩*		**gubben**
vɑ́ln̩		**vallen**	*ʃɛ́pn̩*		**käppen.**

[1]) Näsduk.
[2]) Hönspinne.
[3]) Se § 39,2.

Anm. 1. Av adj. på **-en** med stamslut på **t, d** samt adj. på **-sen** hava **liten, kristen** alltid sonantiskt **n**: *litn̥, ɣristn̥*: de övriga vackla mellan *-ən* ock *n̥*, se § 57, anm. 1.

Anm. 2. Efter **l** i svagtonig stavelse blir **n** konsonant, t. ex. *hìm̥ln* rspr. **himmeln.** Efter **n** bortfaller det i regeln, t. ex. *han* rspr. **handen,** *mɑn* rspr. **månen,** *pɪn* rspr. **pinnen.** Jag har blott antecknat det i orden *grànn̥* rspr. **grannen,** *vɑ̀nən* rspr. **vanan.** Med **r** ock *ɾ* sammansmälter **n** till enhetligt ljud, t. ex. *hɑ̆n̥* fsv. **harin,** *fɵ̆n* fsv. **folin.**

Anm. 3. Efter **p** ock **b** uppträder **n** såsom sonant (ock övergår till *m̥*) blott i suffigerade artikeln. Adj. på **-en** med stamslut på **p** få däremot i målet ändelsen *-ɪn*, t. ex. *skrùm̥pɪn* rspr. **skrumpen,** *snɔ̀pɪn* rspr. **snopen.** Efter **m** blir **n** ej sonantiskt, t. ex. *brugám̥ən* rspr. **brudgummen,** *tʉ́m̥n̥* rspr. **tummen.**

Anm. 4. Efter **k** har jag antecknat sonantiskt **n** i orden *sókŋ̥* fsv. **sokn.** *vɑ́kŋ̥hús* vapenhus jfr fsv. **vakn** jämte *vɑ́kənhús.*

I den yngre generationens språk höres stundom sonantiskt **ŋ** efter föregående **ŋ**-ljug, t. ex. *dráŋŋ, spóŋŋ*, äldre skm. *dráŋ̊j̊n̥, spóŋ̊j̊n̥* rspr. **dränge**n, **spång**en. Sonantiskt **ŋ** förekommer även sporadiskt framför **g, k,** t. ex. *ŋ̥ˌgoŋ̥* eller *(j)aŋˌgoŋ̥* rspr. **en gång,** *ŋ̥ˌɣár* eller *(j)aŋˌɣar* rspr. **en karl.**

Anm. 5. Efter **ʒ** förekommer sonantiskt **n** i den enklitiska pronominalformen äldre **han,** *nu tɨ́aˌn̥* rspr. **nu teg han,** *hon ɻlóˌn̥* rspr. **hon slog han (honom).**

Anm. 6. **m** såsom sonant efter **s** förekommer i det obetonade relativpron. *s̥om sm̥* jämte *sɵm.*

§ 81. **l** blir sonantiskt i stavelseslut efter **d** ock äldre **s,** *ɻ*, t. ex.

hándl̥	rspr. **handel**	*trálˌl̥*	rspr. **trassel**
stydl̥[1]	**styddel**	*jásl̥*	**gärdsel**
hálˌl̥	**hassel**	*ýsl̥*	**yrsel.**

Anm. 1. Efter *s, ʂ* i målet förekommer emellertid även *ɔl* för son. **l,** t. ex. *ɔ́ksl̥* eller *ɔ́ksɔ̀l* rspr. **axel,** *ʃsáŋsl̥* eller *ʃsáŋsɔ̀l* rspr. **känsel,** *ýʂl̥* eller *ýʂəl* rspr. **yrsel.**

Anm. 2. Efter **f** förekommer sonantiskt **l** i ordet *fl̥* = väl, t. ex. *dˌa fl̥ hán* rspr. **det är väl han.**

[1]) Stil.

B) Konsonanterna.

p.

§ 82. **Äldre p motsvaras av skm.** *p* **i regeln,** t. ex.

pɑ̰	fsv.	**pa**	*sprèt̰ə*	fsv.	**sproti**
pun̰		**pund**	*gɑ̀pa*		**gapa**
pùk̰a[1]	dial.	**puka**	*glʉ̰p*		**gluper**
plɑ̀g̰a	fsv.	**plagha**	*klʏ̀pa*		**klippa**
plɔ̰ɣ		**plogher**	*krøp*		**kropper**
prɔ̰st		**proster**	*jàlpa*		**hiælpa**
præ̰st		**præster**	*stàlpa*	jfr fsv.	**stiælpa**
spèn̰ə		**spini**	*skɑ̰rp*	fsv.	**skarper.**

Anm. Rspr. **p** motsvaras av skm. *b* i orden

blíst̰ɔ̰r (därjämte *plíst̰ɔ̰r* ock *flíst̰ɔ̰r*) rspr. **Plister;**

brofóṣ rspr. **profoss;** beror väl på någon folketymologisk ombildning. (Samma form **brofors** i finnl. dial. i bet. 'idrottsman', 'frånssare', 'risare', se VII i Skr. utg. Sv. Litt.-sällsk. i Finnl. VI, s. 159.) Fasciculus dictionum, en ordb. från 1690, har 'profoss, vulgo **brofoss**';

hýb̰ətɑ́k̰ rspr. **hypotek;**

máskobí rspr. **maskopi;**

skrɑ̰bøkansílt̰ə skråpuksansikte, genom folketymologisk anslutning till **bock.**

§ 83. **Äldre p → skm.** *f* **i förbindelsen pt, utom då denna föregås av l, r,** t. ex.

jʉft	fsv.	**diupt**	*ɟṣ̀øftə*	fsv.	**køpte**
døft		**døpt**	*ɻlɑ̀ftə*		**slæpte**
ɟṣ̀ʏftə[2]	isl.	**kipti**	*tɑft*		**tæpt**
klʏft	fsv.	**klippt**	*ʉ̀grɑ́ft*	rspr.	**urgröpt**
knaft	rspr.	**knappt**	*suftɑ́lʏ*[3]	fsv.	**suptiligh.**
ɟnɑ̰ft		**knäppt**			

Anm. 1. pt → *ft* även i yngre lånord såsom *kaftɑ́n* rspr. **kapten,** *konsɑ́ft* rspr. **koncept,** *rəsɑ́ft* rspr. **recept.**

Anm. 2. På analogi från inf. ock pres. beror *pt* i *svèaptə* rspr. **svepte.**

---

[1]) Kupa (potatis), Rz s 511.

[2]) Kippade.

[3]) Fin; fakt. fsv. **subtiligh.**

Anm. 3. En övergång **ps** → *fs* föreligger i orden *afsáṇs* ← 'apsens ← **absens** i uttrycket *dˇa afsáṇs maˇn* det har gått slut för honom; *drùfsat* smetigt om väglag sammanhänger med **drypa**, jfr no. dial. **drupsa, drufse** 'lade drysse eller falde i mængde, spille, sløse', Ross., *mofs*[1] rspr. **mops**. (Däremot hör ej hit *nàfsa* fsv. **næfsa** isl. **nefsa**).

§ 84. **p har assimilerats:**

1) med **t** i orden *átṭr* fsv. **æptir**, *laṭ* fsv. **læript** (i dessa ord redan tidigt i fsv., se Nor. Aschw. gr. § 288), *sətámbər* rspr. **september**. I alla tre orden har **p** assimilerats i svagtonig stavelse.

2) med **f** i ordet *òfərə* rspr. **oppför**.

§ 85. **p har fallit i interkonsonantisk ställning**, nämligen i förbindelserna **mpt, rpt, lpt**, t. ex.

fṛəmt[2]	rspr. 'krämpt	*vàṭə*	rspr. **värpte**
prəmt	**prompt**	*jàṭ*	fsv. **hiælpt**
sḳaṭ	fsv. **skarpt**	*stàṭə*	rspr. **stjälpte.**

Anm. Av det **p**, som i fsv. insköts mellan **m** ock **n**, **m** ock **t** fins intet spår i skm., t. ex. *hàmnas* fsv. **hæmpnas**, *grəmt* fsv. **grympt**.

b.

§ 86. **Äldre b motsvaras av skm.** *b* **i regeln**, t. ex.

baṇ	fsv. **barn**	*blàskut*[7]	jfr dial. **blask**
barávlıy[3]	dial. **beravlig**	*blıy*	fsv. **bly**
bìnda	fsv. **binda**	*brỳta*	**bryta**
bìsa[4]	dial. **bisa**	*brèḳa*[8]	**brække**
bùlˇa[5]	fsv. 'bula	*àrgˇsìba*[9]	dial. **argsibba**
bjùdu	**biuþa**	*gùbu*	rspr. **gubbe**
bjèlra[6]	dial. **bjällra**	*knub*	**knubb.**

[1]) Denna form även i Järlåsa (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.).
[2]) Krympt, jfr ovan § 27,2.
[3]) Duktig, jfr Rz s. 29. [4]) Hop, mängd, jfr Rz s. 33.
[5]) Vara trumpen; sannolikt bildat på part. fsv. **bulin** uppblåst. Härmed sammanhänger subst. *ǫvunsbúla* avundsam kvinna rspr. 'avundsbula. Med avseende på **-bula** jfr nsv. **-blåsa** i **kinkblåsa**.
[6]) Prata, sladdra, Rz s. 36.
[7]) Slaskigt, om väder, jfr sv. dial. **blask** 'stor snöflinga' Rz s. 73.
[8]) Dikesren. [9]) Argbigga, Rz s. 562.

I den fsv. förbindelsen **mb** kvarstår **b** i skm. blott i intersonantisk ställning och före **r**, t. ex.

dɪ̀m̥ba	fsv.	**dimba**	*làm̥búŋ̊ɲ*	rspr.	**lamunge**
jím̥bɔ̀ɾ	isl.	**gimbr**	*tím̥bɔ̀ɾ*	fsv.	**timber**
kàm̥ba	fsv.	**kamba**	*tìm̥bra*		**timbra**
ʧɕ̀ɪ̀m̥bar[1]	dial.	**kimbar**	*vóm̥bŋ̊*		**vambin.**

Anm. Rspr. **b** motsvaras av skm. *p*, *v* i några lånord:

putál	rspr.	**butelj**	*vredóŋ̊*	rspr.	**bridong**
plasé̞ʈ		**blesserad**	*supárɾ̄*		**superb.**
karɪ́vɪl		**karibel**			

dravánt rspr. **drabant** är lånat från mlt. **dravant**.

§ 87. **Äldre b → skm.** *p* **genom invärkan från närstående perspirerad kons. i orden** *jàspɔ* fsv. **gæstabudh, óp̥salvára** rspr. **observera,** *ap̥sáŋ̊s* (jämte *afsáŋ̊s* se § 83) ← **absens,** *sup̥raʃǫ́n* ← ˈsuptration rspr. **subtraktion. b → p → *f* i** *saftɑ̄́ly* (se § 83).

Anm. Om formen *jɑ̀kop* rspr. **Jakob** se Nor. Aschw. gr. § 262, anm.

§ 88. **b har fallit i förbindelsen mb i slutljud,** t. ex.

dam̥	fsv.	**damb**	*lam̥*	fsv.	**lamb**
kam̥		**kamber**	*vom̥*		**vamb.**

Anm. 1. Av det **b**, som i fsv. insköts mellan **m** och ett följande **l, r,** finns i skm. ej spår, t. ex.

hùm̥bla	fsv.	**humbla**	*ɔrm̥*	fsv.	**ormber**
kóm̥bɔ̀ɾ		**komber**	*ǿm̥*		**ømber.**

Anm. 2. **b** har assimilerats med **v** i orden *rɑ́vɔnspɑ̀l* rspr. **revbensspjäll,** *gúɾ̥ɑs-frɑ́n-ɔ* ← ˈgu b(e)vars ← **Gud bevars (från det).**

m.

§ 89. **Äldre m motsvaras av skm.** *m* utom före **f** och **v,** t. ex.

mɪ̀ɻa	jfr fsv.	**miþia** adj.	*grɪ̀ma*	fsv.	**grima**
mɪ̀s̥ta	fsv.	**mista**	*hɑ̀m̥a-sə*[3]		ˈ**hama sik**
mɪ̀ʏ̯s̥a		**myssa**	*kòm̥a*		**koma**
smad		**smiþer**	*ɑ̀ma-sə*[4]	dial.	**åma sig**
smɪ̀l̥raʏ̯[2]	rspr.	ˈ**smillrug**	*ɑ̀mɪn̥ə*[5]	fsv.	**aminne.**

[1]) Laggar. Jfr Rz s. 318.
[2]) Inställsam, jfr **smillra** 'småle', Rz s. 633.
[3]) Se ovan § 50 anm. 3.
[4]) Göra sig till, Rz s. 840.
[5]) Åminnelse, erinran.

rɪm	fsv. **rim**	*ràmpa*[2]	fsv. **rampa**
smɔ̀mɔ́na[1]	rspr. **småmåna**	*ʃɛ̨ams*	**kæms**
halʳm	fsv. **halmber**	*ɵmsa*	**ymsa.**

Anm. 1. Övergången **b** → **m** före **n** skedde tidigt i fsv. Såsom exempel på i skm. bevarat fsv. **m** kunna därför anföras även *jam* fsv. **iæmn** isl. **jafn**, *ham* fsv. **hamn** isl. **hafn**, *rɔ̀ɣˈstɔ́m* rågstubb, jfr isl. **stofn.** (Om *kvam* rspr. **kvav** se Schag. Vät. § 108.)

Anm. 2. Om övergången **m** → **ŋ** före **k**, t. ex. fsv. **iæmka** → **iænka** skm. *jàŋka*, se Nor. Aschw. gr. § 272,2; hit höra *dùnʃɛn* unken ← ˈ**dumkin**, jfr sv. dial. **ljunken** : **ljum**, Rz s. 417 (se vidare Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 19) samt trol. *malágk* (se § 40 anm. 7).

Anm. 3. **m** → **n** → *ŋ* mellan **r** ock **t, d** i orden *vaŋt* rspr. **varmt**, *vàŋdə* rspr. **värmde.**

Anm. 4. I ordet *sɔ̀tna* rspr. **sötma** ha vi väl ej att göra med övergång **m** → **n**, utan med olika affledningssuffix, jfr rspr. **svullnad**: dial. **sullma.**

§ 90. **Äldre m → *w* före f ock v, då m föregas av vok.**, t. ex.

gàwflʳa[3]	fsv. ˈ**gamfla**	*skàwfɶ́ra*[5]	fsv. **skamføra**
hɨ̀awfɶ́dɐŋ[4]	jfr fsv. **hemfødder**	*sàwvátə*	rspr. **samvete**
kàwfɶ́t	rspr. **kamfert**	*tɔ̀wfát*	**tomfat.**
jàwfárga	**jämnfärgad**		

Anm. 1. Efter kons. kvarstår **m** t. ex. *tàrmvrád* rspr. **tarmvred**, *hàlʳmfásɪŋ* större säck fylld med halm, sv. dial. **halmfässing**, se Rz s. 177.

Anm. 2. **m** saknas i ordet *krabúkta* rspr. **krumbukta** samt även i *skvátra* rspr. **skvattram.** *dàta* 'datum' är väl kontamination av **dato** ock **datum.**

f.

§ 91. **Äldre f motsvaras av skm.** *f*:

fa	fsv. **fa**	*fjɔ̀lɐŋ*[6]	rspr. ˈ**fjoling**
fàra	**fara**	*àŋsfjál*[7]	jfr fsv. **fjælder**

[1]) Arbeta långsamt.

[2]) Slampig kvinna. Jfr no. dial. **rampa** 'lade munden lobe, snakke meget og tosset', Ross.

[3]) Äta trögt, tugga dåligt; avlett med **-sl** i *gàmɔlla* i samma bet. Jfr Rz s. 183.

[4]) Person, som mäst håller sig hemma; även tafatt person.

[5]) Förtala, skämma ut någon. [6]) Två år gammal häst.

[7]) Avsides liggande (undantagen) jord.

flʏ̀ya	fsv.	**flygha**	*knùfa*	rspr.	**knuffa**
flɐ̀sʃ		**flæsk**	*straf*		**straff**
fnøsʃ	jfr rspr.	**fnöske**	*glɐ̀fsa*		**gläfsa**
frʏ̀sa	fsv.	**frysa**	*ɭlɑ̀fsa*		**slafsa**
rø̀frásɤy[1]	dial.	**röfrasig**	*døft*[2]	fsv.	**doft**
gɑ̀fɪl	rspr.	**gaffel**	*klʏ̀fta*[3]	dial.	**klyfta.**

§ 92. **f har fallit i förbindelserna lft, rft,** t. ex.

hat	fsv.	**hælft**	*ɑ̀ltə*	rspr.	**älfte**
tøt		**tylft**	*nø̀tø̀t*		**nödtorft**
tø̀tə		**tolfte**	*tø̀tɤy*		**torftig.**

V.

§ 93. **Äldre v, w motsvaras av skm.** *v* **i regeln,** t. ex.

vɑ̀ra	fsv.	**vara**	*sʃvɪp*[4]	dial.	**skvip**
vɑ̀ta		**varta**	*svɐ̀ɤy*[5]	isl.	**sveigr**
vɑ̀ta		**vita**	*tvɑ̀ɣa*		**þvaga**
varv		**hwarf**	*hʉ̀va*	fsv.	**huvuþ**
vɪ̀la		**hwila**	*lɑ̀va*		**liva**
vɑ̀tʂa		**hwætia**	*sø̀va*		**sova**
vrɪ̀da		**vriþa**	*gøɭv*		**golf**
ʃvɐl		**kwælder**	*tøɭv*		**tolf.**

Anm. Rspr. **v** motsvaras av skm. *b* i *ábokát* rspr. **advokat**, *botéra* rspr. **votera**, av *f* i *sufrén* utmärkt, duktig. Jag antar, att ordet är identiskt med **suverän** fr. **souverain**. Rz s. 696 anför formen **sufränr** i bet. 'övermodig, högmodig'.

§ 94. **Äldre w → skm. g-ljud i intervokalisk ställning i nagra fall:**

1) **w** ← **b** i orden *stùgu* fsv. **stugha**, *séɣgʏ* isl. **sufl**, *rùgu* isl. **hrufa**; hit hör väl även *skrʏ̀ɣɪs* porös is, jfr isl. **skrofi** 'hullet, løs is' Jóns. samt *ʃʂɑ̀yan* litet lass, jfr sv. dial. **kega, keva** 'liten börda', Rz s. 317 ock **keva** v. draga, knoga, streta, Rosl.

[1]) Rödbrusig, jfr Rz s. 526.

[2]) I uttrycket *intɔ-t-døft* rspr. **inte ett dyft**; jfr Tamm Etym. Ordb.

[3]) Skilja agnarna från lintågorna, Rz s. 328.

[4]) Tunn, kraftlös vätska. Jfr Rz s. 610.

[5]) Smal gren.

(enl. Uppl. landsm.-för:s saml.). *ʃṣ̀ɣan* : keva - kagan 'litet lass' (enl. Ihre Dial. lex.): *kà̀van* litet lass.

2) w är uppkommet vid hiatus (se Nor. Aschw. gr. § 336) i sådana ord som *snǫ̀ɣa* fsv. snioa, *mǫ̀ɣa* äta långsamt isl. móa fordøie Fr.$_2$, *rǫ̀ɣa* rulta, gå sakta ock vaggande isl. róa 'holde sig i en rokkende, vuggende bevægelse, som ligner den roendes', Fr.$_2$.

Anm. Hiatusfyllande v-ljud kvarstår i *lǫ̀və* fsv. loe samt *rǫv* best. *rǫ́vn̥* tunna flagor på äggjärn efter slipning isl. ró (Vigf.). Från den artikulerade formen har v här analogice inträngt i den obestämda.[1]

§ 95. **v har fallit:**

1) **i uddljud** framför r i orden *rą̀ka* rspr. vråla, *rǫ̀ŋsḷa* rspr. vrenska samt i senare sms.-leden i *liróɣ* rspr. 'li-vrång 'smärta i ryggen vid ihärdigt ock ovant arbete med lien', där *-roɣ* ← fsv. vranger adj.; jfr 'vara vrång i kroppen', må illa, Ununge (enl. ordlista af kyrkoh. THORDEMAN).

Anm. 1. Om *rą̀k* vråk på is se Nor. Sv. etym. s. 62. Ordet *rɛ̀st* rspr. vrist har måhända ej häller haft v.

2) **i inljud**

a) mellan vokal ock följande konsonant i några fall

α) i obetonad stavelse i några sammansättningar i kompositionsfogen: *jamḭ́l* rspr. givmild, *rabɛ́n* rspr. revben, *styfər*, *styɛsə́n* styvfar, styvson m. fl. med styv-. Hit höra mansnamn med Gustav såsom första led, t. ex. *gùsta-ɣą́nsə̀*, *gùsta-pą́sə̀* rspr. Gustav Jansson, Gustav Pärsson;

β) i starktonig stavelse framför kakum. l i orden: *ą̀lʷapsdḭ̀ʃə* rspr. avloppsdike ock *ą̀lʷǫ́pə* rspr. 'avlöpe med samma bet. samt i ord avledda med det förstärkande prefixet of-, som -> skm. *o-* t. ex. *ǫ̀ɭą́sḷ* stursk fsv. 'ofkasker (för flere ex. se § 42.$_2$):

b) mellan kakum. l ock annan konsonant

α) mellan *l* ock labial i sammansättningar med halv-, sådana som *hàlʷfą́l*, *hàlʷmḭ́l* rspr. halvfull, halvmil samt *tɛ̀lʷmaŋ*[2] rspr. tolvman.

β) mellan *l* ock gingival (som efter bortfall av v sammansmälter med *l* till enhetligt ljud), t. ex.

hàspą́n	rspr. halvspann	*hàtḭ́mə*[3]	halvtimme
hàstǫ́p	halvstop	*vad*	välvd

[1]) Av detta ord förekommer emellertid en parallelform *roɣ*, *róɣn̥*.

[2]) Jfr Tåhlmansdåttern Br.-skr. 1691. UFmT. IV, s. 324.

[3]) I mera tillfälliga sammansättningar med halv- kvarstår v, så *hàlʷvtǫ́kuɣ* rspr. halvtokig.

sɧàdə rspr. **skälvde** *ùsíʃɕ*[1] rspr. **Ulvseke.**
fäsvóldɤ **självsvåldig**

Anm. 2. I pron. *ha* **vad?** blott använt såsom frågeord föreligger intet v-bortfall utan gammal växling **hw ~ h**, se Nor. Ark. VI, s. 22 noten. Även i Nyland förekommer **ha** såsom frågeord enl. Frth. Östg.-lag. s. 189.

3) **i slutljud** i orden *bi*, *gi*, *hu* rspr. **bli(va), gi(va), ha(va).**

þ.

§ 96. **Äldre þ → skm.** *t* **i uddljud utom i förbindelsen þi,** t. ex.

tàka	fsv.	þakka	*trùvə*	isl.	þrefi
tɤŋ		þing	*tri*	fsv.	þrir
tólːa		þola	*trɤɧka*		þrykkia
tèka	isl.	þoka	*trèska*		þryska
tuŋ	fsv.	þunger	*tvær*		þwær.

Anm. Undantag göra pronomina ock pronominaladv., där övergång þ → *d* ägt rum i svagtonig ställning: *du*, *din*, *dɤ*, *dem*, *dàras* fsv. þu, þin, þik, þom, þera, *dylíkʲ* rspr. þyliker, *dáŋ* isl. þarna.

§ 97. **Äldre þi → skm.** *ʃɕ*, t. ex.

ʃɕɵk	fsv.	þiokker	*ʃɕàlə*	fsv.	þiæli
ʃɕur		þiur	*ʃɕæna*		þiæna
ʃɕɤta		þiuta	*ʃɕanst*		þiænist.
ʃɕɤv		þiuver			

ð.

§ 98. **Äldre ð → skm.** *d* **i regeln,** t. ex.

blòduɤ	fsv.	bloþugher	*fred*	fsv.	friþer
frädu		fradha	*led*		liþ
lùdu		laþa	*smed*		smiþer
nàdu		niþan	*vəd*		viþer s.
nɵdu	isl.	hnoða	*høgd*		høghþ
lìdu	fsv.	liþa	*nøgd*		nøghdher
skàdə		skaþi	*ɔløgd*		sløghþ.

Anm. Förbindelsen **rð** övergår i skm. till *ʳ*, se nedan.

[1]) I jordeböcker för Bälinge h:d i Kammararkivet förekommer Ulvseke under formen **Vlsäcke** 1557, **Vlseke** 1567; **Wlffseke** däremot 1555.

§ 99. **Äldre ð → skm. *r* i förbindelserna ðk, ðl i några ord**: *burk* fsv. **buþker**, *lùrʃa* fsv. **ˈliþka**, *òrʃs* fsv. **ˈøþke** (se ovan § 35 anm. 1), *òrmåla* fsv. **ˈ-æþla** (se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 25). Med övergången ðl → **rl** i *òrmåla* kan jämföras samma övergång i **wårli** 'vådligt' i Br.-skr. 1691, UFmT. IV, s. 324.

§ 100. **ð assimileras:**

1) med **g** till **gg**, t. ex.

frùga	rspr.	**fradga**	*stùga*	fsv.	**staþga**
frògа[1]	fsv.	**ˈfroþga**	*stùgnŋ*[2]	rspr.	**ˈstadgning**
glˈògа		**glødhgha**	*vigа-út*		**vidga ut;**

2) med j till **jj** (med undantag av några ord, där ð fallit med ersättningsförlängning, se följ. §), t. ex.

bòja	fsv.	**biþia**	*stùja*	fsv.	**stæþia**
jʂåja		**kædhia**	*stòja*		**styþia;**
ròja		**ryþia**			

3) med **s** till **ss**, t. ex.

blˈìsʃa[3]	dial.	**bliska**	*lj̊åsʃa*[4]	rspr.	**ˈledska**
bròska	rspr.	**brådska**	*nisʃ*		**nidsk**
ta fras		**till freds**	*snj̊åsʃa*[4]		**ˈsnedska**
gos	fsv.	**goþs**	*stå̀la*		**städsla**
lj̊åsn	rspr.	**ledsen**	*òla*		**ödsla.**

4) med **n** till **nn**, t. ex.

klˈånŋ	rspr.	**klädning**	*rònа*	jfr rspr.	**rodna**
rònŋ	fsv.	**rydhning**	*mnát*	fsv.	**miþnatt.**

§ 101. **ð har fallit:**

1) **i inljud**

a) före vissa konsonanter näml. **j, n, l, r** i ett antal ord

α) före **j** i orden

mìja	subst. jfr fsv.	**miþia** adj.	*svìja*	fsv.	**sviþia**
smìja	fsv.	**smiþia**	*vìja*		**viþia**
trìjə	jfr fsv.	**þriþia**	*lˈyja*[5]		**ˈlyþia;**

[1]) Fradga, se ovan § 43.
[2]) I uttrycket *jʂøra på s.* köra med borttingade varor.
[3]) Töa. Jfr Rz s. 40.
[4]) Se § 47,2.
[5]) Sämre ull, se ovan § 21 anm. 1.

β) före l i orden

beſẹ̀ly	fsv.	**beskedheliker**	*sạl*	fsv.	**saþul**
bẹ̀lman[1]	jfr fsv.	**biþil**	*sạ̀la*		**saþla;**
bẹ̀lskọ̀ta[2]	rspr.	**ˈbödelskota**			

γ) före n i orden *frọn* isl. **freyðinn** (se § 33,3), *stạ̀na* fsv. **staþna,** *stạ̀nıŋ* städsel fsv. ˈ**staþning,** *sl̥rìna* halka fsv. ˈ**skriþna;**

δ) före r i orden *nạ̀ra* fsv. **þæn aþra,** *ȧlọ̀ra* jfr isl. **sloðra** (se ovan § 43). *snọ̀rıŋ* dålig fsv. ˈ**snøþrugher,** en utbildning på **snøþer.**

b) i kompositionsfogen faller ð såsom slutkons. i första leden före vilken kons. som hälst, t. ex.

blʻọ̀sint	rspr.	**blödsint**	*lẹ̀bült*	rspr.	**lödbult**
glʻạ̀vátn̥[3]	fsv.	ˈ**glaþvatn**	*rạ̀vá̱y*[5]	jfr fsv.	**radhe**
gufár		**guþfaþir**	*sìlóŋ*[6]	fsv.	**siþolanger**
jọ̀fálv	rspr.	**gödkalv**	*tavásk*[7]		ˈ**taþ-vasker**
lạ̀táska[4]		**lad-taska**	*vạ̀pálʻə*[8]	jfr fsv.	**vaþstang.**

Anm. 1. Om andra leden börjar med vok., kvarstår ð (såsom *d*) ofta, t. ex. *glʻạ̀dy̱pyn* isfritt, öppet, om vatten rspr. ˈ**glad öppen**[9], *vìdy̱pyn* rspr. **vidöppen.** ð har fallit i ordet *bạ̀ibʻán* bra ibland och dåligt ibland dial. **bådibland,** Rz s. 69.

2) **i slutljud**

a) i enstaviga ord efter urspr. lång eller förlängd vok. i regeln, t. ex.

blʻọ̀	fsv.	**bloþ**	*spạ*	fsv.	**spadh**
bọ̀		**bodh**	*stẹ̀*		**stæþ**
brụ		**bruþ**	*sẹ̀*		**sæþ**
lọ̀		**lodh**	*tẹ̀*		**tiþ**
nø		**nøþ**	*vø*		**viþ** prep.

Anm. 2. Adj. med stamslut på ð behålla kons. i allmänhet på grund av nom.-ändelsens bevarande i sen tid, t. ex. *brạ̀d* fsv. **braþer,**

[1]) Friare.

[2]) Översta halskotan (vid slakt brukar denna alltid kastas bort).

[3]) Vatten, som samlar sig i fårorna vid häftigt regn; jfr isl. **glaðr** blank.

[4]) Utbyggnad vid ladugolvet. [5]) Raka vägen.

[6]) *fàla sìlóŋ* falla på sidan.

[7]) Pojkvask, jfr. isl. **tað** 'skarn, møg' Fr.$_2$, i skm. även *tabát* i samma bet. (jfr dial. **batting** liten gosse) samt ett därpå bildat fem. *tabáta* liten flicka.

[8]) Gränspåle vid rågångar.

[9]) Samma ord **glad** 'blank', som ingår i *glʻạ̀vátn̥*.

hæd fsv. leþer, *spǫd* fsv. spædher (med bortfallet ð har jag antecknat *dø*, *glǫ* och *rø* fsv. døþer, gladher, røþer; analogice även *dǫ̀a*, *rǫ̀a* för ljudlagsenl. **dǫ̀da*, **rǫ̀da*). Ett subst., vars ð ej fallit, är *hud* fsv. huþ. På inflyt. från rspr. beror väl *manńad* rspr. mened.

Anm. 3. I pret. av 1:sta starka konjug. kvarstår ävenledes kons., t. ex. *ræd*, *svæd* fsv. reþ, sveþ.

b) i två- och flerstaviga ord efter svagtonig vok., t. ex.

bìti	fsv.	bittidha	*jìlna*	fsv.	skilnadher
hùvu		huvuþ	*hǫ̀yɣúda*[1]	rspr.	*högljudad
kàla		kallaþe	*ɣrìŋfǫ́ta*[2]		*kringfotad
rǫ̀pa		ropaþe	*pìlɣhǫ́ɣa*		pickhågad.

Anm. 4. ð → *d* i slutljud i *hàrad* fsv. hæraþ.

t.

§ 102. **Äldre t motsvaras av skm.** *t* **i regeln:**

1) i uddljud utom i förbindelsen ti (se mom. 2), t. ex.

ta	fsv.	taka	*tùga*	fsv.	tunga
til		til	*trǫ*		tro
tǫ̀kar	jfr fsv.	tokotter	*træ*		træ;

2) i in- och slutljud utom före i, l (se § 103, 104) och efter apikoalveolar i målet (se § 105), t. ex.

ɣɣàrpúta[3]	jfr mlt.	putte	*ɣỳlta*	isl.	gylta
sæta[4]	fsv.	sæta	*mìsta*	fsv.	mista
starkr		starker	*lokt*		lokt
strỳkja		stryka	*mat*		mater.

Anm. 1. t motsvaras av skm. *r* i ordet *drasúr* rspr. drasut, av *n* i *diskunéra* rspr. diskutera, där *n* väl beror på analogi efter *rásonéra* rspr. resonnera.

Anm. 2. t utan motsvarighet i äldre språk förekommer:

1) i verbalformerna *hant*, *vant* rspr. hann, vann, där t beror på analogi efter sådana former som *bant*, *blant* av binda, slinta, *hùnt* rspr. hunnit analogice efter *hant*. (Äldre t är bevarat i *hølt* fsv. hølt.)

2) i några advärb: *aldálǝst* rspr. alldeles, *i jónstǝs* rspr. i jåns, *nònstin* rspr. någonsin (i de två första exemplen är t av samma art

[1]) Högljudd. [2]) Snabbfotad.

[3]) Litet kärr. Mlt. putte 'grube bes. grube, in der wasser steht', L.-W.

[4]) opers. oftast i uttrycket *da sátər intə* det jälper, förslår inte; lyda fsv. sæta 'lyda, bry sig om', Sdw.

som i rspr. **därest, eljest, varest**) samt i subst. *sàltpå̰tər* rspr. **salpeter** genom folketymologi.

§ 103. **Äldre ti̯ → skm.** *ʃʂ*, t. ex.

ʃʂódɔ̀r̯	fsv.	**tioþer**	*ʃʂœ́ɣ*	rspr.	**tjog**
ʃʂùyə		**tiughu**	*vå̰ʃʂa*	fsv.	**hvætia**
ʃʂ̀yva		**tiuva**	*nʏ̀ʃʂa*		**nytia**
ʃʂ̀ra		**tiæra**	*vḭ̀ʃʂa*		**vitia**

Anm. En utveckling **ti̯ → k** förutsättes av ordet *vàljstɨ́an* slipsten, jfr *vå̰ʃʂa* fsv. **hvætia**. Denna övergång förekommer sporadiskt flerstädes i Uppland. I Viksta har jag påträffat formen *vìʃa*, i Tolfta *vìʃja* ← **vitia**. **vick ja** rspr. **vet jag** förekommer i Ununge (enl. en ordlista av kyrkoh. Thordeman). Vätömålet har **fikkja** linknippa fsv. **fitia** (skm. *fìʃʂa*) enl. Säve. Om denna utveckling jfr Nor. Fryks. lj. § 191.

§ 104. **Äldre tl → skm.** *ɻl* genom mellanstadierna **tsl, ssl** (se Nor. Aschw. gr. §§ 334, 290 anm. 1), t. ex.

dràɻla[1]	fsv.	**ˈdratla**	*nàɻla*	fsv.	**nætla**
fḭ̀ɻla	isl.	**fitla**	*fɔ̀ɻla*[3]		**ˈskytla**
fùɻla[2]	dial.	**futla**	*skvàɻluɣ*[4]	jfr no.	**skvatla**
ʃʂḭ̀ɻliŋ	isl.	**ketlingr**	*vàɻla*	jfr fsv.	**vatle.**

Anm. Ordet *hùɻla* rspr. **hutla** är lån från rspr. Märk *tl* i lånorden *ɔ̀fɨntliɣ*, *ɑ̀dɑ́ntliɣ* rspr. **ofantlig, ordentlig** samt i de nybildade med **-lig** avledda adjektiven *vɨ̀atliɣ*, *ɔ̀vɨ́atliɣ*, *på̰hittliɣ*, *ɔ̀pfɨntliɣ*, rspr. **ˈvetlig, ˈovetlig, ˈuppfintlig, ˈpåhittlig,** se ovan § 57 anm. 3.

§ 105. **Äldre t → skm.** *ʈ*, **då det i målet kommit efter apikoalveolar eller apikokakuminal kons.**, t. ex.

fœ̀ʂʈ	fsv.	**fyrst**	*gɔ̀ʂʈœ́mt*	rspr.	**gårdstomt**
fœ̀ʂʈɑ́		**första v.**	*ɑ́ʂʈɔ̀r̯*		**halster**
vanʈ	rspr.	**varmt**	*jœ́ʂʈɔ̀r̯*		**jolster**
bœ́ʂʈɔ̀r̯	fsv.	**bolster**	*mœ̀rʈɑ́p*		**molntapp.**

§ 106. **t assimileras med s i regeln**, t. ex.

bɔ̀smɑ́n	rspr.	**båtsman**	*lɔ̀sa*	jfr rspr.	**låtsa**
fœ̀ʈrɔ́s[5]	jfr rspr.	**tråts**	*masɑ́ʃ*		**matsäck**

---

[1]) Skvimpa, spilla. Jfr sv. dial. **dratta, dretta, drettla** 'spilla', Rz s. 97.

[2]) Smussla. Jfr Rz s. 172.

[3]) Tillfällig gärdsgård, se ovan § 22,6.

[4]) Skvimpig, vattig, jfr da. **skvatte** spille, no. dial. **skvatla** 'plaske, søle', Ross.

[5]) I uttrycket *fœ̀ʈrɔ́s* på trots.

plˈaʂ	rspr. **plats**	*spoʂk*	rspr. **spotsk**
ʃuʂ	**skjuts**	*svàʂa*	**svetsa**
farmýɻla-sə[1]	jfr rspr. **skärmytsla**	*vâʂkuɉ*[2]	**ˈvätskug.**

Anm. 1. Oassimilerat **ts** förekommer i orden *pyʈs* rspr. **pyts** ock *stòʈsa* stötta s.; *hàʈsɨɉ* rspr. **hetsig** ock *sɨʈs* rspr. **sits** äro måhända lån från rspr.; på analogi efter simplex beror **t** i *bìatsmàrʃ* rspr. **betesmark.**

Anm. 2. **t** har assimilerats med **n** i ordet *drȅnɲ* fsv. **drottning,** då ordet stod i proklitisk ställning, jfr nsv. vardagsspråk **dronning,** ä.-nsv. **dråning** (P. Brahes Visbok s. 4, 11). Utvecklingen har möjligen varit **tn** → **ȏn** → **n.**

§ 107. **t har fallit:**

1) i inljud i interkonsonantisk ställning, oftast i förbindelsen **st** + kons., t. ex.

brȍsʈrýɉ[3]	rspr. **bröstdryg**	*ɧrìsna*	fsv. **kristna**
fàsna	fsv. **fastna**	*ˈprásʈbatýɉ*	rspr. **prästbetyg**
fàsmǿ	**fæstemø**	*súpraʃǫ́n*	**subtraktion**
jàspə jfr	fsv. **gæstabudh**	*tâsmantára*	**testamentera**
jɛʃɛ́varʐ	fsv. **gæstgivare**	*vâɧslɨɉ*[4]	**ˈväxtlig.**
jas-á̋t	rspr. **jälpts åt**		

Anm. 1. Genom analogi från simplex kvarstår **t** i sammansättningar med **fastlags-,** t. ex. *fástlaksǿndə* rspr. **fastlagssondag.** I förbindelsen **stn** kvarstår **t** i ordet *kȍstna* rspr. **kostnad.**

Anm. 2. Mellan **r** ock **l** har **t** fallit i orden *sȁsála* sädesärla jfr isl. **ertla,** *ʃʂȍlar* ← **ˈkiorlar** ← fsv. **kiortlar.** Som pluralisformen var mycket vanlig, segrade den över sing., som fick formen *ʃʂǫ̀l* genom borttagande av plur.-ändelsen *-ar.* Ett motsatt förhållande har ägt rum med *mȍʈl* rspr. **mortel,** där plur.-formen genom analogi från den vanligare sing. bevarat förbindelsen **rtl:** *mȍʈlar.*

2) i slutljud i svagtonig stavelse, t. ex.

i den suffigerade artikeln

húsʐ̀	fsv. **hus-it**	*ȍɣa*	fsv. **øghat**
tájʂɨ̀	**tak-it**	*traː*	**træ-it,**

i neutr. av adj. ock part. pret.

fȁlɨ	fsv. **farlighit**	*skȍɲ*	rspr. **skojigt**
nȁʃsɨ	**nakit**	*bìtɲ*	fsv. **bitit**
ɣpy	**ypit**	*brɣ̀tɣ* jfr	fsv. **brutit**

[1]) Jämra sig, jfr sv. dial. **skärmyssa** 'träta, vara ovettig, prata o. stoja', Rz s. 616.

[2]) Fuktig.

[3]) Högmodig.

[4]) Fruktbar.

frỳsy	fsv.	**frusit**	*sùpr*	fsv.	**supit**
skùrr		**skurit**	*rǫ̀pa*	rspr.	**ropat.**

Anm. 3. Neutr. av adj. på *-ay* bevara **t**, t. ex. *gìftut* jfr rspr. giftigt.

d.

§ 108. **Äldre d motsvaras av skm.** *d* **i regeln**, t. ex.

day	fsv.	**dagher**	*fùda*[2]	dial.	**fudda**
dèga		**dogha**	*gad*	fsv.	**gadder**
dèsa[1]	jfr. dial.	**doss**	*rad*		**rædder**
dra	fsv.	**dragha**	*ud*		**udder**
dreŋ		**drænger**	*drèsə*	jfr fsv.	**drusi**
drỳpa		**drypa**	*hìndra*	fsv.	**hindra**
drøm		**drømber**	*àndra*	rspr.	**ändra.**

Anm. 1. Rspr. **d** motsvaras av skm. *t* i *fotrál* rspr. **fodral,** av *l* i *múlərvárk* rspr. **mudderverk** genom folketymologisk anslutning till **mull.**

Anm. 2. Utan motsvarighet i rspr. förekommer **d** i skm. i några fall:

1) på grund av inskott mellan konsonanter, nämligen mellan **nn** och **r** i ordet *hìndər* rspr. **hinner,** ifrån vilken form **d** analogice inkommit i infinitiven *hìnda.* (Detta är det enda exemplet på **d**-inskott mellan **nn** och **r,** däremot *brínər* fsv. **brinder,** *rínər* fsv. **rinder;** det **d,** som i fsv. insköts mellan **ll** och **r,** är ej häller bevarat i skm., t. ex. *fálər* fsv. **falder.**)

Ordet *ràndıl* rspr. **rännil** (Bellman **rändil,** se Hellqu. Ark. IV, s. 298) har fått sitt **d** från pluralen ***rändlar** där **d** inskjutits mellan **n** och **l** (denna förklaring på **rändil** är meddelad av prof. Noreen å akad. föreläsn.). På detta inskott av **d** mellan **n** och **l** har skm. ännu ett exempel nämligen *spàndıl* vidja, som spännes mellan två kälkstakar fsv. ***spænnil, *spændlar.** Jfr no. dial. **spännel** 'løkke i vidjering' Ross.

2) i enskilda ord:

àrhìndra rspr. **erinra,** folketymologisk ombildning (se Nor. Sv. landsm. VI. 5, s. 9);

i formen *fùndas* sup. funnits motsvararar väl *d* isl. **d** i **fundenn.** Analogice har **d** inkommit i inf.-formen *findas,* som förekommer jämte *finas;*

[1]) Sömnaktig kvinna jämte neutr. *dəs* i samma bet., jfr Rz s. 113, no. dial. **dösen** 'døsig, mat, slap', Ross.

[2]) Arbeta långsamt, Rz s. 169.

hínḍrɪ̀ʃ rspr. **Henrik**, en i sv. dial. mycket vanlig form;
plɪ̀gdə rspr. **pligga**;
ɻlǫ̀d rspr. **slö**, hypersvecism, jfr den vanliga dialformen **blåd** rspr. **blå** (i Uppl. i Harg enl. Uppl. landsm.-förs saml.). Dylikt **d**-tillägg även i ä.-nsv. hos Salberg, se Andersson Salb. gr. s. 47;
spǫ̀də rspr. **spö**. Här är **d** troligen gammalt; formen **spöödh** träffas redan i Gust. Vasas bibel, likaledes i 1600-talets ordböcker ock Speg. Gloss. 1712, **spöd**, **spödh**;
stýḍl̥ rspr. **stil**; jfr **Bokstyddil** Br.-skr. 1732 UfmT. IV, s. 331.

§ 109. **Äldre d → skm. *ḍ* efter apikoalveolar ock apikokakuminal kons. i målet**, t. ex.

kvàn̥ḍám	rspr.	**kvarndam**	*tòs̥ḍár*	fsv.	**Þorsdagher**
tòn̥ḍýɣvɣl	jfr fsv.	**Þordyvil**	*bòsḍúʃ*	rspr.	**bordsduk**
vàn̥ḍə	rspr.	**värmde**	*gȧ̀sḍrɛ́ŋ*		**gårdsdräng**
ȧ̀n̥ḍə		**ärende**	*hasḍúʃ*		**halsduk.**

§ 110. **d assimileras:**

1) **ld → ll** även före **r**, då **l** är gingivalt, utom i pret. av svaga värb, där **d** är preteritalmärke, t. ex.

òl̥on	fsv.	**aldon**	*ʃɣ̀l̥a*	fsv.	**skylda** v.
jȧ̀l̥a		**elda**	*ʃɣ̀lɣ*		**skyldugher**
hal̥[1]		**hald**	*vol̥*		**vald**
hol̥a		**halda**	*ȧ̀lrɪ*		**aldrigh**
mòŋfɔ́lɣ[2]	jfr fsv.	**mangfaldadher**	*vɪ́lrɔ̀*	isl.	**vildri.**

Anm. 1. Däremot kvarstår **ld** i preteritum, t. ex. *fȧ̀l̥də* fsv. **fælde**, *sòl̥də* fsv. **salde**, *ʃɪ̀l̥də* fsv. **skilde**.

Anm. 2. I medellågty. lånord kvarstår **ld**, t. ex. *bɪ̀l̥d* mlt. **bilde**, *mɪ̀l̥d* mlt. **milde**, *vɪ̀l̥d* mlt. **wilde**.

Anm. 3. Märk assimilation av **ld** i *sol̥á̀t* rspr. **soldat**.

2) äldre **nd → nn** i slutljud, t. ex.

ban̥	fsv.	**band**	*ɻan̥*[3]	ä.-nsv.	**sland**
bɪn̥		**bind** imper.	*smɪ̀ɻlɪ́n̥*[4]	fsv.	**smidhioslinder**
bran̥		**brand**	*stɪn̥*		**stinder**
ban̥	rspr.	**bänd**	*ȧ̀vún̥*		**avund**
han̥	fsv.	**hand**	*trɪn̥*	rspr.	**trind.**

Anm. 4. I inljud kvarstår intervokaliskt **nd**, t. ex. **brandar** fsv. **brandar**, *bòn̥də* fsv. **bonde**, *ȯ̀ʃɣn̥dɪʏ* okynnig, jfr fsv. **okynd**. Så även i kompositionstogen i sammansättningar, vars andra led börjar med vokal, t. ex. *hàndýʃsə* rspr. **handyxa**, *stɪ̀n̥dɔgd* rspr. **stindogd** med runda, stirrande ögon.

[1]) Häll, styng.
[2]) Bladmagen.
[3]) Se ovan § 36,1.
[4]) Fint slagg.

§ 111. **d har fallit:**

1) i uddljud

a) i förbindelsen **di**, t. ex. *ju̯p* fsv. **diuper**, *ju̯r* fsv. **diur**, *jar̯v* fsv. **diærver**.

Anm. I ordet **djävul** höres stundom *ʤ* vid emfatiskt uttal: *ʤa̯vəl*.

b) i förbindelsen **dv**; exemplen äro: *va̯lva-in̯* slumra in, jfr fsv. rspr. **dvala** subst., *va̯lvǽdər* kulet, tungt väder fsv. ˙**dvalvædher** (hit hör väl även *va̯lhánt* rspr. **valhänt**), *vaṣn̯á̯t* spindelväv rspr. **dvärgsnät** ock *vaṣ* spindel, det senare ordet lösgjort ur kompositum; då *vaṣn̯á̯t* betydde spindelväv fick *vaṣ* betydelsen spindel; ordet **dvärg** saknas i målet.

2) i inljud

a) interkonsonantiskt i förbindelserna **ndn, ndl, nds, rnds**, t. ex.

bón̯ bonden ← **bondn**		*oán̯lʰ*[1]	rspr. **oändligt**
blʰàn̯ŋ rspr. **blandning**		*hàn̯fi*	**handske**
vèn̯ŋ	**vändning**	*a̗n̯ŋ*	**ordning**
grànlɨ	**grundlig**	*àn̯smán̯*[2]	˙**ärendesman**
hànla	**handla**	*àn̯svíṣ*[3]	˙**ärendesviss.**

b) i enskilda ord: *árn̯tsún̯da* rspr. **adventsöndag**, *áb̯okát* rspr. **advokat**, *kárəmámər* jfr rspr. **kardemumma**, *kàrbórə* rspr. **kardborre** (i detta sista ex. mellan två kons.). Jfr ä.-nsv. **karborre**, så Spegel Gloss. 1712.

S.

§ 112. **Äldre s motsvaras av skm.** *s* **i regeln**, t. ex.

salt	fsv. **salt**	*sʃàrpa*[5] jfr fsv.	**skarper**
sàl̯ja	**sælia**	*bàkskrát*[6]	**skratte**
skàlə	**skalle**	*smà̗la*[7] fsv.	˙**smala**
skap[4]	**skap**	*snɨ̗fyl*[8] dial.	**snyffel**

[1]) Förstärkningsord = ofantligt.
[2]) Budbärare vid auktioner.
[3]) Duktig att uträtta ärenden.
[4]) Penis, isynnerhet på hästar.
[5]) Ofruktbar åker.
[6]) Gast.
[7]) Smattra, jfr no. dial. **smala** 'smælde', Ross.
[8]) Glop. Jfr Rz s. 640.

sprò̜tə	fsv.	**sproti**	*mỳsa*	fsv.	**myssa**
stọlr		**stol**	*tùskuɣ*[2]		***tuskugher**
stôrma		**storma**	*asp*		**asp**
gl̥ùsa[1]		***glisa**	*kr̥ìstn̥*		**kristin.**

Anm. 1. Rspr. **rs** motsvaras av skm. *t* i ordet *hat* i uttrycket *hat a tvat*, där *t* beror på rimskapande analogi efter *trat* på samma sätt som **s** i rspr. **härs** efter **tvärs**; rspr. **s** av skm. *ʃ* i *fa̜sánt* rspr. **sergeant**, *fa̜sil̜d* rspr. **särskild** genom assimilation med följande **sje**-ljud.

Anm. 2. **s** utan motsvarighet i rspr. förekommer i advärben *i-nónstəs* rspr. **i jåns**, *nún̜s* nu, jfr isl. **núna**; samt adj. *fàl̜smát* rspr. **schackmatt**. Ordet *stonára* 'storma, bråka', beror väl med hänsyn till sitt **s** på kontamination av *tonára* i samma bet. ock *stôrma* rspr. **storma**.

Anm. 3. **s** har fallit genom dissimilation i orden *kθ̜st̜án* rspr. **skorsten**, *trast* (jämte *strast*) rspr. **straxt**.

Anm. 4. S. k. ostadigt **s**. Av mycket gammalt ursprung är växlingen mellan **s**-prefigerade ock **s**-lösa former i sådana fall som de följande:

sk : k *skràl̜luɣ* = rspr. **krasslig** jfr no. dial. **skratlen** adj. 'skrøbelig' Ross;

skràl̜luɣ skral, klen : **krusslig** (Roslagen enl. Uppl. landsm.-för:s saml.) sammanhänger med skm. *skràtn* av köld eller sjukdom oförmögen till arbete rspr. ***skrutten** (jfr Rz s. 601), *skràtl* klen stackare, jfr no. dial. **skrutlen** 'svag, skrøbelig' Ross. (om övergången **tl** → *ll* se § 104);

sl̜rỳ̜ʃ̜sy̜l klen stackare, *sl̜rỳ̜ʃ̜a* vara hängsjuk : finnl. dial. **krytjil** stackare, Rz s. 358, no. dial. **krykjel** 'en sammentrukken eller sammenkrybende stakkel', Ross;

pèn̜kskváb pojkvask, föraktligt : *pèn̜kváb* i samma bet. ← **pojkkvabb**. *(s)kvab* är det kända dial. ordet med bet. 'tjock, våt massa', Rz s. 368;

sn : n *snásn̜:* rspr. **näsan** i uttrycket *fa pa snásn̜* få på nosen, med **k**-avledning *snúskn̜* i samma bet., jfr no. dial. **snasa** 'falde paa næsen' Ross;

snosk ansikte, **k**-avledning till dial. **snos** (se Nor. Urg. lautl. s. 208): rspr. **nos**;

snàvóruɣ adj. 'med korta, stubbiga öron', om kreatur : hels. **nuvug** kullig (Rz s. 647), fno. **núfa** stubbnäsa (se Nor. Sv. etym. s. 54).

[1]) Skratta, flina. Jfr Rz. s. 199.

[2]) Tovig i håret, ostädad eller tilltufsad till sitt yttre, jfr Rz s. 765, isl. **tuska** 'puffe, støde' Fr.$_2$, no. dial. **tuska** 'fare uordentlig og tumlende frem', Ross.

§ 113. **Äldre sl → skm.** *ɻl*, t. ex.

ɻlø	fsv.	**sla**	*jìmɻla*[4]	fsv.	***gimsla**
ɻlɑ̀na[1]	dial.	**slana**	*hálɻl*		**hasl**
ɻlìta	fsv.	**slita**	*hɑ̀ɻl̊a*[5]	dial.	**häsla**
ɻluy		**slugher**	*rɑ̀ɻla*	rspr.	**rassla**
ɻløy[2]		**sløgher**	*sy̆ɻla*	isl.	**sýsla**
fnìɻla[3]	dial.	**fnissla**	*spɑ̀nɻly*	rspr.	**spänslig**
gɑ̀mɻla[4]	fsv.	***gamsla**	*ɑ̀ŋɻly*		**ängslig.**

Anm. Efter **k** kvarstår **sl**, t. ex. *ókl̊* rspr. **axel**, *óksl̊* rspr. **oxel**, *kɑ̀lsly* fruktbar rspr. **växtlig**; likasä efter **t** i orden *ɔ̀bɔ̊tsly* rspr. ***obotslig** (obotlig), *ɑ̀tsly* rspr. ***ätslig** (ätlig) samt om **s** och **l** först vid sammansättning kommit i kontakt, t. ex. *krɔ̀psly̆ftandɔ* ansträngande rspr. ***kroppslyftande.**

§ 114. **Äldre s → skm.** *ʂ* **efter apikoalveolar och apikokakuminal kons. i målet**, t. ex.

kɔ̀ʈsɑ́ɻa	rspr.	**kortsågad**	*kvɑ̀ɳʂly̆vɑ́lta*[6]	rspr.	***kvarnskvälta**
ɑ̀ʈsɔ́pa		**ärtsoppa**	*tɔ̀ɳspi̯ra*		**tornspira**
hɔ̀ɳʂkɔ̀p		**hörnskåp**	*ɑ̀nʂtɪ̀ja*		**alnsticka.**

§ 115. **Äldre sk- före främre vokal samt si, ski, sti → skm.** *ʃ*. t. ex.

ʃùŋa	fsv.	**siunga**	*flɛ́ʃ̊*	fsv.	**flæskit**
ʃuk		**siuker**	*ʂly̆ɯmráʃ*	rspr.	**skumrasket**
ʃalv		**siælver**	*ʃy̆ta*	fsv.	**skiuta**
ʃø		**siø**	*manɪ́ʃa*		**mænniskia**
ʃɪna		**skina**	*grɑ̀hy̆ʃay*	jfr fsv.	**ysiotter**
ʃam	isl.	**skim**	*ɑ̀ʃa*	fsv.	**æsia**
ʃøt	jfr fsv.	**skytta**	*ʃat*		**stiærter.**

Anm. 1. Från best. formen har *ʃ*-ljudet inträngt i obest. i *fɪʃ* rspr. **fisk**, *flaʃ* rspr. **fläsk**, former som, ehuru mindre vanliga förekomma jämte de ljudlagsenliga *fɪsl̊*, *flasl̊* (fiʃʃ fisk även i Börstil enligt Uppl. landsm.-för:s saml.).

Anm. 2. **s + j-ljud → ʃ** även i kompositionsfogen i ordet *trɑ̀-ʃɑ́lɔ* rspr. **trädesgärde** samt personnamn sådana som *ma-ʃɑ́nsø̯* rspr. **Mats Jansson**, *ma-ʃǫ́nsø̯* rspr. **Mats Jonsson**, *mágnu-ʃǫ́nsø̯* rspr. **Magnus Jönsson**, *la-ʃɑ́nsø̯* rspr. **Lars Jansson.**

Anm. 3. Rspr:s **sche**-ljud motsvaras av skm. *s* i orden *muntɑ́s* rspr. **mustasch**, *puns* rspr. **punsch.**

[1]) Lång trädstam, stång, Rz s. 620.
[2]) Duktig.
[3]) Blemma, Rz. s. 157.
[4]) Tugga med svårighet, avledningar till resp. **gam-**, **gim-**, se Rz s. 183. Hellqu. Ark. XIV, s. 23.
[5]) Knippa bråkat lin, Rz. s. 285.
[6]) Dålig, gammalmodig kvarn.

1.

§ 116. **Äldre gingivalt l**[1] **motsvaras av skm.** *l*, t. ex.

1) i uddljud:

la̱y	fsv.	**lagh**	*lø̱r*	fsv.	**lov**
là̱va		**liva**	*là̱sa*		**læsa;**

2) geminerat samt i förbindelsen l + gingival, då förbindelsen är ursprunglig (ej uppkommen genom synkope):

fàla	fsv.	**falla**	*sol*	fsv.	**sald**
kàla		**kalla**	*alt*		**allt**
àlva		**ællivu**	*salt*		**salt**
ólda̱r		**alder**	*smàlta*		**smælta**
hòla		**halda**	*hàlsa*	isl.	**heilsa;**

3) efter gingival:

ɔlø	fsv.	**sla**	*ʃʂènlɨy*	rspr.	**tjänlig**
ɔlàpa		**slæppa**	*vànlɨy*		**vanlig.**

§ 117. **Äldre l** (gingivalt) → **skm.** *l* **efter apikokakuminal ock apikoalveolar kons. i målet,** t. ex.

fésˇla̱n	rspr.	**Forslund**	*gånla̱nta*	rspr.	**garnlunta**
fɛ̀sˇla̱y[2]		**förslug**	*àt̬la̱n*		**ärtland**
hámasˇla̱y		**hammarslag**	*fùslay*		**fulslag**
bètla̱kt		**bortlagt**	*tiyɐsˇla̱yarɔ̀*		**tegelslagare.**

Anm. För *ʂˇl* har jag någon gång tyckt mig höra *ʈˇl*, t. ex. *fésˇla̱n* rspr. **Forslund.**

§ 118. **Äldre kakuminalt l → skm.** *l*:

1) efter ī, ĭ (även det, som → *e*), **ȳ, ē,** t. ex.

fìla	mlt.	**vilen**	*tal*	fsv.	**til**
vìla	fsv.	**hvila**	*knìyla*		**knyla**
sìlʃʂɨ		**silke**	*nìylɨy*[3]	jfr rspr.	**nyligen**
fìlja		**skilia**	*syl*	rspr.	**syl**
sílvɔ̀r		**silver**	*dɐal*	fsv.	**del**
spal		**spil**	*fɐ̀l*		**fel**
sàlə		**sili**	*hɐ̀l*		**hel.**

Anm. 1. Kakum. l efter äldre **ē** förekommer i ordet *bɐ̀lɨŋ* rspr. **benling.**

[1] Jfr Nor. Aschw. gr. § 38.
[2]) Förtänksam.
[3]) I uttrycket *pɑ nìylɨya tìdər* nyligen.

Anm. 2. Efter **ÿ**, som är bevarat i målet, är l gingivalt; exemplen äro blott *fÿl̥ɣa* isl. **fylja**, *hÿla* isl. **hylja** ock *mÿl̥ɣa* isl. **mylja**; i övriga ord har **y** → *ɵ* (ock l är kakuminalt), se ovan § 23,1.

2) före starktonig vokal, t. ex. *balɏ̈ŋsta* rspr. **Balingsta**, *jalɑ̰́k* rspr. **elak.**

3) i svagtonig stavelse i ändelsen *-ɨl*, *-ʏl*, äldre **-il**, rspr. **-el**, se § 58,2 t. ex.

fɬÿɲʏl	fsv.	**fløghil**	*lÿmʏl*	rspr.	**lymmel**
hɨmɨl		**himil**	*pÿsɨl*[1]	fsv.	***pyssil**
ʃʂɨtɨl		**kætil**	*spɑ̀ɲɨl*		**speghil**
nÿʧʂʏl		**nykil**	*tɨstɨl*		**þistil**

samt *jɑ̀vəl* fsv. **diævil.**

Anm. 3. Ord på **-el** (ock med akc. 1 i målet) få i skm.:

a) gingivalt **l**, om stammen slutar på **d** eller **s** (utom då l såsom sonant kommer efter *ʂ*), t. ex. *hándl̥* rspr. **handel**, *hɑ́ɻl̥* fsv. **hasl**, *knásʊ̀l̥* rspr. **knussel**, *ýʂʊ̀l̥* rspr. **yrsel** (jämte *ýʂl̥*).

b) kakum. l, om stammen slutar på labial kons. eller **k-**, **g**-ljud, t. ex.

dúbɧ̀ɬ	rspr.	**dubbel**	*kɑ́kɧ̀ɬ*	rspr.	**kakel**
grúbɧ̀ɬ		**grubbel**	*jýɭɧ̀ɬ*		**gyckel**
drúmɨɧ̀ɬ		**drummel**	*mɑ́ŋɧ̀ɬ*		**mangel.**

Gingivalt l hava dock lånorden *bíbɨl̥* rspr. **bibel**, *sɑ́bʊ̀l̥* rspr. **sabel**, *símpʊ̀l̥* rspr. **simpel**, *mɔ́bʊ̀l̥* rspr. **möbel** ock *prýɣʊ̀l̥* rspr. **prygel.**

§ 119. **Äldre kakuminalt l motsvaras av skm.** *ɬ*, t. ex.

1) efter labial ock dorso-palatal kons. utom **j**, även om svarabhaktivok. går mellan kons. ock **l**

plɬɑ̀ɣa	fsv.	**plagha**	*ɑ̀rmɬʏ*[3]	jfr fsv.	**armliker**
plɬoɣ		**plogher**	*klɬɑ̀ɣa*		**klagha**
stɑ̀plɬa	rspr.	**stappla**	*klɬɑ̀da*		**klædha**
blɬɑ	fsv.	**blar**	*glɬɑp*[4]	dial.	**glåper**
flɬɑt		**flater**	*fɛ́ɣɧ̀ɬ*	fsv.	**foghl**
hɑ̀mɬʏɣ[2]	dial.	**hamloger**	*hɑ́ɣɧ̀ɬ*		**haghl;**

Anm. 1. Skenbart undantag gör bynamnet *nÿvl̥a* rspr. **Nyvla.** Förbindelsen **vl** är emellertid här sekundär. Den fsv. formen är **nyuile** (Sv. Dipl. V, s. 318).

Anm. 2. Subst. på *-ɨl*, *-ʏl* få, oberoende av denna regel, även i pluralis gingivalt l, likaså värb, som äro avledda av dessa subst., t. ex.

---

[1]) Se ovan § 58 anm. 2. [2]) Tafatt, fumlig (se Rz s. 239).

[3]) Stackare.

[4]) Klåpare, tafatt person, jfr no. dial. **glaap** 'ubesindig person Aas., samt det kortvokaliska isl. **afglapi** 'fjantet menneske' Fr.$_2$.

hɨ̯vɨ̯l, *hɨ̯vɨ̯lar*, *hɨ̯vɨ̯la* rspr. **hyvel, hyvlar, hyvla**; *ʃɨ̯fɨ̯l*, *ʃɨ̯fɨ̯lar*, *ʃɨ̯fɨ̯la* rspr. **skyffel, skyfflar, skyffla.**

Anm. 3. Efter j är l gingivalt. Exempel härpå är *omɔ́jlɨ̯* rspr. **omöjlig.**

Anm. 4. Då kakum. l står i obetonad stavelse omedelbart efter starktonig stavelse, övergår det stundom till gingivalt, så i ordet **obegripligt** adv. (= ofantligt); av detta ord har jag hört bägge uttalen *ɔ́bəgrípl̡ə* och *ɔ́bəgrípli*; så ock *ɔ̀rímlə* jämte *ɔ̀rímli* rspr. **orimligt** i samma bet.

2) efter vokaler utom ĭ, ȳ, ē (se § 118,1),

ʧʂɛ̀l̡ə	fsv.	þiæli	*gɛ̜l̡*	fsv.	**gol**
vɛ̜l̡		**væl**	*àksɛ́l̡*		**axol**
ɛ̜l̡		**øl**	*mɨ̜l̡*		**miol**
kɑ̜l̡		**kal**	*fʉ̜l̡*		**ful**
mɑ̀l̡a		**mala**	*mʉ̀l̡ɪn*		**mulin**
fɔ̜l̡ə		**foli**	*stʉ̀l̡ɪ*		**stulit;**

Anm. 5. Märk kakuminalt l även i orden *ɑ́l̡ɛpsdɪ́ʧɪ* rspr. **avloppsdike** och *ɑ̀l̡ʊ́pə* rspr. **avlöpe** i samma bet., där l först genom bortfall av kons. kommit i intervokalisk ställning.

3) då l står mellan bakre eller blandad vokal ock labial eller dorsopalatal konsonant,

jàl̡pa	fsv.	**hiælpa**	*àl̡vɑ́r*	fsv.	**alvar**
stàl̡pa jfr fsv.		**stiælpa**	*hal̡v*		**halver**
stɔ̀l̡pə	fsv.	**stolpe**	*fɔl̡ʧ*		**folk**
àl̡mɛ́nɨ̯		**almænninger**	*hàl̡ʧa*		**halka**
hal̡m		**halmber**	*bal̡g*		**bælgher**
tal̡g		**talgher**	*àl̡va*	rspr.	**älva** s.

Anm. 6. Framför *j* övergår *l̡* → *l̃*, t. ex. *fɔ̀l̃ja* fsv. **fylghia**, *vàl̃ja* fsv. **vælia.**

Anm. 7. Lånord hava i allmänhet gingivalt l i alla de tre ovan nämnda fallen, t. ex.

1) *tvɨ̯vla* mlt. **twivelen.** *klɑ̜r* mlt. **klår.** Detta ord är inlånat i svenskan tvenne gånger, dels före övergången **ā** → **å** så Dalm. **kl̡år** (se Nor. Dalm. s. 96), ä.-nsv. **klår** (se Grip Sv. landsm. XIII. 4, s. 13), dels efter 1400; det är det senare lånet som föreligger i skm.;

2) *jánərɑ́l*	rspr.	**general**	*kɔrprɑ́l*	rspr.	**korpral**
jʉ́l̃		**juli**	*pɑ́sonɑ́l*[1]	jfr rspr.	**personalier**
kanɛ́l		**kanel**	*pɪstɔ́l*	rspr.	**pistol.**

[1]) Biografiska uppgifter om avliden person, vilka förr av prästen upplästes från predikstolen.

Likaledes medellågtyska lånord sådana som *hål̥a* rspr. **hala**, mlt. **halen**, *smål̥*[1] rspr. mlt. **smal**, *sål̥* rspr. mlt. **sal**. (Det inhemska ordet **sal**, med den allmännare betydelsen 'lokalitet' har *l̥*, föreligger i *úpsal̥ˀ* rspr. **Uppsala**.) Såsom lånord äro väl även *skrål̥* rspr. **skral** (holl. **schraal**, Rz s. 604) ock *knål̥t* rspr. **knalt** att betrakta.

3) *ál̥bům* rspr. **album**, *èl̥ja* rspr. **olja** mlt. **olie**, *pæsál̥m* rspr. **psalm**.

Kakum. **l** (*l̥*) förekommer i lånorden *ål̥un* mlt. **allûn**, *spætál̥* rspr. **hospital** fsv. **spital** samt de på **-el** med stamslut på labial kons. eller **k-**, **g**-ljud, se § 118 anm. 3.

§ 120. **Äldre kakuminalt l + gingival kons. har i skm. utvecklats till enhetligt kakuminalt ljud, nämligen**

1) kakum. l + t → *t*, t. ex.

gɵt	fsv.	**golt**	*tål̥trást*	rspr.	**taltrast**
hål̥t		**halt**	*hátˀt*	fsv.	**hælften**
val̥	rspr.	**valt**	*jàtə*		**hiælpte**
gàmal̥t	fsv.	**gamalt**	*fɵt*	rspr.	**följt**
smàtɵr[2]	rspr.	***smaltorr**	*tɵt*	fsv.	**tylpt;**

2) kakum. l + d, ð → *d*, t. ex.

bɵ̂də	fsv.	**bolde**	*hadár*	fsv.	**hælghadagher**
dal̥d	rspr.	**däld**	*vàdə*		**valde**
mal̥d	fsv.	**mæld**	*fɵ̀də*	rspr.	**sköljde**
ʃɛɵd		**kyld**	*fɵ̂də*	fsv.	**folghþe**
stɵd		**styld**	*tàdə*		**tælghþe;**

3) kakum. l + s → *s*, t. ex.

bɵ́stʃɔr	fsv.	**bolster**	*kɵ̂sáʃ*	rspr.	**kolsäck**
dɵ̀ska		**dylska**	*stal̥s*		**stals**
hal̥s	fsv.	**hals**	*ávɛsám*[3]		***ävelsam**
jɵ́stʃɔr	isl.	**jǫlstr**	*fɵs-át*		**följas åt;**
pɵ̀sa	isl.	**pylsa**			

4) kakum. l + gingivalt l → *l*; exempel härpå lämna blott komposita.

ål̥úm̥ra[4]	rspr.	***al-lumra**	*jùl̥ɵt*	rspr.	**jul-löt**
hål̥láp		**häl-lapp**	*skɔ̀l̥árarə*		**skollärare**
jùlˀáʃ		**jul-lek**	*sɵ̀l̥ádər*		**sul-läder;**

Anm. Om första sammansättn. blir obetonad övergår *lˀ* + *l* → l *(fólˀʃ)skolárarə* (folk)skollärare. I närgränsande socknar är detta för-

[1]) Detta ord har gingiv. l i många dial., se Karsten Kökarsm. § 31,c ock där cit. litt.

[2]) Mycket torr. Jfr *smål̥ˀa* smattra (se § 112).

[3]) Arbetsam, flitig.

[4]) Klunga av albuskar.

hållandet även i starkton. stavelser. Så i Jumkil t. ex. *skòlɑ́rarə*, i Tierp t. ex. *jùlóyt* rspr. **jul-löt**, i Tolfta t. ex. *kàŋlúmp* rspr. **'kol-lump** kolbit, *sò̜ǫlɑ́ː* rspr. **'sol-lä** solsida.

5) kakum. l + n → *n*, t. ex.

ɑn	fsv.	**aln**	*mùna*	rspr.	**mulna**
fàna		**falna**	*skǭn*		**skolan**
fɛ̄n		**folin**	*sǭn*		**solen**
hɛ̄n		**hælin**	*stǭn*		**stolen**
mɔn		**moln**	*svɑ̀na*		**svalna.**

§ 121. **l har assimilerats eller fallit:**

1) assimilerats med **k** i orden *ákǫ̀n* fsv. **holkin,** *túkǫ̀n* fsv. **þolkin,** med **s** i ordet *ás-ıntə* rspr. **alls intet;**

2) fallit

a) i uddljud före *i*, t. ex.

jùya	fsv.	**liugha**	*joŋ* ljung	fsv.	**liong**
jum		**liumber**	*jus*		**lius**

samt i den uddljudande förbindelsen **bl** i jälpvärbet *bɪ* pres. *bɪr* rspr. **bli, blir.** l har här fallit i svagton. ställning, jfr **pä** 'plär' obetonat, **plä** 'plär' betonat Br.-skr. 1692. UFmT. s. 326.

b) i slutljud i orden *ɧar* rspr. **karl** *sɧɛ*, *sɧa* rspr. **skall** samt *tɛ* rspr. **till.**

n.

§ 122. **Äldre n motsvaras av skm.** *n* i följande fall:

1) i uddljud ock uddljudsförbindelser, t. ex.

nat	fsv.	**natt**	*gnàya*	sv.	**gnagha**
nàda		**niþan**	*gnìsta*		**gnista**
nɑ̀ra[1]		**þæn aþra**	*ɧnɪv*		**kniver**
nǫy[2]		**nogh**	*knò̜da*		**knodha;**

2) i in- ock slutljud utom efter kakum. l ock r samt de fall, som nämnas i följande §, t. ex.

fàna	fsv.	**fina**	*màndɑr*	fsv.	**manadagher**
glòna[3]		**'glona**	*rɑ̀na*[4]	jfr rspr.	**rå**

[1]) Jämte *nàndra* ← **þæn ↓andra;** dessa former äro uppkommna genom felaktig upplösning; i ä.-nsv. har jag träffat formen **nadra** i Kon. Davids hist.

[2]) Även i bet. 'mycket', t. ex. *ɑ̀ta nóy* äta mycket.

[3]) Glo, **n**-avledn. på detta ord se Rz s. 200.

[4]) Fuktighet.

kùn̲a	fsv.	**kunna**	*bè̤ɣna*	rspr.	**bågna**
bòn̲də		**bonde**	*rè̤ɧna*	fsv.	**rækna**
han̲		**hand**	*fɑ̀ɹlɪn*		**fasulighin**
dàn̲s		**dans**	*è̤yon*		**øghon.**

Anm. 1. Rspr. **n** motsvaras av skm. *l* i orden *kùm̲ɪl* rspr. **kummin**, *sk̲ùrpɑ́l̲s* rspr. **skurpens** genom folketymologisk anslutning till **päls**; av *mp* genom anslutning till **lampa** i ordet *lùm̲ptɑ́n̲ɑ* rspr. **lanterna**.

Anm. 2. **n** utan motsvarighet i rspr. förekommer:

1) i några substantiv med avledningsändelsen **-ning** för rspr. **-ing** *bɛvɑ́n̲ɪŋ* rspr. **beväring**, *fandɑ́n̲ɪŋ* rspr. **fundering**, *traktɑ́n̲ɪŋ* rspr. **traktering**.

2) i orden *lɑ̀gna* rspr. **langa**; *muntɑ́s* rspr. **mustasch** genom folketymologisk anslutning till **mun**; *pósn̲tɪv* envis jfr rspr. **positiv** adj.

§ 125. **Äldre n göres i målet homoorgant med närstående kons. i följande fall:**

1) med följande kons. vid avledning ock sammansättning

a) **n** → *w* före **f** ock **v**, t. ex.

ɑ̀n̲vɛ́ndɑ	rspr.	**använda**	*hɑ̀n̲fɑ́t*	rspr.	**handfat**
ɑ́n̲fɔs̲ɪ́[1]		**anförse**	*hɑ̀n̲vɛ́nɪŋ*		**handvändning**
grɛ̀n̲vvɔ́d̲		**granved**	*hɑ̀n̲fɑ́t̲*[2]	dial.	**hundfatt**
grɛ̀n̲fɔ́dər		**grönfoder**	*hɑ̀n̲vɔ́lp*	rspr.	**hundvalp;**

b) **n** → *m* eller n_m före **p** ock **b**, t. ex.

ɑ́mbɛlɑ́ŋɑ	rspr.	**anbelanga**	*grɛ̀n$_m$bɑ́s̲ɪ*	rspr.	**granbuske**
bɔ́m̲prɑtɪ́k̲ɑ		**bondepraktika**	*grɛ̀n$_m$bɑ́r*		**granbarr**
grɪ̀m̲pɛ́ŋɑr		**grindpängar**	*svɪ̀n$_m$blʊ́ɔ*		**svinblod;**

Anm. 1. Efter kort vokal synes *m* vara övervägande, efter lång vok. n_m.

c) **n** → **g** före **k** ock **g**, t. ex.

ɑ̀g̲kɔ́s̲t	fsv.	**ankoster**	*hɑ̀g̲klʊ*	fsv.	**handklæþi**
ɑ̀g̲gɑ́	rspr.	**angå**	*hɑ̀g̲kɑ́n̲ɑ*	rspr.	**handkanna**
fɪ̀n̲kɔ́n̲ɥ		**finkornig**	*hɑ̀g̲kɔ́ɹɑ*		**hundkoja**
grɪ̀n̲n̲kɔ́rv		**grynkorv**	*bɔ̀g̲gʉ́bɑ*		**bondgubbe.**

Anm. 2. I alla de i mom. a—c nämnda fallen förekommer även uttal med oafficierat *n*. I synnerhet är detta fallet, då ett ord uttalas med avsikt distinkt samt i mindre ofta använda ord såsom *bɑ̀n̲vɑ́l̲* rspr. **banvall**[3], *hɑ̀n̲bɑ́t̲* rspr. **hundbett**, *hɑ̀n̲krɑ́ft* rspr. **handkraft**.

[1]) Anse.
[2]) Usel, föraktlig, se Rz s. 267.
[3]) Järnväg finnes ej i socknen.

2) med föregående kons.

a) vid sonantering; härvid övergår **n** till

α) *w* efter **v**, t. ex. *hàn̥lóʏ̯w* rspr. **handloven;**

β) *m* efter **p** och **b** i den suffig. art., t. ex. *túp̥m̥* rspr. **tuppen,** *gùb̥m̥* rspr. **gubben,** samt mellan *p* och *b* i *ùp̥m̥bǽlː* rspr. **uppenbarligt;**

γ) *ɳ* efter *ʂ*, *ʈ*, *ɖ*, t. ex. *fóʂn̥* rspr. **forsen,** *póʈn̥* rspr. **porten,** *ʃǿɖn̥* rspr. **skörden;**

δ) *n* efter *t* och *d*, t. ex. *hátn̥* rspr. **hälften,** *stádn̥* rspr. **stölden;**

ε) *ŋ* efter *k*, t. ex. *vǽkŋhús* jfr rspr. **vapenhus.**

b) vid avledning och sammansättning; härvid övergår **n** → *ɳ* efter *ʈ*, *ʂ*, *s*, t. ex.

bòʂtɳɪŋ	rspr. **borstning**	*kàʈɳáɣsl̥*	rspr. **kartnagel**
vàʂɳa	**varsna**	*ǫ̀ʂɳíb*	**örsnibb.**

Anm. 3. Efter *ʂ* har jag blott ett exempel *fàʂɳa* falna, dial. **falsna** (se Rz s. 125).

§ 124. **Äldre n → skm. *ŋ* före j i ett par ord:** *lɪŋŋál*, *lɪŋŋárɪ* rspr. **linjal, linjera** (oklart är *n* för **j** i dessa ord), *stárɪŋŋús* rspr. **stearinljus;** från denna mycket vanliga sammansättning har *ŋ* inkommit även i simplex *stàrɪŋ* rspr. **stearin.**

Anm. 1. Denna övergång förekommer flerstädes i Uppland. *lɪŋŋál* har jag funnit i Norunda h:d; **gräng**ja gråta fsv. **græn**ia är antecknat från Fjärdhundra (enl. Uppl. landsm.-förs saml.). (I Gästrikl., Torsåker, övergår **nj** → **g** före **t**, *vɛ̀ŋa* rspr. **vänja,** men sup. *vægt*[1].)

Med denna övergång kan man jämföra Degerforsmålets övergång av uddljudande **nj** → **g** (se Åström Dgf. lj. § 127,2) samt den fsv. övergången **ein** → **eg**[2] (se Nor. Aschw. gr. § 277 anm. 4).

Anm. 2. *n* → **g** framför **ʃ** i ordet *íŋʃanǿr* rspr. **ingeniör.**

§ 125. **n har fallit:**

A) **i inljud**

1) interkonsonantiskt: mellan **g** och **r** i *lýŋrɛ* rspr. **'lygnre** lugnare; mellan **m** och **t** i *dømt* doft, adv. bildat på fsv. adj. **dovin,** där i synkoperade kasus **bn** → **mn**; fsv. **'dom(p)nt** → skm. *dømt;* mellan **r** och **s** i sammansättningar med **barns-:** *bàʂɳǿ* rspr. **barnsnöd,** *bàʂáŋ* rspr. **barnsäng,** *bàʂǿlː* rspr. **barnsöl**

[1]) Jfr **wangdt sig** vant sig, kompromissform mellan **'vægt** och **vant,** i en bröllopsskrift (ej dial.) från 1691.

[2]) På liknande övergång finns exempel i Uppl. dial. Vesslandsmålet har *nìŋnǿŋgən* rspr. **nejonögon.**

samt i kompositionsfogen i sammansättningar med **järn-**. Jag har antecknat *jàrbɨt*, *jàrhál*, *jàrpˡóɣ*, *jàʂʈʏ́ʈʂɣ*, *jàʂkrʊ́t* rspr. **järn-bit, -häll, -plog, -stycke, -skrot;** mellan **m** ock **s** i ordet *dèmɭláɣ* rspr. **'domnslag** slag, som medför domning.

2) framför **s** i svagtonig stavelse i orden *ɨ àftəs* fsv. **i aptans,** *ɨ mèrəs* fsv. **i morghins** (jfr Nor. GPhil.$_2$ § 189,5); *jʊ́lˑparustán* potatisstånd : *jʊ̀lˑpʊ́run.*

Anm. 1. Om **n** bortfallit före **s** i gen. best. form sådana som *jàntas* rspr. **jäntans,** *gùmas* rspr. **gummans** eller ändelsen **s** tillagts best. form *jànta, gùma* rspr. **jäntan, gumman** efter bortfallet av slutljudande **n** (se nedan), torde vara svårt att avgöra.

3) före **l** i ordet *bèlˑŋ* rspr. **benling.**

B) **i slutljud**

1) **n** föregås av vokal

a) i den suffigerade artikeln

α) i sing. av svaga feminina, t. ex.

flˑìka	fsv.	**flikkan**	*flˑùgu*	fsv.	**flughuna** ack.
gùma		**gumman**	*gʊ́tu*		**gatuna**
klˑʊ́ka		**klokkan**	*hʊ́ku*		**hakuna**
stàŋa		**stiærnan**	*stùgu*		**stughuna.**

Anm. 2. Själv har jag ej hört, men av mina gamla meddelare erhållit uppgift om att man i deras barndom sagt t. ex.

bʊ́ʈʂɨ	fsv.	**bokin**	*skʊ́ɲɨ*	fsv.	**skoghin**
lájɨ	rspr.	**laggen**	*sáɲɨ*	rspr.	**sågen**
lʊ́ɲɨ	fsv.	**løghin**	*vánɨ*		**vågen**
mjʊ́lʈʂɨ		**miolkin**	*áñɲ*		**ängen,**

att sålunda den sufig. art:s korta **n** bortfallit i starka fem. subst., vilkas stam slutar på **k-**, **g-** eller **ŋ**-ljud; enligt några uppgifter skulle man samtidigt ha brukat sådana former som *dráŋɲ, márʂɨ, sáʂɨ, várɲ* rspr. **dränge, marken, säcken, vargen** d. v. s. maskulinerna skulle ha uniformerats med femininerna eller även långt **n** fallit (jfr Hultm. Finl. bidr. s. 225); andra meddelare förneka förekomsten av dessa sistnämnda former; att femininformer sådana som *bʊ́ʈʂɨ, lájɨ* etc. verkligen existerat, men i den nu levande generationens språk utträngts av de delvis på riksspråksinflytande beroende *bʊ́ʈʂɨ̃ɲ* etc., synes i någon mån bestyrkas av formen *mʊ̀lˑɲ*[1] ← **mor** Þin vid sidan av *fàlˑɲ* ← **far** Þinn (jfr § 40, anm. 2).

β) i pluralis av starka ock svaga maskulina subst. sådana som

[1]) Jämte nu vanligare *mʊ̀lˑm*, som kan ha fått *n* genom analogi från *fàlˑɲ.*

hàs̲ta[1]	fsv.	**hæstana**	*klɤ̀k̲åɤ̲ə*	fsv.	**klokkarana**
hà̲ra		**harana**	*skò̲ya*		**skoghana;**

b) i advärb, prepositioner ock konjunktioner på **-an**, t. ex.

ìn̲a	fsv.	**innan**	*òv̲a*	fsv.	**ovan**
mìl̲a		**millan**	*ù̲ta*		**utan**
mà̲ða		**miþan**	*nò̲ɤ̀a*		**norþan**
nà̲ða		**niþan**	*sòn̲a*		**synnan.**

Anm. 3. I oförändrad form d. v. s. med bortfallet **n** ingå dessa ord i sammansättningar, t. ex. *ín̲afú̲ɧa* invärtes sjukdom rspr. **'innansjuka**, *ún̲afǿ̲də* påbrå, anlag (om djur) rspr. **'undanföde.**

Anm. 4. Subst. på **-an** bevara **n**[2], t. ex.

bà̲n̲lɤ̀a̲ɧan	fsv.	**lekan**	*mìs̲ý̲ŋkan*	jfr rspr.	**medömkan**
dý̲ŋmǿ̲kan[3]	rspr.	**'dyngmockan**	*sý̲s̲kan*	fsv.	**syskan.**[4]
hà̲man	fsv.	**heman**			

Anm. 5. Likartade med i anm. 4 nämnda bildningar äro väl även *lɤ̀a̲ɧan* vridbar ögla i klave, om detta ej är identiskt med isl. **leikandi**, *kà̲van* litet lass, *ɧs̲ɛ̲̀yan* i samma bet. (se ovan § 94), *tim̲bɤ̀r̲ǻkan* sällskap grannar, som jälpas åt att köra timmer rspr. **'timmerákan.**

2) **n** föregås av konsonant, näml. av

a) **n**: i den suffigerade artikeln

α) i subst. med stamslut på **n** eller **nd** (→ *n̲*), vilka synkopera artikelns vok., t. ex.

bran̲ ← *'bran̲n̲* ← *'brandn̲* ← fsv. **brandin**

bɛ̀an	rspr.	**benen**	*pɪn̲*	rspr.	**pinnen**
mɑn̲		**månen**	*sø̲n*		**sonen;**

β) i best. plur. av neutra, som i sing. ändas på **a-, -on, -an**, t. ex.

ǿ̲yon	fsv.	**øghonen**	*là̲kan*	fsv.	**lakanen**
ǿ̲ron		**øronen**	*ò̲l̲on*		**aldonen;**

b) **m**, t. ex.

fam̲	fsv.	**famn**	*nam̲*	fsv.	**namn**
ham̲		**hamn**	*sø̲m̲*		**somn**
jɑm̲		**iæmn**	*stø̲m̲*[5]		**'stomn;**

[1]) Om formerna *hà̲stɑ̀n̲ər*, *hà̲rɑ̀n̲ər* etc. se § 64,2.

[2]) I namnet **Staffan** har **n** fallit: *stà̲fa*.

[3]) Dyngskottning.

[4]) Däremot har **n** fallit i sammansättningen *sý̲s̲ɧabɑ̲́n̲* rspr. **syskonbarn.**

[5]) Stubb, t. ex. *rø̲ʸstø̲m̲* rågstubb, jfr isl. **stofn.**

c) g, t. ex.

dɣŋ	fsv.	**dygn**	*rɑŋ*	fsv.	**rægn**
luᵹ		**lugn**	*uᵹ*		**ugn**
løŋ		**lygn**	*vɑᵹ*		**vagn.**

r.

§ 126. **Äldre r motsvaras av skm.** *r* **utom framför ð, t, d, s, n** (se §§ 127, 128), t. ex.

rɛ̄m	fsv.	**rem**	*barʃ*	fsv.	**barker**
rɛ̄n		**ren**	*varg*		**vargher**
brỳta		**bryta**	*bêrja*		**byria**
drò̄pə		**dropi**	*àrja*		**æria**
grɪ̄s		**gris**	*fœ̄r*		**for s.**
kràmsɪl[1]		***kramsil**	*knœ̄r*[2]	dial.	**knorr**
fɑ̀ra		**fara**	*spœ̄r*	fsv.	**spor.**

Hit höra även sammansättningar med **-dag** fsv. **-dagher**, t. ex. *sə̀nda̍r*, *mɑ̀nda̍r*, *hada̍r*, *mida̍r* fsv. **sunnu-, mana-, hælgha-, miþ-dagher.** Att nominativändelsens **r** bevarats i dessa former, under det målet i allmänhet generaliserat kas. obl., är ej förvånande, om man besinnar, att dessa ord så ytterst ofta användes i nom. i fraser sådana som *dɔ̄a sə̀nda̍r ɪ dɑᵹ* **det är söndag i dag.**

Anm. r utan motsvarighet i rspr. förekommer i några fall:

1) i advärben *ɪ hø̄staˢ*, *vɪ̀ntraˢ*, *vɑ̀raˢ*, *jʉ̀lʁaˢ*, *pɑ̀skaˢ*[3] rspr. **i höstas, vintras, våras, julas, påskas.** Mähända bero dessa former på analogiinverkan från *ɪ sə̀mə̄ˢ* fsv. **i som(m)ers** jfr fsv. **i høsters** (Nor. Aschw. gr. § 333 anm.), **i fjolars** i fjol Vaksala, Börstil (enl. Uppl. landsm.-för:s saml.);

tabɑ́kaˢ rspr. **tillbaka** (jämte *tabɑ́ks*);

knápɔ̀ʈ knappt, *nógɔ̀ʈ* njuggt ock *vógkɔ̀ʈ* osäkert äro bildade genom tillägg av **t** till adjektivets nom. Dylik adverbbildning förekommer även i ä.-nsv. **suagertt** svagt (L. Petri Oeconomia christiana s. 24);

2) i enskilda ord: *álɔʂʈáns* rspr. **allestädes** genom analogi från *ándɔʂʈáns* rspr. **annorstädes**; *kaʈú̍n* rspr. **kattun** (detta ord visar **r** i andra dial., Kökarsm. se Karsten Kök. § 35,3, så ock ä.-nsv. se Nor. Col.

[1]) Liten, klen person, jfr no. dial. **kramsen** adj. 'med svag appetit' Ross.

[2]) Fnurra på garn, Rz s. 338.

[3]) Dessa ord ha ändelsen **-ars** även i Fasterna enl. meddelande av Tiselius.

Ordask. s. XVI), *pǫ̀tmanǫ́r* rspr. portmonnä. I *falǫ́r* rspr. jalu är väl *r* nominativändelse.

§ 127. **Äldre r + ð → skm.** *ɾ*, t. ex.

ɑ̀ɾa[1]	fsv.	arþa	*jǫɾ*	fsv.	iorþ
bǫɾ		borþ	*ʃʂə̀ɾə*		kørþe
fɑ̀ɾar[2]	jfr fsv.	færþ	*nɔ̀ɾa*		norþan
gɑɾ	fsv.	garþer	*ɔ̀nɑ́ɾaɣ*[4]	jfr fsv.	onardh
hɛ̀ɾa		hærþa	*sànɔ́ɾas*[5]	rspr.	ˈsannordas
jìnɔ́ɾaɣ[3]	rspr.	ˈgenordig	*skɔ̀ɾa*[6]	fsv.	skordha
hɔ̀ɾə	fsv.	hørþe	*vɑ̀ɾbúndɪn*[7]		ˈvarþ-bundin.

Anm. 1. Äldre **rð** → skm. *ɖ* i några ord: *ɑ́ɖɜ̀ɾ* isl. **arðr** samt *lɛ̀ɖə* fsv. lærþe, *lɛɖ*, *ɔ̀lɑ́ɖ* fsv. (o)lærþer, i vilka senare ord *ɖ* väl beror på dissimilation. Av ordet **lomhörd** har jag hört bägge uttalen *lɔmhǿɖ* ock *lɔmhǿɾ*. Det förra är det vanligaste; *fǿɖ* fsv. **skyrþ** är väl lån från riksspråket. Den yngre generationen har oftast *ɖ* i part. pret. ock preter., t. ex. *bɔ̀ɖə*, *jɔ̀ɖə*, *smɔɖ* fsv. borþe, giorþe, smorþer.

Anm. 2. Om **r** ock **ð** först genom bortfall av mellanstående kons. kommit i kontakt, blir resultatet i skm. *ɖ*, t. ex. *sɛ̀ɖə* fsv. **syrghþe**.

§ 128. **Äldre r + gingival kons. har i skm. utvecklats till enhetligt apikoalveolart ljud:**

1) **r + t → *ʈ***, t. ex.

bɵʈ	fsv.	bort	*svaʈ*	fsv.	svarter
dʏʈ		dyrt	*vɑ̀ʈa*		varta
fɑʈ		fart	*fɑ̀ʈɑ́ɭg*	rspr.	fårtalg
jɑ̀ʈa		hiærta	*fɵtɛ́jɲ*[8]		ˈförtagen
lɔʈ		lorter	*mɑ̀ʈɑ́l*		martall;

Anm. 1. Om långt **r** i målet vid sammansättning kommer i kontakt med **t**, kvarstå bägge ljuden oförändrade, t. ex. *gɑ̀ɾtɑ́l*[9] rspr. ˈgårtall.

2) **r + d → *ɖ***, t. ex.

fɵɖɛ́l	fsv.	førdel	*fɑ̀ɖɑ́ɣ*	rspr.	fardag
fɵɖárva		førdærva	*fɔ̀ɖɔ́n*		fordon
gɑ̀ɖɑ́ɲ		gardaghin	*gaɖín*		gardin
ɑ̀kɵ́ɖ	rspr.	ackord	*kaɖús*		kardus
bɑɖ		bård	*ɑ̀ɖɑ́ntlɪɣ*		ordentlig;

[1]) Tamp, mäst i sms. *salɑ́ɾa* seltamp.
[2]) Spår av djur.
[3]) Motsägelselysten.
[4]) Okynnig.
[5]) Träta.
[6]) Fastkila.
[7]) Vålbunden, säges om träd, på vilka en gren växt in i stammen.
[8]) Bestört.
[9]) Martall.

3) r + s → skm. *ʂ*, t. ex.

ànaʂ	fsv.	**annars**	*pàʂa*	fsv.	**pærsa**
foʂ		**fors**	*pɛl-péʂʂ*	rspr.	**Per Persson**
faʂk		**færsker**	*tòʂdɑ́r*	fsv.	**Þorsdagher**
foʂt		**fyrst**	*foʂtón*		**forstand**
koʂ		**kors**	*mỳʂták*	rspr.	**myrstack;**

Anm. 2. Om långt r i målet i sammansättning kommer i kontakt med s, kvarstå bägge ljuden oförändrade, t. ex. *spòrsnɑ́* rspr. **spårsnö.**

4) r + n → *ɳ*, t. ex.

bɑɳ	fsv.	**barn**	*klòkaɳ*	fsv.	**klokkaren**
fɛ̀ɳɪŋ[1]		**førning**	*kvaɳ*		**kvarn**
gaɳ		**garn**	*ɔ̀ɳa*[2]	isl.	**orna**
høɳ		**hörn**	*spøɳ*	rspr.	**spåren**
jaɳ		**iærn**	*hàɳɑ́l*		**hårnål.**

Anm. 3. r + t, s, n → resp. *ʈ*, *ʂ*, *ɳ*, även då r först genom bortfall av kons. kommit i kontakt med gingivalen, t. ex.

laʈ	fsv.	**læript**	*bɑ́ʂʂɑ́l*	rspr.	**barnsöl**
møʈ		**myrkt**	*haʂ*		**harts**
vaʈ	rspr.	**värpt**	*ɑ̀ɳɪŋ*		**ordning.**

§ 129. **Äldre r → skm. *l* i några ord:**

flosa[3]	rspr.	**frossa**	*romól*	rspr.	**rumor**
kadávsl		**kadaver**	*ʃàkla*		**schackra**
klìta		**krita**	*smìkla*		**smickra**
klɪs[4]	jfr dial.	**krisse**	*stèyla*		**stegra.**
podáɣsl[5]	rspr.	**podager**			

Anm. Rspr. r motsvaras av skm. *l* i orden *bɔ̀kpálm* rspr. **bokpärm,** *ópsalvára* rspr. **observera** *salvát* rspr. **servett.**

§ 130. **r assimileras i några fall:**

1) med t

α) i förbindelsen r + ti, t. ex. *foʃʂúst* rspr. **förtjust,** *foʃʂýld* rspr. **förkyld;**

β) i förbindelsen rts i ordet *ʃʂòtsɪl* körtel, jfr fsv. **kirtslar** (se Nor. Aschw. gr. § 334), om ej här föreligger folketymologisk anslutning till **kött;**

γ) i *kólpotór* rspr. **kolportör;** r saknas även i *tonát* 'brytning' dialektalt uttal, rspr. **tonart.**

[1]) Matsäck.
[2]) Bli unket, om mjöl, isl. **orna** 'to get warm', Vigf.
[3]) Åta glupskt, leva över tillgångarna, jfr Rz s. 153.
[4]) Förekommer jämte *kɪs* i bet. hop, mängd, jfr Rz s. 356, 327.
[5]) Med l flerstädes i ä.-nsv., se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 6.

2) med **d** i orden *ákodára* rspr. **ackordera**, *padṇ* rspr. **pardon** i uttrycket *uta padṇ* utan uppskov.

3) med **s** i några ord: *fàsbrṛ́r* ← **farsbror** (däremot *fàrfa̱r*, *mòrbrṛ́r* etc. rspr. **farfar, morbror**), *fàstər*, *mòstər* ← **farsyster, morsyster**, *mɔsk* rspr. **morsk**[1] med sammansättningen *móskatál-sə* morska sig (däremot *ṣ* i *bàŋmóṣka*), *skòṣa* skåra, skråma jfr dial. **skårs**, Rz s. 592; i ordet *dusláy* rspr. **durkslag** har väl **k** först fallit ock därefter **rsl** → **sl**.

4) med **n** i orden *dáṇ̀* isl. þarna, *háṇ̀* fsv. **hærna**, *kanúflas* slåss dial. **karnyffla**, Rz s. 310, *klanɛ́t* rspr. **klarinett**, *tonṛ́ra* storma, väsnas, dial. **tornera**, Rz s. 746, *voṇ* vår pron. fsv. **varn**.

Anm. Jag antar, att denna assimilation **rn** → *n* varit betingad av svagtonighet. Häremot tala ej *dáṇ̀* ock *háṇ̀*; dessa sta nämligen mycket ofta svagtoniga i fraser sådana som *danə èpə* där uppe, *ɨ́ byṇ hanə* här i byn. Poss. pronomina stå ofta enklitiskt efter sitt huvudord, t. ex. *fa̱r-von* vår far, *dráñɲw˗von* vår dräng.

5) med **m** i ordet *dèmɔṣə* ← **därmed så** (se ovan § 30).

6) med **f** i orden *dàfə̀rə* rspr. **därföre**, *rɔ́fədán* rspr. **vårfrudagen**.

§ 131. **r har fallit i följande fall:**

1) **i inljud** framför **l** utom vid sammansättningar i kompositionsfogen, t. ex.

fàlɨy	fsv.	**farliker**	*ʃṣal*	rspr.	**kärl**
fərfálɨy	rspr.	**förfärlig**	*màla*		**märla**
fəláy		**förlag**	*pàla*		**pärla**
fəlɔ́ra		**förlora**	*spelákan*		**sparlakan**
kal		**Karl**	*àlɨy*		**ärlig**.

Anm. 1. Undantag gör *ʃa̱r* fsv. **karl**, *ʃṣàrɨŋ* fsv. **kærling**; i *ɔ́lɵvsádl̥* rspr. **orlovsedel** ha vi väl att se en folketymologi.

Anm. 2. Assimilation av **rl** → *l̥* föreligger i ordet *kàlváñɲn* rspr. Karlavagnen, ä.-usv. **Karlwagnen**. (Samma form **kallvangen** i Jumkil, Björkl. ock Tensta enl. Uppl. landsm.-för:s saml., Br.-skr. 1749 har **kallwangin**.)

Anm. 3. **r** + **l** → *l̥* då **r** ock **l** vid sammansättning komma i kontakt, t. ex.

jùl̥ákurə̀	rspr.	**djurläkare**	*fàl̥ár*	rspr.	**fårlår**
fɔ̀l̥ɔ́n		**forlön**	*plástəl̥áp*		**plåsterlapp**.

2) **i slutljud**

a) i prep. *u̯* rspr. **ur**, t. ex. *hɔ̀s-ú̯* rspr. **ösa ur**;

[1]) Betyder även 'kry, frisk'.

b) i presensformerna *ha, va, a* rspr. **har, var, är** ofta i svagtonig ställning, t. ex. *ɻa ha sit, ɻa ha ɻöt hɑ̈* rspr. **jag har sett, jag har gjort det,** *harˌva pa vɑ́y* rspr. **han var på väg;** (om ifrågavarande värbformer följdes av ð, som bortfallit, kvarstår r, t. ex. *arˌa dlúy?* rspr. **är du slug?** *varˌa dú?* rspr. **var det du?**) samt i **tror** i uttrycket *tro-á* 'tror jag' i slutet på en sats, t. ex. *han a bötɻa troˌá* rspr. **han är borta, tror jag,** *fɔştá* ← **förstå-jag** ← **förstår-jag.**

Anm. 4. r reduceras stundom (blir *ɾ*) i obetonad stavelse före annan kons., isynnerhet före j: *fɔɾjýɻa* rspr. **förgylla,** *fɔɾjýra* rspr. **förgöra,** *fɔɾvɑ́na* rspr. **förvånad.** Före j bortfaller det stundom, t. ex. *fɔjýɻa.* Jfr **Då bij jän ynkli Låat** då blir en ynklig låt, **bijen huuswarm** blir en husvarm, UFmT. IV, s. 324.

k.

§ 132. **Äldre k motsvaras av skm. k-ljud i följande fall:**

1) av *k* **före ock efter till samma stavelse hörande bakre ock blandade vokaler** i målet utom före starktonigt *a*, även om kons. går mellan k ock vok., t. ex.

kaɻ	fsv.	**kalder**	*kràtˌa*[3]	dial.	**kratta**
kɔɻ		**kol**	*kràma-sə*[4]		**krumma sig**
kɔɳ		**korn**	*kvɑɻ*[5]		**kval**
kàɳa		**kunna**	*kuɾk*	rspr.	**kork**
klɻɑ̀ya		**klagha**	*màksa*[6]	dial.	**maksa**
klɻɑ̀kuy[1]	jfr isl.	**klaki**	*klɻèka*	fsv.	**klokka**
knɻèda	fsv.	**knodha**	*ràka*		**rakka**
knɻèrpa-sə[2]	rspr.	***knorpa sig**	*sɑk*		**sak.**

Anm. 1. Efter kakuminalt l övergår k till *ɻ*, detta på grund av *ɻ*:s bildningssätt. Vid *ɻ*-slaget föres tungan framåt, ock det följande k blir »framflyttat» oberoende av den vok., som går före *ɻ*, t. ex. *fɔlɻ* rspr. **folk,** *mjɔlɻ* rspr. **mjölk.**

[1]) Spårig, ojämn, om frusen väg; isl. **klaki** 'frossen jordskorpe', Fr.$_2$.

[2]) Bli ojämnt, om garn; p-avledn. på *knɔɾ* dial. **knorr,** Rz. s. 338.

[3]) Sjuklig person, klent kreatur; jfr Rz s. 350.

[4]) Kråma sig, om hästar, Rz s. 353.

[5]) (Ärm)linning, Rz s. 370.

[6]) Betala, kosta, vara värd. Rz s. 424 för ordet till sv. **makt;** jag antar, att det är lån från fi. **maksaa** med alldeles samma bet.

2) **av** *ɧ* **i några fall**, nämligen

a) omedelbart framför *u* och starktonigt *a* (← **a**):

ɧʉ̀ʟa	fsv.	**kula**	*ɧàːa*	fsv.	**kaia**
ɧʉ̀pa		**kupa**	*ɧa̲r*		**karl**
ɧʉ̀sə		**kuse**	*sɧarp*		**skarper;**

Anm. 2. Mellan bakre eller blandade vok. och svagtonigt *a* tycker jag mig ha märkt, att **k** ej bildas så långt fram; jag tecknar därför *k* i sådana ord som *bo̲ka*, *bro̲ka*, *bʉskar*, *maskar* rspr. **baka, bråka, buskar, maskar.** Individuelt förekommer emellertid i detta fall uttal med *ɧ*.

Anm. 3. Omedelbart före andra främre vokaler än *u* förekommer *ɧ* blott i *ɧɪs* (← **ks**), lockord till kattor, och *sɧe̲* skall v. (där *e* ← **a**) samt i yngre lånord sådana som *fabrɪkɧór* rspr. **fabrikor**, *màŋɧéra* rspr. **mankera**, *staɧét* rspr. **staket.**

b) i de uddljudande förbindelserna **kn, (s)kr, (s)kv** före främre vokal och *a*, t. ex.

ɧnɪv	fsv.	**kniver**	*ɧnʏ̀-sə*[1]	jfr fsv.	**kny** v.
ɧnʏ̀la		**knyla**	*sɧrɪ̀va*	fsv.	**skriva**
ɧne̲		**knæ**	*sɧrɪ̀ɧta*[2]		**skripta**
ɧrɪŋ		**kringer**	*ɧvɪst*	rspr.	**kvist**
ɧrʏ̀pa		**krypa**	*ɧvàrka*		**kvarkan**
ɧrʊ̀ʧʂa		**krøkia**	*sɧvɪ̀mpa*		**skvimpa;**

Anm. 4. I förbindelsen *kl* + främre vok. blir **k** av ljudfysiologiska skäl ej *ɧ*. Vid uttalandet av *kl* sker **k**-kontakten så nära *l*:s bildningsläge som möjligt, och resultatet blir det bakre *k*, t. ex. *klʏ̀va* fsv. **klyva**, *klɛp*[3] fsv. **klæpper.**

c) efter tautosyllabisk främre vokal i målet, även om kons. går mellan vokalen och **k**, t. ex.

bɛɧ	fsv.	**bækker**	*røɧ*	fsv.	**røker**
drɪ̀ɧa		**drikka**	*ʃʉɧ*		**siuker**
fɛɧ fick		**fekk**	*fɪsɧ*		**fisker**
lɪɧ		**liker** adj.	*fnøsɧ*	jfr rspr.	**fnöske**
løɧ		**løker**	*lømsɧ*	isl.	**lymskr.**
ɔ̀tʏ́ɧ		**otøker**			

Anm. 5. Om **k**-ljudet kommer mellan främre och bakre vok., sker kontakten vid det främre **k**-läget om **k** är delat på två stavelser (d. v. s. om föreg. vok. är kort). Kons. börjar då såsom *ɧ* och slutar såsom *k;* jag tecknar *ɧ*, t. ex. *flʏ̀ɧa* rspr. **flickan.** Mellan främre vok. och svagtonigt *a* inträder främre **k** (*ɧ*) även då det föres till

[1]) Knysta, säga ett knyst. [2]) Banna, förebrå.
[3]) Även i bet. 'liten pojke'.

senare stavelsen, t. ex. *lɪ̀aʃa* rspr. **leka**, *spɪ̀ʃa* rspr. **spika**, *fɪ̀sʃar* rspr. **fiskar**.

Anm. 6. Mellan främre vok. ock kakum. l blir **k**-ljudet postpalatalt, t. ex. *hɑ̀kka* rspr. **häckla**, *smɪ̀kka* rspr. **smickra**.

Anm. 7. *ʃ* även i förbindelsen **rk** efter *a*, t. ex. *barʃ* fsv. **barker**, *marʃ* fsv. **mark**; så ock plur. *bàrʃar* rspr. **barkar**.

§ 133. **Äldre k → skm.** *ʃʂ* i följande fall:

1) omedelbart framför främre vok. (ej svarabhaktivok.) utom i förbindelsen **sk** (se ovan), t. ex.

ʃʂʏ̀lta	fsv.	**kilta**	*dɪ̀ʃʂɪ*	fsv.	**dike**
ʃʂɪ̀ppa		**kippa**	*frɛ̀ʃʂɪn*[3]		**'frækin**
ʃʂɪ̀nɪŋ[1]	jfr fsv.	**kinnvangi**	*mʏ̀ʃʂʏ*		**mykit**
ʃʂɪ̀ta[2]	dial.	**kyta**	*skrɪ̀ʃʂɪ*		**skrikit**
ʃʂɔ̀pa	fsv.	**køpa**	*sprɑ̀ʃʂɪ*		**sprukkit**
ʃʂʏ̀ra		**køra**	*vɑ̀ʃʂɪn*		**vakin**
bɔ́ʃʂɪn		**bokin**	*vɑ̀rʃʂɪ*		**værke;**

Anm. 1. Efter kakuminalt l blir **tje**-ljudet kakuminalt *ʃʂ* d. v. s. göres homoorgant med *l*, t. ex.

bálʃʂɪn	fsv.	**balkin**	*ʃʂàlʃʂɪ*	fsv.	**kiælke**
fólʃʂɪ		**folkit**	*mjɔ̀lʃʂɪ*	rspr.	**mjölke.**

2) i förbindelsen **ki-, kki-**, t. ex.

ʃʂɛ̀ft	fsv.	**kiæpter**	*ʃʂɔ̀rʃʂa*	fsv.	**kyrkia**
ʃʂɛ̀r		**kiær**	*rʏ̀ɳʃʂa*		**rynkia**
ʃʂɑ̀lɪn[4]	jfr no. dial.	**kjelden**	*rɑ̀ʃʂa*[6]		**räkkia**
ʃʂɔ̀t	fsv.	**kiøt**	*ɔlɪ̀ɑʃʂa*		**slekia**
blɪ̀ɑʃʂa		**blekia**	*tʏ̀ʃʂa*		**þykkia**
ʃrɔ̀ʃʂa		**krøkia**	*tɑ̀nʃʂa*		**þænkia**
ʃrʏ̀ʃʂa[5]		**krykkia**	*ɑ̀nʃʂa*		**ænkia.**

[1]) Tinning.

[2]) I uttrycket *ʃʂʏ̀ta a bʏ̀ta* byta ock schackra, Rz s. 377.

[3]) Glupsk, jfr isl. **frekr** 'graadig' Fr.$_2$, sv. dial. **fräk**, se Rz s. 168. Om etym. se Torp Stud. Unger, s. 184 f.

[4]) Gällen, blåsur, om mjölk.

[5]) Även i bet. 'lysningspresent' jämte *ʃrʏ̀ʃʃáŋʃ* rspr. **'kryckskänk** i samma bet. Uppkomsten av denna benämning på lysningspresent står i sammanhang med förhållandet, att den, vars namn vid lysningen uttalades från predikstolen ock så att säga föll ned bland folket, ansågs bryta lårbenet av sig. Liknande folktro nämnes av Runius i dikten 'Öfwer ett par Kryckior för en Fästmö', Dudaim. III, s. 58.

[6]) Bereda skinn genom att sträcka ock gnida dem i en därför avpassad ring.

Anm. 2. Med avseende på övergången inljudande **kj** → *ʃʂ* före vok., exemplen *blɨ̀aʃʂa* ock följ., har jag att nämna, att dessa former blott förekomma i den äldsta generationens språk, ock även här växlande med **k**-ljud, infört genom invärkan från rspr. På denna invärkan eller på bortfall av avlednings-**j** beror det, att jag blott påträffat former med **k**-ljud i sådana ord som *sǫ̀ʃa* fsv. **søkia**, *trʏ̀ʃa* fsv. **þrykkia**, *sàŋʃa* fsv. **sænkia**, m. fl.

Anm. 3. Utan motsvarighet i rspr. förekommer **k**-ljud i skm. i några ord:

áskfalstʂára rspr **asfalttjära** genom folketym. anslutn. till **aska**;

eksmára rspr. **estimera** (**ekstimera** i Junkil enl. Uppl. landsm.-förs. saml.);

flʏ̀ʃta rspr. **flytta**;

fràmfóksn̥ framfusig, jfr fsv. **framfos**; beror väl med hänsyn till sitt **k**-ljud på kontamination av **fràmfós* ock *påflúksn̥* rspr. **påflug(s)en**;

hìksna rspr. **hissna** (om detta ord se Schag. Vät. s. 5);

lʏ̀ʃsa rspr. **lysa** trans. med sammans. *lʏ̀ʃs-ɵp* opers. v. klarna, ljusna förutsätter ett urgerm. ***luhsian**, som ljudlagsenligt ger skm. *lʏ̀ʃsa*; jfr got. **ahs**: skm. *aks* ax. På värbet äro bildade subst. *lʏ̀ʃsə* lyse, *lʏ̀ʃsna* ljusning i skog, *lʏ̀ʃsvɔ́d* lysved;

ráksta̍ rspr. **rästen**;

váskara-trí rspr. **vasserra tre**;

vákʈərjɔ́l rspr. **vitriol**, jfr äldre **victril** (så Sahlstedt ordb. 1773).

§ 134. **k har fallit** i följande fall:

1) **interkonsonantiskt** i förbindelserna **gkt, rkt, skt**, t. ex.

blaŋt	rspr. **blankt**	*stàʈə*	rspr. **stärkte**
puŋt	**punkt**	*vàʈə*	**värkte**
tàŋtə	**tänkte**	*frɨst*	**friskt**
mɔʈ	**mörkt**	*faʂt*	**färskt**
óformáʈ	**oförmärkt**	*glʉnst*	**glanskt**
staʈ	**starkt**	*rast*	**raskt.**

Anm. 1. Bortfall av **k** i dessa kons.-grupper förekommer redan i fsv., se Nor. Aschw. gr. § 314.

Anm. 2. Mellan **r** ock **g** har **k** fallit i *ʃʂèrgɑ́l* rspr. **kyrkogård.**

2) i enskilda ord: framför **t** i *bómpratíka* rspr. **bondepraktika**, *kolát* rspr. **kollekt**, *spatákəl* rspr. **spektakel** samt *inspatór* rspr. **inspektor** (i de tre första exemplen beror **k**-bortfall sannolikt på dissimilation); *instrufón* rspr. **instruktion**, *(s)trast* rspr. **strax.**

g.

§ 135. **Äldre** *g* (explosiva) **motsvaras av skm. g-ljud i följande fall:**

1) **av** *g* **före ock efter till samma stavelse hörande bakre ock blandade vokaler i malet** utom före *a* ock i förbindelsen ggi (se mom. 2 ock § 136), t. ex.

gàlə	fsv.	**galle**	*gnàγa*	fsv.	**gnagha**
gàmal		**gamal**	*gnǫ*		**gnoa**
gǫl		**garþer**	*grǫv*		**graf**
gǫ		**goþer**	*grǫ̀ta*		**grata**
gǿl		**gol**	*hùga*		**hugga**
gul		**gull**	*lag*	rspr.	**lagg**
glɨ̀nnɣ[1]		**ˈglanugher**	*tag*	fsv.	**tagger.**

2) **av** *g* **i nagra fall:**

a) omedelbart före *u* ock *a*, t. ex.

gul	fsv.	**gul**	*gàlɪn*	fsv.	**galin**
gùna	rspr.	**gulna**	*gàrma*[2]		**ˈgarma;**

b) i de uddljudande förbindelserna **gn, gr** följda av främre vokal, t. ex.

gnìstra	rspr.	**gnistra**	*grỳta*	fsv.	**gryta**
gnìda	fsv.	**gnidha**	*grus*		**grus**
gnìsla	rspr.	**gnissla**	*grøn*		**grøn**
gnúdɔ̀r[3]		**ˈgnuder**	*grøt*		**grøter;**

Anm. 1. I förbindelsen **gl** (där l är kakuminalt) har målet däremot *g*, även då främre vok. följer (av samma skäl som **k**-ljudet alltid är postpalatalt före *k*, se ovan § 132 anm. 4), t. ex. *glɨ̀nta* halka, sv. dial. **glinta**, Rz s. 198, *glɨ̀stɣ* gles, jfr no. dial. **glisen** 'tynd utæt', Aas.

c) i förbindelsen **gg** omedelbart efter främre vok., utom då i eller j följde (se § 136,2), t. ex.

lɨg	fsv.	**ligg** imper.	*vɛg*	fsv.	**vægg**
lɛg		**lægger**	*mygg*		**mygg**
fɛg		**skægg**	*høg*		**høgg.**

[1]) Slamsig; med **t**-avledning i no. dial. **glant** 'kaad skjemt', **glanta** 'fjase', Ross.

[2]) Se ovan § 37,2.

[3]) Se ovan § 45.

Anm. 2. g utan motsvarighet i rspr. förekommer i ordet *glʏ̀ysa* ljusning i skog, väl ga-prefigerad biform i förhållande till lysa såsom *glʏ́ŋa-pá* bli töväder: *lʏ́ŋa-pá*, jfr fsv. lina.

§ 136. **Äldre g → skm.** *j*, *i̯* i följande fall:

1) omedelbart före främre vokal, t. ex.

jànɐm	fsv.	ginom	*jì̯sa*	fsv.	gissa
jì̯stɪn		gistin	*reɪ̯á̯ra*		regera
jʏ̀ra		gøra	*dráñ̯jɪ̯ɳ*		drængin
jʏ̀l̯ta		gylta	*lèñ̯ɪ*		længe
jàt̯a		gita	*séñ̯jɪ̯ɳ*		sængin;

Anm. 1. *d* för väntat j i *ándəléɪ̯n* rspr. angelägen beror på dissimilation, i *dʏ̀ʃʂa* rspr. gyttja på folketym. anslutn. till dy.

2) i förbindelserna ggi ock ggi̯, t. ex.

mʏ́ɟʏ̀ɳ	rspr.	myggen	*brʏ̀ɟa*	fsv.	bryggia v.
rʏ́ɟʏ̀ɳ	fsv.	ryggin	*hʏ́ɟas-vé*[3]	jfr fsv.	hyggia
p̄álɛ́ɟɪ[1]	rspr.	*på-lägge	*ɟnɛ̀ja*	fsv.	gnæggia
vájɪ̯ɳ	fsv.	væggin	*ʎlɛ̀ja*		slæggia
àŋslájɪn[2]	rspr.	*ängslaggen	*tɪ̀ja*		þiggia.

Anm. 2. Sporadiskt förekommer *ʤ* för *ɟ* i detta fall, t. ex. *mʏ́ʤʏ̀ɳ*, *brɪ̀ɸʤa*. Isynnerhet har jag tyckt mig höra detta uttal, då ordet ifråga uttalades med särskilt eftertryck eller avsiktligt distinkt. I förbindelsen äldre ggi̯ tillhör uttalet med *ɟ* endast mina älsta meddelare. Den yngre generationen har här genomgående g-ljud såsom rspr. Uttal med *ɟ* ← ggi̯ hör till en äldre fas av målet än samma uttal *ɟ* ← ggi; jag har hört åtskilliga äldre säga *mʏ́ɟʏ̀ɳ*, *rʏ́ɟʏ̀ɳ* etc. men *brʏ̀ga*.

Anm. 3. En övergång g → k före n synes ha ägt rum i orden *ɟnɛ̀ja* fsv. gnæggia och *knʏ̀ga* fsv. gnugga. I dessa ord uppträder kn flerstädes i Uppland, så i Vätöm. (se Schag. Vät. § 166) ock i Junkil. Samma former finnas även hos Schroderus (se Sv. landsm. XVIII. 4, s. 6 f. I en del finuländska dialekter övergår uddljudande gn regelbundet till kn, se Hultm. Finl. bidr. s. 215.

Anm. 4. I ordet *kalóʃ*[4] rspr. galosch, vilket förekommer med k i flera sv. dialekter (se Schag. Vät. s. 35, Nor. Fr.lj. § 199, Karsten Kök. § 15,3), beror väl k närmast på lån från ty. kalosche. I ordet *pàpkʊ̀ja* rspr. pappegoja har g → *k* genom invärkan från den föreg. perspirerade konsonanten.

§ 137. **g (explosivan) har fallit:**

1) uddljudande i förbindelsen gi, t. ex. *jʏ̀ta* fsv. giuta, *jʊ̀rʊ* fsv. giorþe;

2) inljudande i det enstaka ordet *tubús* rspr. tuggbuss.

[1]) Bränsle.
[2]) Kanten av ängen.
[3]) Hylla sig till.
[4]) Linds ordb. 1749 ock Sahlst. 1773 ha kalosch.

ʒ, j.

§ 138. **Äldre** ʒ, **j** (frikativa, i fsv. tecknat **gh**) → **skm.** *y*, *ɣ* (*y* efter främre, *ɣ* efter bakre vokaler) i följande fall:

1) **i midljud**

a) intervokaliskt utom framför **i**, *i̯*, (se § 139) och kortstaviga fem. subst. (se § 140,4), t. ex.

drùy̯a	fsv.	**drygha** adj. pl.	*ʃʂù̯ə*	fsv.	**tiughu**
flʲùy̯a		**flygha**	*vè̯ar*		**væghar**
ʃvìy̯a		**kvigha**	*dè̯ya*		**dogha**
lø̀ya		**løgha**	*lè̯ya*		**logha**
sè̯ya		**sigha**	*háɣ̯ɡʲ*		**haghil**
smùy̯a		**smygha**	*klʲâ̯ya*		**klagha**
tíɣ̯ɡʲ		**tighil**	*là̯yəm*	rspr.	**lagom;**

Anm. 1. Då frikativan kommer mellan främre ock bakre vok., är det vanskligt att avgöra, om den är bakre eller främre. Jag har tyckt mig höra *y* efter *i̯*, *e̯*, så *pìya* rspr. **pigan**, *ʃʂè̯yan* dial. **kegan** (se ovan § 94,1); *y* efter *u̯* i *ʃʂù̯ɣ̀ndə* rspr. **tjugonde.**

b) framför **l** ock **n**, t. ex.

mɣ̀ɣ̯lʲa[1]	fsv.	**myghla**	*tè̯ɣ̯lʲɣ*	ä.-nsv.	**togelig**
smə̀smɣ̀ɣ̯lɣ[2]	jfr isl.	**smásmygli**	*bè̯ɣna*	isl.	**bogna**
hà̯ɣ̯lʲa	rspr.	**hagla**	*smè̯ɣna*	rspr.	***smågna**
nà̯ɣ̯lar	fsv.	**naghlar**	*tè̯ɣna*	isl.	**togna;**

Anm. 2. I den yngre generationens språk övergår ʒ till *ɣ* före n, t. ex. *bè̯ɣna*, *smè̯ɣna*.

2) **i slutljud** regelbundet, t. ex.

flʲø̀ɣ̯	fsv.	**fløgh**	*dæ̀ɣ̯*	fsv.	**dagher**
høɣ̯		**høgher**	*hæ̀ɣ̯*		**hagh**
løɣ̯[3]		**løgh**	*plʲø̀ɣ̯*		**plogher**
sɛ̀ɣ̯		**segher**	*rø̀ɣ̯*		**rogher.**

Anm. 3. I slutljud, i slutet av en språktakt, förlorar *ɣ̯*, *y* ofta något av sin stämton, t. ex. *ɪntə vɛ̂ʲ‿i̯ɑ́ɣ̯ʲ* rspr. **inte vet jag.**

§ 139. **Äldre** ʒ, **j** → **skm.** *j*, *i̯* (*j* såsom långt ock efter kons., *i̯* såsom kort, intervokaliskt) uti följande fall:

[1]) Därjämte emellertid även *mɣ̀ɡʲa*.
[2]) Se ovan s. 91.
[3]) Vatten, vari svin skållas.

1) före i uti ändelsen, nämligen av subst. även i suffig. art. samt adj. och part. pret. på **-in**, t. ex.

bǫ̀ɣi	fsv.	**boghi**	*bárɣi̯*	fsv.	**bærghit**
lǫ̀ɣi		**loghi**	*várɣi̯n*		**varghin**
spàɣil		**speghil**	*vǽɣi̯n*		**væghin**
bálɣi̯n		**bælghin**	*fǽɣin*		**fæghin**
hǿɣi̯n		**høghin**	*drǽɣi*		**dræghit**
skǿɣi̯n		**skoghin**	*ɬlǽɣi*		**slæghit;**

2) före i̯ i förbindelsen **ghi̯**, t. ex.

blɪ̀ɣa	isl.	**blígja**	*fǿl̄ɣa*	fsv.	**fylghia**
vɪ̀ɣa	fsv.	**vighia**	*smǿɣa*		**smøghia**
dɛ̀ɣa		**deghia**	*sǿrɣa*		**syrghia**
flǿɣa		**fløghia**	*tǽl̄ɣa*		**tælghia.**

Anm. Efter lång vok. har den yngre generationen genomgående g-ljud: *blɪ̀ya*, *vɪ̀ya*.

§ 140. **Äldre** ʒ, **j** → **skm.** *g*, *ɡ* (*g* efter främre vok. och *a*, *ɡ* efter bakre vok.) i följande fall:

1) före *d* (← ð), om ʒ ej föregicks av kons., t. ex.

fǽgdi̯[1]	isl.	**feigðin**	*ɬløgd*	fsv.	**sløghþ**
høgd	fsv.	**høghþ**	*fy̯rógd*[4]	rspr.	**fyrögd**
làgdə[2]	jfr isl.	**lægð**	*grønögd*[5]		**grönögd**
nægd[3]	mlt.	**negede**	*làgdas*[6]	jfr fsv.	**laghþe**
nøgd	fsv.	**nøghdher**	*sàgdas*[6]		**saghþe;**

Anm. 1. På analogi från inf. beror j i sådana former som *bǫ̀ɣdə*, *drǫ̀ɣdə* fsv. **bøghþe**, **drøghdhe**.

2) före **r**, t. ex.

fǽgra	fsv.	**fæghra**	*màgra*	fsv.	**maghra**
hǿgrɪ̯		**høghre**	*hàgra*	fgutn.	**haghri;**

3) efter l och r, utom då i eller i̯ följde, t. ex.

balg	fsv.	**bælgher**	*arg*	fsv.	**argher**
salg	rspr.	**sälg**	*kørg*		**korgher**
talg	fsv.	**talgher**	*sàrga*		**sargha;**

[1]) Se ovan § 27,3.
[2]) I en sluttning belägen åker eller äng.
[3]) Näjd.
[4]) Om kreatur, som ha ögonliknande fläckar ovanför ögonen.
[5]) Säges om den som är arg.
[6]) Lagts, sagts. Det mediopassiva supin. i 2:dra och 3:dje konjug. har ombildats så, att det utgöres av preteritalstammen + ändelsen **-as**, t. ex. *ʃsǫ̀ftas*, *bahǿrdas*, *fǽmdas* rspr. **köpts**, **behöfts**, **skämts**.

4) intervokaliskt, då kons. förlängts, näml. i kortstaviga svaga fem. subst. med u i rotstavelsen, vilka generaliserat kas. obl. t. ex.

flùgu	fsv. **flughu** obl.	*smùgu*	fsv. **smughu** obl.
rùgu	**rughu**	*stùgu*	**stughu.**

Anm. 2. Utom ovan nämnda fall har skm. *g* ← **gh** i *nègom* rspr. **någon** upptaget med förlängd kons. ur svagton. ställning.

§ 141. **Äldre g- ock ʒ-ljud** → **skm. k-ljud** (*k*, *kj*) **framför t ock s,** t. ex.

bykt	rspr. **byggt**	*frúkosdáks*	rspr. **frukostdags**
hökt	**högt**	*dàksrán*	**dagsrand**
lakt	**lagt**	*skòksfrún*	**skogsfrun.**

Anm. 1. Genom association med simplex förekommer stundom spirant i sammansättningar, så *dàgˈsrán* rspr. **dagsrand** se § 56 anm. 1, *ɔlàgˈsmál* rspr. **slagsmål.**

Anm. 2. En övergång äldre ʒ → skm *v* synes ha ägt rum i orden *tárgl* fsv. **taghl** ock *höfsyra* fsv. **tiugha** (fsv. även **thyufwa** Södw.).

§ 142. **ʒ, j har fallit:**

1) **i inljud**

a) intervokaliskt i avledningsändelsen **-lighin, -lighit,** t. ex.

fàɔlin	fsv. **fasulighin**	*dàlit*	fsv. ***dalighit**
rỳɔlin	***ryselighin**	*fàlit*	**farlighit**

samt i räkneorden på **-ti,** t. ex. *fämti* fsv. **fæmtighi** ock några enskilda ord: *àlti* rspr. **aldrig,** *àlas* fsv. **ællighis,** (jfr Nor. Aschw. gr. § 311,2 c); *dra* fsv. **dragha,** *ta* fsv. **tagha,** uppkomna i sms.

b) mellan vok. ock kons.

α) före **t** i neutr. av adj. på **-ig** ock **-ug,** t. ex.

dùkti	rspr. **duktigt**	*jèrat*	fsv. **girught**
hàsti	**hastigt**	*jìftut*	jfr rspr. **giftigt;**

β) före **r** i sammansättningar med **-dag** i nom., t. ex. *màndár* fsv. **manadagher,** *tòsdár* fsv. **þorsdagher,** samt framför **s** i sammansättningar med gen. **-dags** sådana som *i sèndas* rspr. **i söndags,** *váɑskládn* jfr rspr. **vardagskläder;**

γ) i obetonad stavelse före vilken kons. som hälst, t. ex.

ástufár[1]	rspr. ***arstufar**	*fátláp*	rspr. **fattiglapp**
bákstusítara	**backstusittare**	*stybýglar*	**stigbyglar**
dálihét	**dålighet**	*stulákn*[2]	dial. **stiglucka.**

[1]) Far i granngården; jfr *àstúgu* grannstuga. Från sammansättningar leda väl även formerna *bàstu*, *fàstu*, *rástu* rspr. **bastu, farstu, rådstu** sitt upphov, så enl. Hellqu. Sv. landsm. XV. 6, s. 1 ff.

[2]) Se s. 102.

Hit höra även formerna *lɑ̣*, *sɑ̣* fsv. **laghþe, saghdhe,** se Nor. Aschw. gr. 311,2 a.

Anm. 1. Mellan kons. ock vok. har ʒ fallit i orden *mèṛθ* fsv. **morghon,** ɔ *mèṛəs* i morse, jfr fsv. **morghins.**

c) interkonsonantiskt, t. ex.

bɑ̣ʂ[1]	rspr.	**bärgs**	*fòḍə*	fsv.	**fölghþe**
vɑ̀ʂŋɑ́t		**dvärgsnät**	*mò̩ŋar*	jfr rspr.	**morgnar**
hɑdɑ́r	fsv.	**hælghedagher**	*sò̩ḍə*	fsv.	**syrghþe**
ɑ̀sbrɔ́ḍ[2]	rspr.	**älgsbrodd**	*tɑḍ*		**tælghþer.**

2) **i slutljud** i svagtonig stavelse i några fall, näml.

i sammansättningar med **-dag** i oblik kasus, t. ex. *tɛ mɛ̀da* rspr. **till middag,** *øm sò̩nda* rspr. **om söndag;**

pron. *i̯ɑ*, *mə*, *də*, *sə* (starktonigt *jɑ̣y*, *mɛ̣y*, *dɑ̣y*, *sɑ̣y*) rspr. **jag, mig, dig, sig,** t. ex. *mɔ́-mə* rspr. **med mig;**

den negativa partikeln ɔ ← fsv. **igh** i fraser sådana som *ɪntə vaĵ̊i̯ɑ́y* ɔ inte vet jag inte.

Anm. 2. Sporadiskt saknas *y* i ändelserna **-ig, -lig,** t. ex. *flɪ̀ti* rspr. **flitig,** *fɑ̀lɪ* rspr. **farlig,** jämte *flɪ̀tɪy*, *fɑ̀lɪy*.

Anm. 3. Ordet *ɧrɪ* rspr. **krig** företer måhända ej bortfall av slutljudande kons., se Nor. Aschw. gr. § 311 anm. 4.

ŋ.

§ 143. **Äldre ŋ motsvaras av skm. ŋ-ljud** (*ŋ* efter främre, *ɤ* efter bakre vok.), utom i förbindelserna **ngi, ngi, nki, nki,** t. ex.

bɑ̣ŋɧ	fsv.	**bænker**	*drùɤkna*	fsv.	**drunkna**
fɪ̣ŋɔ̀ɾ		**finger**	*hoɤk*		**hanker**
løŋ		**lygn**	*loɤ*		**langer**
lɨ̀ɤna	isl.	**lygna**	*soɤ*		**sanger**
rɪŋ	fsv.	**ringer**	*ʃùɤka*		**siunka**
rɛ̣ŋ		**rægn**	*tùɤa*		**tunga**
sɛ̣ŋ		**sæng**	*vaɤ*		**vagn.**

§ 144. **Äldre ŋ motsvaras av skm. *n* i förbindelserna ngi, ngi, nki, nki,** t. ex.

[1]) I uttrycket *fɑ̣ra ta bɑ́ʂ* fara till Bärgslagen.
[2]) Älggräs.

1) **ngi** → *ŋʲ:*

dráŋʲn̥	fsv.	**drængin**	*skutúŋʲ*	fsv.	**Skutunge**[1]
laŋʲ		**længe**	*viŋʲ*		**vinge**
sáŋʲn̥		**sængin**	*áŋʲn̥*		**ængin;**

2) **ngj** → *ŋj:*

dʏ̀ŋja	fsv.	**dyngia**	*sprʏ̀ŋja*	fsv.	**spryngia**
mæ̀ŋja[2]		**mængia**	*ʏ̀ŋja*		**yngia;**

Anm. 1. På analogiinflytelser från närstående former, där intet j följde, eller på bortfall av avledningss-j bero sådana former som *hàŋa* fsv. **hængia**, *sprà̀ŋa* fsv. **sprængia**, *rà̀ŋa* fsv. **ringia**. Invärkan från rspr. kan även ha bidragit.

3) **nki** → *nʃʂ;* **nkj** → *nʃʂ:*

bánʃʂn̥	rspr.	**bänken**	*à̀nʃʂa*	fsv.	**ænkia**
ʃùnʃʂ		**sjunkit**	*tà̀nʃʂa*		**þænkia.**

Anm. 2. Äldre g → skm. *n* framför t i enskilda ord: *ʃrɪnt* snabbt fsv. **kringt**, *tɪ̀nta* tigga (om detta ord är en t-avledning till tinga), *ajúnt* ← **ajúgt* ← **adjunkt.**

j.

§ 145. **Äldre j → skm.** *j*, *ɻ* utom i förbindelserna **þj, tj** (se §§ 97, 103), **sj, skj, stj** (se § 115), **kj** (se § 133,2).

1) i uddljud och uddljudande kons.-förbindelser, t. ex.

jo̲ʳ	fsv.	**iorþ**	*fjà̲ʳə*	fsv.	**fiærþe**
ju̲ʳ		**iul**	*jà̲ʳpa*		**hiælpa**
ja̲ɳ		**iærn**	*jà̲ʈa*		**hiærta**
bjʉ̀da		**biuþa**	*jo̲ŋ*		**liong**
ja̲rv		**diærver**	*jam̲*		**liumber**
jà̲vəl		**diævil**	*mjəʳkʃ*		**miolk**
i fjǿʳ		**i fiordh**	*mju̲ʃ*		**miuker.**

Anm. 1. I sammanhängande tal uppträder ɻ i uddljud efter ord, som sluta på vokal, stundom även annars, om stavelsen i fråga är svagtonig, t. ex. *han trò̲də ɻa sǽɣ̟ɳ̟* han trodde, jag såg honom. Talrika exempel härpå erbjuda mina täxter på Skuttungemål Sv. landsm. XVIII. 3.

[1]) 1314, Sv. Dipl. III, s. 147.
[2]) Röra ihop.

2) i inljud, t. ex.

bò̯a	fsv.	biþia	*mỳlja*	isl.	mylja
ʃʂà̯a		kædhia	*sà̯lja*	fsv.	sælia
rø̯a		ryþia	*và̯lja*		vælia
ʃkà̯a		kaia	*grɛ̯̀nja*		grænia
ma̯a	rspr.	Maja	*smø̀rja*		smyrja
fỳ̯l̯a	isl.	fylja	*spø̀rja*		spyria.

Anm. 2. Då i genom bortfall av Ð kommit omedelbart efter lång vok. i målet, kvarstår det såsom i̯ t. ex. *mì̯a* jfr fsv. miþia adj., *smì̯a* fsv. smiþia.

3) i slutljud, t. ex. *ma̯* fsv. mai, *ha̯* rspr. haj rädd.

§ 146. **Inskott av i̯, j har ägt rum**

1) av hiatusfyllande i̯, dels efter starktonigt ī, ȳ, t. ex.

frì̯a	fsv.	fria	*rì̯a*	fsv.	ria
glì̯a		*glia	*ʃʂỳ̯a*[1]	dial.	kya
lì̯ə		lie	*lỳ̯a*	rspr.	lya
nì̯ə		nio	*rà̯ŋhỳ̯a*	jfr dial.	hya;

dels mellan i, e ock starktonig vok. i orden:

fi̯ó̯l	rspr.	fiol	*i̯ɔ̯́r*	rspr.	i år
spea̯ó̯n		spion	*i̯ó̯nstəs*	jfr rspr.	ijåns.
rea̯á̯l		reel			

2) av s. k. pejorativt j efter labial kons. i åtskilliga ord: sådana äro:

bj̯ɛ̯̀la[2]	dial.	bäla	*frùmp'j̯ú̯tu̯*[5]	jfr dial.	put
fj̯ɑ̯n	jfr rspr.	fån	*p'j̯ɑ̯̀dər*[6]		pade
fj̯ɑ̯s[3]	dial.	fjås	*p'j̯ɑ̯̀mu̯*[7]	rspr.	*pjåmug
fjòʂku̯[4]		fjåskig	*smjøɬ̯ɧ*	jfr rspr.	smolk.

Hit hör möjligen *mjò̯ɬ̯a* fsv. myghla rspr. mögla, såvida ej denna form beror på försök att tala rikksspråk enligt ekv. skm. *my̯ɬ̯* : rspr. mjöl = skm. *mỳ̯gɬ̯a* : x; x = *mjò̯ɬ̯a*. Den

[1]) Se ovan § 24.

[2]) Bräka (om getter); prata, sladdra, jfr Rz s. 35, en onomatopoetisk bildning, jfr Falk i Stud. Unger s. 207.

[3]) Pigfästman, föraktligt, jfr Rz s. 140.

[4]) Fånig, högfärdsgalen, k-avledn. på föreg. ord.

[5]) Tjockmagad, jfr sv. dial. **puta ut** 'vara uppblåst, stå ut', **put** 'uppblåst knöl, mjuk uppsvällning eller knöl' Rz s. 514.

[6]) Gångkläder, i synnerhet sämre, *rádasp'j̯ádər* vardagspaltor, jfr sv. dial. **pade** överrock Rz 493, ags. **pâd** 'coat cloak'.

[7]) Pjåkig; troligen biform med p till no. dial. **fjaam**, jfr Falk i Stud. Unger s. 209.

senare förklaringen gäller väl för formen *mɧ̀lʏŋ*, som förekommer jämte *mɧ̀lʏŋ* och *mɧ̀lʏŋ* jfr fsv. **myrþa.**

Anm. 1. Utan motsvarighet i rspr. förekommer *j* vidare i några ord: *brɏ̀ɲja* bryna isl. **brýna** v., *jalándə* jämte *alándə* rspr. **elände,** *lɪ̀ɲja* rspr. **lina.** I ordet *ɔlɧ̀ɲja* rspr. **slyna** beror j på analogi efter *ɔlɧ̀ɲgl* rspr. **slyngel.**

Anm. 2. Egendomligt är *j* i *sɧ̀ɲjər* fsv. **synir** rspr. **söner,** en form som är vida spridd i sv. dial.; Schag. Vät. s. 48 ger en förklaring, som jag ej finner alldeles tillfredsställande; jag kan emellertid ej för närvarande giva någon bättre.

§ 147. **i̯ har fallit:**

1) **i den uddljudande** förbindelsen **ni̯**; exemplen äro

nɔs[1]	jfr isl. **njósn**	*nɪ̀ta*	fsv. **niuta**
nɪ̀rə	fsv. **niure**	*gɔ̀nɪ̀tər*[2]	rspr. **'godnjutor.**
nɪ̀lʏŋ	rspr. **Njurling** (släktnamn)		

2) **i inljud** i några fall

a) intervokaliskt i orden *trɔ-á* ← **tro-jag** ← **tror jag,** *fɔstá* ← **förstå jag** ← **förstår jag;**

b) avledningss-i̯ i infinitiv saknas i olikhet med rspr. i några värb:

sɛ̀mas	fsv. **sæmias**	*vɪ̀la*	fsv. **vilia**
tɛ̀ma	**tæmia**	*vɛ̀na*	**vænia;**

c) i̯ saknas i enskilda ord: *nalɪ̀ka* rspr. **nejlika,** *iŋfanór* rspr. **ingeniör,** i förbindelsen **mi̯** i *mɛ̀ltə* rspr. **mjälte.**

3) **slutljudande** j saknas i orden *putél* rspr. **butelj,** *timoté* rspr. **timotej.**

Anm. 1. Från ursprungligen obrutna former (sålunda ej visande i̯-bortfall) utgå:
fɛt fsv. **fiæt, fæt** isl. **fet;**
spɛl rspr. **spjäll,** obruten form av samma rot, som med **u**-brytning föreligger i *spʲjølka* (se ovan § 41);
spɛ́ŋa-mɔ́t spjärna mot, jfr isl. **sperna;**
stɛ̀la stjäla, isl. **stela;**
stɛ̀ŋa stjärna, fsv. **stiærna.** Schroderus har formen **siwsternorne** (se Grip Sv. landsm. XVIII. 4, s. 9).

Anm. 2. Med avseende på *stɛ̀lpa* fsv. **stiælpa** torde vara ovisst, om inf. bildats analogice efter pret. **stalp** såsom fsv. **halpa** : **halp,** eller om obruten form föreligger, jfr fno. **stelpa.** Efter pret. är bildad inf. *skɛ̀lva* fsv. **skiælva.**

---

[1]) I uttrycket *fa nɔ́s øm nøgə* få nys om något.

[2]) Gott, som åtnjutits, t. ex. *han ha havr mʏʧʂʏ gɔ̀nɪ̀tər ɔ dáŋ-gɔ̀n* han har fått njuta mycket gott i den gården.

h.

§ 148. **Äldre h motsvaras av skm.** *h* **utom i förbindelserna hj, hw,** t. ex.

hòl̥a	fsv.	**halda**	*hìt̥a*	fsv.	**hitta**
halv		**halver**	*hùg̊a*		**hugga**
han̥		**hand**	*hæ̀da*[1]		**hædha**
harm		**harmber**	*hes̥t*		**hæster**
hæl̥		**hel**	*hon̥s*		**høns**
hìm̥il		**himil**	*hør̥a*		**høra.**

Anm. 1. S. k. oorganiskt **h** utan motsvarighet i rspr. förekommer i några ord:

hámpðr ondsint, jfr rspr. **amper.** I betydelsen 'morsk' är **amper** antecknat i andra uppl. dial. (enl. Uppl. landsm.-för:s saml., socken ej utsatt); med **h** även hos Schroderus (se Sv. landsm. XVIII. 4, s. 3);

høk ett slags okliknande sele, som förr användes vid plöjning, isl. **ok** jugum;

hòsa rspr. **ösa.**

Anm. 2. På folketymologi beror **h** i orden *blyhás* rspr. **blyerts** med anslutning till *has* rspr. **harts,** *ærhíndra sə* rspr. **erinra sig** anslutning till *hìndra* rspr. **hindra.**

Anm. 3. I *hælər* = rspr. **eller,** t. ex. *ælja hælər gás* rspr. **olja eller gas** föreligger intet tillägg av **h**; ordet **håller** har till sin betydelse förblandats med **eller.**

§ 149. **h har fallit:**

1) i de uddljudande förbindelserna **hj, hw,** t. ex.

jon̥	fsv.	**hion**	*vat̥*	fsv.	**hwart**
jælpa		**hiælpa**	*vìla*		**hwila**
jæt̥a		**hiærta**	*vit*		**hwiter;**

2) i de enstaka orden: *ástðr* fsv. **halster,** *álbu* fsv. **holkin,** *ósta* fsv. **hosta.** Med avseende på det sistnämnda ordet kan det förtjäna att anmärkas, att flera trakter, som för övrigt ej ha **h**-bortfall, sakna **h** i detta ord, så Norunda och delvis Örbyhus härad.

Anm. Efter perspir. kons. blir **h** oftast reducerat (*h̥*), t. ex. *bokhólarð* rspr. **bokhållare,** *hushól* rspr. **hushåll,** *vis̥thus* rspr. **visthus.** I obetonad stavelse kan det efter perspir. alldeles bortfalla, t. ex. *vis̥tusbó* rspr. **visthusbod.**

[1]) Håna; stifta förargelse, obehag för någon.

C) Metates.

§ 150. **Metates förekommer i skm. i följande fall:**

1) **sk** → *ʃs* i *beʃst* rspr. **beskt** (jfr Schag. Vät. s. 5 f.) ock *hìʃsna* hissna ä.-nsv. **hiksna** (se Nor. Aschw. gr. § 337,7 ock Schag. a. st.);

2) **ps** → *sp* i *ʃnìspas* slåss ← **knipsas** samt *rìspa* rspr. **rispa** ← ***ripsa** (se Nor. Aschw. gr. § 337,6);

3) **r** + vok. → vok. + **r** i *sa̱kəsʈýn̥a* rspr. **sakristia**, *bəʈ* rspr. **bort** fsv. **brot**, **bort** samt väl även i *vóʃəɖán̥* rspr. **Vårfrudagen;**

4) **l** + vok. → vok. + **l**, i sammansättningar med *fə̀rklə* rspr. **förkläde**, t. ex. *fə́rklɛsbán̥* rspr. **förklädesband.**

D) Sandhi.

De viktigaste sandhiföreteelserna i skm. äro följande.

§ 151. **Förändring av slutljud.**

1) *m* → *w* framför *f* ock *v*, t. ex. *sow⌣va* rspr. **som var**, *kow⌣frám* rspr. **kom fram.**

2) *m* → m_g framför **k** ock **g** ofta, t. ex. *əm*$_g$*⌣ʃvál̥n̥* rspr. **om kvällen**, *kóm*$_g$*⌣gàbm̥?* rspr. **kom gubben?**

3) *n* → n_m före *p*, *b*, *m*, t. ex. *i tùmən*$_m$*⌣po⌣n* rspr. **i tummen på'n**, *mən*$_m$*⌣brór* rspr. **min bror**, *nən*$_m$*⌣manúʃa* rspr. **någon människa.**

Anm. 1. I det i mom. 3 nämnda fallet uppträder fakultativt *m*, t. ex. *mɪm⌣brór.*

4) *n* → *w* före *f* ock *v*, t. ex. *haw⌣fór* rspr. **han for**, *mɪw⌣ván̥* rspr. **min vän.**

Anm. 2. Sonantiskt *n̥* blir oförändrat (före *f* ock *v*) eller övergår till $n̥_r$, t. ex. *tòmtn̥⌣fál̥* rspr. **tomten fick**, *prástn̥*$_v$*⌣von* rspr. **prästen vår.**

5) *n* → *ñ* före *j*, *ɻ*, t. ex. *da va‿ñ‿jànta* rspr. **det var en jänta,** *hañ‿ɻóɣ* rspr. **han ljög.**

6) *ŋ* → *ŋₘ* före *p*, *b*, *m*, t. ex. *hu‿ŋₘ‿pɑ̀ʃar* rspr. **hur han pekar,** *ʃɑ̄ŋₘ‿brɑ̀kar* rspr. **karlen bråkar,** *spɑ̀ŋₘ‿mina* rspr. **spåren mina.**

7) *ŋ* → *ŋᵥ* före *f* ock *v*, t. ex. *ha‿ŋᵥ‿fùr* rspr. **har han farit,** *ʃɑ̄ŋᵥ‿voʈ‿ɖɑ́* rspr. **karlen vart död.**

8) *ŋ* → *ŋᵍ* före **k** ock **g**, t. ex. *nɵ‿ŋᵍ‿kóm* rspr. **när han kom,** *bɑ́ŋᵍ‿grɪ̀na* rspr. **barn grina.**

Anm. 3. I de mom. 6—8 angivna fallen höres emellertid ofta oafficierat *ŋ*.

9) *t* → *t̂* före *j*, *ɻ*, t. ex. *ha vɛ́t̂‿ʲja* rspr. **det vet jag,** *ta sɪ̀st̂‿ɲɔ̀rə han sɑ́* rspr. **till sist gjorde han så.**

10) *ʈ* → *ʈ̂*-före *j*, *ɻ*, t. ex. *sɑ́v‿voʈ̂‿ʲra frɪ̀sʃ* rspr. **sen vart jag frisk.**

11) *r* bortfaller stundom före *l*, t. ex. *fɵ‿lɑ́t* rspr. **för lat,** *hu‿lóɡ* rspr. **hur lång.** Ofta övergår emellertid *r* + *l* till *ɭ*, i synnerhet om *r* står i starktonig stavelse, t. ex. *ɲ‿stó‿ɭóɡ ʃɑ́r* rspr. **en stor lång karl.**

12) Före perspirerad kons. mister slutljudande pertonerad kons. sin stämton eller del därav, t. ex. *an ɑ̀fɑ̄ɖ‿ʈɐ stɣ̀ra ma* rspr. **en affär att styra med,** *hug‿tɑ́ɣ* rspr. **hugg tag,** *han ʌlóɣ̊‿prɑ́stn̥* rspr. **han slog prästen.**

§ 152. **Förändring av uddljud.**

1) *t*, *d*, *s*, *n*, *l*, *ɻ* → resp. *ʈ*, *ɖ*, *ʂ*, *ɳ*, *ɭ*, *ɻ*, om föregående ord slutar på apikoalveolar eller apikokakuminal kons. i målet. t. ex.

a) *t* → *ʈ*: *móʂ‿ʈúr* rspr. **mors tur,** *ʃɑ̄ŋ‿ʈóɣ‿a* rspr. **karlen tog det,** *da stɑ́s‿ʈýɣ* rspr. **det stals tyg;**

b) *d* → *ɖ*: *ja ha hɔ́ʈ‿ɖɵm* rspr. **jag har hört dem,** *da spóʂ‿ɖɑ́* rspr. **det spörjes då,** *hàrgɑ̀rd‿ɖɑ̀nɔ* rspr. **härrgård där;**

c) *s* → *ʂ*: *lɑ̄ʈ‿ʂə* rspr. **lärt sig,** *hán‿ʂír fl̥* rspr. **härrn ser väl,** *jɑ́ʈ‿ʂə* rspr. **jälpt sig;**

d) *n* → *ɳ*: *ga bɔ́ʈ‿ɳu* rspr. **gå bort nu,** *da stɑ́s‿ɳegə* rspr. **det stals något;**

e) *l* → *ɭ*: *how‿voʈ‿ʲlɔ́s* rspr. **hon vart lös,** *ànaʂ‿ʲlɑ̀ɣəm* rspr. **annars lagom;**

f) *ɻ* → *ɻ*: *haw‿voʈ‿ɻlɑ̄ɲu* rspr. **han vart slagen,** *a ɲɑ̀n‿ɻlɑ́t* rspr. **är julen slut?**

2) *g̱* → *y*, *g̱g̱* efter **k**, **g** stundom, t. ex. *drák˗g̱*, *fóŋk˗y*, *sprág̱˗g̱* (jämte *drák˗han*, *fóŋk˗han*, *sprág̱ han*) rspr. **drack han?, sjönk han?, sprang han?**

3) ð faller stundom i obet. pron., t. ex. *ar˗u ƛlúy* rspr. **är du slug** (jfr Vikstamålets *fa̱rın* ← **far** þin, *mo̱rın* ← **mor** þin, se ovan s. 71), *ar˗a sánt* rspr. **är det sant?** *var˗a hán* rspr. **var det han?**

Anm. 1. I de två senare exemplen är det möjligen ej uddljudande kons. i pron. **det** som fallit, utan *h* i pron. *he̱* det; *d* kvarstår alltid i de övriga pron., t. ex. *ha˗ɖøm* rspr. **har dom**, *va˗ɖın* rspr. **var din.**

Likaledes är det ovisst, om det föreligger enklitisk form av pron. **det** eller *he̱* i sådana fall som:
noy fíns˗a rspr. **nog fins det,**
dɑ́ kóm˗a nøgən rspr. **då kom det någon,**
skòɲ sɑ́y-a-út rspr. **skojigt såg det ut,**
hɑ́˗ʂtoy˗a mòga rspr. **här stod det många,**
hán søm ha˗ɪóţ˗a rspr. **han, som har gjort det.**

4) *h* faller i obet. pron. **han, hon** i några fall:

a) efter *r*, t. ex. *føʂtɑ́r˗an* rspr. **förstår han,** *trór˗on hɑ́* rspr. **tror hon det?**

b) efter vokal, t. ex. *sø˗an ròpar* rspr. **så han ropar,** *sø˗on ʃ́ɾɾáʃ* rspr. **så hon skrek.**

Anm. 2. Om former med bortfallen vok. av pron. **han, hana** i proklis ock enklis se ovan § 73.

5) *h* → *ḥ* efter perspirerad kons. oftast t. ex. *sø blɾáʃ˗ḥon a̱r* rspr. **så blek hon är,** *han ha fot˗ḥòra* rspr. **han har fått höra.**

6) Efter perspirerad kons. mister uddljudande kons. sin stämton eller del därav, t. ex. *ta bóţ˗ɖøm* rspr. **tag bort dem,** *aʰ˗ʱa* rspr. **att jag,** *hans˗ɓɑ́ɳ* rspr. **hans barn,** *haw˗voţ˗ᵛglɑ́* rspr. **han vart glad.**

§ 153. **Förändring av både slutljud ock uddljud.**

Slutljudande *r* ock *l* sammansmälta med uddljudande

t till *ţ*, *t*, t. ex. *fó˗ţa stán* rspr. **for till stan,** *fú˗tʏybɪt* rspr. **ful tygbit;**

med *d* till *ɖ*, *d*, t. ex. *ha˗ɖøm* rspr. **har dom,** *gø˗dʉʃ* rspr. **gul duk;**

med *s* till *ʂ*, *s*, t. ex. *ha˗ʂít* rspr. **har sett,** *ƛlø-ɪɪɑ́˗sə* rspr. **slå ijäl sig;**

med *n* till *ɳ*, *n*, t. ex. *fø˗ɳɛ̀ra* rspr. **för nära,** *ja ha˗ʂakt mòga ó˗nu* rspr. **jag har sagt många ord nu.**

Anm. 1. Märk, att **r** + ð vid sandhi ger *d̤* ej *ṛ*, t. ex. *brǫ̣ˌd̤n* rspr. **bror din** (i *fa̱ḷrn* far ← **far þin** ha de bägge orden sammansmält till ett, se ovan § 71). I Br.-skr. 1691 förekommer *ṛ* (**hl**) ← **r** + ð i flere exempel vid sandhi, så **gåhlu** går du, **troohlu** tror du, **sihlu** ser du; UFmT. IV, s. 323.

Anm. 2. Jag har stundom tyckt mig höra de vid sandhi uppkomna *ṭ*, *ḍ*, *ṣ*, *ṇ* föregångna av ett reducerat *ṛ* (*ṛ̣*). Någon gång kunna de, så vitt jag iakttagit riktigt, ersättas med motsvarande apikoalveolara ljud *t̤*, *d̤*, *s̤*, *n̤*.

Innehåll.

Förord . . . . . sid. 3.
I. **Ljudfysiologisk översikt** . . . . . » 9.
Kvaliteten . . . . . » 9.
Kvantiteten . . . . . » 13.
Akcenten . . . . . » 14.
II. **Akcentlagar** . . . . . » 17.
III. **Översikt av språkljudens historiska utveckling** . . . . . » 41.
A) Vokalerna . . . . . » 41.
1) Vokalerna i starktoniga stavelser . . . . . » 41.
a) Kvaliteten . . . . . » 41.
α) Enkla vokaler . . . . . » 41.
β) Diftonger . . . . . » 82.
b) Kvantiteten . . . . . » 85.
2) Vokalerna i svagtoniga stavelser . . . . . » 97.
a) Kvaliteten . . . . . » 97.
b) Kvantiteten . . . . . » 112.
c) Bortfall av vokal . . . . . » 113.
α) Afäresis . . . . . » 113.
β) Synkope . . . . . » 114.
γ) Apokope . . . . . » 116.
d) Svarabhakti . . . . . » 117.
e) Sonantering . . . . . » 117.
B) Konsonanterna . . . . . » 119.
C) Metates . . . . . » 163.
D) Sandhi . . . . . » 163.

Rättelser.

S. 12 rad 8 nedifrån står **d-** ock **g-**ljuden samt *ȷ*, *ɻ*, ock *ɭ*. läs samt *ƀ*, *ȷ*, *ɻ*, ock *ɭ*.
» 24 rad 1 ock 2 nedifrån står fsv. **vægganir, sænganir** läs **væggana-nar, sænganar**
» 33 rad 11 uppifrån står *vɪlýftɤ* läs *vɪlýfty*
» 55 » 19 » » bår » hår